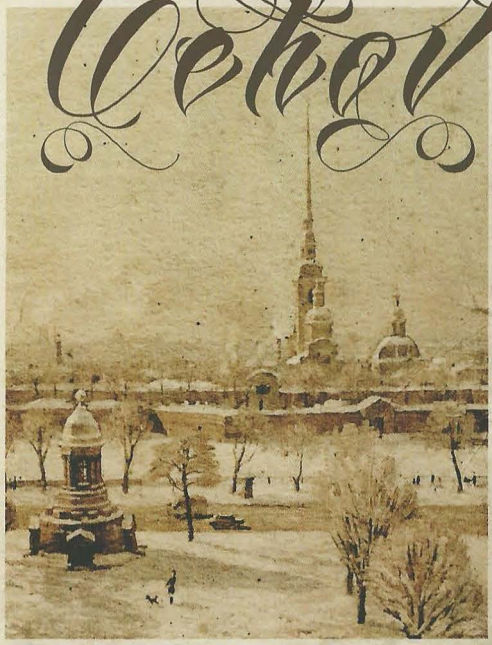
Seçme Öyküler 1

ÇEHOV - KENT HİKÂYELERİ

Seçme Öyküler 1 • Kent Hikâyeleri

Türkçesi: Hasan Âli Ediz

Anton Çehov

yordam edebiyat

***Hasan Âli Ediz** (1904, Priboy, Sırbistan - 3 Temmuz 1972, İstanbul)*

70'e yakın çeviriye imza atmış yetkin ve öncü çevirmenlerimizdendir.

Sırbistan'ın Priboy kasabasında doğdu ve on bir yaşına kadar orada yaşadı. Balkan Savaşı'ndan sonra, 1913 yılında, ailesiyle birlikte İstanbul'a göç etti.

Telgrafçı olan babası 1914 yılında askere alınınca ailenin maddi durumu kötüleşti. Hasan Âli Ediz, gündüz okula devam etmek ve akşamları ekmek fırınında çalışmak durumunda kaldı. 1919'da İstanbul'un İngilizler tarafından işgali sırasında işgale karşı bildiri dağıtmaktan tutuklandı. 1921 yılında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesine girdi. Maddi yetersizlik sebebiyle Askerî Tıp Akademisi'ne geçti. 1921 yılından 1930'lu yıllara kadar Türkiye Komünist Partisi (TKP) içinde çalışma yürüttü, Merkez Komitesi ve Politbüro'ya seçildi. 1923 1 Mayıs'ında "komünist bildirileri dağıttığı" için tutuklandı. Nisan 1924'te ikinci kez tutuklandı ve Askerî Tıp Akademisi'nden atıldı. İki ay hapiste kaldı. 1925'te Sovyetler Birliği'ne gitti. Gıyabında 15 yıl kürek cezasına çarptırıldı. Orada kaldığı beş yıl içinde bir yandan siyasal faaliyetlerini sürdürürken bir yandan da tıp eğitimine devam etti. Türkiye'ye döndükten sonra, 1930-1935 yılları arasında hapis yattı.

Sonraki yıllarda kendini tümüyle yazarlığa ve çevirmenliğe verdi. Devlet Kitapları Müdürlüğü'ne danışman olarak girdi ve buradan emekli oldu.

Hasan Âli Ediz'in asıl verimi çeviri alanındadır. Milli Eğitim Bakanlığı Dünya Klasikleri dizisinin gerçekleşmesine önemli katkısı oldu. Fransızca, Rusça ve Sırpça bilen Ediz, pek çok klasik ve çağdaş yapıtı Türkçeye kazandırdı.

Ölümünden sonra, Türkiye Yazarlar Sendikası (TYS) tarafından Hasan Âli Ediz Çeviri Ödülü verilmeye başlandı. Ne var ki bu ödül, TYS'nin 12 Eylül Darbesi'nden sonra kapatılmasıyla kesintiye uğradı.

Suç ve Ceza (Dostoyevski),*Anna Karenina* (Tolstoy), *Seçme Hikâyeler* (Çehov, 2 cilt), *Duman* (Turgenyev), *Mayıs Gecesi* (Gogol), *Dubrovski* (Puşkin), *Soytarı* (Gorki), *Ekmeğimi Kazanırken* (Gorki), *Benim Üniversitelerim* (Gorki); Yordam Edebiyat'ın yayımladığı ve yayımlayacağı Hasan Âli Ediz çevirilerinden bazılarıdır.

Hasan Âli Ediz, çeviri hayatının ilk yıllarından itibaren Çehov öykülerini Türkçeleştirmeye başlamış; 1938'de *Artistin Ölümü, Kabuğuna Çekilmiş Adam*; 1939'da *6 No.lu Koğuş*; 1943'te *Bir Ressamın Hikâyesi* (Ve Diğer Hikâyeler); 1955'te *75.000* ve 1971'de *Küçük Köpekli Kadın* adlı seçkilerle bu öyküler Türkçeye kazandırılmıştır. Tüm bu çeviriler Rusça aslından yapılmış olup, toplu basımı 1991 yılında Engin Yayıncılık tarafından gerçekleştirilmiştir.

Yordam Edebiyat'ta

Hasan Âli Ediz Çevirileri

Suç ve Ceza • Dostoyevski

✵

Anna Karenina • Tolstoy

✵

Seçme Öyküler • Çehov (2 cilt)

✵

Duman • Turgenyev

✵

Mayıs Gecesi • Gogol

✵

Dubrovski • Puşkin

✵

Soytarı • Gorki

✵

Ekmeğimi Kazanırken • Gorki

✵

Benim Üniversitelerim • Gorki

ANTON ÇEHOV

SEÇME ÖYKÜLER

I

KENT HİKÂYELERİ

TÜRKÇESİ
HASAN ÂLİ EDİZ

yordam
edebiyat

Yordam Edebiyat: 20 • **Seçme Öyküler 1: Kent Hikâyeleri** • Anton Çehov
ISBN 978-605-172-207-8 (Tk) - ISBN 978-605-172-208-5 • *Türkçesi:* Hasan Âli Ediz
Kitap Editörü: Dilan Keyvan • *Kapak ve İç Tasarım*: Savaş Çekiç
Sayfa Düzeni: Gönül Göner • *Birinci Basım*: Nisan 2017
© Yordam Kitap, 2016

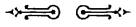
Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 10829)
Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat:3 34110 Cağaloğlu - İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 • **Faks:** 0212 528 19 09
W: www. yordamkitap.com • **E:** info@yordamkitap. com
www.facebook.com/YordamEdebiyat • www.twitter.com/YordamEdebiyat

Baskı: **Yazın Basın Yayın Matbaacılık Turizm Tic.Ltd.Şti.** (Sertifika No: 12028)
İ.O.S.B. Çevre Sanayi Sitesi 8. Blok No:38-40-42-44
Başakşehir - İstanbul
Tel: 0212 5650122

SEÇME ÖYKÜLER

I

KENT HİKÂYELERİ

İçindekiler

Yayınevinin Notu 9
Anton Pavloviç Çehov *Hasan Âli Ediz* 11
Çehov *Maksim Gorki* 29
Türkiye'de Çehov *Hasan Âli Ediz - Mete Ergin* 52

KENT HİKÂYELERİ

Ünlem İşareti 57
Yağmurdan Kaçarken Doluya Tutuldu 63
Duvardaki Çivi 70
İkiyüzlü İnsanlar 73
İki Mektup 77
Polinka 80
Atılmış Çocuk 86
Bir Facia 92
Yeni Yıl Çilekeşleri 99
Çizmeler 103
Sayman Yardımcısının Günlüğünden 108
Berber Dükkânında 111
Güçlü Bir Savunma 115
Küçük Köpekli Kadın 118
Değerli Köpek 137
Susss! 140
Sadık Eş 144
Aktörün Ölümü 147
Anüta 155
Bukalemun 160
Eski Ev 165
Kulis Arasında 172
Sınavdan Sonra 176
Yılbaşı Hilecileri 180
Memurun Ölümü 184
Kadın Gevezeliği 188

Sinir Bozukluğu 192
Üçünden Hangisi 197
Pembe Çoraplar 205
Yazar 210
İvan Matveiç 214
Şarkıcı Kız 220
Lekeli Humma 227
Kayıtsızlık 235
Baba 254
Sarhoşlar 262
Tiyatrodan Sonra 269
Mezarlıkta Bir Gece 273
Başarısızlık 278
Pısırık Kız 281
Bayanlar 284
Düş 289
Liberal 296
Gizemli Bir Tip 302
Çekirge 305
İftira 337
Kadının Öcü 342
Postacı 346
Mutlu Adam 353
75.000 359
Bir Mesele 365
Acı 373
Otelde 379
Uyku Sersemliği 383
Gurbette 388
Oğlan Çocukları 393
Aile Babası 401
Koruyucu 406
Bildik Erkek 409

Yayınevinin Notu

Çehov, ilk kez Türkçeleştirildiği 1935 yılından itibaren Türkiyeli edebiyatseverlerin ilgisini çekmiş, izleyen yıllarda birçok çevirmen ve yayınevi tarafından eserleri dilimize kazandırılmaya devam etmiş, seçkin bir yazardır.

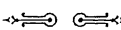
Ülkemizde Rusça çevirinin en önemli isimlerinden sayılan Hasan Âli Ediz, bir Çehov tutkunudur. Çeviri hayatına başladığı 1938 yılından ölümüne kadar geçen sürede, eserlerini sıklıkla Türkçeleştirdiği Çehov'un tanınması ve sevilmesinde önemli bir pay sahibi olmuştur. Diyebiliriz ki Türkiye'de birkaç kuşak, Çehov'la ilk kez Hasan Âli Ediz'in Türkçesiyle buluşmuştur.

Yordam Edebiyat olarak, dört yüz elliden fazla öyküsü bulunan Çehov'u anlatmaya hiçbir "seçki"nin yeteceğini düşünmüyoruz. Amacımız Çehov'u tanımlamak, sınırlamak, kavramlara indirgemek değil, farklı bir okuma seçeneği sunmaktır.

Kent Hikâyeleri ve *Taşra Hikâyeleri*, kentin ve taşranın kendine özgü, insanını biçimlendiren, sakinlerinin farkına varmadığı ama yabancısı olanlarca tuhaf ve anlaşılmaz görülen ruhunun, sirayet ettiği öykülerdeki izi sürülerek hazırlanmış birer okuma önerisidir ve Hasan Âli Ediz çevirilerinden titiz bir çalışmayla seçilmiştir.

Yordam Edebiyat

Anton Pavloviç Çehov

Hasan Âli Ediz

KİŞİSEL YAŞANTISI

Bakkal Çıraklığından Yazarlığa

Rusya'nın güneyinde, Azak Denizi kıyısında, Taganrog adlı bir kent vardır. 1860'lı yıllarda bu kentin nüfusu 65 bin kadardı. O tarihlerde endüstriden yoksun olan bu kent, bütün kıyı kentleri gibi geçimini ticarete bağlamıştı.

İşte bu Taganrog kentinde, birçok dükkânın dizi dizi sıralandığı bir sokakta, kapısının üstündeki tabelada, *Çay, Şeker, Kahve, Sucuk ve Daha Birçok Sömürge Malları* yazan gösterişsiz bir bakkal dükkânı da vardı. Tuzlu balık ve gazyağı kokan bu gösterişsiz bakkal dükkânının sahibi Çehov'un babası idi. Dükkânda çıraklık yaparak babasına yardım eden Çehov'un, bir gün gelip mahalle bakkalı çıraklığından büyük bir yazarlığa yükseleceğine ihtimal verenler herhalde çok azdı.

Çehov'un Ailesi

Voronej köylülerinden olan Çehov'un dedesi, Çertkov adlı bir derebeyinin toprak kölesi idi. Çalışkan ve akıllı bir kişi olduğu için kısa bir zamanda derebeyinin çiftliğinde kâhya oldu, para biriktirmeyi başardı. 1841 yılında kendisinin ve üç oğlunun özgürlüğünü satın aldı. Kendisi zengin bir kontun Don Irmağı boyundaki çiftli-

ğine müdür oldu, oğullarından Pavel Yegoriç Çehov'u da, Taganrog kentinde Kobilin adlı bir tüccarın yanına çırak olarak verdi.

Büyük yazar Çehov'un babası olan P. Y. Çehov, uzun yıllar Kobilin'in yanında çıraklık ve tezgâhtarlık etti. 1857 yılında da Taganrog'da kendi dükkânını açtı. Kısa bir süre sonra da evlendi.

Çehov'un babası düzenli bir öğrenim görmemişti. Ama yine de keman çalıyor, yağlı boya resim yapıyor, güzel sesiyle ilahi söylüyor, kilise korosunu yönetiyordu. Pavel Yegoriç'in sanatçı yanını yansıtan bu işler, özellikle koro işi, onu bakkallık işlerinden çok ilgilendiriyordu.

Ama, o dönemin geri ve karanlık yaşantı koşulları, Pavel Yegoriç'in yeteneklerini etkilemekten geri kalmadı. Onun sanatçı eğilimleri dinsel bir akıma, kilise şarkıcılığına yöneldi. İrade ve sebatı ise, sertlik ve despotluk hâlini aldı.

Çehov'un Çocukluğu

Anton Pavloviç Çehov, 17 Ocak 1860 tarihinde, Taganrog kentinde doğdu.

Çehov'un dört erkek kardeşiyle bir kız kardeşi vardı. İrili ufaklı bu beş erkek kardeş, evde, babalarının başkanlığında ilahi okur, hiç aksatmadan kiliseye giderdi. Çehov ailesi kilise korosunun başında bulunur, Çehov kardeşler sesleri kısılıncaya kadar ilahi okurdu. Çehov'lar evlerine dönünce, bu dinsel tören geç vakitlere kadar evde de sürüp giderdi.

Çehov, daha küçük yaşlarda, bakkal dükkânında babasına yardım etmeye başladı. Çehov'un babası, dükkânındaki çıraklara olduğu kadar kendi çocuklarına da sert davranır, onları sık sık döverdi. Çehov, *Üç Yıl* adlı eserinde, Laptev'in ağzından bu konu ile ilgili çocukluk anılarını şöyle anlatmaktadır:

"İyi hatırlıyorum, daha beş yaşıma basmadan babam beni okutmaya, daha doğrusu dövmeye başladı. Beni sopa ile döver, kulaklarımı çeker, başıma vururdu. Ben her sabah gözümü açar açmaz, acaba bugün beni dövecek mi, diye düşünürdüm. Bana ve kardeşlerime oynamak, birbirimizle şakalaşmak yasaktı. Sabah akşam kiliseye git-

mek, papazların ellerini öpmek, ayrıca evde de ilahi okumak zorunda idik. Kilisenin yanından geçtikçe çocukluğumu hatırlarım, içim bulanır. Sekiz yaşında, babamın yanında çalışmaya başladım. Orada bir çırak gibi çalışır, her gün dayak yerdim."

Çehov'un babası ne kadar sertse, annesi Yevgenya Yakovlevna da öylesine iyi yürekli, duygulu, ince bir kadındı. Kocası kilise adına kendi sağlığını, çocuklarının nafakasını harcarken, o tam tersine, kendisi için en zorunlu sayılabilecek şeylerden bile çocukları uğruna feragat etmekten çekinmiyordu.

Yevgenya Yakovlevna'nın, çocuklarının kafaca gelişimi üzerinde büyük bir etkisi oldu. Anneleri, toprak köleliği düzeninin bütün acılarını, bütün kötülüklerini görmüş bir insan olarak o düzene karşı çıktı. Bu görüşünü çocuklarına da aşılamaktan geri kalmadı.

Çehov kardeşlerin hepsi de zeki, alaycı, şakacı çocuklardı. Bunların evdeki oyunları, babalarının yarattığı ağır havayı dağıtan biricik çareydi.

Çehov Yunan Okulunda

O dönemde, Karadeniz kıyısındaki bütün kentlerde olduğu gibi Taganrog'da da ticaret Yunan tüccarların elinde idi. Birinci sınıf tüccarlar hep Yunanlardı. Üçüncü sınıf bir tüccar sayılan Çehov'un babası için bu Yunan tacirlerin yaşantısından daha iyisi olamazdı. Onun için, oğullarından hiç değilse birinin Yunanlar gibi zengin olmasını istiyordu. Bu düşünce ile yedi yaşını bitiren Çehov'u, Taganrog'daki Yunan okuluna verdi.

Çehov'un, bu okulu anlatan bir hikâyesinden öğrendiğimize göre, bu beş sınıflık Yunan okulunun, bizim eski mahalle okullarından hiçbir farkı yoktur. Bütün okul bir sınıfın içine toplanmış, beş sınıfın derslerini bir bilgisiz öğretmen üzerine almıştır. Bu biricik öğretmenin, bir fırında hamurkârlık eden İspiro adlı bir de yardımcısı vardır. Sınıf geçmek ya da sınıf değiştirmek, aynı odanın içinde sıra değiştirmekle olurmuş. Okulun dayandığı biricik eğitim sistemi de dayakmış.

Çehov'un annesi bütün bunları yakından bildiği için çocuğunun böyle bir okula verilmesine karşıymış, ama sert kocasına laf anlatmak kabil olmamış ve Çehov bir yıl kadar bu okula gitmiş. Tabii hiçbir şey öğrenememiş, çocuğun babası da sonunda bunu kabul etmiş. Bir gün tanıdık bir Yunan tüccar aracılığıyla çocuğun Yunanca bilgisini yoklatmış. Bir yıl içinde hiçbir şey öğrenmemiş olduğunu görünce, onu bu okuldan alıp Taganrog lisesine vermiş (1868).

Çehov Lisede

Çehov, lisenin çalışkan bir öğrencisi olmakla birlikte başarı derecesi orta idi. Son sınıflara doğru daha yüksek bir başarı göstermeye başladı. Bunu, aile yaşamındaki değişiklikle açıklamak mümkündür: Babasının işi bozulduğundan Çehov'un ailesi 1876 yılında Moskova'ya taşınmış, Çehov bir başına Taganrog'da kalmıştı. Tabii bu vesile ile dükkânda çıraklık, kilisede şarkıcılık etmek gibi işlerden kurtulmuştu.

Çehov bu yıllarda, yaşamını sürdürebilmek için özel dersler vermek zorunda kaldı. Çehov'un verdiği bu savaş, ona, çok genç yaşlarda çevresini incelemeyi, bir başına düşünmeyi, bu taşra yaşamının iliklerine kadar işlemiş olan adiliklerine ve "köle" ruhuna eleştirici bir gözle bakmayı öğretti.

Çehov, dersleri içinde Rus dili ile edebiyat derslerini hepsinden çok severdi. Çehov'un o sıralarda, dersler dışında biricik avuntusu ve eğlencesi tiyatro idi. Parası olmadığı için, ancak yiyeceğinden kısarak tiyatroya gitme olanaklarını bulabiliyordu.

Ayrıca Çehov, daha lise sıralarında okul dergisine yazı yazmaya başlamıştı.

Çehov Üniversitede

1879 yılı sonbaharında liseyi bitiren Çehov, Moskova'ya gelerek, tıp fakültesine kaydoldu. Çehov'un yazın yaşamına atılışı da yine bu yıla rastlar.

Hem okumak, hem geçimini sağlamak zorunda olan genç üniversite öğrencisi, çeşitli güldürü dergilerinde yazı yazmaya başladı. Çehov'un "...V", "Çehonte", "Anton Ç...", "Öfkeli Adam", "Kardeşimin Kardeşi", "Müşterisiz Doktor" gibi takma adlarla o sıralarda yazdığı bu yazılar, daha çok zekice yazılmış fıkralar, küçük güldürü hikâyeleri idi. Çehov'un o dönemde yazdığı hikâyelerden bazıları, yazarın üniversiteyi bitirdiği yıl (1884) yayımlanan ilk toplu hikâyelerinin birinci cildine girmiş bulunuyor.

Doktor Çehov

Çehov 1884 yılında üniversiteyi bitirince, kardeşinin öğretmen olarak bulunduğu Moskova yakınlarındaki bir kasaba hastanesinde doktorluğa başladı. Bir aralık ilçe doktoruna da vekâlet etti. Bütün bunlar ona gözlem alanını genişletme fırsatını verdi. *Kaçak*, *Kadavra* gibi hikâyeler bu gözlemlerin bir ürünüdür.

Çehov doktorluğu seviyordu. Ne var ki, yazarlık sanatına olan sevgisi de büyüktü. Bu yüzden birkaç yıl, doktorlukla yazarlığı bir arada yürütmeye çalıştı. Nitekim artık büyük ve tanınmış bir yazar olduğu 1888 yılında, doktorluktan vazgeçmeyi kendisine öğütleyen bir dostuna şu karşılığı vermişti:

"Bir işim değil de iki işim olduğunu düşündüğüm zamanlar kendimi daha cesaretli hissediyorum; doktorluk karım, edebiyat da metresimdir. Birinden bıktığım zaman öbürüne gidiyorum."

Yazar Çehov

Ne var ki Çehov hiçbir zaman profesyonel bir doktor olamadı. Zamanla "metres"i, "karı"sının yerini aldı. Böylece yazar, kendisini büsbütün edebiyat işlerine verdi. Ama tuhaf değil midir, Çehov yıllarca iyi bir doktor olduğuna inandığı hâlde, bir türlü iyi bir yazar olduğuna inanmak istememişti.

1886 yılında Çehov'un toplu hikâyelerinin ikinci cildi çıktı. Yazarın adı da gittikçe duyulmaya başladı. Buna bağlı olarak Çehov'un kendi yazılarına olan dikkat ve ilgisi de arttı.

1887'de Çehov'un toplu hikâyelerinin üçüncü cildi çıktı. Bu cildin çıkışından sonra Bilimler Akademisi ona Puşkin Ödülü'nü verdi.

1888 yılında Çehov'un ilk oyunu olan *İvanov*, Moskova'nın özel tiyatrolarından Korş'ta sahneye konuldu. Aynı yıl yazarın *Bozkır* adlı uzun hikâyesi, *Kuzey Habercisi* adlı dergide yayımlandı. Bu hikâye eleştirmenlerce çok beğenildi.

Çehov'un Görüşlerindeki Değişiklik

Çehov'un ünü arttığı ölçüde, çevresine ve dünyaya ilişkin görüşlerinde de bir değişiklik fark edilmeye başlandı. Çehov bir yazarın çevresine, çevresindeki sosyal çatışmalara ilgisiz kalabileceğine uzun yıllar inanmış, bu inancını yazılarına da yansıtmıştı. Ama, 1880'li yıllardan başlayarak bütün ağırlığıyla Rus toplum yaşamı üzerine çöken çarlık baskısı, özellikle çaresizlik içinde kıvranan aydın kesimini büyük bir umutsuzluğa düşürüyordu. Çehov, o dönemin bunaltıcı havasının etkisiyle bu aydınların en iyi temsilcilerinin bir bir nasıl mahvolduklarını gözleriyle görmüştü. Bu ağır havaya dayanamayan Gleb Uspenski sinir hastalığına yakalanmış, Garşin kendi canına kıymış, Çehov'un dostu, büyük resim sanatçısı Levitan, aynı sona uğramaktan zor kurtarılmıştı.

Bu yıllarda Çehov'un düşüncelerinde büyük bir kararsızlık göze çarpmakta idi. Çehov'un bu kararsızlığını yansıtan en güzel hikâyesi *Hazin Bir Hikâye*'dir. Bu hikâyenin başlıca kişisi olan profesörün kararsızlığı, Çehov'un o dönemdeki iç dünyasının gerçek bir aynasıdır.

Ama Rusya hızla sanayileşiyor, buna bağlı olarak Rus toplum yaşantısında yeni politik güçler sahneye çıkıyordu. Bu yeni ve ilerici güçlerin önderliği altında çarlık düzenine karşı kıyasıya bir savaş başlıyordu. Dönemin bütün ilerici aydınları bu savaşa katılmıştı. Bu durumun Çehov'u etkilememesi olanaksızdı. Yavaş yavaş Çehov'un eserlerinde de bir değişiklik göze çarpmaya başladı. Artık kaygısız gülüşüyle alaycı Anton Çehonte kaybolmuş, yerine A. Çehov gelmişti. Çehov da eserlerinde o dönem Rusya'sının iğrençliklerini yansıtmaya başladı.

Melihovo Dönemi

Çehov 1890 yılında Sahalin Adası'na gitti. Bu gezi izlenimlerini *Sahalin Adası* adlı kitabında anlattı. 1891 yılında ilk kez Avrupa'ya gitti. 1892 yılında da Melihovo malikânesini satın aldı. Gittikçe artan ziyaretçilerden kurtulmak, daha dingin bir hava içinde yazı yazmak bakımından bu Melihovo dönemi, Çehov'un sanat yaşamında çok verimli bir rol oynadı. Nitekim, Çehov *Altıncı Koğuş* (1892), *Bilinmeyen Bir Adamın Hikâyesi* (1893), *Kara Keşiş* (1894), *Üç Yıl* (1895), *Bir Ressamın Hikâyesi*, *Hayatım* (1896), *Mujikler* (1897), *Kılıflı Adam* (1898) gibi en iyi hikâyelerini burada yazdı.

Çehov'un Hastalığı

Çehov daha üniversite sıralarında iken kendisinde veremin ilk uğursuz belirtilerini fark etmiş, ama uzun süre buna inanmak istememişti. Çehov'un bu kendi kendini aldatması 1897 yılı 24 Mart'ına kadar sürdü. O gün Melihovo'dan Moskova'ya gelen sanatçının, arkadaşı Suvorin'le öğle yemeği yerken birdenbire ağzından kan boşandı. Çehov, Moskova kliniklerinden birinde 15 gün kadar kaldıktan sonra, Güney Fransa'ya gitti. Hastalığı, yumuşak iklim koşullarında doktorların bakımı altında yaşamasını gerektiriyordu. Bunun için, Melihovo'daki malikânesini satarak 1898 yılında Kırım'ın Yalta kentine yerleşti. Böylece, Çehov'un yaşamında Yalta dönemi başladı.

Yalta Dönemi

Çehov Yalta'da bulunduğu sıralarda, hastalıkları yüzünden aynı kentte bulunmakta olan Tolstoy ve Gorki ile daha yakın bir ilişki kurdu. Özellikle Gorki ile kurduğu bu ilişki, ömrünün sonuna dek sürecek olan yakın bir dostluk hâlini aldı. Bu arada, Kuprin, Bunin, Mamin-Sibiryak gibi dönemin tanınmış yazarları gelip kendisini ziyaret etti.

Çehov, Yalta'da bulunduğu sıralarda vaktini daha çok tiyatro eserleri yazmakla geçirdi. *Martı* oyununun ikinci kez sahneye konuluşunda kazandığı başarı ona *Üç Kız Kardeş* (1901) ve *Vişne Bahçesi*

(1903) oyunlarını yazma cesaretini verdi. Çehov, gerek bu eserlerinin sahneye konuluşu, gerek 1898 yılı Eylül'ünde tanıştığı "Moskova Sanat Tiyatrosu" artistlerinden Olga Knipper ile kurduğu sıkı dostluk nedeniyle, sık sık Yalta'dan Moskova'ya gidip geldi.

Çehov, 1900 yılı baharında Moskova'ya gidemeyecek kadar hasta olduğu için Moskova Sanat Tiyatrosu sanatçıları, sevgili yazarlarına kendi oyunlarını seyrettirmek için Yalta'ya kadar geldi. Bu olay, Çehov ile Olga arasındaki ilişkileri daha da güçlendirdi. Sonunda 1901 yılı 25 Mart'ında, Çehov ile Olga evlendi. Ama Çehov, hastalığı yüzünden Yalta'da, Olga Çehova ise Sanat Tiyatrosu yüzünden Moskova'da kalmaya devam ediyordu. Bu durum karşısında, Çehov, Moskova yakınlarında bir yazlık kiralayarak, 1904 yılı Mayıs'ında Moskova'ya taşındı. Bu olay büyük yazarın sağlığı üzerinde kötü bir etki yaptı. Sağlık durumu ağırlaşan Çehov, aynı yılın 3 Haziran'ında karısıyla birlikte Avrupa'ya gitti.

Çehov'un Ölümü

Çehov, Avrupa'da, Almanya'nın İsviçre sınırındaki Badenweiler kasabasına yerleşti, ilk günlerde biraz düzelmiş gibi görünen sağlığı, 29 Haziran'da birdenbire kötüleşti. Hastada kalp yetmezliği baş gösterdi. Çehov, 2 Temmuz 1904 günü gözlerini yaşama kapadı. Ölüsü Moskova'ya getirilerek Novo-Diviçiy Manastırının mezarlığına gömüldü. Ölümünden dört yıl sonra Almanlar, 12 Temmuz 1908'de Badenweiler'de Çehov'un bir heykelini dikti. Ama 1914'te Birinci Dünya Savaşı patlak verince bu heykeli yıktılar.

ÇEHOV'UN SANAT YAŞANTISI

Klasik Rus edebiyatında eleştirel gerçekçiliğin en gerçek, en olgun temsilcisi sayılan Çehov'un edebiyat çalışmaları, başlıca iki yönde gelişti: kısa hikâye yönü, lirik dram yönü. Bu iki yönü ayrı ayrı incelemeden Çehov'un sanat yaşantısını anlamamıza olanak yoktur.

Hikâyeci Çehov

Çehov, kısa hikâyeleriyle Rus edebiyat tarihini olduğu kadar dünya edebiyat tarihini de çok zenginleştirmişti.

Çehov, 24 yıllık edebiyat çalışmalarında küçük hikâye türünü öylesine geliştirmiş, öylesine kusursuz bir hâle getirmiştir ki, bu hikâyelerin çoğu dünya edebiyatına birer başeser olarak girdi. Tolstoy onu Maupassant ile karşılaştırırken şöyle demektedir: "Fransızların üç yazarı vardır; Stendhal, Balzac, Flaubert. Bir de Maupassant. Ama Çehov ondan üstündür."

Yalnız ne var ki, Çehov'un bu yüksekliğe erişmesi için, zikzaklarla, sarsılmalarla, yeni edebiyat biçimleri aramalarla dolu, yorucu bir sanat yolundan geçmesi gerekiyordu.

İlk Hikâyeleri:

Çehov'un ilk hikâyesi 1880 yılında çıktı. Yazarın öğrencilik yıllarında, ekmek parası kazanmak için yazdığı hikâyelerin hemen hepsi de kısa güldürü hikâyeleri idi. Bu hikâyelerde canlandırılan kişilerin tasvirlerinde hiçbir derinlik yoktu. Bu hikâyelerin çoğunda, kaba bir güldürü sırıtmakta idi.

Ama gerçek Çehov'un, büyük sanatçı Çehov'un ortaya çıkması için daha uzun bir süre geçmesi gerekiyordu. Nitekim Çehov, yazarlık yaşamına atıldıktan yaklaşık olarak yirmi yıl sonra, 1899 yılında, hikâyelerinin toplu olarak yeni bir baskısını hazırlarken;

yazarlığının ilk yıllarında "Çehonte" takma adı altında yazdığı hikâyelerinden birçoğunu bu eserlerine sokmamıştı. Bununla ilgili olarak yazdığı önsözde şöyle demişti: "Çehonte birçok şey yazmış olabilir, ama Çehov bunları kabul etmek zorunda değildir."

Çehov'un 1887 yılına kadar yazdığı hikâyelerin çokluğu kadar, bunların konularındaki çeşitlilik de insanı şaşırtmaktadır. Dergilere yetiştirilmek üzere, kaşla göz arasında çırpıştırılan bu hikâyelere konu bulmak için Çehov, konserleri, tiyatroları, mahkemeleri, çarşı pazarı, eğlence yerlerini dolaşmak zorunda kalıyordu. Bu durum, genç yazarda gözlemcilik niteliğinin gelişmesine, yaşamı "olduğu gibi" tanımasına yardım ediyordu.

Sosyal Konulara Geçiş:

Çehov'un yaşadığı ortamda, gerçekten de gülünecek çok şey vardı. Çehov da gülüyordu. Ama şunu da hemen söylemeliyiz ki, Çehov, yazın yaşamının ilk yıllarında (1883-1885), dar yaşayış konuları üzerine yazdığı güldürücü hikâyelerin yanı sıra *Memurun Ölümü* gibi az çok sosyal bir nitelik taşıyan hikâyeler de yazmıştır. Gerçi bu hikâyeler de güldürücü idi. Ama bunların güldürücülüğü okurları eğlendirmiyor, düşündürüyordu. *Memurun Ölümü* hikâyesinde, küçük bir memur olan Çerviyakov, tiyatroda aksırır ve istemeyerek, önünde oturmakta olan bir generalin dazlak kafasını ıslatır. Üst üste yaptığı beceriksizce özür dilemelerle generali çileden çıkarır. General onu terslemek zorunda kalır, memurcuk şiddetli bir ceza göreceğinden korkar ve korkusundan ölür. Gerçi bu bir hikâyedir ve bütün güldürücülüğüne rağmen, korkmuş bir insanın köle psikolojisini çok iyi anlatır.

Böylece Çehov, kısa güldürü hikâyelerinden, adım adım, sosyal, politik nitelik taşıyan büyük konulara geçti. Çehov'un edebiyat çalışmalarındaki büyük değişiklik, özellikle 1887 yılından sonra görülmeye başlandı.

Çehov'un, yazdığı hikâyelere karşı duyduğu sorumluluk, yalnız hikâyelerinin sanat değerinin yüksekliğinde değil, aynı zamanda bunların sayılarının azalışında da göze çarpmaya başladı. Nitekim

1883 yılında 120, 1885 yılında 129, 1886 yılında 112 hikâye yazmış olan Çehov, 1887 yılında 66, 1888 yılında 12 hikâye yazdı. Bundan sonraki yıllarda bunların sayısı daha da düştü. Ama, buna karşılık Çehov'un hikâyelerine duyulan ilgi gittikçe artmaya başladı. Öyle ki sanatçının yeni çıkan her hikâyesi bir "edebî olay" olarak karşılandı. Böylece yazarın *Uyku*, *Başlıksız Bir Hikâye* (1888), *Hırsızlar* (1890), *Altıncı Koğuş* (1892), *Kara Keşiş* (1894), *Asma Katlı Ev* (1896), *Mujikler* (1897), *Kılıflı Adam*, *İoniç* (1898), *Küçük Köpekli Kadın* (1899), *Çukurda* (1900), *Nişanlı* (1903) gibi, sanat değerleri büyük, uzun hikâyeleri birbirini izledi.

Hikâyelerindeki Sanat Özelliği:

Çehov'un hikâyelerinde göze çarpan en büyük sanat özelliği, bunlardaki üslup gerçekçiliğidir. Çehov'un hikâyelerinde hem Puşkin gerçekçiliğinin özentisiz sadeliği ve yalınlığını, hem de Gogol'ün, yaşantı bayağılığının merhametsizce açığa vuruluşunu bulmak mümkündür. Sadece gerçeği, "olanı" yazmak ilkesine bağlı kalan Çehov, yavaş yavaş, bütün dış etkileri bir yana atarak, Rus yaşamının bütün karanlık ve iğrenç yanlarını ustaca gösterme yolunu tuttu. Çehov'un hikâyelerinde, XIX. yüzyıl Rus toplum yaşamının bütün renkliliği gösterilmiştir. Okurun önünde yoksulundan zengin soylusuna dek, Rusya'nın bütün sosyal sınıfları; arabacısından papazına kadar bütün mesleklerin temsilcileri resmigeçit yapar. Yazar, bütün bu hikâyelerinde yalnız topluma gerekli olan gerçekleri dile getirir.

Ama Çehov, sadece yaşamın dış gerçeklerini yazmakla yetinmez. Eşsiz bir psikolog ve pratisyen bir doktor olan Çehov, aynı zamanda büyük bir ustalıkla insan ruhunu da apaçık ortaya döker. Onun bu başarısında, doktorluk eğitiminin de büyük bir payı olduğu besbellidir. Çehov bir çocuğun da, yaşlı bir adamın da, doğurmak üzere olan bir kadının da iç dünyasını aynı ustalıkla yansıtmasını bilmiştir. Aynı başarıyı *Kaştanka* adlı hikâyesinde olduğu gibi, hayvanların iç dünyasını yansıtmada da göstermiştir.

Hikâyelerinin Kompozisyonu:

Bir hikâyeci olarak Çehov'un önünde, birkaç sayfa içinde, az sözle çok şey söylemek gibi çok güç bir ödev durmakta idi. Onun bütün yazarlık yöntemi, bu ödevinin çok parlak bir biçimde çözümlenmesinde kendini göstermektedir.

Çehov'un hikâyelerinin çoğu, minyatür hikâyelerdir. Çehov "kısa, yani başarılı" yazmayı bir zorunluk olarak kabul etmişti. Kısalık ve başarı onun için aynı şeydi. Çehov 1889 yılında kardeşi Aleksandr'a yazdığı bir mektupta: "Kısalık ve açıklık başarının kız kardeşidir," demektedir. Yine o yıl Gorki'ye yazdığı bir mektupta bu konu ile ilgili olarak şu düşünceleri ileri sürmektedir:

"Müsveddelerinizi düzeltirken gereksiz tasvirleri, sıfatları elden geldikçe çıkarmaya çalışınız. Örneğin ben, 'Bir adam otların üzerine oturdu,' dediğim zaman bunu herkes anlar. Ama 'Uzun boylu, daracık omuzlu, kızıl sakallı bir adam, etrafına ürkek ürkek bakınarak yeşil ve ezilmiş otların üzerine yavaşça oturdu,' dersem, bunu ilk ağızda kimse anlayamaz!"

Çehov, yazılarında, gereksiz hiçbir söze, hiçbir tasvire, hiçbir kişiye yer vermez, bu ana düşüncelerini her zaman savunurdu.

Çehov'la ilgili bir eleştiri yazısında şöyle denilmektedir: "Çehov, hikâyelerinde, anlattığı kişilerin dünyasına girmez. Onları, kendilerinin görmedikleri bir fenerle aydınlatır. Işık nereye vurursa o kadarını görürüz. Ama o ışık, kişilerin mizacına, hâline hiç işlemez, dokunmaz. Işık söndükten sonra karanlıkta neler oluyor? Orasını bulmak, sezmek artık bize düşer..."

Çehov, birçok hikâyeciden farklı olarak, hikâyelerinde her zaman okurlara bir düşünme payı bırakmıştır.

Çehov'un Dili:

Çehov, yazılarında, hangi sınıftan olursa olsun, bütün okurların anlayacağı ve yadırgamayacağı açık, yalın bir dil kullandı. Bunu yaparken de hiçbir zaman bayağılığa düşmedi. Çehov bu amaca ulaşmak için yapılması gerekenleri şu sözlerle açıklamaktadır: "Yazı yazma sanatı, aslında kötü yazılanları çizme sanatıdır."

Çehov'un Rus edebiyatını sadeleştirme alanında oynadığı rol çok büyüktür. Rus edebiyat eleştirmeni A. Derman, *Çehov* adlı eserinde bu konu ile ilgili olarak şunları yazmaktadır:

"Rus edebiyatı çok çeşitli yönlerde gelişti, ilerledi. Ama ne Gogol, ne Dostoyevski, ne Tolstoy, ne de Turgenyev, Rus edebiyatını sadeleştirmeyi kendilerine iş edinmişlerdi. Oysa Çehov, bunu kendine iş edindi ve bu alanda başarı sağladı. Bu, edebiyatın demokratlaştırılmasında atılmış yeni ve büyük bir adımdı. Çehov'un okur yığınlarını alabildiğine genişlettiğini kesin olarak söyleyebiliriz. Çünkü Çehov'u anlamayan bir okurun bulunabileceğini düşünmek zordur."

Dramaturg Çehov

Kısa hikâyeyi, Çehov'un başlıca edebiyat türü olarak saymak mümkündür. Çehov, özellikle sayısı pek çok olan kısa hikâyeleriyle, içinde yaşadığı toplumun iğrençliklerini, sömürücülüğünü, zamane aydınlarının ruh hâlini yansıtmayı başardı. Ama kısa hikâyenin, bir edebiyat türü olarak, Çehov'un yaratıcılık gücünü ve düşüncelerini belli sınırlar içinde tutmak gibi bir özelliği vardı. Bu bakımdan kişileri az olan kısa hikâye türü, kısalığı yüzünden, kişilerinin geniş bir şekilde çözümlenmesine olanak vermiyordu. Oysaki Çehov, çağdaşı olduğu toplumun geniş sosyal sınıflarının yaşantısını ve ruh hâlini genelleştirme çabası içinde idi. Ona bu olanağı verecek bir edebiyat türü gerekli idi. Çehov'a göre bu edebiyat türü dramdı.

İlk Piyesleri:

Çehov'un tiyatro tutkusu daha çocukluğunda başlar. İlk büyük sanat eserinin bir tiyatro eseri olması, bu tutkusuyla sıkı sıkıya bağlıdır. Çehov daha öğrenciliği sırasında, dönemin büyük tiyatro sanatçılarından Yermolova'nın jübilesi için bir piyes yazmış, bunu götürüp sanatçıya vermişti. Ama Çehov'un bu eseri beğenilmemiş ve oynanmamıştı. Çehov bu eserini yırtıp attığı için, piyesin basılmasına ve toplu eserleri arasına girmesine de olanak kalmamıştı.

Çehov'un 1885'te yazdığı *Büyük Yol Üzerinde* adlı bir perdelik dramının oynanmasına da dönemin sansürü izin vermemişti.

Çehov'un ramp ışığına çıkan ilk tiyatro eseri, 1887'de yazdığı *İvanov* dramıdır. Çehov bu eserleriyle bir yandan düş kırıklığına uğramış bir toplum adamı, bir aydın tipi yaratmak, öte yandan da tiyatroda bir yenilik yapmak istemişti. Ama, bütün çabalarına rağmen yazar bu eserinde, eski tiyatro geleneklerinden kendini tamamıyla kurtaramamıştı. Bunun için *İvanov,* Çehov'un istediği gibi bir eser olamadı. Ama bu hâliyle bile seyirciyi uyarmaktan, seyircinin ilgisini çekmekten geri kalmadı.

Çehov'un Öteki Tiyatro Eserleri:

Çehov, *İvanov*'daki bu başarısızlığına rağmen, tiyatro eseri yazmaktan vazgeçmedi. Böylece, *Kolhas, Düğün, Jübile, Ayı, Evlenme Teklifi* gibi kısa komedileri doğdu. 1889'da *Gulyabani* piyesini yazdı. Ama *Gulyabani* de *İvanov* gibi tamamıyla yeni tiyatro tekniğine göre yazılmamıştı. Eserin, pek de öyle göze batacak kadar olmamakla birlikte, melodrama çalan yanları vardı. Kısacası, eserin en büyük eksiği, yazarının tasarladığı yenilikleri iyice sindirememiş olmasında idi.

Bu başarısızlığın, Çehov'un üzerindeki etkisi pek büyük oldu. Yazar bu piyesini, toplu eserlerinden hiçbirine sokmadı. Oynanmasına da hiçbir zaman izin vermedi.

Çehov, hikâyeden bozma iki vodvil bir yana bırakılırsa, yedi yıl tiyatro eseri yazmadı. Ancak 1896 yılında, kafasını kurcalayan dramatik yeniliklere bir çözüm yolu olan *Martı* piyesini yazdı.

Martı*'nın Serüveni:*

Çehov'un yeni ve özgün bir piyes yazdığı çabucak duyuldu. Petersburg'daki Aleksandrinski Tiyatrosu, ünlü komedi sanatçılarından Levgeyeva'nın 17 Ekim 1896 tarihinde yapılacak jübilesinde oynanmak üzere Çehov'dan bu piyesi istedi. Çehov eserini bu tiyatroya vermekte bir sakınca görmedi. Ama, daha ilk provalarda içine bir kuşku düştü. Basmakalıp rollere alışık olan sanatçılar, bu eserde kendi rolleri için gerekli olan tonu bir türlü bulamıyor, âdeta yerlerini yadırgıyordu. Burada Çehov'un da, o zamanki tiyatro yöneticilerinin de gözünden kaçan önemli bir nokta vardı: Yepyeni bir anlayışla yazılan Çehov'un

bu eserini, o zamana kadar basmakalıp yöntemlerle oyun oynamaya alışık olan eski bir sanat tiyatrosu ekibi oynayacaktı.

Martı bu ilk temsilinde tam bir başarısızlığa uğradı. Seyirci oyunu ıslıkladı, yuhaladı. Gazete ve dergiler eserle alay etti. Eleştirmenlerden biri: "Yirmi yıldır tiyatrolara gidiyorum, birçok başarısızlık gördüm, ama böylesine hiç rastlamadım," diye yazdı. Çehov bu düşmanca havadan kurtulmak için Kırım'a kaçtı.

Görünürde *Martı*'nın bu başarısızlığını açıklayan birçok neden vardı. Eser ancak dokuz gün gibi çok kısa bir süre prova edilmişti. Üstelik tiyatro o sıralarda iyi bir rejisörden yoksundu. Eser çok tanınmış bir komedi sanatçısının yararına oynanıyordu. Seyircilerin çoğunluğunu, jübilesi yapılan sanatçının çok popüler olduğu başkent sosyetesinin gelenekçi kaymak tabakası oluşturuyordu. Bunlar nedense bir komedi sanatçısının jübilesinde ille de bir komedi oynanacağı ön yargısıyla tiyatroya gelmişlerdi.

Bunlar sadece başarısızlığın görünürdeki nedenleri idi. Oysa bu başarısızlığın nedenleri aslında çok daha derinlerde idi: Eser, yeni bir tiyatro anlayışıyla yazılmıştı. Hâlbuki eseri sahneye koyan tiyatro, oynayan sanatçılar, eski tiyatro geleneklerine sımsıkı bağlı kişilerdi. Bu olay, yeni bir anlayışla yazılmış sanat eserlerinin, ancak yeni anlayışa göre kurulmuş tiyatrolarda oynanabileceğini gösteriyordu. Demek ki bu yeni esere yeni bir tiyatro gerekiyordu. Böyle bir tiyatro da zaten kurulmuştu.

Bir süre önce dram yazarı Nemiroviç-Dançenko ile aktör ve sahneye koyucu Stanislavski, Moskova'da "Sanat Tiyatrosu" adını taşıyan bir tiyatro kurmuşlardı. Yeni bir anlayışla, genç sanatçılardan kurulu bu topluluk Aleksey Tolstoy'un, vaktiyle yasaklanmış *Çar Fiyodor* dramıyla parlak bir başarı kazanmıştı. Bu topluluk, Çehov'dan *Martı*'yı istedi. Çehov uzun bir direnişten sonra eserini vermeye razı oldu.

Eser, 29 Kasım 1898 gecesi ilk temsilinde büyük bir başarı sağladı. Birinci perde bittiği zaman salonda, yüzyıl kadar uzun gelen birkaç saniyelik bir ölüm sessizliği oldu. Sanatçılar kuşku, şaşkınlık ve korku ile birbirlerine bakıyorlardı. Derken, çılgınca bir alkış

sağanağı tiyatroyu inletti. Sanat Tiyatrosu genç kadrosuyla ilk defa olarak bütün olanaklarını ortaya koymuş, Çehov'a can vermişti.

Bu zaferin anlamını, Çehov'un Rus tiyatrosuna getirdiği yenilikleri daha iyi kavrayabilmek için o dönemdeki Rus tiyatrosunu bilmemiz gerekir.

Çehov Döneminde Rus Tiyatrosu:

Çehov döneminde Rus toplumunun içinde bulunduğu genel düşünce perişanlığı, tiyatroyu da etkilemekten geri kalmamıştı. Politik ilgisizlik, toplumdaki bayağı ve aşağılık zevkleri yaratma çabası, suya sabuna dokunmayan konular, konuların işlenişinde özgünlükten yoksunluk, tiplerin tasvirindeki psikolojik yoksulluk, sahnede göze çarpma çabaları, dile önem vermeme gibi şeyler, Çehov dönemi tiyatro repertuvarının başlıca kusurları idi. Kolay ve ucuz başarı peşinde koşan dramaturgların eserlerine uygun olarak, tiyatronun kendisi de tamamıyla şablonlar (hazır kalıplar) üzerine kurulmuştu. O zamanlar Rus tiyatrosunda, uzun bir dönem süresince meydana gelmiş ısmarlama birtakım tipler vardı ki, rejisör, bütün oyun durumlarını bu tiplere uydurmak zorunda idi. Kendi uzmanlık alanlarına göre ustalaşan sanatçılar, bu uzmanlıklarına uygun olarak "İyi Kişi", "Kötü Kişi", "Komik", "Dul Kadın", "Öksüz Kız" gibi rolleri büyük bir rahatlıkla oynardı. Tiyatro yazarları da bu tipleri dikkate alarak eserlerini yazardı. Tiyatroda egemen olan bu zevksizlik dalgası öylesine güçlü idi ki, olağanüstü piyesleriyle Ostrovski bile ikinci plana itilmiş bulunuyordu. O sıralarda henüz sağ olan Ostrovski, Fonvizin'lerin, Puşkin'lerin, Griboyedov'ların, Gogol'lerin yarattığı Rus tiyatrosunun, gözleri önünde nasıl gerilediğini büyük bir acı duyarak izlemekte idi.

Yenilikçi, kültürlü, büyük ve gerçek bir sanatçı olan Çehov, işte böyle bir zamanda sahne edebiyatına el attı.

Yenilikçi Dramaturg Olarak Çehov:

Hikâyelerinde olduğu kadar tiyatro eserlerinde de yenilikçi ve gerçekçi olan Çehov, basmakalıpçılığın, gelenekçiliğin can düşmanı idi. Çehov'a göre tiyatro, insan yaşantısını olduğu kadar insanları da

yapmacıksız göstermelidir. Yine Çehov'a göre, sahne eserlerindeki kişilerden, gerçek yaşamdaki insanlardan farklı bir davranış beklenmemelidir. Çünkü insanlar günlük yaşantılarında "...durmadan birbirlerini öldürmezler, boyuna kendilerini asmazlar, durmadan birbirlerine âşık olmazlar, hep akıllıca konuşmazlar. Daha çok yerler, içerler, gevezelik ederler, saçma sapan şeyler konuşurlar. İşte bütün bunlar sahnede de gösterilmelidir. Bir tiyatro eseri öyle yazılmalıdır ki; kişileri gelsinler, gitsinler, yesinler, içsinler, havadan sudan söz etsinler, kâğıt oyunu oynasınlar. Kısacası, sahnede her şey, gerçek hayatta olduğu gibi hem karışık, hem yalın olmalıdır."

Kardeşinin bir tiyatro eseri yazmakta olduğunu haber alan Çehov'un, ona verdiği şu öğütler, yazarın tiyatro üzerine olan görüşlerini yansıtması bakımından çok ilginçtir:

"Özgün, elden geldiğince de zeki olmaya çalış. Ama aptal görünmekten de korkma! Tiyatroda elden geldiğince özgür düşünmek gerek. Tiyatroda özgür düşünenler, saçma sapan şeyler yazmaktan korkmayanlardır. Bu arada şunu da söyleyeyim ki, aşk ilanlarının, karıkoca aldatmalarının, öksüz gözyaşlarının, hatta her çeşit gözyaşının çoktan modası geçti. Eserinin entriği olmasa da olur, yeter ki konu yeni olsun. Süslü sözlerden kaçın! Dil, güzel ve yalın olmalıdır. Burunları kızarmış emekli kaptanlar, alkolik gazete muhabirleri, aç yazarlar, veremli kadınlar, ceplerinde beş parası olmayan dürüst gençler, evde kalmış namuslu kızlar, iyi yürekli dadılar... Bütün bunlar çok yazıldı. Artık bunları bir kenara atmalı."

Son Tiyatro Eserleri:

İşte Çehov, böyle bir anlayışın ışığı altında *Vanya Dayı* (1897), *Üç Kız Kardeş* (1901), *Vişne Bahçesi* (1903) gibi hepsi de birbirinden güzel son eserlerini yazdı. Bu piyeslerden hemen hepsinin başlıca konusu, yaşamsal değer taşıyan ciddi bir amaçtan, gelecekten yoksun taşra aydınlarının kaderidir. Bu konu hepsinden güçlü olarak *Vanya Dayı*'da işlenmiştir. *Vişne Bahçesi* ise Çehov'un dramatik yaratıcılık bakımından en üstün eseridir. *Vişne Bahçesi* ideolojik öz bakımın-

dan sosyal, üslup bakımından gerçekçi, yapısı bakımından lirik bir psikolojik-yaşantı dramıdır.

Çağdaşları Arasında Çehov

Çehov yazı hayatına atıldıktan bir yıl sonra Dostoyevski (1881), iki yıl sonra da Turgenyev (1883) ölmüştü. Onun için Çehov'un, Rus edebiyatının iki devi ile tanışmasına olanak yoktu.

Ama Çehov büyük bir yazar olma niteliğini kazandığı sıralarda Tolstoy henüz sağdı. Çehov ilki 1885, ikincisi 1891 yılında olmak üzere iki sefer, Tolstoy'u Yasnaya Polyana'da ziyaret etmişti. Çehov hastalanıp Kırım'a yerleştiği zaman Tolstoy da Kırım'da bulunuyordu.

Çehov Kırım'da, zaten mektuplaşmakta olduğu Gorki ile de karşılaştı. Gorki de o sıralarda verem hastalığına tutulmuş bulunuyordu. Böylece on dokuzuncu yüzyıl ile yirminci yüzyılın sınırında bulunan Rus edebiyatının bu üç büyük kişisi, Kırım'ın Yalta kentinde buluşmuş oldular.

Tolstoy, Çehov'a büyük bir değer veriyor, ona "düz yazının Puşkin'i" diyordu.

Çehov ile Gorki arasında 1898 yılında başlayan mektuplaşma ve kişisel dostluk ise, Çehov'un ölümüne kadar sürdü.

Avrupa'da Çehov

Çehov, 1900 yılından beri yabancı dillere çevrilmeye başlanmıştır. Nitekim yazarın Fransızcaya çevrilmiş ilk eseri, *Mujikler* adı altında toplanmış 12 hikâyeden oluşur ve 1901 tarihini taşımaktadır. Bu 12 hikâye arasında kitaba adını veren *Mujikler*'den başka *Altıncı Koğuş*, *Çukurda* gibi önemli hikâyeler yer almıştır.

Çehov'un piyesleri Birinci Dünya Savaşı'nda, özellikle de Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yabancı ülke tiyatrolarının repertuvarlarında yer almaya başlamıştır.

Maksim Gorki'nin Kaleminden
ÇEHOV

Bir seferinde beni Küçükköy'deki* evine misafirliğe çağırmıştı; küçücük bir arazide iki katlı beyaz bir evi vardı orada. Bana "malikânesini" gezdiriyor, bir yandan da durmadan, heyecanlı heyecanlı anlatıyordu:

"Çok param olsa burada hasta öğretmenler için bir sanatoryum kurardım. Aydınlık bir yapı olurdu, hani, kocaman kocaman pencereleri, yüksek tavanları olan çok aydınlık bir yapı. Mükemmel bir kütüphane kurar, bütün müzik aletlerini bulundurur, arı besler, bostan eker, meyve yetiştirirdim. Onlar için tarım üzerine, meteoroloji üzerine, daha pek çok konuda konferanslar düzenlerdim – öğretmen dediğin her şeyi bilmelidir, ihtiyar, her şeyi."

Birdenbire susuverdi, öksürdü ve o tatlı, o zarif, insanı ister istemez bütün dikkatiyle onu dinlemeye zorlayan karşı konulmaz çekicilikteki gülümseyişiyle bana şöyle, yan yan baktı.

"Düşlerimi dinlemek seni sıkıyor mu? Bunlardan söz etmek çok hoşuma gidiyor benim. Ülkemizin kırsal kesimlerinde iyi, akıllı, bilgili öğretmenlere ne büyük, ama ne büyük bir gereksinme olduğunu bir bilsen! Rusya'da öğretmenler için çok seçkin koşullar yaratmalıyız, hem de en kısa zamanda, çünkü biliyoruz ki, halkımız dört dörtlük bir eğitim görmezse, devlet kerpiçten yapılmış çürük bir ev gibi çöküverecektir. Öğretmen, işine tutkuyla âşık bir aktör, bir ressam olmalıdır, oysa çocuklarımıza bir şeyler öğretmek için

* Aslında da Türkçe olarak "Küçükköy" diye yazılmıştır. –*Mete Ergin*

köye âdeta sürgüne gider gibi isteksiz giden öğretmenlerimizin kendileri yarı cahil birer ameledir. Karınları doğru dürüst doymaz, hep horlanır, hep ekmeklerini kaybedecekleri korkusu içinde yaşarlar. Oysa öğretmen dediğin, saygınlığını hiç kimsenin tartışamayacağı bir kişi olarak, o saygıyı köylünün gözünde kendi gücüyle elde edebilmiş, köylünün soracağı her soruya cevap verebilen, köyün en önde gelen kişisi olmalıdır... Yoksa bizim ülkemizde olduğu gibi, kendisine eğitim müfettişi denilen ve eğitim koşullarının düzeltilmesine yardımcı olacağı yerde, bölgeden gelen yazıları dağıtmaktan başka hiçbir şey yapmayan devlet memuru başta olmak üzere herkes tarafından, köy bekçisi tarafından, zengin bakkal tarafından, rahip efendi tarafından, okul müdürü ve köyün ihtiyar heyeti tarafından aşağılanan bir kişi değil. Halkın eğitimini –dikkatini çekerim, halkın eğitimini!– ellerine teslim ettiğimiz kişileri sadaka kabilinden hem de kıskanarak verilen üç beş kuruşa mahkûm etmek ne kadar saçma. Öğretmenlerin paçavralar içinde dolaştığını, bakımsızlıktan harap olmuş rutubetli okullarda soğuktan tir tir titrediklerini, bacaları çekmeyen sobaların dumanlarından zehirlendiklerini, soğuk algınlığından kurtulamadıklarını ve daha otuz yaşına gelmeden larenjit gibi, romatizma gibi, tüberküloz gibi ve daha bir sürü hastalığın pençesine düştüklerini düşündükçe insanın isyan edesi geliyor. Bundan hepimiz utanmalıyız! Öğretmenlerimiz yılın dokuz, on ayını dünyadan uzak geçirir; iki laf edebilecekleri bir insan bulamaz; yalnızlıktan, kitapsızlıktan, oyalanacak bir şey bulamamaktan beyinleri kötürüm olur. Eşlerini dostlarını yanlarına çağırıp misafir edecek olsalar, bu sefer de bulundukları yeri beğenmemekle, hani, kurnaz halkın budalaların gözünü korkutmak için çok kullandığı o 'muhalefet' kelimesi var ya, onunla suçlanırlar işte... Bütün bunlar çok iğrenç... Üstelik de son derece büyük ve önemli bir iş yapan insanlarla böyle âdeta alay edilmesi... Bir öğretmenle karşılaştığım zaman inan ki ne yapacağımı şaşırıyorum – onun o çekingen, perişan hâli yüzünden. Onun bu perişan hâlinden sanki ben sorumluymuşum gibi geliyor; sahi söylüyorum!"

Bir an için sustu ve kolunu ileri uzatarak, yumuşak bir sesle şöyle dedi:

"Şu bizim Rusya, ne saçmalıklarla dolu, ne akıl sır erdirilmez bir ülkedir!"

Duru gözleri derin bir üzüntüyle gölgelendi ve gözlerinin kenarlarında beliren incecik kırışıklıklar, bakışına daha bir derinlik kazandırdı. Çevresine bir göz gezdirdikten sonra kendi kendisiyle alay etmeye başladı.

"Al işte – liberal bir gazete ağzıyla koskoca bir başmakale sana. Hadi gel de, gösterdiğin sabrın ödülü olarak sana çay ikram edeyim..."

Çehov genellikle böyleydi. Bir an büyük bir içtenlikle, ciddi ciddi derin konulara dalar, içini döker, bir an sonra da, kendi söylediklerine kendisi güler, kendi kendini alaya alırdı. Ama onun bu kederli, duygulu gülüşünün altında sözcüklerin değerini, düş kurmanın değerini bilen bir kişinin üstü kapalı, inceliklerle dolu kuşkuculuğu sezilirdi. Bu gülüşünde ayrıca, onun o gönülçelen alçakgönüllülüğünden, ince seziş yeteneğinden de bir şeyler bulunurdu.

Yürüye yürüye eve dönerken hiç konuşmadık. Ilık, pırıl pırıl bir gündü; parlak güneş ışınları altında şavkıyan dalgaların sesi duyuluyordu. Vadiden bir köpeğin sevinçli havlamaları geliyordu; kim bilir neye seviniyordu hayvan. Çehov kolumu tuttu ve konuşması öksürüklerle kesilerek şöyle dedi:

"Çok utanç verici ve çok hazin bir şey, ama gerçektir; köpeklerin hâlini bile kıskanan pek çok insan var..."

Sonra gülerek ekledi:

"Bugün ağzımdan hep bunakça laflar çıkıyor; yaşlanıyorum herhalde."

• • •

Sık sık şuna benzer sözler işitirdim ondan:

"Dinle bak, bugün bir öğretmen geldi... Adamcağız hasta, karısı da var; onun için bir şey yapabilir misin? Şimdilik ben kendisine bir parça yardımda bulundum..."

Ya da:

"Gorki, dinle! Bir öğretmen var, seninle tanışmak istiyor. Adamcağız hasta, yatalak. Bir gidip görsen, ne dersin?"

Veya:

"Bir hanım öğretmen kendisine kitap yollamamızı rica ediyor..."

Bazen bu "öğretmen"i onun evinde bulurdum; genellikle sıkılgan, utancından kıpkırmızı kesilmiş, bir sandalyenin ucuna ilişmiş, elinden geldiğince düzgün ve "kültürlü" konuşabilmek için sözcükleri özenle seçen, yahut yazarın gözüne aptal görünmemek tasasıyla besbelli o anda aklına geliveren konularda Anton Pavloviç'i soru yağmuruna tutan ve utangaçlığı hastalık derecesine varan kişilerin o aşırı senlibenli tavrıyla konuşan biri olurdu bu.

Anton Pavloviç saçmasapan konuşmaları dikkatle dinlerdi; kederli gözlerinde tutuşan bir gülücükle şakaklarındaki kırışıklıklar oynar, yumuşacık pes sesiyle konuşmaya başlardı. Hayattan alınmış öyle sade, öyle yalın sözcükler kullanırdı ki, konuğu hemen rahatlar, akıllı görünmek için çabalamaktan vazgeçer, bunun bir sonucu olarak da hem daha aklı başında, hem de daha ilginç bir kişi hâline gelirdi...

Bu öğretmenlerden birini hatırlarım –uzun boylu, sıska, soluk benizli ve zayıf yüzünden çenesine doğru yaslı yaslı sarkan upuzun, kanca gibi burnu olan bir adamdı bu–, Anton Pavloviç'in karşısına oturmuş, kara gözlerini onun yüzüne dikmiş, hastalıklı, bas bir sesle, tekdüze, durmadan konuşuyordu:

"Çocukluk çağında okurken, içinde yaşanılan ortamdan alınan bu gibi izlenimler toplana toplana öyle bir ruhsal birikim oluşturur ki, artık çevredeki dünyaya asla nesnel bir davranış gösterilemez hâle gelinir. Dünya, pek tabii, kendi kafamızdaki dünya kavramından başka bir şey değildir..."

Sözünün burasında konuyu felsefeye çevirdi ve buz üstünde kayan bir sarhoş gibi basmadık yer bırakmadı.

Çehov sakin bir sesle nazik nazik sordu: "Söylesenize bana, sizin köyde çocukları döven biri varmış, kimdir o?"

Öğretmen sandalyesinden fırlayarak kalktı ve öfkeyle kollarını savurmaya başladı.

"Ne demek? Ben miyim yani? Asla! Dövmüşüm, ha?"

Küskün bir tavırla homur homur homurdanıyordu öğretmen.

Anton Pavloviç onu yatıştırmak için gülümseyerek, "Alınmayın hemen canım," diye sürdürdü konuşmasını. "Siz yaptınız dedim mi ben? Ama gazetede okuduğumu hatırlıyorum, sizin köyde öğrencilere dayak atan bir öğretmen varmış..."

Öğretmen tekrar yerine oturdu, mendiliyle bastıra bastıra yüzündeki terleri aldı ve içi rahatlamış bir hâlde o bas sesiyle pes perdeden sürdürdü konuşmasını:

"Çok doğru! Böyle bir olay oldu. Makarov'du bu öğretmenin adı. Dayak atmasına da hiç şaşmamak gerek. İnanılması zor, ama anlaşılmayacak yanı yok. Adam evli, dört çocuğu var, karısı hasta, kendisi de veremli, maaşı topu topu yirmi ruble... Okulunsa bodrumdan farkı yok, öğretmene bir tanecik oda vermişler. Bu koşullar altında yaşayan biri, gökten melek inse de en ufak bir kabahat yapsa, meleği bile döver, kaldı ki, öğrencilerin de hiç meleğe benzer yanları yok, inanın bana!"

Daha bir dakika öncesine kadar süslü püslü, tumturaklı sözcüklerle Çehov'u etkilemeye çalışan bu adam birdenbire, o kanca burnunu uğursuz uğursuz sallayarak basit, ama taş gibi ağır sözcükler –Rus köylerinde yaşanan hayatın lanetli, korkunç gerçekleri üzerine parlak bir ışık serpen sözcükler– edivermeye başladı...

Öğretmen ev sahibine veda ederken, Çehov'un zarif parmaklı kuru elini iki eli arasına alarak sıktı.

"Sizi görmeye gelirken," dedi, "amirimin yanına çıkıyormuş gibi tir tir titriyordum. Benim de yabana atılmayacak biri olduğumu size göstermeye karar vermiş, baba hindi gibi kasım kasım kasılıyordum. Oysa şimdi giderken, hâlden anlayan, çok iyi, çok yakın bir dostun yanından ayrılıyor gibiyim. Hâlden anlamak ne yüce bir şey! Size teşekkürlerimi sunarım. Gidiyorum. Giderken de çok iyi, çok değerli bir düşünceyle ayrılıyorum buradan: Büyük insanlar, biz ölümlülere, aralarında yaşadığımız çurçurlardan çok daha yakın, bizleri daha iyi anlayan, daha sade insanlarmış. Allahaısmarladık, sizi hiç unutmayacağım."

Burnu seğirdi, dudakları tatlı bir gülümsemeyle ayrıldı ve beklenmedik bir biçimde ekledi:

"Kötü insanlar, aynı zamanda talihsizdir; lanetlidir onlar!"

Öğretmen gittikten sonra Anton Pavloviç gözleriyle onu izledi, gülümsedi ve "Tatlı adam," dedi. "Ne var ki, öğretmenliği fazla sürdüremeyecek."

"Neden?"

"Yakasını bırakmazlar, sürerler... kurtulurlar ondan."

Bir an sustuktan sonra yumuşacık bir sesle ekledi:

"Namuslu adamlar Rusya'da dadıların çocukları korkuttukları umacı gibidir..."

• • •

Anton Pavloviç'in yanındayken herkesin, farkında olmadan, daha sade, daha dürüst, daha doğal olma isteğine kapıldığı izlenimini edinmişimdir. Onun yanındayken insanların o gösterişçi tavırları, kitaplardan alınma tumturaklı konuşmaları, moda olmuş deyimleri ve Rusların Avrupalı görünme özentisi içinde tıpkı deniz kabuklarıyla, balık dişleriyle süslenen vahşiler gibi kendilerini donattıkları bütün o ucuz yüzeysellikleri bir kenara bıraktıklarını gözlemleme fırsatını pek çok kez elde ettim. Anton Pavloviç öyle "balık dişlerine", "horoz tüylerine" filan hiç itibar etmezdi; cafcaflı, şıngırtılı insanların "gösterişli görünmek" uğruna donandıkları bütün o acayip şeylerden sıkılırdı. Kaç kez tanık olmuşumdur, ne zaman böyle şatafatlı giyinmiş biriyle karşılaşsa, konuşmakta olduğu kişinin gerçek yüzünü ve yaşayan ruhunu çarpıtan bütün bu gösterişli, bu yüzeysel süsleri onun üstünden çekip almak, onu bunlardan kurtarmak için karşı konulmaz bir içtepi duyardı. Anton Pavloviç bütün ömrünce özü sözüne, sözü özüne uygun, gösterişten kaçan, iç dünyası özgür bir insan olarak yaşamış ve bazılarının ondan beklediği, daha az nazik bazılarının ise ondan istediği şeylere kulak asmamıştır. Ayağına giyecek doğru dürüst bir pantolonu bile yokken kadife esvap özlemi çekmenin saçmalığını unutacak kadar saf yürekli Rusların çok hoşlandıkları, "yüksek" konuların ele alındığı konuşmaları sevmezdi o.

Basitliğin, sadeliğin güzelliğinden yana olan Anton Pavloviç, basit ve sade olanı, gerçek olanı, içten olanı sever, bir yolunu bulur, başkalarını da sadeliğe getirirdi.

Bir seferinde son derece süslü püslü üç hanım onu ziyarete gelmişti. Odayı ipek fistanlarının hışırtısı ve parfümlerinin baş döndürücü kokusuyla dolduran bu üç hanım, ev sahibinin önüne kurumla yerleşip, sözde aşırı ilgi duydukları politika üzerine "sorular yöneltmeye" başladılar ona.

"Savaş sizce nasıl sonuçlanacak, Anton Pavloviç?"

Anton Pavloviç öksürdü, birazcık düşündü ve o yumuşacık, nazik, pes sesiyle ciddi ciddi cevap verdi:

"Hiç kuşku yok ki, barışla."

"Orası belli. Ama kim kazanacak? Yunanlar mı, Türkler mi?"

"Bence güçlü olan taraf kazanacaktır."

Hanımlar hep bir ağızdan, "Peki sizce güçlü olan taraf hangisi?" diye sordular.

"Daha iyi beslenmiş, daha iyi eğitilmiş olan."

Hanımlardan biri, "Ne kadar nükteci, değil mi?" dedi avaz avaz.

Bir başka hanım ise, "Peki kimi yeğliyorsunuz siz, Yunanları mı, Türkleri mi?" diye sordu.

Anton Pavloviç ona sevecenlikle baktı, nazik nazik gülümseyerek cevap verdi:

"Ben meyveli pastilleri yeğlerim, siz de sever misiniz?"

"Ah, evet!" diye hevesle atıldı hanımefendi. Öbür hanımlardan biri de büyük bir ciddiyetle, "Meyveli pastillerin çok hoş bir tadı vardır," diye lafa karıştı.

Bunun üzerine üçü birden, meyveli pastiller üzerine hararetli bir konuşma açıp, bu konuyla ilgili derin bilgilerini bütün incelikleriyle sergilediler. Şu ana kadar kafalarını hiç uğraştırmamış olan Türklerle Yunanlara sözüm ona büyük bir ilgi duyuyormuş gibi görünebilmek için kafa patlatmak zahmetinden kurtulduklarına sevindikleri besbelliydi.

Oradan neşe içinde ayrılırlarken Anton Pavloviç'e söz verdiler:

"Size bir kutu dolusu meyveli pastil yollayacağız."

Onlar gittikten sonra, "Güzel konuştun doğrusu," dedim.

Anton Pavloviç kıs kıs güldü.

"Herkes kendi bildiği dilden konuşmalı," dedi.

Bir başka seferinde de, odasında, yakışıklı, genç bir savcı yardımcısına rastladım. Çehov'un önünde ayakta duruyor, kıvırcık saçlarını geriye doğru sıvazlayarak kendinden emin bir tonla şöyle diyordu:

"Anton Pavloviç, *Baltalayıcı* adlı hikâyenizde beni son derece karmaşık bir problemle karşı karşıya bırakıyorsunuz. Denis Grigoriyev'in kötülüğü bilerek yaptığını kabul edecek olsam, toplumun çıkarları öyle gerektireceği için, hiç duraksamadan onu hapse yollamayı görev sayardım. Oysa o yabaninin biri; yaptığının büyük bir suç olduğunun farkında bile değil, ona acıyorum. Öte yandan, onu aklı başında olmayan bir vatandaş diye görerek acıma duygusuna yenilecek olursam, Denis'in tekrar rayların somunlarını sökerek trenleri raydan çıkarmayacağı konusunda kamu vicdanını nasıl rahatlatabilirim? İşte sorun burada. Ne yapmak gerekir?"

Sustu, sandalyesine oturup geriye yaslandı ve soran bakışlarını Anton Pavloviç'in yüzüne dikti. Gıcır gıcır üniformasının önünü yukarıdan aşağıya kadar ilikleyen pirinç düğmeleri de bu hamiyetli genç memurun yıkanmış paklanmış suratındaki gözler kadar güvençle, bu gözler kadar budalaca ışıldıyordu.

Anton Pavloviç büyük bir ciddiyetle, "Ben yargıcın yerinde olsaydım, Denis'i salıverirdim," dedi.

"Hangi gerekçeyle?"

"Ona şöyle derdim: 'Sen henüz yeterince gelişip bilinçli bir suçlu olamamışsın, Denis. Hadi git de bilinçli bir suçlu olmaya bak.'"

Hukukçu bir kahkaha attı, ama sonra hemen kendini toparlayıp, yine o uğursuz ciddiyetini takınarak sürdürdü konuşmasını:

"Hayır, sayın Anton Pavloviç, sizin ortaya attığınız sorun ancak, canlarının ve mallarının korunmasını benden bekleyen toplumun çıkarları doğrultusunda çözümlenebilir. Denis'in yabani olduğu doğrudur, ama o aynı zamanda bir suçludur ve gerçek de işte buradadır."

Anton Pavloviç damdan düşer gibi, "Gramofon dinlemesini sever misiniz?" diye sordu.

Delikanlı, "Ah, evet," diye hevesle atıldı; "çok severim. Müthiş bir buluş."

Anton Pavloviç üzüntülü bir tavırla, "Bense gramofona hiç tahammül edemem."

"Neden?"

"Nedeni şu; gramofondan konuşmalar duyulur, şarkılar duyulur, ama bunlarda duygu yoktur. Oradan gelen bütün sesler boş ve cansızdır. Peki, siz fotoğrafçılığa ne diyorsunuz?"

Hukukçu meğer fotoğrafçılığa çok meraklıymış. Hevesle hemen bu konu üzerinde konuşmaya başladı ve Çehov'un büyük bir isabetle, kurnazca ortaya çıkardığı o "müthiş buluş"a duyduğu ilgiyi unuttu gitti. O üniformanın altındaki insanın yavanlıktan çıkıp, az çok ilgi çekici bir insan, ava götürülen bir yavru köpek gibi hâlâ delişmenliğin izlerini taşıyan bir insan hâline dönüşmesine bir kez daha tanık oluyordum.

Delikanlıyı geçirdikten sonra Anton Pavloviç suratını asarak şöyle dedi:

"Adalet mekanizmasının gerisinde, insanların kaderiyle oynamayı işte bunun gibi tüysüzlerin ellerine bırakıyorlar."

Bir an sustuktan sonra da ekledi: "Savcılar balık avlamayı pek sever. En çok da tatlı su levreğini."

• • •

Bayağılığı bulunduğu yerden çıkarıp ortaya koyuvermek onda âdeta bir sanat hâline gelmişti; öyle bir sanat ki, ancak yaşamdan yücelikler bekleyen kişiler elde edebilir, öyle bir sanat ki, ancak insanoğlunda sadeliği, güzelliği ve uyumu görmeye susamış bir kişilikte doğabilir. Bayağılığı hiç bağışlamaz, acımasızca yerden yere vururdu o.

Birisi bir gün Çehov'un yanında bir editörden söz açtı; popüler bir derginin editörü olan bu adam, insan sevgisini, insanların birbirlerine anlayışla davranmaları gerektiğini dilinden düşürmediği hâlde,

emri altında çalışanlara kaba davranmayı alışkanlık hâline getirmiş, hatta bir demiryolu bekçisine de sebepsiz yere hakaret etmiş.

Anton Pavloviç acımasız bir gülüşle, "Pek tabii," dedi. "Kendisi bir aristokrattır, kültürlü bir beydir... İlahiyat okumuştur. Babası çarıkla dolaşırdı, KENDİSİ ise rugan çizme giyer."

Bunları öyle bir tonda söyledi ki, o "aristokrat" bir anda sıradan, gülünç bir kişi düzeyine iniverdi.

Bir gazeteciden söz açılınca da, "Çok yetenekli bir kişidir," dedi. "Yazılarında hep yüce duygulardan, insanlıktan söz eder... Bal dökülür ağzından. Karısına elâlemin önünde aptal der. Rutubetli yerlerde yatmaktan uşaklarının tümü de romatizmalıdır..."

"Falancayı beğenir misiniz, Anton Pavloviç?"

"A, evet. Hoş adamdır," diye cevap verir Anton Pavloviç öksürerek: "Her şeyi bilir o. Çok okur. Benden de üç kitap almıştı, bir daha da geri getirmedi. Biraz unutkandır da; bugün yüzünüze karşı sizin çok iyi bir insan olduğunuzu söyler, ertesi gün de kalkar başka birisine, metresinizin kocasının mavi çizgili siyah ipek çoraplarını aşırdığınızı anlatır."

Birisi onun yanında, "ağırbaşlı" dergilerdeki "ciddi" yazıların anlaşılması zor ve sıkıcı olduğundan dem vurarak yakınıyordu.

Anton Pavloviç en inandırıcı tavrını takınarak, "Siz de okumayıverin o yazıları," dedi. "Bunlar ortaklaşa yazılmış edebiyat ürünleridir... Bay Krasnov, Bay Çemov ve Bay Belov* ortaklaşa yazar bunları. Birisi bir yazı yazar, öbürü bunu eleştirir, üçüncüsü de ilk ikisinin mantıksızlıklarını uzlaştırır. Ama okurun bütün bunlara gereksinmesi olup olmadığını hiç sormazlar kendilerine. Kendi kendine gelin güvey olmak denir buna."

Yüzünden kan damlayan, iyi giyimli, güzel, topluca bir hanım bir gün onu ziyarete geldi ve hemen, tam "Çehov'un bayıldığı tarzda" konuşmaya başladı:

"Hayat çok sıkıcı, Anton Pavloviç. Her şey soluk renkte, insanlar, gökyüzü, deniz, hatta çiçekler bile solgun görünüyor gözüme. Hiçbir

* Kırmızı, Kara ve Beyaz. –*H. Âli Ediz*

istek uyanmıyor içimde; yüreğim daralıyor. Bir çeşit hastalık gibi âdeta..."

"Âdetası filan yok, hastalık zaten," diye atıldı Anton Pavloviç. "Bilinen bir hastalıktır bu. Latince adını da söyleyeyim size: morbus-yapmacıkus."

Allah'tan hanımefendi Latince bilmiyordu ya da belki bilmezlikten geldi.

• • •

Bir gün yine öyle bilgece, kıs kıs gülerek, "Eleştirmenler, toprağı süren atın çalışmasını engelleyen atsinekleridir," dedi. "Atın kasları keman teli gibi gerilmiştir, tam o sırada bir atsineği peyda oluverir, hayvanın sağrısına konar, bir yandan vızıldar, bir yandan da sokar. At, derisini titretir, kuyruğunu sallar. Ne diye vızıldayıp durur bu sinek? Bunun nedenini belki kendi de bilmez. Onun yaradılışı böyledir, yaradılıştan huzursuzdur, varlığını duyurmak ister, 'Ben de varım, bakın!' der gibidir. 'Bakın, vızıldamayı nasıl da beceriyorum, hem ben her vesileyle, hep vızıldarım böyle!' Yirmi beş yıldır hikâyelerim üzerine yazılan eleştirileri okur dururum, daha bir tekinde bile şöyle yararlı bir noktaya dokunulduğuna ya da bir parçacık olsun işe yarar bir öğüt verildiğine rastlamadım. Bugüne dek ilgimi çekebilen biricik eleştirmen Skabiçevski oldu; sarhoş kafayla bir hendeğin dibinde öleceğim kehanetinde bulunmuştu..."

Onun o kederli gri gözlerinde hemen her zaman zekice bir alaycılığın kıvılcımları tutuşur; ama bazen de bu gözler keskin, sert, buz gibi bir anlatıma bürünürdü. O zaman, o içten, duru, yumuşacık ses tonu da yavaş yavaş sertleşirdi. Böyle anlarda, bu alçakgönüllü, bu nazik adamın herhangi bir düşman güç karşısında bütün gücüyle dikilebileceğini, asla dize gelmeyeceğini hissederdim.

Başkalarına olan davranışlarında dingin, soğuk bir umursamazlığa benzeyen bir umutsuzluk var gibi gelirdi bazen bana.

Bir seferinde bana, "Ruslar tuhaf yaratıklardır," demişti. "Rus, bir kalbura benzer, hiçbir şeyi uzun zaman tutamaz. O, gençliğinde önüne her ne çıkarsa büyük bir açgözlülükle el atar, kendini

tıka basa doyurur, ama otuz yaşına vardığında bütün bunlardan geriye renksiz bir çöp yığınından başka şey kalmaz. İyi yaşamak, insan gibi yaşamak isteyen, çalışmalıdır. Severek, yaptığı işe inanarak çalışmalıdır. Bizim ülkemizdeyse, bizler bunu yapmasını bilmiyoruz. Mimarımız iki üç tane hatırı sayılır eser ortaya koydu mu, artık ondan sonra ya kumar oynayarak ya da bir tiyatronun kulisinde bekleyerek ömür tüketir. Doktorumuz yeterince müşteri kazandı mı hemen bilimi bir kenara bırakır, artık *Novosti Terapii* (Tedavi Haberleri) dergisinden başka şey okumaz olur, kırkına geldi mi de, tüm hastalıkların kesinkes soğuk algınlığından ileri geldiğine inanır. Yaptığı işin önemini, hangi amaca hizmet edeceğini kavramış bir tek memura rastlamadım daha; bunlar yaptıkları işle ilgili en ufak bir fikir sahibi değildir. Bunlar ya başkente ya da bir taşra kentine çöreklenir, başlarını kuma gömüp habire evrak üretmekle uğraşır, sonra da bu evrakta yazılanlar yerine getirilsin diye bunları Zmiyev'e, Smorgon'a yollar. Bu yolladıkları evrakın Zmiyev'de ya da Smorgon'da kimlerin hareket özgürlüğünü kısıtladığı konusunu ise, bir tanrıtanımazın cehennem gazabını umursadığı kadar bile umursamazlar. Avukat efendi birkaç savunmayla kendine bir ün yaptı mı, artık gerçekleri savunmayı unutur, mülkiyet haklarını savunmaktan başka bir şey düşünmez olur, at yarışı oynar, istiridye yer ve güzel sanatların bütün dallarında uzman geçinir. Aktör efendi birkaç rolde bir parçacık başarılı oldu mu, artık rol ezberlemeyi bir kenara bırakır, başına bir silindir şapka geçirir, dâhi olduğunu sanır. Rusya gözü doymaz aylaklarla dolu bir ülkedir. Bunlar, patlayıncaya kadar yemeyi, çatlayıncaya kadar içmeyi, güpegündüz, hem de horul horul uyumayı sever. Bunlar, sırf evleri derli toplu dursun diye evlenir, toplumun gözünde yüksek bir yer edinmek için de metres tutar. Köpek psikolojisi vardır bunlarda. Sopayı attın mı, kendilerini acındırmak için viyaklayıp hemen kulübelerine sıvışırlar. Okşadın mı da, hemen sırtüstü yatıp patilerini havaya kaldırır, kuyruk sallarlar."

Soğuk, hazin bir hor görme vardı bu sözcüklerde. Ne var ki, Anton Pavloviç hor gördüğü kadar acımasını da bilirdi insanlara; onun

yanında birini çekiştirecek olsalar, hemen çekiştirilenden yana çıkardı.

"Hadi şimdi, hadi! Yaşını başını almış bir adamdır o, yetmiş yaşına gelmiş..."

Ya da:

"Daha çok genç canım, onun delişmenliğine verin artık..."

Böyle konuştuğu zamanlarda ise Anton Pavloviç'in yüzünde hor gördüğüne işaret eden en ufak bir ize rastlamazdım...

• • •

Gençlerin bayağılıkları genellikle pek önemsenmez, bunların üzerinde fazla durulmaz, bunlara gülünüp geçilir, ne var ki bayağılık yavaş yavaş bireyi sarar, bayağılığın kurşuni dumanı tıpkı marsık dumanı gibi beynine, kanına işleyerek onu zehirler ve sonunda birey paslanarak çürümüş eski bir meyhane tabelasına döner; gerçi üzerinde bir şeyler yazılıdır, ama ne olduğunu bir türlü sökemezsiniz.

Kurşuni bayağılık denizinin ortasında, Anton Pavloviç daha en başından, bayağılığın içinde gizlenen, trajik denecek kadar kasvetli mizahı ortaya çıkarmayı başarabilmiştir. Yazarın nice zalimlikleri görüp de utanarak, bunları komik durumla ve komik bir hikâye ediş üslubu içinde nasıl gizlediğini anlamak için onun "mizahi" hikâyelerini bir parça dikkatle okumak yeter.

Hiç bozulmamış bir alçakgönüllülüğe sahip olan Çehov, kimseye asla kıyamaz, sesini yükseltip, "Edebinizi takının bakalım!" diye azarlayamaz, boş bir umutla, onların biraz daha edepli olmak gereğini kendiliklerinden anlayacaklarına inanırdı. Her türlü bayağılıktan, edepsizlikten tiksinen Çehov, hayatın çirkinliklerini bir şairin yüce diliyle ve nükteci bir insanın yumuşak gülümseyişiyle tasvir etmiştir; hikâyelerinin yaldızlı yüzeyi altında, derinlerdeki acı sitem ise pek az kişinin gözüne çarpar.

Saygıdeğer halk *İngiliz Kızı*'nı okurken kahkahayı basar ve bu hikâyedeki besili beyefendinin herkese, her şeye yabancı, kimsesiz bireye yönelttiği iğrenç alayları belki fark etmez bile. Bense Çehov'un bütün mizah hikâyelerinde gerçek bir insan yüreğinin derinden çek-

tiği "ah"ı duyarım – saygınlıklarını koruyamayan, kaba güce hiç savaş vermeden teslim olan, köleler gibi yaşayan, her Allah'ın günü içtikleri lahana çorbasının yeterince özlü olmasından başka bir şey düşünmeyen, hep güçlüler ve küstahlar tarafından dövülmek korkusu içinde yaşayıp bu korkudan başka duygu tanımayan insanlara yönelik acıyla dolu, umutsuzluk taşıyan "ah"ı.

Hayatın önemsiz gibi görünen gerçeklerindeki trajik niteliği hiç kimse Çehov kadar duru yakalayamamış, onun kadar sezememiştir ve yine ondan önceki hiçbir yazar, orta sınıf yaşantısının pis karmaşası içinde yer alan iğrençliklerin, çirkinliklerin, acınası durumların katı gerçekçi portresini onun kadar insanların gözüne sokamamıştır.

Bayağılığa düşmandı Çehov. Hayatı boyunca bayağılığa karşı savaştı, bayağılığı ensesinden tutup kaldırarak aşağıladı, yan tutmayan keskin kalemiyle açımladı, yüzeyinden bakıldığında en iyi, en uygun, hatta en parlak görünen şeylerin bile altında yatan bayağılık mikrobunu bulup çıkardı. Bayağılık da pis bir ayak oyunuyla, öcünü onun cenazesinden –bir şairin cenazesinden–, o cenazeyi Moskova'ya istiridye yüklü bir vagonun içinde göndererek aldı.

Bu kurşuni renkli istiridye vagonu gözüme hep, bayağılığın, can düşmanına karşı kazandığı zafer sevinciyle pis pis sırıtışı gibi görünmüştür; hele o sarı basında çıkan "anılar"ın, o timsah gözyaşlarının altında, düşmanının ölümüne gizliden gizliye sevinen bayağılığın ta kendisini, o bayağılığın pis kokulu, buz gibi soluğunu hissetmişimdir.

Çehov'un eserlerini okuyanlar kendilerini güz sonunun kasvetli bir gününde hissederler: Hava saydamdır, yapraklarını dökmüş ağaçlar gökyüzüne karşı kapkara izdüşüm vermektedir, evler birbirlerine yaslanmıştır, insanlar mahzun, silik birer gölgeden farksızdır. Her şey öylesine garip, öylesine yalnız, devinimsiz, güçsüzdür ki... Uzak mesafelerin mavi ıssızlığı gökyüzünün soluk rengiyle karışarak yarı donmuş çamurlu yeryüzüne soğuk ve kasvetli soluğunu üflemektedir. Ama yazarın beyni bir güz güneşi gibi, insanlarla dolu yolları, çarpık çurpuk sokakları, dapdaracık pis evleri aydınlatır;

bu pis evlerde acınası "küçük" insanlar anlamsız, tekdüze bir telaş içinde, aylaklığın can sıkıntısı içinde ömür tüketirler. İşte şurada *Sevgili*'yi, hiç ayırt etmeksizin herkesi bütün yüreğiyle seven, minimini boz bir fındık faresi kadar ürkek, o tatlı, o alçakgönüllü kadını görüyoruz. Yanağına vursanız, bağırmayı bile göze alamaz bu zavallı, uysal köle. İşte onun yanı başında *Üç Kız Kardeş*'in melankolik Olga'sı duruyor; onun da yüreği sevgiyle doludur, o da, işsiz güçsüz aylak kardeşinin ahlakı bozuk, adi karısının her türlü kaprisine sabırla katlanmaktadır. Kız kardeşlerinin hayatı gözlerinin önünde paramparça olurken onun elinden ağlamaktan başka bir şey gelmez, bayağılığa karşı itiraz yollu bir sözcük, şöyle hayat dolu, sert bir sözcük söylemeye bile dili varmaz.

İşte şurada da, *Vişne Bahçesi*'nin eski sahipleri, sulu gözlü Ranevskaya ile diğerleri duruyor; çocuklar kadar bencil, yaşlılar kadar aciz insanlar. Çoktan ölüp gitmiş olmaları gereken, çevrelerinde olup bitenleri anlamak bile istemeyen, gerçeklere gözlerini kapamış, kanını emdikleri varlıkları yeniden hayata döndüremedikleri için burunlarını çeke çeke ağlayan asalaklar. Şu, ciğeri beş para etmez öğrenci Trofimov, çalışmanın gerekliliği üzerine uzun uzun parlak nutuklar çeker, ondan sonra da, o aylakların iyiliği için kendini feda edercesine çalışan Varya'ya takılmayı kendine eğlence edinip zamanını böyle alıkça şakalarla öldürür.

Verşinin ise, üç yüz yıl sonra insanlığı bekleyen iyi hayatın düşlerini kurarken, çevresindeki her şeyin parçalanmakta olduğunun, hemen gözlerinin önünde Solyoni'nin, sırf can sıkıntısı ve ahmaklık yüzünden zavallı Baron Tuzenbah'ı öldürmeye hazırlandığının farkında bile değildir.

Aşklarının kölesi, kendi budalalık ve tembelliklerinin kölesi, dünya nimetlerine duydukları gözü doymaz bağlılığın kölesi olmuş insanlar alay alay geçer okurun gözleri önünden. Belli belirsiz bir tedirginlik içinde ortalıkta dolaşıp, şimdiki zamanda yerleri kalmadığını hissettikleri için geleceğe ilişkin saçma sapan laflar yumurtlayan, nedenini kendilerinin de bilmediği bir gelecek korkusuna köle olmuş insanlardır bunlar...

Bu boz yığının arasından zaman zaman bir tabanca sesi duyulur – ne yapmak gerektiği birdenbire kafasına dank ediveren İvanovya ya da Treplev ruhunu teslim etmiştir.

Bunların birçoğu, iki yüz yıl sonra insanlığı bekleyen görkemli hayata ilişkin güzel düşlere dalarlar, ama içlerinden biri bile çıkıp da şu basit soruyu sormayı akıl edemez: Biz düş kurmaktan başka bir şey yapmazsak, gelecekteki hayatı kim görkemli kılacak?

Şu anda, bu kafasız, bu acınası, aciz yaratıklar kalabalığının yanından akıllı bir adam, büyük bir adam geçmekte, kendi ülkesinde oturan bu acizler yığınının tümünü baştan aşağı dikkatle süzerek, o kederli gülümsemesi, umutsuzluğunu belli eden acı yüz anlatımıyla, yumuşak ama ta yüreğinden gelen içten bir üzüntü ve sitem dolu bir sesle şöyle demektedir onlara:

"Beyler, ne anlamsız, ne sıkıcı bir hayatınız var!"

• • •

Ateşim beş gündür düşmediği hâlde, dinlenmeyi aklıma bile getirmedim. Finlandiya'nın o kurşuni yağmuru, yeryüzüne incecik bir toz gibi düşüyor. İno Kalesi'nin topları aralıksız gümbürdüyor. Geceleri bir ışıldağın uzun dili bulutları yalıyor ve bu görüntü, sürekli olarak korkunç bir hastalığı –savaşı– hatırlattığı için bana iğrenç geliyor.

Çehov'u okuyorum. Eğer on yıl önce ölmeseydi, şimdi bu savaş, her şeyden önce de insanlardan nefret ettirerek, onu bu zehirle zehirleyerek öldürürdü. Onun cenazesini hatırlıyorum.

Moskovalıların "yürekten sevdikleri" yazarın cenazesi, kapısının üstünde kocaman harflerle "İstiridye" yazan bir vagonun içinde geldi. Yazarın cenazesini karşılamak için oraya toplanmış bulunan ufak kalabalığın bir bölümü, aynı anda Mançurya'dan getirilen General Keller'in tabutunun arkasına takılırken, bir yandan da Çehov'un, mezarına neden askerî bandoyla götürüldüğünü merak ediyordu. Yanlışlık anlaşılınca şen yaradılışlı bazı kimseler kıs kıs gülmeye başladı. Çehov'un tabutunun arkasından aşağı yukarı yüz kişilik bir kalabalık gidiyordu, daha çok değil. Her ikisi de yeni çizmeler giymiş, desenli

kravatlar takmış, güveyler gibi şık giyimli iki avukatı hiç unutamam. Tam arkalarında yürüdüğüm için konuşmalarına kulak misafiri oluyordum. Adı V.A. Maklakov olanı köpeklerin zekâlarından söz ediyor, tanımadığım ötekisi ise övünerek, yazlık evinin rahatlığından, çevresinin güzelliğinden dem vuruyordu. Kenarları işlemeli güneşliğini yukarı kaldırmış mor giysili bir hanımefendi ise, bağa gözlüklü yaşlı bir beyefendiye inandırıcı bir dille şöyle diyordu:

"Ah ne cici, ne nüktedan adamdı..."

Yaşlı beyefendi de bu konuda kuşkulu olduğunu belli edercesine öksürerek dinliyordu onu. Tozlu, sıcak bir gündü. Cenaze alayının en önünde de besili bir kır ata binmiş, besili bir polis memuru gidiyordu. Bütün bunlar ve daha pek çok şey, o usta, o büyük yazarın anısıyla hiç mi hiç bağdaştırılamayacak iğrenç bayağılıklardı.

• • •

A. S. Suvorin'in yaşlılığında, ona yazdığı bir mektubunda şöyle diyor Çehov:

"Yaşama sevincini yok ederek duygusuzluk yaratan ekmek kavgasından daha sıkıcı, daha tekdüze, daha kasvetli ve şiirsellikten uzak bir şey yoktur."

Kanımca Anton Pavloviç'inkine hiç de benzemeyen Rus mizacına fazlasıyla yakın bir anlatımdır bu. Her şeyi bol bol bulduğunuz, ama çalışma sevgisini bulamadığınız Rusya'da pek çok insan aynen böyle düşünür. Ruslar enerjik insanlara hayrandırlar, ama kendileri enerjik yaşamanın gereğine pek inanmazlar. Eylemli yaşama mizacını simgeleyen bir yazar, örneğin bir Jack London, Rusya'dan asla çıkamaz. Jack London'ın kitapları Rusya'da çok sevilir, ama ben bu kitapların Ruslarda bir eylem isteğini harekete geçirdiğini hiç görmedim; bu kitaplar, Rusların sadece imgelemlerini harekete geçirmekle kalır. Oysa Çehov, sözcüğün bu anlamıyla tam bir Rus sayılmazdı. O daha ilk gençlik çağından başlayarak kendini "ekmek kavgasının" neşesiz, renksiz ortamı içinde bulmuş, kuru ekmek, üstelik de büyücek bir ekmek uğruna her Allah'ın gününü bir sürü sevimsiz işle uğraşarak geçirmek zorunda kalmıştı; çünkü kendisininkinden başka boğaz-

ları da doyurması gerekiyordu. Bu sevimsiz, bu renksiz işlerle bütün gençliğini harcadığı hâlde, nasıl olup da nükteciliğini koruyabildiğine şaşmamak elde değildir. O, hayatı, karın doyurmak ve sırtüstü yatabilmek içini girişilen usanç verici bir savaşım olarak tanımış, hayatın hep bu yanını görmüştür. Çevresini saran hayatın kalın, basmakalıp kabuğu altında yer alan büyük dramları, büyük trajedileri görememiştir. Ancak başka boğazları da doyurma zorunluğundan kurtulduktan sonradır ki, bu dramlara ilişkin gerçeklere inceleyici bir gözle bakabilmiştir.

Çalışmayı Anton Pavloviç kadar önemseyen, çalışmayı her yönüyle kültürün temeli sayan başka birine rastlamadım. Ondaki bu inancı, ev hayatının en önemsiz ayrıntılarıyla uğraşırken, evine bir şey alırken, aldığı şeye duyduğu sevgide görmek mümkündü. O hiçbir zaman eşya biriktirme tutkunu değildi, ona böyle bir leke sürülemez; ama öyle olduğu hâlde, insanoğlunun yaratıcı ruhunun ürünüdür diye bitmez tükenmez bir hayranlık duyardı eşyaya. Bahçe kurmayı, bitki yetiştirmeyi, toprağı süslemeyi sever ve bunları yaparken çalışmanın şiirselliğini duyardı. Kendi elleriyle diktiği bitkilerin, meyve ağaçlarının büyümesini insana dokunacak kadar derin bir sevecenlikle seyrederdi. Autka'daki evinin yapılışı sırasında binbir telaş arasında bana şöyle demişti:

"Dünyada herkes kendi arsasında elinden geleni yapsaydı, ne güzel bir dünya çıkardı ortaya!"

Ben de tam o sıralarda, *Vasili Buslayev* adlı oyunumun doğum sancılarını çekmekteydim. Tuttum, Anton Pavloviç'e Vasili'nin övünmeli monoloğunu okudum:

> Ah, elimde güç olsaydı!
> Alevli soluğumla eritirdim karları.
> Yeryüzünü dolaşır, sürülmedik toprak bırakmaz,
> Koca koca kentler, beldeler kurar,
> Kiliseler yapar, meyve bahçeleri dikerdim.
> Gelinlik kıza döndürürdüm dünyayı!
> Onu bir gelin gibi kollarımın arasına alır,
> Bağrıma bastıktan sonra uzatırdım Tanrı'ya.

Bak Tanrım, başını aşağı çevir de dünyaya bir bak,
Bak, ne kadar güzelleştirdim onu!
Onu bir taş parçası diye boşluğa fırlatan sensin,
Bense onu değerli bir mücevhere çevirdim!
Bir bak hele dünyaya, bak da gözlerin şenlensin!
Bak, nasıl yemyeşil parlıyor güneşin altında!
Onu seve seve sana verirdim ama,
Elimden gelmiyor ki – benim için çok değerli.

Çehov monoloğu beğendi, sinirli sinirli öksürdü ve Dr. A. N. Aleksin'le bana şöyle dedi:

"Güzel... Çok güzel... Gerçek, insani. 'Felsefenin gerçek anlamı' da işte buradadır zaten. İnsanoğlunun dünyadan başka gidecek yeri yoktur, dolayısıyla dünyayı içinde yaşanabilir bir hâle getirmek zorundadır." Başını inançlı bir ifadeyle sallayarak ekledi: "Getirecektir de!"

Benden Vasili'nin monoloğunu bir daha okumamı istedi, pencereden dışarıya bakarak dinledi.

"Son iki dize gitmiyor. Meydan okuyan bir havası var. Yersiz kaçıyor."

• • •

Kendi edebî çalışmalarından çok az söz ederdi Çehov. Söz ettiği zaman da diyebilirim ki, Lev Tolstoy'dan söz ederken gösterdiği aynı saf çekingenliği gösterirdi. Pek ender olarak, o da eğer neşesi yerindeyse, hikâyelerinden birinin planını kıs kıs gülerek anlatırdı – hep bir mizahi hikâye olurdu bu:

"Şey, bir hanım öğretmenle –tanrıtanımaz bir öğretmenle– ilgili bir hikâye yazacağım. Bu öğretmen hanım Darwin'e hayrandır, halkın önyargılarına ve kör inançlarına karşı savaş açmak gerektiğine inanır, ama öte yandan, sevdiği adamın ilgisini çekebilmesini sağlayacak dilek kemiğini elde etmek amacıyla, kara bir kediyi yakalayıp gece yarısı hamama götürerek haşlar – bilirsin böyle bir kemik vardır..."

Yazdığı sahne eserlerinden hep "eğlenceli" diye söz eden Çehov'un, "eğlendirici" oyunlar yazdığına içtenlikle inanmakta olduğu anlaşılıyordu. Savva Morozov büyük bir inatla, "Çehov'un oyunları birer lirik komedi olarak sahneye konulmalıdır," derken, hiç kuşkusuz Çehov'un ağzından konuşuyordu.

Çehov bununla birlikte, edebiyata genelinde de büyük bir ilgiyle eğilmiş, özellikle de "yeni başlayanlar"a yakın ilgi göstermiştir. B. Lazarevski'nin, N. Oliger'in ve daha birçoklarının tomar tomar müsveddelerini sabırla okumuştur.

"Daha çok yazara gereksinmemiz var," derdi. "Edebiyat, 'seçkinlerimiz' için bile, günlük hayatımıza daha yeni yeni giriyor. Norveç'te iki yüz yirmi altı kişiye bir yazar düşerken, burada bir milyon insana bir yazar düşüyor."

Hastalığı yüzünden zaman zaman müthiş evhamlanıyor, hatta bazen tamamıyla insanlardan kaçar hâle geliyordu. Böyle zamanlarda her şeyi eleştiren, geçimsiz biri olup çıkıyordu.

Bir gün kanepeye uzanmış, elindeki termometreyi evirip çevirerek, kuru kuru öksürürken şöyle dedi bana:

"İnsanın günün birinde öleceğini bilmesi zaten tatsız bir şeydir; ama vaktinden önce öleceğini bilmek – işte bu çekilir gibi değil..."

Bir başka sefer, açık pencerenin önüne oturmuş uzaklara, denize doğru bakarken hırçın bir tonla konuşmaya başladı:

"Havaların güzel gitmesini, iyi bir hasat kaldırmayı, güzel bir aşk serüveni yaşamayı, zengin olmayı ya da emniyet genel müdürlüğüne atanmayı umarak yaşamaya alışmışızdır hepimiz, ama daha akıllı olma umuduyla yaşayanına hiç rastlamadım. Kendi kendimize şöyle deriz: 'Başımıza yeni bir çar gelse daha iyi olacak, hele iki yüz yıl sonra her şey çok daha iyi olacak.' Oysa kimse çıkıp da bu daha iyi günlere hemen yarın kavuşmak için en ufak bir çaba harcamaz. Genelinde, hayat her geçen gün biraz daha karmaşık bir nitelik kazanarak, hiç kimseye ve hiçbir şeye bağlı olmaksızın akıp gitmekte, insanlar her geçen gün biraz daha aptallaşmakta, gittikçe artan sayılarda hayattan yalıtılmış olarak yaşamaktadır."

Bir an sustuktan sonra, alnını kırıştırarak ekledi:

"Dinsel bir geçit törenine katılmış sakat dilenciler gibi."

Çehov bir doktordu, bir doktorun hastalığı ise, onun hastalarının hastalığından her zaman daha kötüdür. Çünkü sıradan hastalar sadece hastalığı hissederler, doktor ise hem hisseder, hem de o hastalığın kendi bünyesi üzerindeki yıkıcı etkilerini çok iyi bilir. Doktorun hastalanması öyle bir vakadır ki, burada bilgi ölümü yakınlaştırır.

• • •

Çehov güldüğü zaman gözleri güzelleşirdi – o zaman gözlerine yumuşak, narin, âdeta kadınsı bir incelik gelirdi. Hemen hemen sessiz denilebilecek kahkahasının ise son derece çekici bir yanı vardı. Onun gibi böyle bütün "ruhuyla" gülenine rastlamadım daha.

Edepsizce fıkralara asla gülmezdi.

Bir seferinde o tatlı kahkahalarından birini atarak bana şöyle dedi:

"Tolstoy seninle ilgili eleştirilerinde neden o kadar kararsız, neden öyle dönek, biliyor musun? Kıskanıyor seni; Sulerjitski seni ondan daha çok beğeniyor diye bir korku var içinde. Hem vallahi, hem billahi! Geçen gün bana şöyle dedi: 'Nedense şu Gorki'ye bir türlü ısınamıyorum. Suler'in onunla yaşaması hiç hoşuma gitmiyor. Suler'e bundan hiç hayır gelmez. Gorki kötü ruhlu. Dünyadan el etek çekeceğine yemin etmek zorunda kaldığı için bütün dünyaya hınç besleyen ilahiyat öğrencisine benziyor. Onda bir hafiye ruhu var; kendisi sanki Kenân diyarına tamamıyla yabancıymış da, oraya sırf olup bitenleri gözlemleyip kendi özel tanrısına ihbar etmek için bir yerlerden çıkıp gelmiş sanırsın. Kendi özel tanrısı ise bir ucube, hani köylü karılarının ödünü koparan orman cini, su cini var ya, onun gibi bir şey."

Çehov bana bunları gözlerinden yaş gelene kadar gülerek anlattı ve gözlerinden akan yaşları kurulayarak devam etti:

"Ben de dedim ki 'Gorki iyi insandır.' Ama o diretti: 'Yo yo, hiç anlatma bana! Bir kere burnu ördek gagasına benziyor, böyle burun

da ancak lanetlilerde, kötü ruhlularda bulunur. Üstelik onu kadınlar da sevmiyor, oysa kadınlar köpek gibidir, iyi adamı kokusundan tanır. Suler'e gelince, o sevgisini hiç karşılık beklemeden veren pırlanta yürekli bir insandır. Sevgisini vermede onun üstüne yoktur. Sevebilmek, her şeye kadir olmak demektir!.."

Bir an sustuktan sonra devam etti Çehov:

"Evet, koca oğlan kıskanıyor... ne harika değil mi?.."

• • •

Çehov, Tolstoy'dan söz ederken gözlerinin içinde hem sevecen, hem utangaç bir gülümseme belli belirsiz tutuşur, büyük bir sevgiyle ve özenle ele alınması gereken kırılgan, gizemli bir şeyden söz ediyormuşçasına sesini alçaltırdı.

Yaşlı bilgenin yanı başında, onun sivri, şaşırtıcı, çoğu kez de çelişkili sözlerini not ederek onu uyaracak bir Eckermann'ın bulunmayışına hep hayıflanırdı Çehov.

"Bunu SEN yapmalısın," diye ısrar ederdi Sulerjitski'ye. Tolstoy seni o kadar çok seviyor, senden hep öyle överek söz ediyor ki..."

Sulerjitski için de bir gün bana şöyle dedi Çehov:

"Akıllı bir çocuktur o."

Tam yerinde bir söz.

• • •

Bir seferinde Tolstoy'un, Çehov'un bir hikâyesini –sanırım *Sevgili* adlı hikâye olacak– nasıl övdüğünü duymuştum:

"Eline erkek eli değmemiş bir kızın ördüğü dantela gibi," diye konuşmasına başlamıştı Tolstoy. "Eskiden böyle dantelacı kızlar vardı, bunlar bütün ömürleri boyunca, mutluluk düşlerini işlerlerdi dantelalara. En sevdikleri düşleri dantelalara dökerler ve onların elinden çıkan dantelalar saf bir ruhla özlenen aşkın uçucu güzelliğini taşırdı." Tolstoy gözleri dolu dolu olarak, gerçek bir heyecanla konuşuyordu.

Ama o gün Çehov'un ateşi yükselmişti; oturduğu yerde başını öne eğmiş, yanakları pençe pençe, büyük bir özenle kelebek gözlü-

günün camlarını siliyordu. Bir süre hiç sesini çıkarmadı, sonunda bir iç geçirdi ve yumuşak, kırık dökük bir sesle konuştu: "İçinde dizgi yanlışları kalmış."

• • •

Çehov üzerine çok şey yazılabilir, ama bunun için ince eleyip sık dokuyan bir anlatım biçimi gerekir ki, ben de bunu pek beceremem. Çehov insanın kafasında düşünceler, ruhunda özlemler yaratan o hoş kokulu, Rus ruhunu yansıtan açık hava hikâyesini, *Bozkır*'ı nasıl yazdıysa, Çehov'u da öyle yazmak gerekir. İnsanın sırf kendisi için yazdığı bir hikâye gibi.

Böyle bir insanı hatırlamanın bir iyi yanı da, birdenbire neşeli bir konuğun çıkagelmesi gibi, hayata yeniden duru bir anlam kazandırmasıdır.

Evrenin ekseni insandır.

Kötü yanları mı diyorsunuz, eksiklerini mi soruyorsunuz bana?

İnsanoğlu hemcinsinin sevgisine açtır, hepimiz öyleyizdir; insan aç olunca da, yarı pişmiş somun bile tatlı gelir.

Türkçesi: Mete Ergin

TÜRKİYE'DE ÇEHOV*

HİKÂYELER

Hayat Yoldaşı, Çeviren: Süreyya Sami Berkem, İstanbul, 1935

Artistin Ölümü, Çeviren: B. Deniz (Hasan Âli Ediz'in takma adı), İstanbul, 1938

Maske, Çeviren: Zeki Baştımar, İstanbul, 1938

Kabuğuna Çekilmiş Adam, Çeviren: B. Deniz (Hasan Âli Ediz'in takma adı), İstanbul, 1938

İşler Tıkırında Gidiyor, Çeviren: Haydar Rifat Yorulmaz, İstanbul, 1939

Kadın Kalbi, Çeviren: Haydar Rifat Yorulmaz, İstanbul, 1939

6 No.lu Koğuş, Çeviren: a) Hasan Âli Ediz, İstanbul, 1939 [*Altıncı Koğuş* adıyla 3. Bas. 1982, 4. Bas. 1985]

b) Nihal Yalaza Taluy, İstanbul, 1966

Bir Ressamın Hikâyesi (Ve Diğer Hikâyeler), Çeviren: Hasan Âli Ediz, İstanbul, 1943

Kırmızı Entarili Kız, Çeviren: Adnan Tahir, İstanbul, 1943

Düello, Çeviren: a) Zeki Baştımar, Ankara, 1945

b) Nihal Yalaza Taluy, İstanbul, 1955; 2. Bas. 1963

Yalnız Adam, Çeviren: Oktay Aslanapa, İstanbul, 1945

Hikâyeler, Cilt I, Çeviren: Servet Lünel, Ankara, 1945; 2. Bas. 1966

Hikâyeler, Cilt II, Çeviren: Servet Lünel, Ankara, 1946; 2. Bas. 1966

Hikâyeler, Cilt III, Çeviren: Oğuz Peltek-Erol Güney, Ankara, 1946; 2. Bas. 1966

Hikâyeler, Cilt IV, Çeviren: Servet Lünel, Ankara, 1949; 2. Bas. 1966

Hikâyeler, Cilt V, Çeviren: Oğuz Peltek, Ankara, 1949; 2. Bas. 1966

[Not: 1-5. ciltlerin 3. baskısı *Çehov-Toplu Eserleri* adlı dört ciltlik yayının ilk üç cildini oluşturmuş ve 1983'te basılmış; 4. baskısı da 1986'da yayımlanmıştır]

---

* Hasan Âli Ediz'in hazırladığı bu liste, 1991 tarihli Engin Yayıncılık basımı için (*Toplu Eserler*, 4 cilt) Mete Ergin tarafından güncellenmiştir. Mete Ergin'in yaptığı ekler köşeli parantez içinde belirtilmiştir.

Memurun Ölümü, Çeviren: Servet Lünel, İstanbul, 1952; 3. Bas. 1967

75.000, Çeviren: Hasan Âli Ediz, İstanbul, 1955

Öyle Bir Hikâye, Çeviren: Nihal Yalaza Taluy, İstanbul, 1956

Bozkır, Çeviren: Mehmet Özgül, İstanbul, 1960 [3. Bas. 1984]

Köylüler, Çeviren: a) Zeki Baştımar, İstanbul, 1960
b) Mehmet Özgül, İstanbul, 1969

Korkulu Gece, Çeviren: Nihal Yalaza Taluy, İstanbul, 1962; 2. Bas. 1972

Yazışmalar (Gorki ile), Çeviren: Z. Zühre İlkgelen, İstanbul, 1966

Besleme, Çeviren: Ergin Altay, İstanbul, 1968

Bir Taşralının Öyküsü, Çeviren: Mehmet Özgül, İstanbul, 1970

Hikâyeler, Çeviren: Yılmaz Dikbaş, İstanbul, 1970

Önemli Bir Olay, Çeviren: Ergin Altay, İstanbul, 1971

Küçük Köpekli Kadın, Çeviren: Hasan Âli Ediz, İstanbul, 1971

[*Bütün Hikâyeleri*, Cilt 1, *Çukurda*, Çeviren: Ergin Altay, Ankara, 1974; Cilt 2, *Prenses*, Çeviren: Ergin Altay, Ankara, 1974]

[*Marangozun Köpeği*, Çeviren: Özdemir Güleç, İstanbul, 1981]

[*Hikâyeler*, Çeviren: Nuri Yıldırım, İstanbul, 1985]

[*Kaştanka*, Çeviren: Ahmet Ekeş, Ankara, 1985]

OYUNLAR

Ayı (Medved), Çeviren: a) Bedrettin Tuncel (Kitap hâlinde yayımlanmamış, 1931-32 sezonunda Darülbedayi'de {İstanbul Şehir Tiyatrosu} oynanmıştır)
[b) Çeviren: Yılmaz Gruda, *Tek Perdelik 9 Oyun* adı altında 1984 yılında Ankara'da yayımlanan kitapta]

Teklif (Prodlozhenie), Çeviren: Gaffar Güney, İstanbul, 1940 [4. Bas. 1986]

Vişne Bahçesi (Vişnyovi Sad), Çeviren: a) Vahdet Gültekin-Vâlâ Karabuğa, İstanbul, 1943 (Mart 1943'te İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda oynanmıştır)
[b) Melih Vassaf (1973-74 sezonunda İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda oynanmış, kitap hâlinde yayımlanmamıştır)]
c) Erol Güney-Şahap Sıtkı İlter, İstanbul, 1944 [1962'de Devlet Tiyatrosu'nda, 1973'te de İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda oynanmıştır]
[d) Mete Ergin, İstanbul, 1983; 2. Bas. 1986]
[e) Ataol Behramoğlu, İstanbul, 1984]

Martı (Çayka), Çeviren: a) Nihal Yalaza Taluy-Kemal Kalya, İstanbul, 1944;

4. Bas. 1963
b) Behçet Necatigil, İstanbul, 1963 [4. Bas. 1986]

Üç Kızkardeş (Tri Sestri), Çeviren: a) Sabahattin Eyüboğlu (Yayımlanmamış, 1943-44 tiyatro sezonunda İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda oynanmıştır)
b) Hasan Âli Ediz, İstanbul, 1944 (1944'te İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda oynanmıştır). [4. Bas. 1986]
c) Ülkü Tamer, İstanbul, 1970 (Aynı yıl Kent Oyuncuları tarafından oynanmıştır)

Vanya Dayı (Dyadna Vanya), Çeviren: a) Gaffar Güney, İstanbul, 1944 (1944-45 tiyatro sezonunda İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda, 1965-66 sezonunda da Devlet Tiyatrosu'nda oynanmıştır)
[b) Gani Yener, İstanbul, 1983; 2. Bas. 1986]
[c) Ataol Behramoğlu, İstanbul, 1984]

Düğün-Jübile (Svadba i Yubiley), Çeviren: a) Dimitry Sorakin-Sefer Aytekin, İstanbul, 1946 [4. Bas. 1986]
[b) *Düğün-Kutlama* adıyla çeviren: Yılmaz Gruda, Ankara, 1984]

Dağ Yolunda, Çeviren: a) Ülkü Tamer, İstanbul, 1961
[b) Yılmaz Gruda, Ankara, 1984]

İvanov, Çeviren: Ataol Behramoğlu, İstanbul, 1967 (1970'te İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda oynanmıştır) [3. Bas. 1984]

Orman Cini, Çeviren: Ataol Behramoğlu, Ankara, 1970

[*Tütünün Zararları, Bir Evlenme Teklifi, Sayfiyede Yaz, Ayı*, Çeviren: Yılmaz Gruda, Ankara, 1976; 2. Bas. 1984 (*Dağ Yolunda, Kuğunun Şarkısı, Tatyana Repina, Düğün-Kutlama* adlı tek perdelik oyunların ilavesiyle)]

ÇEHOV ÜZERİNE TÜRKÇE YAYINLAR

Iréne NEMİROVSKY, *Çehov'un Hayatı*, Çeviren: Oktay Akbal, İstanbul, 1950 [2. Bas. *Bir Yazarın Romanı* adıyla, 1987]

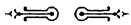
Zeki BAŞTIMAR, *Çehov'un Hayatı ve Sanat Hikâyesi*, İstanbul, 1960

Özdemir NUTKU, *Stanislavski'nin Sahneye Koyduğu 'Martı'*, Ankara, 1968

[Henri TROYAT, *Çehov* (Yaşamı/Sanatı), Çeviren: Vedat Günyol, İstanbul, 1987]

SEÇME ÖYKÜLER

KENT HİKÂYELERİ

Ünlem İşareti

(Noel Hikâyesi)

Kâtiplerden Yefim Fomiç Perekladin, Noel gecesi çok gücenmiş, hatta hakaret görmüş bir insan gibi yatağa yattı.

Karısı, niçin böyle küskün olduğunu sorduğu zaman:

"Beni rahat bırak, iblis karı!" diye homurdandı.

İşin içyüzü şuydu: Kendisi için hoşa gitmeyen, hakaretamiz sözler işittiği bir misafirlikten yeni dönmüştü. Orada önce okumanın önemi üzerinde durulmuş, sonra da yavaş yavaş memurların tahsil durumlarına geçilmiş, bu arada tahsilin pek düşük oranda bulunduğu hususunda esef, sitem, alay duyguları belirtilmişti. Ondan sonra, Rusya'daki bütün toplantılarda olduğu gibi iş, genellikten çıkarak kişilere değinmeye başlamıştı.

Oradaki gençlerden birisi, Perekladin'e:

"Örneğin sizi ele alalım, Yefim Fomiç," demişti. "Sizin oldukça önemli bir yeriniz var... Tahsil derecenizi sorabilir miyim?"

Perekladin, uysal bir tavırla:

"Okumuş bir adam değilim. Hem bizde okumuş olmak gerekmez ki," diye cevap vermişti. "Yanlışsız yazdın mı, oldu bitti..."

"İyi ama yanlışsız yazı yazmayı nerede öğrendiniz?"

"Alıştım, efendim... Kırk yıldır çalışıyorum, elbette insanın eli alışır.. Önceleri güçlük çekiyordum, yanlış yaptığım da oluyordu, oysa sonraları görgülerle alıştım... Eh, şimdi oldukça yanlışsız yazıyorum..."

"Peki, ya noktalama işaretleri?"

"Eh, noktalama işaretleri de şöyle böyle... Yerli yerine koyuyorum."

Genç adam bozularak:

"Hım..." dedi. "Ama alışkanlık, tahsil demek değildir. Noktalama işaretlerini doğru koymanız yetmez... Hayır, efendim! Onları bilerek yerli yerine koymalı! Örneğin, virgülü niçin koyduğunuzu bilmelisiniz... Evet, efendim! Bu sizin anlattığınız şey basmakalıp... Taklit imla, metelik bile etmez. Bu, makinadan çıkma bir şeyden farksızdır."

Perekladin, hiç ses çıkarmamıştı, hatta sessiz sessiz gülümsemişti (çünkü delikanlı, danıştay üyesinin oğluydu, kendisi de Perekladin'in derecesinde bir kâtipti), ama şu dakikada uykuya yatarken bütün benliğini öfke, kin kaplamıştı.

'Kırk yıl hizmet gördüm,' diye düşünüyordu, 'kimse bana aptal demedi; şuna da bak, eleştirmen olmuş! Basmakalıpmış! Taklitmiş! Makinadan çıkmaymış! Hay, şeytanlar alsın seni! Senin üniversitelerinde okumadım, ama bu işlerden senden daha iyi anlarım!'

Perekladin, bildiği tüm sövgüleri eleştirmenin adresine yollayıp yorgan altında iyice ısındıktan sonra, sinirleri yatışmaya başladı.

Uyumaya hazırlanırken:

'Hepsini biliyorum... anlıyorum...' diye düşünüyordu. 'Virgül konması gereken yere üst üste iki nokta koymam, öyleyse hem biliyorum, hem de anlıyorum demek. Evet... İşte böyle küçük bey... Önce yaşamalı, çalışmalı, ondan sonra da ihtiyarları eleştirmeye kalkmalı...'

Uyuklamaya başlayan Perekladin'in kapalı gözlerinin önünde kapkara, gülümseyen bulutların arasından, alev gibi kırmızı bir virgül, kuyruklu yıldız gibi kaydı. Onun arkasından bir, bir tane daha aktı geçti. Biraz sonra da Perekladin'in hayalinde açılan sonsuz karanlıkta uçuşan virgüller kaynaşmaya başladı.

Perekladin, uykunun etkisi altında bütün vücudunun tatlı tatlı uyuştuğunu duyarak:

'Örneğin, şu virgülleri ele alalım...' diye düşündü. 'Onları çok iyi biliyorum... İstersen hepsine yer bulabilirim... Hem de bilerek, anlayarak, öyle boşu boşuna değil... İstersen bir dene de gör. Virgüller, yerli yersiz konulur. Yazılan yazı ne kadar karışıksa o kadar çok virgül koymak gerekir. "Ama" ile "fakat"tan önce de konulur. Yazdığın yazıda memurların adlarını sayıyorsan, her birini virgülle ayırmak gerekir... Biliyorum bunları!'

Altın virgüller, pervaneler gibi dönerek bir kenara çekildi. Onların yerine kıvılcımları andıran noktalar, uçuşarak geldi...

'Noktaya gelince, nokta yazının sonuna konulur... Derin bir nefes almak yahut okunan şeyi kesip dinleyene bakmak gereken yerde de nokta vardır. Bütün uzun cümlelerden sonra, kâtip ağzında toplanan salyalarla boğulmasın diye de nokta koyarlar. Nokta bunlardan başka hiçbir yerde kullanılmaz...'

Virgüller gene uçuşarak geliyor, sonra noktalara karışıyor, dönüyor. Perekladin, bir sürü noktalı virgülle, üst üste noktalar görüyor...

'Bunları da biliyorum...' diye düşünüyor. 'Virgülün yetmediği, noktanın da fazla olduğu yerlere noktalı virgül koymak gerek. "Fakat" ile "binaenaleyh"ten önce her zaman noktalı virgül koyuyorum... Üst üste konulan iki nokta, "aşağıda gösterilen" ile "şu karar verilmiştir" cümlesinden sonra konulur...'

Noktalı virgüllerle, üst üste iki nokta sönüp gitti. Sıra soru işaretine geldi. Bunlar da bulutların arasından fırlayarak dans etmeye başladı.

'Bunu çok gördük: soru işareti! Bin tanesini getir, hepsine yer bulurum. Bunlar, bir şey sorulurken yahut bir yazı hakkında bilgi edinmek istenildiği zaman kullanılır... "Falanca yılın tahsisat fazlasını teşkil eden meblağ hangi fasla nakledilmiştir?" yahut "Polis Müdürlüğü, adı geçen İvanova'yı mevcuden göndermek için gereken tedbirleri alamaz mı?"'

Soru işaretleri kıvrık başlarını peki der gibi salladıktan sonra komut almış gibi hemencecik, birer ünlem işareti oldu.

'Hım!.. Bu işaretler de mektuplarda sık sık kullanılır. "Beyefendi, hazretleri!" yahut "Paşa hazretleri, babamız ve velinimetimiz efendim!.." Ya resmî yazılarda ne zaman kullanılır?'

Ünlem işaretleri daha çok sivrilerek beklemeye başladı.

'Bunlar resmî yazılarda... şey... şu... bu... nasıl anlatayım? Hım!.. Sahiden de resmî yazılarda nerede, ne zaman kullanılıyor? Dur bakayım... hele bir düşüneyim... Hım!..'

Perekladin, gözlerini açtı, öbür yanına döndü. Ama tam gözlerini kapayacağı sırada karanlık zeminde gene ünlem işaretlerinin belirdiğini gördü.

Çağrılmadan gelen bu konukları hayalinden silmeye çalışarak:

'Hay, Allah kahretsin! Bunlar ne zaman konuluyor?' diye düşündü. 'Yoksa unuttum mu? Ya unuttum yahut hiçbir zaman kullanmadım...'

Perekladin, kırk yıllık memurluk hayatında yazdığı bütün yazıların özünü hatırlamaya çalıştı; ama o kadar düşünmesine, o kadar alnını buruşturmasına karşın, geçmişte hiçbir ünlem işareti bulamadı.

'Bu ne biçim şey! Kırk yıl yazı yazdım, hiç ünlem işareti koymamışım. Hım!.. Ama bu uzun şeytanlar ne zaman kullanılır?'

Ateşten ünlem işaretleri dizisinin arkasından eleştirici gencin alaylı alaylı gülümseyen yüzü göründü. İşaretler de gülümsemeye başlamıştı, en sonunda tüm işaretler bir tek kocaman ünlem işaretine çevrildi.

Perekladin, başını sallayarak gözlerini açtı:

'Hay, Allah kahretsin...' diye düşündü. 'Yarın, sabah duasına kalkmam gerek, oysa bu şeytan oyunu bir türlü kafamdan çıkmıyor... Tuh, Allah cezasını versin!.. Ama... ne zaman kullanılıyor? Al sana işte alışkanlık! İşte tecrübe! Kırk yıl yazı yazmışım da bir tek ünlem işareti koymamışım ha?'

Perekladin, istavroz çıkarıp gözlerini yumdu, ama yummasıyla açması bir oldu; karanlıkta o kocaman ünlem işareti hâlâ duruyordu.

'Tuh! Bu böyle giderse bütün gece uyuyamayacağım.'

En sonunda, sık sık kız enstitüsünden çıktığını söyleyerek övünen karısına başvurdu:

"Marfuşa! Cicim, yazılarda ne zaman ünlem işareti konulduğunu biliyor musun?"

"Bilmez olur muyum! Enstitüde yedi yıl boşuna okumadım ya! Bütün grameri ezbere biliyorum. Bu işaret hitaplarda, ünlemlerde, kıvanç, öfke, sevinç, kızgınlık ve daha başka duyguların anlatımında kullanılır."

Perekladin:

'Öyle...' diye düşündü. 'Kıvanç, öfke, sevinç, kızgınlık ve daha başka duygular...'

Kâtip düşünceye daldı... Kırk yıldan beri yazmış, belki binlerce, on binlerce yazı yazmıştı, ama bunların içinde hiçbir satır hatırlamıyordu ki kıvanç, öfke yahut buna benzer bir şey anlatsın...

'Ve daha başka duygular...' diye düşünüyordu. 'Resmî yazılarda duyguya falan ne lüzum var? Onları en duygusuz adam bile yazar...'

Ateşten işaretin arkasından gene gencin yüzü göründü, alaylı alaylı gülümsedi. Perekladin, yatağında doğrularak oturdu. Başı ağrıyordu, alnında soğuk ter damlaları belirmişti...

Odanın köşesinde lamba güzel güzel yanıyor, onun ışığına bürünen eşyaların manzarası da bayramı hatırlatıyordu. Her şeyde bir ılıklık, kadın elinin inceliği duyuluyordu, oysa zavallı memura her şey soğuk, düzensiz geliyordu, sanki tifoya tutulmuştu. Ünlem işareti de, artık hayalinde değil de gözlerinin önünde, odada, karısının tuvalet masasının yanında duruyor, alaylı alaylı gözlerini kırpıyordu...

Hayalet, soğuk nefesini memurun yüzüne üfleyerek:

"Yazı makinesi! Makine!" diye fısıldıyordu. "Duygusuz odun!"

Memur, yorganı başına çekti, yorganın altında da gene o hayaleti gördü, yüzünü karısının omzuna dayadı, orada da aynı şeyi gördü... Böylece zavallı Perekladin bütün geceyi azap içinde geçirdi. Ama hayalet gündüz de rahat vermedi. Perekladin onu her yerde görüyordu: ayağına çektiği çizmelerin içinde, çay tabağında, duvardaki tasvirde, her yerde o vardı...

Bu sırada da:

'Daha başka duygular...' diye düşünüyordu... 'Bunlarda hiç duygu olmadığı çok doğru... İşte şimdi amirlerimin evine ziyarete gideceğim, imza defterine imza atacağım... Bütün bunları yaparken insan hiçbir şey duymuyor ki! Öyle işte, boşu boşuna... Yani bir çeşit tebrik makinesi...'

Perekladin, sokağa çıkıp da arabacıyı çağırdığı an, arabacının yerinde ünlem işareti görür gibi oldu.

Amirin evinde hole girince, orada uşağın yerinde gene o işareti gördü... Bütün bunlar da kıvanç, öfke, kızgınlık ve daha başka duyguları belirtiyordu... İmza defterinin önündeki yazı kalemi de ünlem şekline girmişti. Perekladin kalemi eline alıp mürekkebe batırdı, imza attı:

"Şube Müdürü Yefim Perekladin!!!"

Bu üç işareti koyarken hem seviniyor, hem kızıyor, hem neşeleniyor, hem de öfke içinde çalkanıyordu.

Bu sırada da kalemin ucunu bastırarak:

"Nah sana! Nah sana!" diye homurdanıyordu.

Ateşten işaret bununla yetinerek kayboldu gitti.

1886

Yağmurdan Kaçarken Doluya Tutuldu

Avukat Kalyakin, kilise koro heyeti başkanı Gradusov'un odasında oturmuş, sulh mahkemesi yargıcından gelen celpnameyi elinde evirip çevirerek anlatıyordu:

"Siz ne derseniz deyin Dosiyef Petroviç, bütün suç sizde. Size saygım vardır, teveccühünüzü takdir edenlerdenim. Böyle olmakla beraber, üzülerek şunu bildirmek zorundayım ki, bu işte haksızsınız. Evet, haksızsınız. Siz, müvekkilim Derevyaşkin'e hakaret etmişsiniz... Niçin hakaret ettiniz?"

Uzun boylu, yüzünde pek de iyilik okunmayan, basık alınlı, geniş kaşlı, düğme iliğinde bronz bir madalya bulunan ihtiyar Gradusov, kızgın kızgın:

"Hangi iblis hakaret etmiş ona?" diyordu. "Ben sadece ahlak dersi verdim, o kadar. Budalaları yola getirmek gerek, onlara ders vermezsek yakamızı ellerinden kurtaramayız."

"Ama Dosiyef Petroviç, ona ders falan vermemişsiniz ki! Dilekçesinde yazdığına göre, herkesin önünde sen, diye bağırarak, eşek, alçak vesaire gibi sözlerle ona hakaret etmişsiniz... Hem de bir kez, bilfiil hakaret etmek isteğiyle elinizi kaldırmışsınız."

"Hak ediyorsa neden dövmemeli? Anlamıyorum."

"Ama şunu anlayın ki buna hiç de hakkınız yok!"

"Benim mi hakkım yokmuş? E, bunu affedersiniz... gidin de başkasına anlatın; beni böyle boş sözlerle kandırmaya çalışmayın, rica ederim. O, piskoposluk korosundan namusuyla kapı dışarı edildikten sonra benim koromda tam on yıl çalıştı. Şunu da bilmelisiniz ki, ben onun velinimeti sayılırım. Korodan kovduğum

için bana kızgınsa orasını bilmem, ama buna gene kendisi sebep oldu. Ben onu felsefeyle uğraştığı için kovdum. Çünkü yalnız yüksekokuldan çıkan bir insan felsefeyle uğraşabilir, ama sen mademki bir budalasın, akıl seviyen yüksek değil, bir kenara sin de sus... Sus da akıllı insanların sözlerine kulak ver. Oysa hayvan, birtakım saçma sapan şeyler yumurtlamak için fırsat kolluyordu. Koro ilahi söylemeye çalışıyor, o ise Bismarck'lardan, Gladstone'lardan dem vurmaya kalkışıyor. İnanır mısınız, kerata, gazeteye abone bile olmuştu. Türk-Rus harbi için kaç defa tokatladım, tasavvur bile edemezsiniz! Koro ilahi söylemeye çalışıyor, o ise tenorların kulağına eğilmiş, bizimkilerin düşman zırhlısını dinamitle batırdığını anlatıyor... Böyle şey olur mu? Tabii bizimkilerin galip gelmesi insanın hoşuna gider, ama bundan, artık ilahi söylemeye lüzum kalmadığı manasını çıkarmak doğru olur mu ya?.. Öğle duası bitsin, ondan sonra konuş. Sözün kısası, domuzun biri..."

"Demek ki, önceden de ona hakaret ediyormuşsunuz!"

"Eskiden kızmıyordu ki! Bunları onun iyiliği için söylediğimi hissediyor, anlıyordu!.. Büyüklerine, velinimetine karşı gelmenin günah olduğunu biliyordu!.. Ama polis müdürlüğünde yazıcılığa girdikten sonra paydos dedi, horozlandı, artık anlamamaya başladı. Ben dedi, artık kilise şarkıcısı değilim, memurum. Kâtiplik sınavına gireceğim. Ben de ona, sen budalasın, dedim. Felsefe yürüteceğine burnunu daha sık silsen, rütbeler, mevkiler düşünmekten daha iyi olurdu. Sana, dedim, rütbe düşünmek değil, boynunu büküp bir kenarda oturmak yakışır. Dinlemek bile istemedi! İşte örneğin şu son olayı ele alalım, biliyor musunuz niçin benden davacı oldu? Bu adam hödük oğlu hödük değil de nedir? Samopluyev'in meyhanesinde bizim zangoçla oturmuş çay içiyorduk. Öyle de kalabalıktı ki sormayın, oturacak yer yoktu. Baktım o da orada oturmuş, yazıcı arkadaşlarıyla bira zıkkımlanıyor. Çok şık giyinmişti, başını havaya kaldırmış bağırıyor, ellerini sallıyordu... Kulak verdim, baktım koleradan konuşuyor... Siz olsanız ne yapardınız? Felsefe yürütüyor, felsefe! Ses çıkarmadım, dişimi sıktım... 'Anlat,

anlat,' diye düşünüyordum... Dilin kemiği yok... Ama felakete bakın, tam bu sırada gramofon çalmaya başlamaz mı? Hödük oğlu hödüğün duyguları kabardı, ayağa kalkıp arkadaşlarına seslendi: 'Uygarlık adına içelim! Ben,' dedi, 'memleketimin çocuğu, vatansever bir Slavcıyım! Onun uğruna her şeye göğüs gererim. Çıksın karşıma düşmanlar, tek kolla yenerim! Benimle aynı düşüncede olmayan varsa buyursun!' Bunun arkasından da masaya bir yumruk indirmez mi! E, ben buna artık dayanamadım... Yanına yaklaşarak nezaketle: 'Bana bak Osip... Mademki eşeğin birisin, hiçbir şeye de aklın ermiyor, iyisi mi sus, öyle fikir yürütüp durma. Okumuş, akıllı bir adam tartışmaya girişebilir, ama sen sus. Bir hiç, bir püf olduğunu unutma...' Ben ona bir söyledim, o bana on cevap verdi... Açtı ağzını, yumdu gözünü... Ben ona, tabii iyilik olsun diye söyledim, o ise... Budalalığından gücendi... İşte bu yüzden tutmuş sulh mahkemesine dilekçe vermiş..."

Kalyakin:

"Evet," diyerek içini çekti... "Böyle boş şeyler yüzünden bakın ne işler açtınız başınıza... Çoluk çocuk sahibi, saygıdeğer bir adamsınız, oysa başınıza neler geliyor: mahkeme, çekiştirmeler, dedikodular, tevkif edilme, falan filan... Bu işi uzatmadan bitirmek gerek, Dosiyef Petroviç. Sizin için bir tek çare var, buna Derevyaşkin de razı oluyor. Bugün saat altıda kendisine hakaret ederken orada bulunan kâtip, artist ve öteki halkın her zaman toplandıkları Samopluyev'in meyhanesine benimle beraber giderek özür dilersiniz. Böyle yaparsanız dilekçesini geri alacak, anladınız mı? Razı olacağınızı sanıyorum, Dosiyef Petroviç... Bunları size bir dost olarak söylüyorum... Müvekkilim Derevyaşkin'e hakaret ettiniz, onu kepazeye çevirdiniz, hepsinden önemlisi de onun takdire değer duygularından şüphe ederek onları rezil ettiniz. Bu zamanda, biliyor musunuz, böyle şey olmaz. Daha dikkatli davranmak gerek. Sözlerinize şöyle bir anlam verilmiş, nasıl anlatayım, bu zamanda... Sözün kısası şey değil... Şimdi altıya çeyrek var... Benimle gelmek istiyor musunuz?"

Gradusov, başını inatla salladı, ama Kalyakin sözlerine verilen "anlam"ı, bu "anlam"dan doğacak sonuçları açıkça anlatınca koro başkanı korktu, gitmeye razı oldu.

Meyhaneye giderken, avukat:

"Dikkat edin ha, usulü dairesinde özür dileyin," diye öğretiyordu. "Yanına yaklaşıp 'siz' dedikten sonra söze başlayın: 'Affedersiniz... sözlerimi geri alıyorum,' vesaire vesaire."

Gradusov ile Kalyakin meyhaneye varınca, müşterilerden çoğunun orada olduğunu gördüler. Burada her zaman akşam oldu mu, çay, bira içmek için bütün "orta hâlliler" toplanırdı. Bu sefer de esnaflar, artistler, memurlar, polis yazıcıları masaların başına oturmuştu. Yazıcıların arasında Derevyaşkin de bulunuyordu. O, yaşı belirsiz, sakalı tıraş edilmiş, baykuş gözlü, basık burunlu bir adamdı. Saçları o kadar sertti ki, insanın bakınca hemen çizmelerini temizleyeceği geliyordu... Yüzü öyle mutlu bir şekilde yaratılmıştı ki ilk bakışta sahibinin, hem ayyaş, hem budala, hem kalın sesli olduğu anlaşılıyordu, ama kendisini çok akıllı sayacak kadar da budala değildi. İçeri giren koro başkanını görünce yerinden azıcık kalkarak bir kedi gibi bıyıklarını oynattı. Herkesin önünde özür dileyeceğinden herhalde haberi olan müşteriler de kulak kabarttı.

Kalyakin, içeri girerek:

"İşte... Bay Gradusov razı oldu!" dedi.

Koro başkanı, müşterilerden bazılarıyla selamlaştı, gürültü ile burnunu sildi, kızardı, sonra Derevyaşkin'e yaklaştı.

Yüzüne bakmayarak:

"Bağışla..." diye mırıldanırken mendilini cebine soktu. "Burada bulunan bayların önünde sözlerimi geri alıyorum."

Derevyaşkin, kalın sesiyle:

"Bağışlıyorum!" dedi, oradakileri muzaffer bakışlarla süzerek yerine oturdu. "Gönlüm oldu. Bay avukat, dilekçemin geri alınmasını rica ederim."

Gradusov devam etti:

"Özür diliyorum... Affedersin... Can sıkıcı şeylerden hoşlanmam... Sana 'siz' dememi ister misin, buyur, 'siz' de diyebilirim...

Seni akıllı bir insan yerine koymamı ister misin, buyur... Umurumda bile değil... Ben, birader, kinci değilim. Canın cehenneme..."

"Ama müsaade buyurun! Özür dileyecekseniz dileyin, ama küfretmeyin!"

"Yahu, daha nasıl özür dileyeyim? İşte özür diledik ya! 'Siz' demedimse kusura bakma, unutkanlıktan ileri geliyor. Karşında diz çökecek değilim ya... Hem özür diliyorum, hem de bu işi uzatmamayı akıl ettiğin için Allah'a şükrediyorum. Mahkemelerde dolaşacak vaktim yok benim... Ömrümde mahkemeye gitmedim, gitmek de istemem, hem sana da... size yani... tavsiye etmem..."

"Tabii, tabii! Ayastefanos Barışı'nı desteklemek için birer kadeh içmez misiniz?"

"İçeriz, elbet... Ancak sen, birader, Osip, domuzun birisin... Bunu küfretmek için söylemiyorum, öyle... örnek getiriyorum... Domuzsun, birader, domuz! Piskoposluk korosundan kapı dışarı edildiğin zaman ayaklarıma kapandığını hatırlıyor musun? Ha? Şimdi de velinimetini şikâyet etmeye yelteniyorsun, öyle mi? Suratsız herif! Hiç sıkılmadın mı? Baylar, bu yaptığı ayıp değil mi?"

"Müsaade buyurun! Demek gene küfrediyorsunuz!"

"Ne küfürü? Sana sadece söylüyorum, öğüt veriyorum... Barıştım, hem son kez söylüyorum; küfretmek aklımdan bile geçmedi... Velinimetini şikâyet ettikten sonra senin gibi dangalakla uğraşmak ister miyim? Hadi oradan, sen de! Seninle konuşmak bile istemiyorum! Şimdi kazara sana domuz dedimse, sen zaten domuzsun da ondan dedim... On yıl yedirip içirdiği, üstelik de nota öğrettiği için velinimetine dua edecek yerde, ahmakça şikâyet ediyorsun, bana avukat şeytanlarını gönderiyorsun."

Kalyakin gücenerek:

"Müsaade edin, Dosiyef Petroviç," dedi. "Size gelen şeytan değildi, bendim!.. Sözlerinize dikkat buyurun, rica ederim!"

"Ben sizden söz etmiyorum ki! İsterseniz her gün gelin, başımın üstünde yeriniz var. Ancak bir noktaya şaşıyorum, hukuku bitirmiş, okumuş bir insan, bu hindiye öğüt verecek yerde nasıl olu-

yor da onunla el ele veriyor! Sizin yerinizde olsam onu zindanlarda çürütürdüm! Hem neye kızıyorsunuz? Özür diledim ya? Benden daha ne istiyorsunuz? Anlamıyorum doğrusu! Baylar, şahit olun, ben özür diledim, bir daha da herhangi bir ahmaktan özür dilemeye hiç niyetim yok!"

Osip, öfkeden kısılan bir sesle:

"Ahmak sizin gibi olur!" diyerek göğsünü yumrukladı.

Gradusov, pancar gibi kızararak köpürdü:

"Sen bana bunu söylemeye cesaret ettin ha? Al sana öyleyse!.. Şimdi alçak herif sana hem bir tokat atayım, hem de sulh mahkemesine başvurayım da gör sen! Hakaret etmenin ne demek olduğunu sana gösteririm! Baylar, siz de şahit olun! Bay komiser, niye orada durmuş bakıyorsunuz? Bana hakaret ediyorlar, sizse ağzınızı açmış bakıyorsunuz? Aylık almasını biliyorsunuz, ama asayişi temin etmeye gelince bu sizin işiniz değil, öyle mi? Sizi şikâyet edecek mahkeme yok mu sanıyorsunuz?"

Komiser, Gradusov'a yaklaştı, derken mesele büyüdü.

Bir hafta sonra Gradusov sulh mahkemesi yargıcının karşısında duruyor, Derevyaşkin'e, avukata, komisere görev sırasında hakaret etmek suçundan yargılanıyordu. Önce kendisinin davacı mı, yoksa sanık mı olduğunu anlayamamıştı, ama sonra yargıç iki ay hapsine karar verince, acı acı gülümseyerek homurdandı:

"Tuhaf şey... Hem bana hakaret ettiler, hem de beni hapsediyorlar... Şaşılacak şey... Kanuna göre yargılamalı bay yargıç, aklınıza estiği gibi değil. Rahmetli anneniz Varvara Sergeyevna, Osip gibilere dayak attırırdı, sizse onlara önayak oluyorsunuz... Bu böyle giderse sonu ne olur? Siz, bu keratalara hak verirseniz, başkaları da onları haklı çıkarırsa sonra... Biz kime şikâyet edelim?"

"Hüküm iki hafta içinde temyiz edilebilir... Fikir yürütmemenizi dilerim! Gidebilirsiniz."

Gradusov:

"Tabii... Bu zamanda yalnız aylıkla geçinmek güç..." diye söylendi, sonra manalı manalı göz kırptı. "Karnın acıkırsa ister iste-

mez suçsuz bir insanı suçlu çıkarır, kodese tıkarsın... Bu böyle... Suçlamak da doğru olmaz."

"Ne-e?"

"Hi-i-ç... Sözün gelişi söylüyorum... Yani el eli yıkar demek istiyorum... Altın zinciri boynunuza taktınız diye sizi yargılayacak mahkeme yok mu sanıyorsunuz? Hiç merak etmeyin. Foyanızı meydana çıkarırız..."

Hemen "yargıca hakaret" davası açıldı; ama Diyanet İşleri Başkanı işe karıştı, dava dosyası da hasıraltı edildi.

Davasını yargıtaya gönderen Gradusov, sade beraat edeceğinden değil, Osip'i hapsedeceklerinden bile emindi. Yargılanırken de böyle düşünüyordu. Yargıçların önünde dururken uyuşuk davranıyor, fazla söz söylemekten çekiniyordu. Ancak bir defa, yargıç, oturun dediği zaman gücenerek:

"Yasanızda koro başkanı, bir şarkıcı ile yan yana oturur, diye yazılı mı?" dedi.

Yargıtay, sulh mahkemesi yargıcının verdiği hükmü onaylayınca Gradusov gözlerini yarı kapadı:

"Anlamadım, efendim? Ne buyurdunuz?" diye sordu. "Buna ne anlam vermeli? Neden söz ediyorsunuz?"

"Yargıtay da sulh mahkemesi yargıcının hükmüne uydu. Memnun değilseniz danıştaya verebilirsiniz..."

"Ya, demek öyle! Bu çabuk, hem de adalete uygun kararınız için sonsuz teşekkürler ederim, beyefendi. Tabii, sadece aylıkla geçinmek güç, ben bunu çok iyi anlıyorum; ama affedersiniz, biz rüşvet yemeyen mahkemeyi de bulabiliriz."

Gradusov'un yargıtayda söylediklerinin hepsini burada anlatmıyorum... Şimdi de yargıtaya hakaret etmek suçundan yargılanacak. Ahbapları suçun kendisinde olduğunu söyledikleri zaman dinlemek bile istemiyor. Hiç suçu olmadığına inanıyor, meydana çıkardığı yolsuzluklar için de er geç kendisine teşekkür edeceklerine inanıyor.

Kilise başkanı, elini ümitsizlikle sallayarak:

"Bu budalanın yola geleceği yok!" diyor. "Anlamıyor! Kafası almıyor!"

Duvardaki Çivi

Akşam paydosundan sonra dairenin maliyet, ayniyat, tahakkuk servislerinde çalışan kalabalıkça bir arkadaş grubu, Neva Caddesinden geçiyordu.

Aynı dairede çalışan memurlardan Struçkov, isim gününü kutlayacağı için bu arkadaş grubunu peşine takmış, kendi evine götürüyordu.

Struçkov hem gidiyor, hem de yüksek sesle düşünüyordu:

"Kardeşler, şimdi bizim eve gider, tıka basa karnımızı doyururuz... Eeeh öyle bir karnımızı doyururuz ki!.. Karım çok güzel poğaça pişirmesini bilir... Poğaçanın ununu kendim satın aldım... Sonra evde mükemmel, ağzınıza layık konyağımız da var... Biraz geç kaldık... Karım bekleyip duruyordur."

Struçkov şeytanın bucağında oturuyordu. Arkadaş grubu epeyce yol yürüdükten sonra nihayet Struçkov'un evine gelebildi. Kapıyı açıp koridora girdiler. Hemen burunlarına mis gibi poğaça kokusuyla, kızarmış kaz kokusu geldi.

Struçkov sevincinden keyifli keyifli gülerek sordu:

"Kokuyu duyuyorsunuz, değil mi?.. Soyununuz baylar! Kürklerinizi, paltolarınızı sandığın üzerine koyunuz! Acaba Katya nerede? Hey, Katya!.. Daire arkadaşlarımın hepsini toplayıp getirdim. Kız Akulina, gel de bayların soyunmasına yardım et!.."

Konuklardan birisi eliyle duvarı göstererek:

"Bu da ne ola?" diye sordu...

Konuğun işaret ettiği yanda, duvarda kocaman bir çivi vardı. Çivinin üzerinde parlak viziyerli, özel işareti bulunan bir kasket

duruyordu. Memurlar birbirlerine baktı ve sapsarı kesildi. Kendi aralarında:

"Bu onun kasketi," diye söylendiler. "Demek o, burada!.."

Struçkov da bu sözleri doğruladı:

"Evet, o burada... Katya'nın yanında... Çıkıp gidelim baylar... Şurada gazinolardan ya da birahanelerden birine gidip oturalım. Onun gidişini bekleyelim."

Arkadaş grubu paltolarına sarındı... Hep birlikte sokağa çıktılar... Tembel adımlarla birahaneye yollandılar.

Dosya memuru, uygarca bir cesaret göstererek:

"Tevekkeli değil, senin eve girer girmez burnumuza kaz kokusu geldi... Meğer kazın büyüğü senin evinde oturup duruyormuş... Hangi şeytan onu buralara attı? Acaba çabuk defolup gider mi dersiniz?.."

"Çabuk gider. Hiçbir zaman iki saatten fazla oturduğunu bilmiyorum... Aksi gibi karnım da öyle aç ki... Biz eve gidince, her şeyden önce bir iki votka çakıştırır, biraz ançuez yeriz... Sonra... Sonra gene aynı işi yineleriz... İkinci kadehten sonra hemen poğaçalara saldırırız. Yoksa, bizde iştah falan kalmaz... Eh, kardeşler, benim karım öyle bir poğaça yapar ki... Ağzınıza layık... Sonra, eminim ki nefis lahana çorbası da yapmıştır."

"Sardalya satın aldın mı?.."

"İki kutu... Dört cins de sucuk aldım... Herhalde karımın da karnı acıkmıştır. Hergele, nereden çıkageldi?"

Ahbap çavuşlar bir buçuk saat kadar birahanede oturdular. Birer bardak çay içerek sokağa çıktılar. Gene Struçkov'a yollandılar. Koridora girdiler. Evin içi eskisinden fazla poğaça ve kızarmış kaz kokuyordu. Mutfağın kapısı yarı açıktı. Memurlar, koca bir porsiyon kızarmış kazla, bir tabak hıyar turşusunun şöyle bir kenarda durduğunu fark ettiler. Akulina fırından bir şeyler çıkarıyordu.

"Hay kör şeytan, gene bir terslik var..."

"Ne olmuş? Ne var?.."

Memurların karnı açlıktan gurulduyordu... Öyle ya, açlık insanın babasının oğlu değil ki, acısın!.. Namussuz çivinin üzerinde bu kez de, tüylü, başka bir şapka vardı.

Struçkov:

"Bu Prokatilov'un şapkası," dedi. "Gidelim baylar! Şöyle bir yere uğrar, biraz bekleriz... Bu herif fazla oturmaz!.."

İşte tam bu sırada, kulaklarına konuk odasından şöyle bir erkek sesi çalındı:

"Böyle pis, böyle mendebur bir herifin bu kadar güzel bir karısı olsun?.."

Bir kadın sesi, buna şöyle bir yanıt verdi:

"Ünlü atasözüdür, efendimiz: Armudun iyisini ayılar yermiş!.."

Struçkov, inler gibi bir sesle:

"Çıkıp gidelim, baylar, çıkıp gidelim," dedi.

Gene birahaneye gittiler. Kendilerine bira ısmarladılar.

Memurlar, pek üzgün görünen Struçkov'u avutmaya koyuldular:

"Prokatilov, başlı başına bir güçtür! Bir saat karının yanında kalır ama sen on yıl bunun yararını görürsün! Azizim, o başlı başına bir servet, bir mutluluktur. Üzülmeye ne gerek var?.. Hayır kardeş, hayır, sen üzülme!"

"Üzülmemek gerektiğini ben sizden iyi biliyorum. Sorun o değil... Karnım aç; benim buna canım sıkılıyor..."

Bir buçuk saat sonra gene Struçkov'a gittiler. Tüylü şapka hâlâ çivideydi... Gene çıkıp gitmek gerekti.

Duvardaki çivi, ancak akşamın sekizine doğru boşalmıştı. Ancak bu saatten sonra poğaçaların tadına bakabildiler.

Poğaçalar kurumuş, çorba soğumuş, kaz yanmıştı... Struçkov'un geleceği her şeyi berbat etmişti...

Yine de, yemekleri büyük bir iştahla yediler.

1883

İkiyüzlü İnsanlar

Bu hainlere, bu ikiyüzlü insanlara, bu bukalemunlara inanmayınız!.. Bu zamanda bir insanın inancını kaybetmesi, eski bir eldivenini kaybetmesinden bile daha kolay.

İşte ben de inancını kaybetmiş insanlardan biriyim...

Bir akşamdı... Atlı tramvayla gidiyordum. Vakıa yüksek bir şahsiyet olmam itibariyle tramvayla seyahat etmem pek de uygun bir hareket sayılmazdı. Fakat bu defa büyük bir kürke bürünmüş, yüzümü gözümü tamamen gizlemiştim... Bu nedenle tramvaya binmekte hiçbir mahzur görmemiştim... Sonra, hepsinden mühimi, tramvayla seyahat etmek daha ucuzdu...

Havanın çok soğuk, vaktin de bir hayli geç olmasına rağmen, tramvay tıklım tıklımdı. Fakat beni kimse tanıyamamıştı. Kürkümün kocaman yakası beni gizlemiş, tanınmaz bir hâle getirmişti.

Tramvayın içinde hafif tertip uyukluyor, etrafıma bakmıyordum. Birdenbire kulağıma tanıdık bir ses gelir gibi oldu. Sesin geldiği istikamete baktım, sırtında tavşan derisinden bir kürk olan, ufak tefek bir adam konuşuyordu. İlk önce, 'Hayır, o değil,' diye düşündüm. 'İmkânı yok, olamaz!' Biraz daha dikkat edince kanaatim değişir gibi oldu. 'Durun,' dedim, 'galiba o... Hem de ta kendisi...'

Ben, hem bunları düşünüyor, hem de gözlerime inanmak istemiyordum. Tavşan derisinden bir kürke bürünmüş olan adam, âmiri olduğum dairenin küçük memurlarından İvan Kapitoniç'e ne kadar benziyordu.

İvan Kapitoniç, silik, sönük, ehemmiyetsiz bir şahsiyetti. Dairedeki bütün rolü, âmirlerinin yere düşen mendillerini kaldırmak, resmî günlerde tebrik ve tazim* fırsatlarını kaçırmamaktı.

İvan Kapitoniç'in, genç bir adam olmasına rağmen vakitsiz bir kamburu vardı. Dizleri daima bükük durur, kirli elleri hazır ol vaziyetindeymiş gibi, daima pantolonunun dikiş yerlerinde bulunurdu. Suratı, âdeta pis ve ıslak bir paçavrayla silinmiş gibi acayip ve acınacak bir haldeydi.

Dairede beni gördüğü zaman, güya onu yiyecekmişim gibi, âdeta yerin dibine girmeye çalışırdı.

Bu adamdan daha şahsiyetsiz, daha silik, daha sessiz bir insan gördüğümü hiç hatırlamıyorum... Hatta hayvanlar arasında bile bundan sessiz bir mahlûk bulunabileceğini zannetmiyorum.

İşte, şu tavşan kürküne bürünmüş olan adam, bizim İvan Kapitoniç'e ne kadar benziyordu!.. Tıpkı o... Yalnız bu adam İvan Kapitoniç'ten daha dik, daha serbest, daha laubali görünüyordu. Ve asıl kötüsü, yanındaki adama siyasetten bahsetmesiydi. Bütün tramvay halkı onu dinliyordu. O, ellerini kollarını sallayarak anlatıyordu:

"Gambetta ölmüş... Bu ölüm herkesten fazla Bismarck'ın işine yarayacak... Çünkü Gambetta çok akıllı bir adamdı. O sağ kalsaydı, muhakkak Almanlarla harp eder, onlardan tazminat alırdı. O bir dâhiydi. Vakıa o Fransız'dı ama onda Rus ruhu vardı."

Bu sözleri işitince tepem attı. Ağzımdan gayriihtiyari, "Namussuz!.. Alçak!.." sözleri döküldü. Kondüktör, bilet kesmek için kendisine yaklaştığı zaman o, Bismarck'ı bırakarak kondüktöre çıkışmaya başladı:

"Vagonunuz niye böyle karanlık?.. Mumunuz mu yoktur, nedir? Bu intizamsızlığa bir türlü aklım ermiyor. Sizin iyi bir derse ihtiyacınız var. Siz bu halinizle Avrupa'da kondüktör olsanız vay

---

* Tazim: Saygı gösterme, ağırlama. *-H. Âli Ediz*

başınıza gelenler!.. Halk size boyun eğmeye mecbur değildir, siz halka boyun eğmeye mecbursunuz!.. Sizin amirleriniz yok mu?.. Bu halinizi görmüyorlar mı?..” Bir dakika sonra yolculara dönerek, ayakta duran bir kadına yer vermek için hepimizin yerlerimizden kımıldamamızı istedi:

“Size söylüyorum,” dedi, “biraz öteye gidiniz!.. Madama yer veriniz!.. Kadınlara karşı biraz saygılı olunuz!.. Hey! Kondüktör, buraya bak!.. Parayı aldığınız gibi yer göstermeye de mecbursunuz!.. Bu sizin yaptığınız düpedüz edepsizliktir.”

Kondüktör, bu lafların altında kalmak istemedi. İvan Kapitoniç’in sigarasını işaret ederek:

“Burada sigara içmek yasaktır,” dedi.

“Onu kim söylemiş?.. Beni sigara içmekten kim men edebilir?.. Sizin bu müdahaleniz benim hürriyetimi tahdit etmek demektir. Ben hür bir adamım. Hiçbir kuvvet benim şahsi hürriyetimi tahdit edemez!..”

Bu sözleri işitince çileden çıktım. İçimden:

‘Vay edepsiz vay, vay ikiyüzlü hergele vay,’ diye söylendim.

Bir türlü gözlerime ve kulaklarıma inanmak istemiyordum. Hayır, bu “O” olamazdı. “O”, “hürriyet”, “Gambetta”, gibi sözleri bilmezdi.

“O” sigarasını yere atarak sözüne devam etti:

“Doğrusu buna diyecek yok. Mükemmel bir nizam. İnsanın böyle bir formalizm içinde yaşaması ne ağır bir şey. Bu hareket...”

Ben artık kendimi tutamamış ve gülmüştüm. Benim gülüşümü işiten “O,” derhal sesini kesti. Titrediğini fark eder gibi oldum. Herhalde sesimi ve kürkümü tanımış olacaktı. Çünkü sırtı derhal kamburlaştı. Suratı, paçavrayla silinmiş eski ve acınacak halini aldı. Elleri, pantolonunun dikiş yerlerine yapıştı. Dizkapakları büküldü. Bir kelimeyle “O,” tamamen değişmiş, âdeta tanınmayacak hâle gelmişti.

Artık tereddüte, şüpheye yer yoktu. Bu "O" idi. Benim daire memurlarımdan İvan Kapitoniç'in ta kendisiydi.

Şimdi "O" tamamen susmuş, yüzünü tavşan derili kürkünün içine gizlemişti. Yüzüne dikkatle baktım ve kendi kendime söylendim:

'Bu silik, bu sönük şahsiyet nasıl oluyor da "hürriyet" ve "Gambetta," kelimelerini telaffuz etmesini biliyor?.. Nasıl oluyor da bunları söyleyebiliyor?'

Fakat ne yapalım ki bu bir vakıadır. Bundan sonra bu ikiyüzlü şahsiyetlere, bu bukalemunlara gel de inan!..

1883

İki Mektup

I

Ciddi Mesele

"Sevgili amcacığım Anisin Petroviç!

Hemşehriniz Kuroşeyev şimdi bana geldi. Laf arasında, komşunuz Murdaseviç'in ailesiyle birlikte Avrupa'dan dönmüş olduğunu söyledi. Daha önce Murdaseviç'in, Avrupa'ya büsbütün yerleşip kaldığına ilişkin ortalıkta bazı söylentiler dolaştığı için, onun yeniden yurduna dönmüş olduğunu işitmek, beni şaşırttı. Sevgili amcacığım, biraz olsun yeğeninizi seviyorsanız, Murdaseviç'lere uğrayıp, evlatlıkları Maşenka'nın ne âlemde olduğunu öğreniverin! Ruhumda gizli duran bir sırrı size açıyorum. Çünkü ancak size inanabiliyorum: Ben Maşenka'yı seviyorum. Büyük bir tutku ile, yaşamımdan çok seviyorum. Altı yıl süren bu ayrılık, ona olan sevgimi bir zerrecik bile azaltmadı. Maşenka sağ mı, sağlığı nasıl? Onu ne hâlde bulduğunuzu bana yazınız! Beni hatırlıyor mu, eskisi gibi seviyor mu? Ona mektup yazabilir miyim? Bütün bunları lütfen öğreniniz de bana durumu ayrıntılı olarak bildiriniz!

Benim artık o yoksul ve ürkek öğrenci olmadığımı kendisine söyleyiniz! Ben artık, oldukça deneyimli ve paralı bir avukatım... Tam anlamıyla mutlu olabilmem için yalnız Maşenka'ya gereksinmem var. Yalnız ona!

Acele yanıt bekler, sizi kucaklarım.

Vladimir Greçnev"

II

Ayrıntılı Yanıt

"Sevgili yeğenim Volodya!

Mektubunu alır almaz, hemen ertesi günü Murdaseviç'e gittim, iyi bir adam. Avrupa'da bulunduğu sürece biraz ihtiyarlamış, saçına sakalına ak düşmüş. Ama benimle, eski arkadaşıyla olan anılarını hâlâ koruyor. Öyle ki, kapıdan içeri girince, beni kucakladı, uzun uzun yüzüme baktıktan sonra, ürkek ve nazik bir sesle: 'Tanıyamadım!' dedi. Soyadımı söylediğim zaman beni bir kez daha kucakladı ve: 'Şimdi biraz tanır gibi oldum,' dedi. İyi adam vesselam. O gün ondan yiyip içtim. Bana uzun uzun Avrupa'dan söz etti. Oradaki tuhaf olayları, Almanların gülünç alışkanlıklarını anlattı. Ama bilim alanında, Almanların çok ilerlemiş olduklarını da sözlerine ekledi. İtalya'dan geçerken satın aldığı bir tabloyu gösterdi: Bu, uygunsuz kılıklı bir kadını tasvir eden bir tablo idi. Maşenka'yı gördüm. Pembe renkli çok zengin bir tuvalet giymişti. Seni hatırlıyor, hatta seni sorduğu zaman gözleri yaşardı. Senden mektup bekliyor, hatırlayışına ve gösterdiğin ilgiye teşekkür ediyor. Meslek deneyimin ve paran olduğundan söz ediyorsun! Yavrucuğum, paranı koru ve akıllıca davran! Gençliğimde, o da kısa bir süre için, ölçülü olarak biraz hovardalık etmiştim, şimdi bunu yaptığıma da pişmanım!

Şimdilik seni kutlar, mutluluklar dilerim.

Amcan: Anisin Greçnev"

Not: "Biraz anlaşılmaz olmakla birlikte, çok çekici bir üslubun var. Mektubunu bütün komşulara gösterdim. Mektubunu okuyanlar, seni âdeta bir yazar sayıyor. Hatta komşularımızdan Grigori babanın oğlu Vlademir, gazetelerden birine göndermek niyetiyle mektubun bir kopyasını aldı. Mektubunu Maşenka'ya ve bir Al-

man olan Urmaher adındaki kocasına da gösterdim. Maşenka, Avrupa'da bulunduğu sırada galiba bundan bir yıl önce, bu adamla evlenmiş. İşte bu Alman da mektubunu okudu ve pek beğendi. Şimdi artık ben mektubunu herkese gösteriyor ve okutuyorum. Sen bana sık sık böyle yaz! Murdaseviç'in havyarı da hani çok lezzetli doğrusu.

Amcan."

1884

Polinka

Öğleden sonra saat ikiye doğru, pasajdaki Paris Çeşitleri mağazasında, alışveriş bütün hızıyla devam etmektedir. Tezgâhtar seslerinin biteviye uğultusu; okulda, öğretmenin talebelerine bir ağızdan yüksek sesle bir şey ezberlettiği zaman çıkan uğultuyu andırmaktadır. Bu biteviye gürültü, ne bayanların gülüşmeleriyle, ne camlı giriş kapısının çarpışlarıyla, ne de tezgâhtar çocukların bir oraya, bir buraya koşuşmalarıyla kesilmektedir.

Mağazanın ortasında dikiş atölyesi sahibi kadının, Maria Andrenevna'nın kızı Polinka durmaktadır. Bu, ufak tefek, zayıfça, sarışın bir kızdır ve gözleriyle birini aramaktadır. Kara kaşlı bir çocuk, ona doğru koşar, ciddi bir yüz ifadesi takınarak:

"Ne istiyorsunuz hanımefendi?" der.

Polinka:

"Bana hep Nikolay Timofeyiç bakar," diye karşılık verir.

Tezgâhtar Nikolay Timofeyiç, boylu poslu, kıvırcık saçlı bir adamdır, en son modaya göre giyinmiştir, kravatında büyük bir iğne vardır. Şimdiden tezgâhın önünü temizlemiş, boynunu uzatmıştır. Gülümseyerek Polinka'ya bakar ve hoş, gür, bariton sesiyle:

"Hoş geldiniz Pelageya Sergeyevna, buyurun," der.

Polinka onun yanına yaklaşarak:

"Oo, merhaba, bakın gene geldim size, bana ipek şerit verir misiniz?" diye sorar.

"Peki ama ne için?"

"Sütyen için, arkası için, yani tam bir garnitür."

"Şimdi, şimdi."

Nikolay Timofeyiç, Polinka'nın önüne birkaç çeşit ipek şerit koyar. O da yavaş yavaş seçmeye başlar. Pazarlığa girişir, tezgâhtar iltifatlı bir gülümsemeyle:

"Efendim, bir rubleye hiç de pahalı değil," diye kandırmaya çalışır. "Fransız malı, sekiz benekli. Rica ederim, bunun aşağısı da var. Arşını yetmiş beş kapik. Ama hiç de aynı kalitede değil. Rica ederim."

Polinka, şeritlerin üzerine eğilerek, nedense içini çeker:

"Ayrıca yanlar için kara kehribar renginde fantezi düğmeler de lazım. Sizde bu renge uygun çeşitler var mı?"

"Var."

Polinka, tezgâh üzerine daha çok eğilir. Hafif bir sesle:

"Nikolay Timofeyiç, perşembe günü niye bizden o kadar erken çıktınız?"

Tezgâhtar gülümseyerek:

"Şaşılacak şey, nasıl da farkına varmışsınız, üniversiteli bayla pek meşguldünüz de," diye cevap verir. "Nasıl da farkına varmışsınız, hayret!"

Polinka kıpkırmızı kesilir, susar, tezgâhtar, sinirli sinirli titreyen parmaklarıyla kutuları kapatır, hiç lüzumu olmadığı hâlde birbiri üstüne kor. Bir dakika sessizlik içinde geçer. Polinka, suçlu suçlu tezgâhtara bakarak:

"Ayrıca siyah renkli iplik dantelalar da lazım," der.

"Ne çeşit dantela istiyorsunuz? Tül üzerine işlenmiş olanlar modaya en uygun çeşittir."

"Fiyatı ne kadar?"

"Düz siyahı seksen kapik, renklisi iki buçuk ruble."

Nikolay Timofeyiç, zayıf bir sesle:

"Size bir daha hiç gelmeyeceğim," diye ilave eder.

"Niye?"

"Niye mi? Bunu bilmeyecek ne var? Anlamanız gerek. Niye kendimi üzüp durayım? Olur şey değil, yoksa bu üniversite talebesinin yanınızda nasıl rol yaptığını görmem hoş bir şey mi sanıyorsunuz?

Ben her şeyi görüp anlıyorum. Sonbahardan beri size adamakıllı kur yapıyor. Hemen her gün onunla dolaşıyorsunuz. Size misafir geldiği zaman gözlerinizi ondan hiç ayırmıyorsunuz, sanki melekmiş gibi... Onu seviyorsunuz. Sizin için onun üstüne kimse yok. Varsın öyle olsun, daha fazla ne diye konuşmalı..."

Polinka, hiç ses çıkarmaz, şaşkınlıkla parmağını tezgâh üzerinde yürütür. Tezgâhtar devam eder:

"Her şeyi açıkça görüyorum. Niçin size geleyim? Benim onurum var. Dış kapının mandalı olmak herkesin hoşuna gitmez. Daha ne istemiştiniz efendim?"

"Anneciğim bir sürü şey ısmarladı ama unuttum... Tüy de lazım."

"Hangisinden istiyorsunuz?"

"Modaya en uygun olanını."

"En son moda kuş tüyleridir. İsterseniz pek moda olan kanarya sarısı renginden vereyim. Şarabi ile sarı karışık olanı da var. Çeşitlerimiz çok. Bu işin de nereye varacağını bir türlü anlayamıyorum. Bakın, seviyorsunuz. Güzel, ama sonu ne olacak?"

Nikolay Timofeyiç'in yüzünde, gözlerine yakın kırmızı lekeler belirir. Elindeki ince havlı kumaşı buruşturarak, mırıldanmaya devam eder:

"Onunla evleneceğinizi mi sanıyorsunuz? Hiç hayale kapılmayın. Üniversite talebelerinin evlenmesi yasaktır. Sonra o, bu işi sanki namusluca bitirmek için mi size geliyor sanıyorsunuz. Öyle ya! Onlar bizi insan yerine koymaz. Onlar, tüccarlara, terzilere, cahilliklerine alay etmek, içki içmek için gider. Kendi evlerinde, kibar evlerde içmek ayıptır. Ama bizim gibi basit, cahil insanlardan sıkılmazlar. Bizim evlerimizde baş aşağı da yürüyebilirler. Ya, öyle! Peki, hangi tüyü alacaksınız? Size kur yapıyor, aşk oyunu oynuyorsa, niçin böyle yaptığı besbelli... Doktor, avukat olduğu zaman şöyle bir aklından geçirir: 'Eh,' der, 'bir zamanlar sarışın bir kız vardı, nerede şimdi acaba?' Kim bilir, belki şimdiden talebe arkadaşları arasında caka satıp, 'Bir terzi kıza göz koydum,' diyordur."

Polinka sandalyeye oturur. Beyaz kutu yığınına düşünceli düşünceli bakar, iç çekerek:

"Yok, şu tüyleri almayacağım. Annem istediğini alsın, belki yanılırım. Siz bana diplomat için arşını 40 kapik olandan altı arşın saçaklı şerit verin. Gene aynı elbise için de Hindistan cevizi düğme istiyorum. Yandan kulaklı olsun, daha sağlamdır."

Nikolay Timofeyiç, kumaşı da, saçaklı şeridi de, düğmeleri de sarar. Polinka, onun yüzüne suçlu suçlu bakar. Belli ki, konuşmaya devam etmeyi bekliyordur. Ama öteki somurtarak susar, tüyleri düzeltir. Polinka, kısa bir zaman sustuktan sonra, solgun dudaklarını mendiliyle silerek:

"Aman, manto düğmesi almayı da unutmayayım," der.

"Hangi renk olsun?"

"Bir tüccar karısı için. Pek aşağı bir şey olmasın da."

"Tüccar karısı ise, göze çarpan bir renk olmalı. Alın işte. Burada, mavi, kırmızı, sonra pek moda olan yaldızlı renkler kaynaşmıştır. Tam göz alıcı renkler. Daha kibarlar siyah, mat, bir de etrafında tek parlak çizgisi olan düğmeleri alır. Yalnız bunu anlamıyorum. Kendiniz düşünemiyor musunuz canım? Bütün bu gezintileriniz nereye varacak?"

Polinka, zayıf bir sesle, düğmeler üzerine eğilerek:

"Ah, ben de bilmiyorum, ne yaptığımı ben de bilmiyorum," diye fısıldar.

Nikolay Timofeyiç'in arkasından kendisini tezgâha sıkıştıran, iri yarı, favorili bir tezgâhtar geçer. Yüzünde pek ince bir nezaket ifadesiyle şöyle bağırır:

"Buyurun bayan, lütfen bu tarafa buyurun! Üç çeşit jarse bluzumuz var. Düz, şeritli, siyah dantela. Hangisini istersiniz?"

Bu sırada Polinka'nın yanından şişman bir bayan geçer. Bu bayan, bas sayılabilecek kalın bir sesle:

"Bluzlar dikişli değil, dokunmuş olsun, düğmelikleri içeriden bastırılmış olmalı."

Nikolay Timofeyiç, Polinka'ya eğilip zoraki bir gülümsemeyle:

"Aman bir şeylere bakıyormuş gibi davranın. Allah aşkına kendinize bakın. Ne kadar hasta, ne kadar solgun görünüyorsunuz. Yüzünüz büsbütün değişmiş. Bırakır o sizi, Pelageya Sergeyevna, bırakır. Evlense bile sevdiği için değil, açlıktan evlenir, paranıza tamah ederek evlenir. Çeyizinizle evini döşer. Sonra sizden utanmaya başlar. Sizi misafirleri, arkadaşları yanına çıkarmaz. Çünkü siz okumuş değilsiniz. Bizim hatun, der geçer. Siz kendinizi bu doktorlar, avukatlar arasında gereği gibi idare edebilir misiniz? Siz, onlar için cahil bir terzi kızsınız."

Mağazanın bir köşesinden biri:

"Nikolay Timofeyiç," diye bağırır. "Bak, küçük hanım üç arşın atlas kurdele istiyor. Sizde var mı?"

Nikolay Timofeyiç, başını o yana çevirir, yüzünde bir yılışma belirir:

"Var, var," diye bağırır. "Atlaslı otoman, kareli atlas kurdeleler var."

Polinka:

"Az kalsın unutuyordum," der. "Olya, kendisine bir korse almamı söylemişti."

Nikolay Timofeyiç korku ile:

"Ah, gözleriniz yaşlı. Niye böyle yapıyorsunuz? Hadi şu korse dairesine gidelim, orada sizi bir şeyin arkasına gizlerim. Yoksa pek hoş olmaz."

Tezgâhtar, zoraki bir gülümseme ve aşırı bir kayıtsızlıkla Polinka'yı korse dairesine götürür. Orada kutulardan meydana gelme yüksek bir ehramın arkasına gizlenir. Yüksek sesle:

"Nasıl korse istiyorsunuz?" Sonra hafifçe fısıldar: "Gözlerinizi silin!"

"Kırk sekiz santimlik lazım. Yalnız iki kat astarlı, hakiki balinalı olsun... Sizinle konuşmam gerek Nikolay Timofeyiç, bize gelir misiniz?"

"Ne konuşacağız? Konuşacak bir şey yok ki."

"Beni yalnız siz seviyorsunuz. Sizden başka kimse ile konuşamıyorum."

"Kamış değil, kemik değil, hakiki balina... Peki ama ne konuşalım? Konuşacak bir şey yok ki! Onunla bugün gezmeye gideceksiniz, değil mi?"

"Evet... Gideceğim."

"Öyleyse neden konuşalım? Konuşmak bir işe yaramaz ki! Onu seviyorsunuz, değil mi?"

Polinka cesaretsizce:

"Evet," diye fısıldar. Gözlerinden iri iri damlalar akmaya başlar:

Nikolay Timofeyiç, omuzlarını sinirli sinirli silker, yüzü birdenbire solar:

"Konuşacak bir şeyimiz kalmadı ki," diye mırıldanır. "Bir şey konuşamayız... Gözlerinizi silin. Ben... Hiçbir şey istemiyorum..."

Bu sırada kutu ehramına doğru uzun boylu, zayıf bir tezgâhtar yaklaşır, alıcı bayana:

"Çorap bağı için fevkalade bir lastik istemez misiniz?" der. "Kanın akışını durdurmaz, tıpça kabul edilmiştir."

Nikolay Timofeyiç, Polinka'nın önüne geçer. Onun da, kendisinin de heyecanını gizlemeye çalışarak, yüzünü gülümser gibi buruşturur, yüksek sesle:

"İki çeşit dantela vardır, hanımefendi," der. "İpekten, ketenden. Oriyantal, Britanya, Valansiyen, kroşe, torşon, bunlar ketendendir... Rokoko, sutajet, kambre ipektendir... Allah aşkınıza gözlerinizi silin, buraya geliyorlar!"

Gözyaşlarının hâlâ dinmediğini görünce, daha yüksek sesle devam eder:

"İspanya dantelleri, rokoko, sutajet, kambre... Fildekoz çoraplar, keten, ipek çoraplar..."

1887

Atılmış Çocuk

Her akşamki gezintisini yapan yargıç muavini Miguyev, telgraf direğinin yanında durarak içini çekti. Tam bir hafta önce, gene böyle bir akşam gezintisinden eve dönerken, burada, eski hizmetçileri Agniya arkasından yetişmiş, hırsla şunları söylemişti:

"Sabret! Hele bir yuvanı yapayım da o zaman masum kızları baştan çıkarmanın ne demek olduğunu anlarsın! Çocuğu da kapının önüne bırakacağım, mahkemeye de başvuracağım, karına da her şeyi olduğu gibi anlatacağım."

Bu tehdit dolu sözlerin arkasından kendi adına bir bankaya beş bin ruble yatırmasını istemişti. Miguyev bunları hatırladı, gene içini çekti, bu kadar derde, üzüntüye mal olan şu bir dakikalık hevese kapıldığı için kendi kendine bütün kalbiyle sitem etti.

Oturdukları köşke gelince dinlenmek üzere merdiven başında oturdu. Saat tam ondu, bulutların arkasından ayın bir parçası görünüyordu. Sokakta, sayfiye evlerinin çevresinde kimsecikler yoktu. Yaşlı sayfiyeliler yatmak üzereydi, gençlerse fundalıkta geziyordu. Miguyev sigarasını yakmak için ceplerinde kibrit ararken dirseğiyle yumuşak bir şeye çarptı; merak ederek sağ dirseğinin altına baktı. Birdenbire yüzü duyduğu dehşetten çarpıldı, sanki yanında yılan görmüştü. Merdiven başında, tam kapının önünde bir bohça duruyordu. Uzunca bir nesne bir şeye sarılıydı, elle dokununca bir yorgana da benziyordu. Bohçanın bir kenarı biraz açılmıştı. Yargıç muavini elini oraya soktu, eli sıcak, nemli bir şeye dokundu. Bu bir çocuk kundağıydı. Miguyev dehşet içinde yerinden fırlayarak zabıtadan kaçmaya hazırlanan bir suçlu gibi etrafına bakındı.

Yumruklarını sıkarak dişleri arasından hırsla mırıldandı:

'Attı demek! İşte burada... zina çocuğu yatıyor! Aman yarabbi!'

Korkusundan, hırsından, utancından ne yapacağını şaşırdı... Şimdi ne yapmalıydı? Karısı bunu öğrenince ne diyecekti? Memur arkadaşları ne diyecekti?

Şimdi sayın başkan, herhalde, göğsüne elinin tersiyle vuracak, kıkır kıkır gülerek: "Tebrik ederim... He-he-he... Kırkından sonra azanı teneşir paklar, derler... Ne çapkın şeymişsin, Semyon Erastoviç!" diyecektir. Bütün sayfiyeliler sırrını öğrenecekler, belki saygıdeğer aile anaları onu evlerine bile sokmayacaklardı. Sokağa atılmış çocuklardan bütün gazetelerde bahsedilir, böylelikle Miguyev'in mütevazı adı bütün Rusya'ya yayılacaktır...

Köşkün ortadaki penceresi açıktı. Karısı Anna Filipovna'nın akşam yemeği için masayı hazırladığı açıkça işitiliyordu. Avluda, hemen kapının arkasında kapıcı Yermolay, balalaykasını hazin hazin tımbırdatıyordu... Bu sırrını herkesin bilmesi için çocuğun uyanarak viyaklaması yeterdi. Miguyev karşı konulmaz bir acele etme isteği duydu.

'Çabuk, çabuk...' diye mırıldanıyordu. 'Hemencecik, hiç kimse görmeden bir yere götürüp birisinin kapısı önüne bırakmalı...'

Miguyev kundağı eline aldı, şüpheli görünmemek için yavaş yavaş, düzgün adımlarla sokakta yürümeye başladı... Kayıtsız bir tavır takınmaya çalışarak:

'Şaşılacak kadar kötü bir durum,' diye düşünüyordu. 'Yargıç muavini elinde çocuk, sokakta dolaşıyor! Aman yarabbi, birisi görür de meseleyi anlarsa mahvoldum gitti... Şu kapının önüne bırakıvereyim... Hayır, olmaz, burada pencereler açık, belki birisi bakıyordur. Nereye götürsem acaba? Hah, aklıma geldi, tüccar Melkin'in köşküne götürüp bırakırım... Tüccarlar hem zengin, hem de merhametli olur; üstelik belki teşekkür bile eder, terbiye etmek için evlerinde alıkorlar.'

Miguyev, tüccarın köşkü sayfiye yerinin arka sokaklarından birinde, derenin kenarında olduğu hâlde, çocuğu mutlaka onlara bırakmaya karar verdi.

Yargıç muavini:

'Allah vere de zırlayarak bohçadan düşmese,' diye düşünüyordu. 'Doğrusu teşekkür ederim, hiç beklemiyordum! Canlı bir insanı bir portföy gibi koltuğumun altında taşıyorum. Hâlbuki onun da canı, ruhu, kendine göre duyguları var... Olur da Melkin'ler terbiye etmeye alırlarsa, belki ondan şöyle bir şey... belki bir profesör, general, yazar çıkar... Bu dünyada neler olmuyor ki! Şimdi bana bir pislik gibi görünüyor, ama otuz kırk yıl sonra belki karşısında el pençe divan durmak gerekir...'

Miguyev dar, ıssız sokakta uzun çitlerin yanından, kavak ağaçlarının koyu, siyah gölgeleri altında yürürken birdenbire kendisini kötü bir suç işliyormuş gibi hissetti.

'Ama aslına bakılınca yapmak istediğim şey ne kadar alçakça bir hareket!' diye düşünüyordu. 'Bundan daha alçakça bir hareket insanın aklından bile geçemez... Peki, zavallı yavruyu niçin o kapıdan bu kapıya fırlatıyorsunuz? Dünyaya gelmek bir suç mu? Ne alçak insanlarız... Keyfini biz sürüyoruz, cefasını da masum çocuklara yüklüyoruz... Bütün bu meseleyi şöyle etraflıca düşünmek yeter. Ben çapkınlık ettim, çocuğu ise zalim bir kader bekliyor... Onu Melkin'lere atacağım, onlar da, çocuk bakımevine gönderir, oradaysa herkes yabancı, her şey beylik... Ne şefkat, ne sevgi, ne de şımarmak var... Sonra bir kunduracının yanına çırak verirler... Ayyaş, küfürbaz olur, açlıktan nefesi kokar... Kunduracı çırağı ha? Oysa yargıç muavininin oğlu, asil bir insanın çocuğu... Damarlarındaki kan, benim kanım...'

Miguyev kavakların gölgeliğinden ay ışığı altında parlayan yola çıktı, kundağı açarak çocuğun yüzüne baktı.

'Uyuyor,' diye fısıldadı. 'Bak sen, keratanın burnu da babasınınki gibi kemerli... Uyuyor, babasının yüzüne baktığının farkın-

da bile değil... Facia, birader, ne yapalım, hoş gör... Demek ki, kader böyleymiş...'

Yargıç muavini gözlerini kırpıştırdı, karıncaya benzeyen bir şeyin yanaklarından aşağı kaydığını duydu... Çocuğu sardı, koltuğunun altına kıstırarak yoluna devam etti. Melkin'in köşküne varıncaya kadar kafasında sosyal meseleler kaynaştı, vicdanı göğsünü tırmalamaya devam etti.

'Temiz ahlaklı, namuslu bir insan olsaydım,' diye düşünüyordu, 'hiçbir şeye aldırmaz, bu yavrucakla beraber Anna Filipovna'ya gider, diz çöker: "Bağışla! Suçluyum! Beni parça parça et, ama masum yavruya kıymayalım. Kendi çocuğumuz yok, onu yanımıza alıp terbiye edelim!" diye söylerdim. İyi bir kadıncağızdır, razı olurdu... O zaman çocuğum da yanımda kalırdı... Hey gidi hey!'

Melkin'lerin köşküne yaklaşınca tereddüt içinde durdu... Hayalinde şu manzara canlanmıştı: Salonda oturmuş gazete okuyor, yanında da kemer burunlu çocuk ona sürünüyor, robunun püsküllleriyle oynuyor; ama aynı zamanda da göz kırpan memur arkadaşlarını, kıkır kıkır gülen, elinin tersiyle karnına vuran sayın başkanı gözünün önüne getirmekten kendini alamıyordu. Kalbindeyse, sevinçle yan yana şefkatli, ılık, hüzünlü bir duygu yer almıştı...

Yargıç muavini yavruyu yavaşça taraçanın basamağına koydu, kolunu silkti. Yüzünde gene yukarıdan aşağıya doğru karıncalar kaymaya başladı...

"Bağışla yavrum, benim gibi bir alçağı bağışla!" diye mırıldandı. "Hakkını helal et!"

Geriye doğru bir adım attı, ama hemen o anda kesin kararını vererek öksürdü:

'Eh, oldu olacak! Dünya umurumda değil! Ben onu alayım da insanlar varsın istediklerini söylesin!'

Miguyev, çocuğu alarak hızlı adımlarla geri döndü.

'Varsın istediklerini söylesinler,' diye düşünüyordu. 'Şimdi gidip önünde diz çökerek: "Anna Filipovna!" derim. İyi kalpli bir kadındır, anlar... Çocuğu terbiye etmeye başlarız... Çocuk erkekse

adını Vladimir koyarız, kızsa Anna... Hiç olmazsa ihtiyarlığımızda bize bir teselli olur...'

Verdiği kararı yerine getirdi. Ağlıyordu. Korkusundan, utancından titreyerek, ümitle, belirsiz bir övünme duygusuyla köşküne girdi, karısına doğru yürüdü, önünde diz çöktü.

Hıçkırarak çocuğu yere bıraktı:

"Anna Filipovna!" dedi. "Boynum kıldan incedir, ama önce beni dinle... Suçluyum! Bu çocuk benimdir... Agnuşka'yı hatırlarsın, işte oldu bir kere... Şeytana uydum..."

Sonra korkusundan, utancından ne yapacağını bilmeyerek, cevap beklemeden yerinden fırladı, dayak yemiş gibi dışarı koştu...

'Kendisi çağırıncaya kadar burada dururum,' diye düşünüyordu. 'Biraz kendine gelip meseleyi etraflıca düşünsün...'

Kapıcı Yermolay elinde balalayka, Miguyev'in yanından geçti, yüzüne baktı, omuzlarını silkti... Bir dakika sonra gene oradan geçti, gene omuzlarını silkti. Nihayet gülümseyerek:

"Bu ne iştir, Allah Allah!" diye mırıldandı. "Şimdi, Semyon Erastoviç, buraya çamaşırcı Aksinya gelmişti. Budala kadın, çocuğunu merdiven başına koymuş, kendisi içeride benim yanımda otururken, birisi çocuğu alıp götürmüş... Gördünüz mü felaketi?!"

Miguyev avazı çıktığı kadar bağırdı:

"Ne?! Ne dedin?!"

Yermolay, efendisinin kızmasını başka türlü yorumlayarak ensesini kaşıyıp, içini çekti:

"Beni bağışlayın, Semyon Erastoviç," dedi. "Ama zatınızın da bildiği gibi şimdi sayfiye mevsimindeyiz... Bu olmadan olmuyor... Kadınsız demek istiyorum yani..."

Efendisinin kızgınlıktan, şaşkınlıktan büyümüş gözlerine bakarak, suçlu suçlu ıhladı, sözüne devam etti:

"Bu tabii günah, ama ne yaparsın... Yabancı kadınları içeri almamamı tembih etmiştiniz, çok doğru, ama kendimizinkileri nereden bulalım. Eskiden Agnuşka buradayken yabancıları içeri almıyordum, çünkü o yabancı değildi. Şimdiyse kendiniz de gö-

rüyorsunuz... Yabancı kadın gelmeden olmuyor... Hem Agnuşka buradayken, doğrusunu söylemeli, hiçbir düzensizlik olmuyordu, çünkü..."

Miguyev ona:

"Defol karşımdan alçak!" diye bağırarak odaya koştu...

Anna Filipovna, şaşkınlık, kızgınlık içinde oturuyor, ağlamaktan kızarmış gözlerini çocuktan ayırmıyordu...

Yüzü sararan Miguyev, dudağını gülümsemeyle çarpıtarak:

"Hadi, hadi..." diye mırıldandı. "Şaka ettim... Bu benim değil... Çamaşırcı Aksinya'nın çocuğu. Ben... ben şaka ettim... Onu al götür, kapıcıya ver."

1887

Bir Facia

Uşak Luka:

"Pavel Vasilyeviç," diye haber verdi, "bir kadın geldi, sizi soruyor, bir saatten beri de bekleyip duruyor."

Pavel Vasilyeviç kahvaltısını henüz bitirmişti. Bir kadının gelmiş olduğunu işitince suratını buruşturdu:

"Öff, Allah belasını versin," dedi. "İşim olduğunu söyle!.."

"Pavel Vasilyeviç, kadın beşinci seferdir geliyor. Ne olursa olsun görmek istediğini söylüyor... Neredeyse ağlayacak..."

"Hımm. Peki öyleyse. Çalışma odama al."

Pavel Vasilyeviç, ağır ağır ceketini giydi. Bir eline bir kalem öteki eline de bir kitap aldı. Çok işi varmış gibi bir hâl takınarak çalışma odasına girdi. Burada onu, iri yarı, şişman, kırmızı dolgun yanaklı, ilk bakışta insana saygı aşılayan, gerektiğinden de iyi giyinmiş (kadının üzerinde dört büzgülü, kabarık bir eteklik, başında kırmızı kuşlu yüksek bir şapka vardı), gözlüklü bir bayan bekliyordu. Kadın, ev sahibini görünce, ellerine dua ediyormuş gibi bir şekil vererek gözlerini göğe kaldırdı. Kalın bir erkek sesi ve hissedilir bir heyecanla söze başladı:

"Siz kuşkusuz beni hatırlamazsınız!.. Ben... Ben zatıalinizle Hrustski'lerde tanışmak onuruna ermiştim. Bendeniz, Muraşkina."

"Yaaa, öyle mi efendim? Size nasıl bir hizmette bulunabilirim, efendim?"

Kadın oturarak, artan bir heyecanla:

"Şey, ben... Beni herhalde tanıyamadınız; efendim. Ben, Muraşkina. Ben, şey yeteneğinizin büyük bir hayranıyım, efendim. Ma-

kalelerinizi büyük bir zevkle okuyorum. Yüzünüze gülmüş olmak için böyle söylediğimi sanmayınız! Allah göstermesin! Ben sadece gerçeği söylüyorum. Yazılarınızı her zaman okuyorum. Benim de biraz yazarlığım var. Tabii, hiç kuşku yok ki, kendime yazar demeye cesaret edemem. Ama bu arı kovanı içinde benim de bir damla balım var. Çeşitli zamanlarda üç çocuk hikâyesi yazmıştım. Tabii okumamışsınızdır. Birçok da çeviri yaptım. Rahmetli kardeşim *Delo* gazetesinde çalışırdı."

"Çok güzel efendim. Ama size ne gibi bir hizmette bulunabilirim?.." Muraşkina, gözlerini önüne eğdi ve kızardı:

"Şey efendim. Yeteneğinizi, görüşlerinizi biliyorum, Pavel Vasilyeviç!.. Bunun için sizin düşüncelerinizi öğrenmek, daha doğrusu, size akıl danışmak isterdim. Ben, *Pardon Pour l'expression** doğum sancılarından kurtulalı ve bir facia dünyaya getireli çok olmadı. Eserimi sansüre göndermeden önce düşüncelerinizi öğrenmek isterdim."

Muraşkina sinirli bir davranışla ve ökseye tutulmuş bir kuşun çırpınışını andıran bir eda ile elini koluna soktu, büyük ve kalın bir defter çıkardı.

Pavel Vasilyeviç yalnız kendi makalelerini severdi. Okumak ya da dinlemek zorunda kaldığı başkalarının makaleleriyse, onun üzerinde, doğrudan doğruya suratına çevrilmiş bir top namlusu etkisi yapardı. Defteri görünce korktu ve şu sözleri söylemekte acele etti:

"Güzel... Bırakınız, ben sonra okurum."

Muraşkina, doğrularak ve dua eder gibi bir hâl takınarak bitkin bir eda ile:

"Pavel Vasilyeviç," dedi, "işiniz olduğunu biliyorum. Her dakikanızın sizin için bir değer taşıdığını, içinizden bana küfrettiğinizi biliyorum. Ama dramımı şimdi okumama izin verecek kadar lütufkâr davranmanızı istirham ederim... Ne olursunuz!.."

---

* Aslında Fransızca yazılmıştır. "Deyimi hoş görünüz!" demektir. *–H. Âli Ediz*

Pavel Vasilyeviç kekeleyerek:

"Çok memnun olurdum. Ama benim şimdi çok işim var. Şimdi, hemen gitmek zorundayım."

Gözleri yaşlarla dolan kadın:

"Pavel Vasilyeviç," diye inledi. "Sizden biraz özveride bulunmanızı rica ediyorum. Küstah, can sıkıcı bir insan olduğumu biliyorum; ama ne olursunuz, yüce gönüllülük gösteriniz!.. Yarın Kazan kentine gidiyorum. Onun için de bugün düşüncelerinizi öğrenmek isterdim. Dikkatinizi yarım saat için bana lütfetmenizi rica ediyorum. Yalnız yarım saat için. Size yalvarıyorum."

Pavel Vasilyeviç yufka yürekli bir adamdı. Onun için de kendisinden rica edilen bir şeyi reddetmeyi bilmezdi. Kadının ağlamaya ve diz çökerek yalvarmaya başlamak üzere olduğunu sandığı zaman, pek utandı ve şaşırmış bir hâlde:

"Peki, peki," diye söylendi. "Sizi dinliyorum. Yarım saatimi size vermeye hazırım."

Muraşkina sevinçle bağırdı. Şapkasını çıkararak oturdu ve okumaya başladı. Kadın ilkin, görkemli bir misafir salonunu toplamakta olan uşakla hizmetçinin, köyde bir hastaneyle okul yaptıran Anna Sergeyevna üzerine konuşmalarını uzun uzun okudu. Sonra, uşak dışarı çıkınca yalnız kalan hizmetçinin bilimin ışık, cehaletin de karanlık olduğuna ilişkin bir monoloğunu dinletti. Muraşkina, bu monoloğu bitirir bitirmez, uşağı tekrar misafir odasına soktu ve ona, kızının görüşlerine katlanamayan ve onu zengin bir saray adamına vermek isteyen, halk için kurtuluşun ancak tam bir cehaletle mümkün olduğunu söyleyen bir derebeyi general üzerine uzun bir monolog söyletti. Hizmetçiler çıkar çıkmaz, içeri Anna Sergeyevna girdi. Ve seyircilere dönüp, bütün gece uyumadığını, yoksul bir öğretmenin oğlu olan ve karşılıksız olarak hasta babasına yardım eden Valentin İvanoviç'i düşündüğünden söz etti. Valentin, bütün bilimleri okuyup bitirmiştir, ama ne aşka, ne dostluğa inanmakta ve ölmek istemektedir. Anna Sergeyevna onu kurtarmak istemektedir.

Pavel Vasilyeviç, kadını dinliyor ve hasretle kendi kanepesini düşünüyordu. Zaman zaman da öfkeyle kadına bakıyor ve kadının erkek sesinin kulak zarlarında bir tokat gibi şakladığını hissediyordu... Adamcağız okunanlardan hiçbir şey anlamıyor ve şunları düşünüyordu.

'Seni şeytanlar mı başıma musallat etti? Senin bu saçmalıklarını dinlemem sanki pek gerekliydi! Sen bir dram yazdıysan benim bunda ne suçum var?.. Aman yarabbi, bir de defterin şu kalınlığına bak! Bu, işkenceden başka bir şey değil...'

Pavel Vasilyeviç, iki pencere arasında asılı duran karısının resmine baktı ve karısının, beş arşın kurdeleyle yarım kilo peynir ve diş tozu alıp akşama yazlığa getirmesini tembih ettiğini hatırladı.

'Allah vere de şu kurdele numunesini kaybetmemiş olsam,' diye düşündü. 'Onu nereye koydum acaba? Galiba mavi ceketimin cebine... Şu namussuz sineklerin yaptığı işe bak, karımın resmini berbat etmişler... Olga'ya söyleyeyim de şu resmin camını siliversin bari! On ikinci sahneyi okuyor, demek ki birinci perde neredeyse bitecek. Bu cehennemî sıcakta, böyle iri yarı bir mendeburun yanında, ilham mı olurmuş? Be kadın, oturup dram yazacağına, soğukça bir cacık yesen ve serin bir mahzende yan gelip uyusan daha iyi olmaz mı?'

Muraşkina gözlerini kaldırarak birdenbire sordu:

"Bu monoloğu biraz uzun bulmuyor musunuz?"

Pavel Vasilyeviç monoloğu dinlememişti. Çok utandı, bu monoloğu kadın değil de güya kendisi yazmış gibi, suçlu suçlu:

"Hayır hayır, hiç de uzun değil," dedi. "Çok sevimli."

Muraşkina'nın yüzü sevinçten parladı ve okumasını sürdürdü:

"Anna –Bu çözümlemeler sizi yemiş, bitirmiş. Siz yüreğinizin sesine uyarak yaşamaktan çok erken bıkmışsınız!.. Valantin –Yürek ne demektir? Yürek anatomik bir kavramdır. Anna (Şaşırmış bir hâlde) –Ya aşk? Aşk da bir düşünce çağrışımının ürünü müdür? Açıkça söyleyin, siz ömrünüzde hiç sevmediniz mi... Valantin (Ke-

derli) –Henüz iyileşmemiş eski yaraları deşmeyelim! (Bir sessizlik) Ne düşündünüz?.. Anna –Bana öyle geliyor ki siz mutsuzsunuz!"

Muraşkina birinci perdenin on altıncı sahnesini okurken Pavel Vasilyeviç esnedi ve istemeyerek, dişleri birbirine çarptı. Bu çarpıştan, köpeklerin sinek avlarken çıkardıkları şese benzer bir ses çıktı. Adamcağız böyle yakışıksız bir sesin çıkışından korktu ve bu davranışını örtmek için yüzüne çok nazik bir anlatım vermeye çalıştı.

Kadın bu sırada on yedinci sahneyi okuyordu. Pavel Vasilyeviç: 'Peki, bu ne zaman bitecek?' diye düşündü. 'Aman yarabbi! Bu cehennem azabı on dakika daha sürecek olursa, "İmdat!" diye feryadı basacağım! Artık dayanılmaz bir hâl alıyor.'

İşte sonunda kadın, daha çabuk ve yüksek sesle okumaya başladı. Ve "Birinci perdenin sonu" sözleri ağzından çıktı.

Pavel Vasilyeviç, şöyle bir soluk aldı ve kalkmaya davrandı. Ama Muraşkina buna olanak vermeden hemen defterin sayfasını çevirdi ve okumaya devam etti:

"İkinci perde... Sahne bir köy sokağını gösterir. Sağda okul, solda hastane. Hastanenin merdivenlerinde köylüler ve köylü kadınlar oturmaktadır."

Pavel Vasilyeviç kadının sözünü keserek:

"Affedersiniz," dedi, "hepsi kaç perde?"

Muraşkina:

"Beş perde," diye karşılık verdi. Ve âdeta dinleyicisinin kalkıp gitmesinden korkuyormuş gibi hemen, acele acele okumasını sürdürdü: "Okulun penceresinden Valantin bakmaktadır. Sokağın derinliğinde, köylülerin bütün varlarını yoklarını meyhaneye nasıl götürdükleri görülmektedir."

Pavel Vasilyeviç, idama mahkûm olan, bağışlanması olanaksız bir idam mahkûmunun hâliyle piyesin bitmesini bekliyor, hiçbir şey umut etmiyordu. Sadece göz kapaklarının birbirine yapışmamasına ve yüzündeki nezaket ifadesinin kaybolmamasına çaba harcıyordu. Gelecek, yani kadının okumasını bitirip de çekilip git-

mesi olayı, ona erişilmesi güç bir hayal gibi görünüyor ve o bunu düşünmüyordu bile...

Muraşkina'nın sesi, kulaklarında, Tru-tu-tu-tu diye yankılar yapıyordu. Pavel Vasilyeviç:

'Karbonat almayı unuttum,' diye düşünüyordu. 'Ne diyordum? Ha, karbonattan söz ediyordum. Görünüşe göre bende mide yangısı var... Ama tuhaf değil mi: Smirnofski hiç durmadan votka içtiği hâlde onda şimdiye kadar böyle bir şey olmadı... Pencereye bir kuş kondu... Karga.'

Pavel Vasilyeviç, göz kapaklarını birbirine yapıştırmakta olan gücü uzaklaştırmak için bir çaba harcadı. Ağzını açmaksızın esnedi ve Muraşkina'ya baktı. Kadın, gözlerinde dumanlanıyor, sallanıyor ve üç başlı bir insan hâlini alıyor, bu başlar tavana dayanıyordu.

"Valantin –Hayır, izin veriniz de ben gideyim. Anna (Korkmuş bir hâlde) –Niçin?.. Valantin (Başını öte yana çevirerek) –Kadın sararıyor. (Kadına dönerek) Beni, nedenini açıklamaya zorlamayınız! Bunu öğrenmenizdense ölmeyi yeğlerim. Anna (Ufak bir aradan sonra) –Hayır, gidemezsiniz!"

Muraşkina, şişmeye başladı. Sonunda şişe şişe, kocaman bir hâl aldı ve odanın kurşuni havası içinde eriyip kayboldu. Yalnız, kımıldamakta olan ağzı görünüyordu. Sonra birdenbire bir şişe kadar küçüldü, sallandı ve masayla birlikte odanın derinliklerine gitti.

"Valantin (Anna'yı kucaklamış bir hâlde) –Sen bana yeniden can verdin, hayatın anlamını öğrettin!.. Bir ilkbahar yağmuru toprağı nasıl canlandırırsa, sen de beni öyle canlandırdın! Ama... Bu biraz geç oldu, geç."

Pavel Vasilyeviç irkildi. Fersiz, bulanık gözlerle Muraşkina'ya baktı. Âdeta hiçbir şey anlamıyormuş gibi, bir dakika kadar sürekli olarak kadına baktı.

"On birinci sahne. Aynı kişiler. Baron, polis ve ötekiler... Valantin –Beni tutuklayınız! Anna –Hayır, onu ben... Beni de tutuk-

layınız!.. Ben onu seviyorum, yaşamımdan da çok seviyorum. Baron –Anna Sergeyevna, bu davranışınızla babanızı mahvettiğinizi unutuyorsunuz!.."

Muraşkina tekrar şişmeye başladı. Deli gözleriyle etrafına bakınan Pavel Vasilyeviç, kalktı, göğüsten gelen ve doğal olmayan bir sesle haykırdı, masanın üzerinden kâğıtların uçmaması için kullandığı ağır metalden yapılma nesneyi kaptı, kendini bilmez bir hâlde, bütün gücüyle Muraşkina'nın kafasına vurdu.

Bir dakika sonra içeri koşan hizmetçiye:

"Beni bağlayınız, onu öldürdüm," dedi.

Jüri heyeti, suçsuzluğuna karar verdi.

1887

Yeni Yıl Çilekeşleri

Sokaklarda altın çerçeveli bir cehennem görüntüsü var. Apartman kapıcılarının ve bekçilerin yüzünde bir bayram ifadesi olmasa, düşman ordularının başkente yaklaştığını bile düşünmek kabildi. Faytonlar, kızaklar, gıcırdayarak, gürültü çıkararak bir tören havası içinde gidip geliyor, yaya kaldırımlarında, dilleri uzamış, gözleri fırlamış ziyaretçiler koşuşuyordu. Bunlar öylesine bir heyecanla, öylesine bir coşkunlukla koşuyordu ki, biri eteklerinden yakalasa, yalnız fraklarının kuyruğu değil; karaciğeriyle, dalağıyla bu memur bedeninin bütün yarısı elinde kalırdı.

Birdenbire kesik bir polis düdüğü öttü. Ne olmuştu? Kapıcılar yerlerinden fırlayarak düdük sesine koştu.

"Dağılın! Çekilin buradan! Seyredecek ne var sanki! Ömrünüzde ölü görmediniz mi? Ne insanlar!"

Büyük apartmanlardan birinin ana kapısı önünde, sırtında samur kürk, ayağında da bir çift yeni lastik, temiz kılıklı biri yatıyor. Bu adamın, ölüyü andıran sapsarı, daha yeni tıraş olmuş yüzünün yanı başına kırık bir gözlük yuvarlanmış. Kürkün ön tarafı açıldığı için, oraya toplanan halk, bir frak parçasıyla üçüncü dereceden bir Stanislav nişanı görüyor. Yerdeki adamın göğsü, ağır ağır, zorlukla kalkıp iniyor. Gözleri kapalı.

Bekçi, memuru dürterek:

"Gospodin, hey Gospodin," diyor, "böyle yerlerde yatmak yasaktır efendimiz!.."

Ama Gospodin'de ne ses var, ne nefes! Polisle bekçi beş dakika kadar uğraştı, adamcağızı bir türlü ayıltamayınca bir arabaya bindirdi, en yakın sağlık merkezine götürdü.

Bekçi, hastayı soymaya çalışan sağlık memuruna yardım ederken:

"Güzel pantolon," diye söylendi. "Herhalde altı ruble eder. Sonra adamın yeleği de mükemmel. Pantolonuna bakılırsa, soylu bir aileden olsa gerek."

Memur, sağlık merkezinde bir buçuk saat kadar yattıktan ve bir bardak kordiyal içtikten sonra kendine gelebildi. Ancak bundan sonradır ki, bunun, fahri danışmanlardan Gerasin Kuzmiç Sinkleteyev olduğunu anladılar.

Sağlık merkezindeki polis doktoru:

"Neyiniz var! Nereniz ağrıyor!" diye sordu.

Fahri danışman, aptal aptal tavana bakarak ve zorlukla soluk alarak:

"Yeni yılınız kutlu ve mutlu olsun!.." diye kekeledi.

Polis doktoru:

"Sizin de efendim," dedi, "sizin de... Ama... Neniz var? Nereniz ağrıyor? Neden düşüp bayıldınız! Hatırlamaya çalışınız! Bir şey içtiniz mi?"

"Ha... Hayır!.."

"Şu hâlde neden böyle birdenbire bir fenalık duydunuz?"

"Sersemledim... Ben... Ben ziyaret yapmıştım da..."

"Demek ki pek çok ziyaret yaptınız, öyle mi?"

"Ha... Hayır... Pek çok değil. Kiliseden, sabah duasından dönünce biraz çay içtim, ondan sonra da Nikolay Mihayloviç'e gittim. Tabii burada, defteri imzaladım. Buradan da subaylar caddesine, Kaçalkin'e uğradım. Tabii burada da defteri imzaladım. Ama bu imzalama sırasında, koridorda adamakıllı bir hava cereyanı yedim. Kaçalkin'den çıkınca, Viborgskaya Caddesindeki İvan İvanviç'e uğradım. Burada da defteri imzaladım."

Bu sırada içeri giren bir bekçi:

"Bir memur daha getirdiler!" diye haber verdi.

Sinkleteyev sözünü sürdürerek:

"İvan İvanviç'ten, tüccar Hrımov'a uğradım. Ailesinin, halkının yeni yılını kutladım. Yeni yıl şerefine bir iki kadeh yuvarlamayı önerdiler. İçmemek elde değil ki... İçmezsek darılacak! Üç kadehçik yuvarladım. Meze olarak biraz sucuk, badem. Buradan da, şehrin karşı yakasına geçerek Lihodeyev'e uğradım. Çok iyi bir insandır."

"Bütün bu saydığınız yerlere hep yürüyerek mi gittiniz?"

"Evet, yürüyerek... Lihodeyev'de de defteri imzaladım. Buradan da Pelageya Yemilyanovna'ya gittim. Pelageya'da sabah kahvaltısı ikram ettiler. Kahveyi fazla kaçırmış olacağım ki başıma vurdu. Pelageya'dan Obleuhov'a gittim. Bu benim süt kardeşimdir. Yemek yemesem hatırı kalacak..."

Bu sırada, bir kez daha içeri giren bekçi:

"Emekli bir subayla iki memur daha getirdiler!" diye haber verdi.

Sinkleteyev sözünü sürdürerek:

"Süt kardeşimde biraz poğaça yedim, biraz içki içtim. Çok durmadan, Sadovaya'daki Üzümov'a yollandım. Üzümov'da buzlu bira içtim. Boğazıma dokundu. Üzümov'dan Koşkin'e, oradan Karl Karliç'e uzandım. Tabii Piyotr Serneniç amcaya uğramayı da ihmal etmedim. Burada yeğenim Nastasya kakao ikram etti. Eh, buraya gelmişken Liyapkin'e de uğrayayım dedim. Hayır, affedersiniz, yalan söyledim, Liyapkin'e değil de, Darya Vikodimovnaya'ya gittim. Burada çok kalmayarak Liyapkin'e gittim. Giderken kendimi çok iyi hissediyordum. Sonra, evleri birbirine yakın olduğu için İvanov'a, Dunkin'e, Şiller'e uğradım. Sonra Albay Poroşkov'da da kendimi pek iyi hissediyordum. Tüccar Dunkin, bir kadeh konyak içeyim diye diretti. Üç kadeh yuvarladım, sucuklu lahana yedim. Gene kendimi iyi hissetmekteydim. Fakat biraz sonra Rijov'dan çıktığım zaman, bir... Baş dönmesi, bir halsizlik duydum... Neden bilmiyorum."

"Yorulmuşsunuz. Biraz dinleniniz, sonra sizi evinize göndeririz."

Sinkleteyev:

"Eve olmaz," diye inledi. "Damadım Kuzma Voviliç'e uğramam gerek... Sonra Natalya Yegorovna'ya da uğrayacağım. Daha uğramadığım pek çok yer var."

"Zaten uğramamanız gerek!"

"Olmaz! Nasıl olur? Yeni yıllarını kutlamadan olur mu? Gitmem gerek... Natalya Yegorovna'ya gitmeden olur mu hiç? Rica ederim, doktor, bana izin veriniz, ben gideceğim!"

Sinkleteyev doğruldu ve elbisesine uzandı. Doktor:

"İsterseniz evinize gidebilirsiniz ama," dedi, "ziyaret faslını hatırınıza bile getirmemelisiniz!"

Sinkleteyev içini çekerek:

"Bir şeycik olmaz," dedi. "Allah'ın izniyle... Ben yavaşça giderim..."

Memur yavaş yavaş giyinir. Kürküne sarınır ve sallanarak caddeye çıkar.

İçeri giren bekçi:

"Daha beş memur getirdiler," diye haber verir. "Nereye koymamızı emredersiniz?"

1886

Çizmeler

Sakalı tıraş edilmiş, sarı yüzlü, tütün dumanından burnu islenmiş, kulakları pamukla tıkalı piyano akortçusu Murkin, pansiyondaki odasından koridora çıkarak teneke tıngırtısını andıran sesiyle bağırdı:

"Semyon! Odacı!"

İnsan onun korku ifade eden yüzüne bakınca üzerine tavanın sıvası döküldüğünü yahut biraz önce odasında bir hayalet gördüğünü sanabilirdi.

Koşa koşa gelen odacıyı görünce:

"Yahu, Semyon!" diye bağırdı. "Bu ne biçim şey? Romatizmalı, hasta bir adamım, oysa yalın ayak dışarı çıkmak zorunda bırakıyorsun beni! Neden bu zamana kadar çizmelerimi getirmedin? Çizmeler nerede?"

Semyon, Murkin'in odasına girdi, temizlenmiş çizmeleri her zaman koyduğu yere baktı, ensesini kaşıdı. Çizmeler yoktu.

Semyon:

"O kahrolasılar nereye gider?" dedi. "Akşamleyin, galiba, temizleyerek şuraya koymuştum... Hım!.. Durun hele, dün biraz çakırkeyftim... Anlaşılan başka yere koymuşum. Tamam, tamam Afanasiy Yegoriç, başka odaya koydum! Çizme o kadar çok ki, şeytan bile sarhoş olunca içinden çıkamaz, üstelik kendini bilmeyecek kadar sarhoş olursa... Anlaşılan bitişik odada oturan artist bayanın odasına koydum..."

"Gördün mü yaptığın işi? Şimdi senin yüzünden bir bayanı rahatsız etmek gerekecek! Saçma şeyler için namuslu bir kadını uykudan uyandıracağız!"

Murkin içini çekti, öksürerek bitişik odanın kapısına yaklaştı, usulca vurdu.

Bir dakika sonra bir kadın sesi:

"Kim o?" diye seslendi.

Murkin, kibar bir bayanla konuşan nazik bir kavalye pozu alarak, şikâyet dolu bir sesle:

"Benim, efendim!" diye söze başladı. "Rahatsız ettiğim için özür dilerim hanımefendi, ama ben hasta, romatizmalı bir adamım... Doktorlar, hanımefendi, ayaklarımı sıcak tutmamı tembih etti, bense şimdi General Şevelitsin'in hanımının piyanosunu akort etmeye gitmek zorundayım. Yalın ayak gidemem ki!.."

"Ne istediğinizi anlamıyorum! Hangi piyanodan söz ediyorsunuz?"

"Piyano değil, hanımefendi, çizmeler için! Bu cahil herif, Semyon, benim çizmelerimi temizleyerek yanlışlıkla sizin odanıza koymuş! Her ne kadar zahmetse de, hanımefendi, çizmelerimi lütfen vermenizi rica ederim!"

İçeride bir hışırtı oldu, birisi karyoladan yere atladı, arkasından da terliklerin şıpşıpı duyuldu. Sonra kapı hafifçe aralanarak tombul bir kadın eli, Murkin'in ayaklarının dibine bir çift çizme attı. Piyano akortçusu, bayana teşekkür edip kendi odasına yollandı.

Çizmeleri ayağına çekerken:

"Çok tuhaf..." diye söylendi. "Bu çizme, sağ ayağın çizmesi değil gibi... Yahu, bu çizmelerin ikisi de sol! Bana bak Semyon, bunlar benim değil! Benimkiler kırmızı kulaklıydı, yamasızdı. Bunlarsa yırtık pırtık, çekecek kulakları da yok!"

Semyon, çizmeleri havaya kaldırdı, gözlerinin önünde birkaç defa evirip çevirdikten sonra kaşlarını çattı.

Yan gözle (bir gözü şaşıydı) çizmelere bakarak:

"Bunlar, Pavel Aleksandroviç'in çizmeleri..." diye homurdandı.

"Hangi Pavel Aleksandroviç'in?"

"Artistin... Her salı buraya gelir ya... Demek kendi çizmeleri sanarak sizinkileri giymiş... Ben, iki çift çizmeyi de bayanın odasına koymuşum, yani onunkilerle sizinkileri... çattık belaya!"

"İyi ya, git değiştir!"

Semyon:

"Hoppala..." diyerek gülümsedi. "Git değiştir... Şimdi onu nerede bulurum? Gideli tam bir saat oluyor... Git, ara da bul bulabilirsen!"

"Nerede oturuyor, bu adam?"

"Kim bilir! Her salı buraya gelir; nerede yaşadığına gelince, şeytan bilir. Buraya gelip geceyi geçirir, sonra gelecek salıya kadar bekle..."

"Domuz, gördün mü yaptığın işi! Peki, ben şimdi ne yapayım! General Şevelitsin'in hanımına gitme zamanı geldi, Allah'ın belası herif! Ayaklarım donuyor!"

"Çizmeleri değiştirmek zor bir iş değil ki. Bu çizmeleri giyip akşama kadar dolaşın, akşamleyin tiyatroya gider, artist Blistanov'u sorarsınız... Tiyatroya gitmek istemezseniz, salıya kadar beklemeniz gerekecek. Yalnız salı günleri buraya gelir..."

Piyano akortçusu çizmeleri tiksine tiksine eline alarak:

"İyi ama neden bu çizmelerin ikisi de sol?"

"Allah ne verdiyse onu giyiyor işte. Yoksulluk sebebiyle... Artist nereden alsın?.. Bir gün ona: 'Çizmelerinize diyecek yok doğrusu, Pavel Aleksandroviç! Berbat mı berbat!' dedim. Buna karşılık bana ne dese beğenirsiniz? 'Sus,' dedi, 'sus da karşımda titre! Ben bu çizmelerle kont, dük rolleri oynadım!' Tuhaf bir millet! Zaten adı üstünde, artist. Ben, vali yahut bir komutan falan olsaydım, toplardım bütün bu artist milletini, haydi bakalım kodese!.."

Murkin sonu gelmeyen oflamalarla, yüz buruşturmalarıyla iki sol çizmeyi ayaklarına geçirip topallaya topallaya General Şevelitsin'lere yollandı. Bütün kenti dolaştı, piyanoları akort etti, o gün ona öyle geldi ki, herkes gözlerini ayaklarına dikmiş, yamalı, eğri topuklu çizmelerine bakıyordu sanki! Bu iç eziyetlerden başka bir de vücudu eziyete katlanmak zorunda kaldı, çünkü geze geze ayakları nasır oldu.

Akşamleyin tiyatroya gitti. *Mavi Sakal* oynanıyordu. Ancak son perdeden önce, o da tanıdığı bir flütçünün kayırmasıyla, sah-

neninin arkasına geçti. Erkeklerin giyinme yerine girdiği zaman, bütün erkek artistler kadrosunu orada buldu. Kimi elbise değiştiriyor, kimi makyaj yapıyor, kimi de sigara içiyordu. Mavi Sakal, Kral Bobeş'in yanında durmuş, bir tabanca gösteriyordu.

Mavi Sakal:

"Satıyorum, al!" diyordu. "Kursk'ta rastgele sekize almıştım, ama sana altıya veririm... Yaman ateş ediyor!"

"Dikkat et... Doludur herhalde!"

İçeri giren akortçu:

"Mösyö Blistanov'u görebilir miyim?" diye sordu.

Mavi Sakal, başını çevirerek:

"Benim!" dedi. "Ne istiyorsunuz?"

Akortçu, yalvaran bir sesle:

"Rahatsız ettiğim için özür dilerim, beyefendi," diye söze başladı. "Ama inanın... Ben hasta, romatizmalı bir adamım... Doktorlar, ayaklarımı sıcak tutmamı emretti..."

"Ne istediğinizi anlayamıyorum?"

Akortçu:

"Biliyor musunuz..." diye devam etti. "Şey... Bu gece siz, tüccar Buhteyev'in pansiyonunda yatmışsınız... 64 No'lu odada..."

Kral Bobeş, gülümsedi:

"Neye yalan söylüyorsunuz! 64 No'da benim karım oturuyor!"

Murkin:

"Karınız mı? Memnun oldum..." diyerek gülümsedi. "İşte sizin karınız da bana onun çizmelerini verdi..."

Blistanov'u göstererek:

"O, karınızın yanından ayrıldıktan sonra çizmelerimi giymek istedim... Odacıyı çağırdım, odacı da bana: 'Beyefendi, çizmelerinizi yanlışlıkla bitişik odaya koymuşum!' dedi. Yani sarhoşlukla çizmelerimi yanlış koymuş..." Bunları söylerken Blistanov'a döndü. "Siz de onun karısının yanından ayrılırken benim çizmelerimi giymişsiniz..."

Blistanov:

"Bu ne demek?" diye homurdanarak kaşlarını çattı. "Buraya dedikodu yapmaya mı geldiniz?"

"Asla! Allah göstermesin! Siz beni anlamadınız... Ben neye dair konuşuyorum? Çizmelere dair! 64 No'da yatmak şerefine kavuşan siz değil misiniz?"

"Ne zaman?"

"Bu gece."

"Siz beni orada gördünüz mü?"

Murkin, çok sıkılarak:

"Hayır, görmedim," diye cevap vererek oturdu, hızlı hızlı çizmeleri çıkarmaya başladı. "Görmedim, ama sizin çizmelerinizi bana işte onun karısı attı... Yani benimkilerin yerine..."

"Öyleyse, sayın bay, ne hakla bu gibi şeyleri söylemeye cesaret ediyorsunuz? Beni bir yana bırakalım, ama siz bir kadına hakaret ediyorsunuz, hem de kocasının önünde!"

Sahnenin arkasında bir gürültüdür koptu. Kral Bobeş, hakaret gören koca, birdenbire kıpkırmızı kesilerek masaya var kuvvetiyle öyle bir yumruk indirdi ki, bitişik giyinme odasındaki kadın artistlerden ikisi bayıldı.

Mavi Sakal, Kral Bobeş'e:

"Sen de inanıyorsun ha?" diye bağırıyordu. "Bu alçağa inanıyorsun? A-a! İster misin, onu bir köpek gibi geberteyim? İstiyor musun? Pestilini çıkarayım! Kafasını ezeyim!"

O akşam şehir parkında, yazlık tiyatronun bahçesinde dolaşanlar, dördüncü perde başlamadan önce sararmış yüzlü, gözleri dehşet dolu bir adamın, yalın ayak ana yoldan yıldırım hızıyla koşarak geçtiğini, arkasından da Mavi Sakal gibi giyinmiş, eli tabancalı birisinin koştuğunu anlatıyor. Daha sonra ne olduğunu kimse görmemiş. Yalnız şurası biliniyor ki Murkin, Blistanov'la tanıştıktan sonra iki hafta hastanede yatmış. Şimdi de, "Ben, hasta romatizmalı bir adamım" sözlerine "hem de yaralı bir adamım" sözlerini eklemeye başlamış.

1885

Sayman Yardımcısının Günlüğünden

11 Mayıs 1863. Altmış yaşındaki saymanımız Glotkin, öksürdüğü için sütlü konyak içmeye başlamış, bu kez de içki sayıklamasına tutulmuş. Doktorlar, kendilerine özgü bir güvenle yarın öleceğini söylüyor. Sonunda ben sayman olacağım! Bu makam bana çoktan adanmıştı.

Kâtiplerden Kleşçev, kendisini kırtasiyeci diye suçlayan bir ricacı tarafından mahkemeye verilecek. Bu iş kararlaştırılmışa benziyor.

Mide nezlesine karşı şurup aldım.

3 Ağustos 1865. Sayman Glotkin, gene göğsünden rahatsız. Gene öksürmeye başladı. Sütlü konyak içiyor. Eğer ölürse yeri benimdir. Umuyorum, ama çok zayıf bir umut, anlaşılan içki sayıklaması her zaman öldürmüyor!

Kleşçev, bir Ermeni'nin elinden bonosunu alıp yırtmış. Bu iş mahkemeye aksedecek gibi görünüyor.

Bir ihtiyar kadın (Guryevna) bende mide nezlesi değil, gizli basur bulunduğunu söyledi. Olabilir!

30 Haziran 1867. Gazeteler, Arabistan'da kolera başladığını yazıyor. Belki Rusya'ya da bulaşır, o zaman boş yerler çoğalır. Bu arada ihtiyar Glotkin de ölür, ben saymanlık katına geçerim. Ne de ölmek bilmez adammış! Bu kadar yaşamak, bana kalırsa, çok ayıp bir şey doğrusu!

Mide nezlesine karşı acaba ne kullansam? Kendir tohumu alsam nasıl olur?

2 Ocak 1870. Glotkin'in bahçesindeki köpek gece boyu uludu. Aşçı kadın Pelageya, bunun kesin bir belirti olduğunu söylüyor. Gecenin ikisine dek onunla konuştuk. Sayman olduğum zaman alacağım samur kürkle ropdöşambırdan söz ettik. Belki de evlenirim. Kız alacak değilim elbette, bu yaştan sonra yakışmaz, oysa dul bir kadınla evlenebilirim.

Dün Kleşçev, açık saçık bir hikâye anlattığı Ticaret Odası üyelerinden Ponühov'un yurtseverlik duygularıyla alay ettiğinden, kulüpten kovuldu. Duyduğuma göre Ponühov, mahkemeye verecekmiş.

Mide nezlemi Doktor Botkin'e muayene ettirmek istiyorum. İyi tedavi ediyormuş...

4 Haziran 1878. Gazeteler, Vetlenka'da veba salgını başladığını yazıyor. İnsanlar, sinek gibi ölüyormuş. Glotkin, bu yüzden biber votkası içiyor. E, böyle bir ihtiyara biber votkasının kâr edeceğini hiç sanmıyorum. Veba buraya da gelirse mutlaka sayman olurum.

4 Haziran 1883. Glotkin ölüm hâlinde. Kendisini ziyaret ettim, ölümünü dört gözle beklediğimden ağlayarak özür diledim. Gözleri yaşlarla dolarak bağışladı, mide nezlesine karşı palamut kahvesi kullanmamı öğütledi.

Kleşçev, gene az kalsın mahkemeye düşüyordu: Kira ile kullandığı piyanoyu bir Yahudi'ye rehin vermiş. Bütün bunlara rağmen Stanislav madalyası da var, rütbesi de. Bu evrende neler oluyor, hayret!

Zencefil 2 miskal, havlıcan 1,5 miskal, sert votka 1 miskal, yedikardeşkanı 5 miskal; bunların tümü karıştırılacak, elli dirhemlik bir şişe votkanın içinde durulduktan sonra mide nezlesine karşı her sabah aç karnına bir kadeh içilecek.

7 Haziran. Gene aynı yıl. Dün Glotkin'i gömdük. Ne yazık ki ihtiyarın ölümü bana bir fayda sağlamadı! Geceleri beyaz kefeniyle rüyama giriyor, gözdağı vererek parmağını sallıyor. Ah, ben ne kara bahtlıymışım: Ben değil, Çalikov sayman oldu. Bu kata ben

değil de generalin teyzesinden tavsiye getiren bir genç atandı. Bütün umutlarımı yitirdim!

10 Haziran 1886. Çalikov'un karısı başkasına kaçtı. Zavallı Çalikov, onun özlemini çekiyor. Belki kederinden intihar eder. İntihar edecek olursa sayman oldum gitti. Bundan söz ediyorlar. Demek ki henüz umut var, yaşamaya değer, belki samur kürke kavuşma zamanı da uzak değil! Evlenmeye gelince, her zaman hazırım. İyi bir kısmet çıkarsa niçin evlenmemeli! Ama bu işi birisine danışmak gerek; bu adım, önemli bir adımdır.

Kleşçev, yanlışlıkla müsteşar Lirmans'ın lastiklerini giymiş. Rezalet!

Kapıcı Paisiy, mide nezlesine karşı süblime kullanmamı öğütledi. Hele bir deneyelim.

1883

Berber Dükkânında

Henüz sabahın yedisi bile değil, ama Makar Kuzmiç Blestkin'in berber dükkânı açık. Üstü başı kirli, daha yüzünü bile yıkamamış, ama züppece giyinmiş yirmi üç yaşındaki dükkân sahibi, ortalığı toplamakla uğraşıyor. Gerçi ortada da toplanacak bir şey yok, ama delikanlı çalışırken epeyce de terlemiş bulunuyor. Kâh elindeki paçavrayla dükkânın şurasını burasını siliyor, kâh toz alıyor, zaman zaman da, duvarda yakaladığı bir tahtakurusunu yere atıyor.

Berber dükkânı küçük, dar ve pistir. Birbirine geçme ağaç direklerden yapılmış duvarları, rengi atmış arabacı gömleklerini andıran duvar kâğıtlarıyla kaplıdır. Kirli iki pencere arasındaki daracık, gıcırtılı kapısının üzerinde kendi kendine, nedensiz yere çalan, rutubetten yeşillenmiş bir çıngırak var. Duvarlardan birindeki aynaya bakacak olursanız, yüzünüz her yönde genişler, uzar, çarpılır. Bu aynanın önünde müşterilerin saç, sakal tıraşı yapılır. Makar Kuzmiç'in kendisi kadar kirli olan masasının üzerinde her şey var: Taraklar, makaslar, usturalar, bir kapiklik pudralar, iyice sulandırılmış bir kapiklik kolonyalar... Zaten bütün berber dükkânı yirmi beş kapikten fazla etmez!..

Kapının üstündeki hastalıklı çıngırağın iniltileri duyulur. Dükkâna, kısa bir kürk giymiş, ayağında keçe çizmeler olan yaşlı bir adam girer. Adamın başı bir kadın atkısıyla sarılıdır.

Bu, Makar Kuzmiç'in vaftiz babası Erast İvaniç Yagodov'dur. Erast İvaniç bir zamanlar konservatuvarda bekçilik ediyormuş; şimdiyse Krasniy Prud yakınlarında oturmakta, tesviyecilik yapmaktadır.

Erast İvaniç, ortalığı toplamakla uğraşan berbere:

"Merhaba, Makaruşka," diyor.

Öpüşüyorlar. Yagodov başındaki atkıyı çıkarıyor, oturuyor. Boğazını temizleyerek konuşmaya başlıyor:

"Amma da uzak... Şaka mı? Ta Krasniy Prud'dan, Kalujeskaya kapısına kadar yayan geldim."

"Nasılsınız?"

"Kötü, kardeş. Tifo geçirdim."

"Ne diyorsunuz? Tifo!.."

"Tifo, tam bir ay yattım. Öleceğimi sandım. Şimdi saçlarım dökülüyor. Doktor saçlarımı kestirmemi tembih etti. Saçların yeniden, hem de sık çıkar, diyor. Ben de içimden, eh, Makar'a giderim, dedim. Başkasına gideceğime, akrabama gelmem daha doğru, tabii... Hem daha iyi tıraş eder, hem de para almaz!.. Gerçi biraz uzak, ama ne yapalım, biraz gezmiş olurum..."

"Sevinerek... Buyurun!.."

Makar Kuzmiç topuklarını çarparak sandalye gösterir. E. İ. Yagodov oturur ve aynada kendini inceler. Görüntüsünden hoşnut kaldığı anlaşılmaktadır. Aynada, Kalmukların suratını andıran, köşeli, çarpık çurpuk, yassı burunlu, çekik gözlü bir yüz var...

Makar Kuzmiç, müşterisinin sırtını sarı lekeli beyaz bir örtüyle örter... Makas işlemeye başlar...

"Saçınızı sıfır numara keseceğim... Cascavlak olacak!.."

"Tabii... Kafam bombaya benzesin!.. Böylece saçlarım daha gür çıkar..."

Berber sorar:

"Teyzem nasıl, iyi mi?"

"Eh işte, şöyle böyle... Geçenlerde binbaşıların doğumuna gitmişti, bir ruble vermişler..."

"Demek öyle... Bir ruble... Kulağınızı tutun!.."

"Tutuyorum... Dikkat et, kesmeyesin. Ah, acıttın! Saçımı çekiyorsun!.."

"Önemli değil, aldırma! Bizim zanaatta bunsuz olmaz! Anna Erastovna iyi mi?"

"Kızım mı? İyidir... Geçen hafta, çarşamba günü, Şeykin'le nişanladık onu. Niye gelmedin?"

Makas durur. Makar Kuzmiç ellerini indirir ve korkuyla sorar:

"Kimi nişanladınız?"

"Anna'yı."

"Ama nasıl olur? Kiminle nişanladınız?"

"Canım işte, şu Slatoustenskiy Sokağında oturan Şeykin'le. Hepimiz sevinçliyiz, tabii. Bir haftaya kadar da düğünümüz var. Sen de gel, eğleniriz."

Şaşırmış ve yüzü sararmış olan Makar Kuzmiç, omuzlarını silkerek:

"Ama Erast İvaniç, nasıl olur?.. Ama... Ama... Olmaz ki... Çünkü Anna Erastovna'yı... Onu ben... Onu ben seviyordum. Onunla ben evlenmek istiyordum. Ama bu nasıl olur?"

"Nasıl olacak, basbayağı nişanladık işte... İyi adam..."

Makar Kuzmiç'in yüzünde soğuk terler belirir... Makası masanın üstüne koyar ve yumruğuyla burnunu silmeye başlar.

"Onunla ben evlenmek istiyordum. Bu olacak iş değil, Erast İvaniç!.. Ben ona âşığım. Sonra, teyzem de söz vermişti... Ben hepinizi özbeöz akrabam sayardım. Sizi her vakit, bedava tıraş ederdim. Benden her zaman borç para alırdınız!.. Hatta hatırlar mısın, babam öldüğü zaman benden bir kanepeyle on ruble almıştınız, geri de vermemiştiniz? Hatırlıyor musunuz?"

"Hatırlamaz olur muyum, tabii hatırlarım. Ama Makar, senden nasıl koca olur yahu? Paran yok, sanatın da kötü!.."

"Ya Şeykin, o zengin mi sanki?"

"Şeykin tüketim kooperatifinde üye. Bin beş yüz rublelik teminat akçesi var. Hem artık, ne söylersen söyle kardeş, iş olmuş bitmiş bir kez. Geri çeviremezsin! Sen artık, Makaruşka, bir başkasını ara kendine. Başka kız yok değil ya! Hadi bakalım, ne duruyorsun? Tıraş etsene!.."

Makar Kuzmiç susuyor, kımıldamadan duruyor. Sonra cebinden bir mendil çıkarıyor ve ağlamaya başlıyor.

Erast İvaniç onu avutuyor:

"Vazgeç canım! Şuna bak! Kadın gibi ağlıyor! Hele sen şu başımı bitir de, ondan sonra istediğin kadar ağla! Al şu makası eline bakayım!"

Makar Kuzmiç makası eline alır, bir süre dalgın dalgın makası seyreder. Derken, makas elinden masanın üstüne düşer. Elleri titremektedir.

"Şimdi yapamam," diyor. "Şimdi yapamam, elim ayağım kesildi. Çok talihsiz adammışım ben! O da talihsiz! Biz, birbirimizi seviyorduk, aramızda sözleşmiştik... Ama acımasız insanlar bize kıydı, bizi birbirimizden ayırdı. Gidin buradan Erast İvaniç, sizden nefret ediyorum!"

"Makaruşka, ben yarın gelirim. Kalanını yarın tamamlarsın!"

"Olur!"

"Sen biraz kendini topla, ben yarın sabah biraz erkence gelirim."

Erast İvaniç'in başının yarısı, sıfır numara tıraş edilmişti. Bu durumda bir kürek mahkûmunu andırıyordu. Bu başla, böyle kalmak hiç hoş değildi, ama yapacak başka şey de yoktu. Başını, ensesini atkıyla örttü, berber dükkânından çıktı. Yalnız kalan Makar Kuzmiç oturdu ve ağlamasını sürdürdü.

Ertesi gün Erast İvaniç, sabah karanlığında damlar. Makar Kuzmiç soğuk bir tavırla sorar:

"Ne istiyorsunuz?"

"Saçlarımın alt yanını da kesiver, Makaruşka!"

"Lütfen paraları peşin verelim! Bedava kesmiyorum."

Erast İvaniç tek kelime etmeden çıkar, gider. Bugüne dek de başının yarısındaki saçlar uzun, öbür yarısındakiler kısadır. Tıraş için para ödemeyi savurganlık saymaktadır. Şimdi o, başının tıraş edilmiş yanındaki saçların uzamasını beklemektedir. Düğünü de işte bu durumda geçirdi.

1883

Güçlü Bir Savunma

Olay, N... Bölge Mahkemesinin son oturumlarından birinde geçiyordu. Sanık sandalyesinde N... halkından, çingene suratlı, hilekâr bakışlı, otuz yaşlarında, Sidor Şelmetsov adlı biri oturuyordu. Sidor, kilit kırarak hırsızlık etmekten, sahtekârlıktan, başkasının kimlik kâğıdını kullanmaktan sanıktı. Sanığın suçunu ağırlaştıran noktalardan biri de, hakkı olmayan birtakım unvan ve memurlukları benimsemiş olması idi. İddia makamında, savcı yardımcısı bulunuyordu. Kendi hâlinde bir adamdı: Burnundan konuşuyor, konuşurken "k" harfini yutuyor, sık sık da burnunu çekiyordu.

Sanığın savunmasını, çok ünlü ve tanınmış bir avukat üzerine almıştı. Bu avukatı herkes tanırdı. Eşsiz konuşmaları örnek olarak gösterilir, adı saygı ile anılırdı.

Kişilerinin mutlak suçsuzluğu ile ve halkın alkışlarıyla sona eren kötü romanlarda bu tip avukatıların rolü az değildi. Bu romanlarda bu adamın adı, yıldırımdan, gök gürlemesinden ve etkileri bunlardan aşağı olmayan doğa olaylarından örülürdü.

Savcı yardımcısı, sanık Sidor Şelmetsov'un suçlu olduğunu ve hiçbir hoşgörüye layık olmadığını kanıtlayıp inandırmaya çalışarak "Ben sözlerimi bitirdim," deyince, avukat ayağa kalktı. Herkes kulak kabarttı. Ortalık sessizleşti. Avukat söze başladı. N... halkının sinirleri bir tamburun telleri gibi gerildi. Avukat esmer boynunu uzattı, başını yana eğdi, kolunu yukarı kaldırdı ve anlatılması zor bir tatlılık, gergin kulaklara akmaya başladı. Avukatın dili, bir balalaykanın telleriyle oynuyormuş gibi, dinleyicilerin sinirleriyle oynamaya başladı. Hemen, daha iki üç cümleden sonra, dinleyici-

lerden biri, derin bir ah çekti. Sapsarı olmuş bir kadını, mahkeme salonundan dışarı götürdüler. Üç dakika sonra mahkeme başkanı çıngırağa uzanmak ve çıngırağı üç kez çalmak zorunda kaldı. Kırmızı burunlu mahkeme mübaşiri, sandalyesinin üzerinde kıpır kıpır kıpırdanmaya ve kendinden geçmiş olan halkı, korkutucu bakışlarla süzmeye başladı. Avukatın bundan sonraki sözlerini, tutkulu bir heyecanla beklemekten yüzler sararmış, bütün göz bebekleri büyümüştü. Ya yüreklere ne olmuştu? Avukat, başlıca olarak:

"Sayın yargıçlar," dedi. "Biz, insanız, vereceğimiz kararlar da insanca olacaktır. Bu adam, karşınıza gelmeden önce altı aylık bir tutukluluk süresi geçirdi. Bu mutsuzun karısı, tam altı ay süresince çok sevdiği kocasının sıcak sevgisinden yoksun kaldı. Sevgili babalarının yanlarında olmadığını düşündükçe, çocuklarının gözyaşları dinmedi. Ah, o çocukları bir görmeliydiniz! Onlar açtır, çünkü bakacak kimseleri yoktur; onlar durmadan ağlıyor, çünkü mutsuzlukları sonsuzdur. Başınızı çevirip şöyle bir bakınız! Kollarını uzatmış, babalarını kendilerine geri vermeniz için yalvarıyorlar. Gerçi onlar burada değiller, ama siz bunu gözünüzün önüne getirebilirsiniz! (Küçük bir aralık) Hım, evet! Onu, hırsızlarla, katillerle yan yana koydular. Evet, onu!.. (Aralık) Bir de, çocuklarından, karısından uzak olarak kaldığı bu tutukluluk üzerine çektiği manevi acıları düşünün!"

Dinleyiciler arasında hıçkırıklar duyuldu. Göğsünde kocaman broş bulunan bir genç kız ağlamaya başladı. Onun arkasından, hemen onun yanı başında oturmakta olan bir kocakarı hıçkırmaya başladı.

Avukat konuşuyor, durmadan konuşuyordu. Kanıtlar üzerinde durmuyor, daha çok psikolojik noktalara önem veriyordu.

"Onun ruhunu bilmek, hareket dolu, apayrı, özel bir dünyayı bilmek demektir. Ben bu dünyayı inceledim. Dünyayı incelerken de, ne yalan söyleyeyim, insanı da ilk kez incelemiş ve onu anlamış oldum. Onun ruhunun her hareketi, bana, savunduğum insanın kişiliğinde, ideal bir insan görmek onuruna eriştiğimi öğretti."

Mahkeme mübaşiri, korkutucu bakışlarla bakmaktan vazgeçti ve mendilini çıkarmak üzere elini cebine soktu. İki kadını daha mahkeme salonundan çıkardılar. Mahkeme başkanı elini çıngıraktan çekti ve sağ gözünde biriken yaşları saklamak üzere gözlüklerini taktı. Herkes mendilini çıkarıyordu. Savcı, organizmanın en duygusuzu olan bu taştan, bu buzdan adam, sandalyesinde sinirli sinirli kıpırdamaya başladı, yüzü kızardı. Masanın altına bakmaya başladı. Gözlerindeki yaşlar, gözlüklerinin altından ayırt edilebiliyordu. 'Keşke savcı olarak bu mahkemeye çıkmasaydım,' diye düşündü. 'Ama böyle bir fiyasko ile karşılaşacağımı nereden bilebilirdim?'

Avukat sözlerini sürdürdü:

"Şunun gözlerine bakınız! (Avukatın çenesi, sesi titriyor, gözlerinden, acı çeken ruhu okunuyordu.) Bu yumuşak, bu tatlı bakışlar, bir suça ilgisizce bakabilir mi?.. Ah, hayır!.. Bunlar, bu gözler ağlıyor! Kalmuklarınkini andıran bu elmacık kemiklerin altında ne duygulu sinirler gizlidir. Bu kaba, bu biçimsiz göğsün içinde suç işlemekten çok uzak bir yürek çarpıyor! Ve siz insanlar, bunun bir suçlu olduğunu söylemek cesaretini buluyorsunuz."

Bu sözlere sanık da dayanamadı. Onun da ağlama sırası gelmişti. Gözlerini birkaç sefer kırpıştırdı, ağlamaya başladı, sinirli sinirli kıpırdadı. Avukatının sözünü keserek:

"Suçluyum!" diye bağırdı. "Suçluyum! Suçumu itiraf ediyorum. Hırsızlık ve sahtekârlık ettim. Ben lanetli bir insanım! Paraları sandıktan aldım, çaldığım kürkü de kaynanama saklattım. Büyük bir pişmanlık duyuyorum. Bütün bu işlerden suçluyum!"

Ve sanık, işin nasıl olup bittiğini anlattı. Onu mahkûm ettiler.

1883

Küçük Köpekli Kadın

I

Rıhtımda yeni birisinin, küçük köpekli bir kadının peyda olduğunu söylüyorlardı. İki haftadan beri Yalta'da bulunan ve artık buraya alışmış olan Dmitri Dmitriç Gurov da yeni gelenlerle ilgilenmeye başlamıştı. Verne'nin pavyonunda otururken, ufak tefek, sarışın, bereli bir kadının rıhtımdan geçtiğini gördü; arkasından beyaz bir fino koşuyordu.

Gurov, sonraları ona günde birkaç sefer parkta, şehir bahçesinde rastlamaya başladı. Kadın, başında hep aynı bere, beyaz finosuyla bir başına dolaşıyordu. Kim olduğunu kimse bilmiyordu. Ona kısaca, "küçük köpekli kadın" diyorlardı.

Gurov, 'Burada kocası, ahbapları yoksa onunla tanışmam hiç de fena olmayacak,' diye düşünüyordu.

Gurov daha kırkında yoktu, ama on iki yaşında bir kızı ve jimnazyuma giden iki oğlu vardı. Onu henüz üniversite ikinci sınıf öğrencisi iken, erken evlendirmişlerdi. Şimdi karısı ondan bir hayli yaşlı görünüyordu. Karısı, uzun boylu, kara kaşlı, dik duruşlu, ağırbaşlı, önemli ve kendi deyimiyle kafalı bir kadındı. Çok okurdu. Mektuplarında, kendine özgü bir yazım kuralı uygulardı.Doğru telaffuzun bu olduğuna inandığı için de kocasını Dmitri değil, Dimitri olarak çağırırdı. Kocası ise içinden, onu dar kafalı, dar görüşlü, incelikten yoksun bir kadın sayar, ondan korkar ve evde oturmayı sevmezdi. Çoktandır karısını aldatmaya başlamıştı. Üstelik sık sık aldatıyordu. Herhalde bundan ötürü olsa gerek, hemen her zaman kadınlar aleyhinde konuşur, yanında kadınlardan söz edilince, "Aşağı ırk!" derdi.

Kadınları dilediği gibi adlandırmak için acı deneyimlerden yeteri kadar ders aldığını sanır, ama yine de "aşağı ırk"ın yokluğuna iki gün bile katlanamazdı. Erkek topluluğunda canı sıkılır, tedirginlik duyar, konuşacak bir şey bulamaz, onlara soğuk davranırdı. Ama kadınlar arasında bulunduğu zaman bir rahatlık hisseder, onlarla neler konuşacağını, onlara nasıl davranacağını bilirdi. Onların yanında susmak bile kolaydı. Dış görünüşünde, karakterinde, bütün yaradılışında, kadınları ona yaklaştıran, ona doğru çeken, tarif edilmesi zor, çekici bir şeyler vardı. O, bunu biliyor ve bir güç onu da kadınlara çekiyordu.

Edindiği birçok deneyim, aslında acı deneyim, düzgün insanlar –özellikle tabiatça ağır, kararsız Moskovalılar– için, önceleri yaşamı böylesine tatlı tatlı renklendiren ve cazip görünen her yakın ilişkinin, er geç çözümü güç ve karmaşık bir sorun hâlini aldığını ve eninde sonunda üzücü bir biçime büründüğünü ona uzun zaman önce öğretmişti. Ne var ki, hoş bir kadınla her yeni karşılaşmasında bu deneyim her nasılsa belleğinden siliniyor ve yaşama isteği ağır basarak ona basit ve eğlenceli görünüyordu.

Bir akşamüstü bahçede yemeğini yerken, bereli kadın, yanındaki masaya oturmak üzere, ağır ağır geldi. Kadının görünüşü, yürüyüşü, giyimi kuşamı, saç tuvaleti, onun iyi bir çevreden ve evli olduğunu, Yalta'ya ilk kez geldiğini, canının sıkıldığını belli ediyordu. Buraya gelenlerin ahlakça düşüklüğü üzerine anlatılanlarda pek çok yalan vardır. Gurov bunları küçümsüyor ve bu gibi hikâyelerin, çoğunlukla, günah işlemeye can atan ama beceremeyen kişilerce uydurulduğunu biliyordu. Ama kadın kendisinden üç adım ötedeki masaya oturunca, Gurov, kolay başarılan dağ gezilerini anlatan bu hikâyeleri hatırladı. Adını sanını bilmediği bu esrarengiz kadınla çabuk ve geçici bir aşk serüvenine atılmak düşüncesi, birdenbire bütün benliğini sardı.

Gurov, yüzünde tatlı bir ifadeyle fino köpeğini yanına çağırdı. Köpek yanına yaklaşınca, onu parmağıyla korkuttu. Köpek hırla-

maya başladı. Gurov onu yine korkuttu. Kadın ona baktı ve hemen gözlerini indirdi. Ardından:

"Köpek ısırmaz," dedi ve kızardı.

"Ona kemik verebilir miyim?" Kadın evet anlamında başını sallayınca, adam nezaketle sordu:

"Yalta'ya geleli çok mu oldu?"

"Beş gün oluyor."

"Ben ikinci haftayı tamamlıyorum."

Biraz sustular. Kadın, adamın yüzüne bakmadan:

"Vakit çabuk geçiyor," dedi. "Öyle iken, yine de sıkıcı bir yer."

"Burasının sıkıcı olduğunu söylemek bir alışkanlık hâline gelmiştir. Halkımız, ne bileyim işte, Belyova* ya da Jizdra gibi ücra yerlerde oturur da hiç sıkılmaz, buraya gelince: 'Öf sıkılıyorum! Aman, ne kadar da toz var!' diye yakınmaya başlar. Hani Granada'dan geldiğini sanırsınız!"

Kadın güldü. Sonra ikisi de, birbirini tanımayan insanlar gibi, konuşmadan yemeklerini yemeyi sürdürdüler. Ama yemekten sonra yan yana yürüdüler ve ne gittikleri yolu, ne de konuştukları konuları önemseyerek, özgür, yaşamlarından hoşnut insanların şakacı, hafif, önemsiz konuşmasına daldılar. Geziniyor ve denizin ne kadar tuhaf aydınlanmış olduğundan söz ediyorlardı. Su, yumuşak, sıcak, leylak renginde idi. Ay ışığı, yaldızlı bir çizgi hâlinde suya vurmuştu. Sıcak bir günden sonra, havanın hâlâ boğucu oluşundan yakındılar. Gurov, Moskovalı olduğunu, filoloji öğrenimi yaptığı hâlde bankada çalıştığını, bir tarihte özel bir operaya girmeye hazırlanırken vazgeçtiğini, Moskova'da iki evi olduğunu anlattı. Kadından da Petersburg'da büyüdüğünü, ama iki yıldan beri oturmakta olduğu S.'de kocaya vardığını, Yalta'da bir ay kadar daha kalacağını, dinlenmek isteyen kocasının da, onu almak üzere buraya gelme olasılığı bulunduğunu öğrendi. Kadın, kocasının görevinin il yönetim kurulunda mı, yoksa il Zemstvo kurulunda mı olduğunu bir türlü anlatamıyor, buna kendisi de gülüyordu. Gurov ayrıca kadının adının Anna Sergeyevna olduğunu da öğrendi.

* Biri Tula, ötekisi de Kaluga ilinin küçük birer kasabasıdır. –*H. Âli Ediz*

II

Tanışmalarının üzerinden bir hafta geçmişti. Bir tatil günü idi. Evlerin içinde boğucu bir sıcak vardı. Sokaklarda toz bulutları kaldıran rüzgâr, şapkaları başlardan uçuruyordu. Bütün gün susuzluktan içleri yanmıştı. Gurov sık sık pavyona uğruyor ve Anna Sergeyevna'ya kâh buzlu içecek, kâh su taşıyordu. Gidilecek bir yer yoktu.

Akşama doğru, rüzgâr biraz yatışınca, vapurun gelişini seyretmek için mendireğe indiler. İskelede dolaşanlar pek çoktu. Birini karşılamaya çıkmışlardı belli ki, ellerinde çiçek buketleri vardı. Burada, süslü Yalta halkının iki özelliği açıkça göze çarpıyordu: Yaşlı kadınlar genç işi giyinmişti, generaller de pek boldu.

Denizin dalgalı olması yüzünden vapur gecikerek, güneşin batışından sonra geldi, rıhtıma yanaşmadan önce, uzun süre manevra yaptı. Anna Sergeyevna, sanki tanıdık birilerini arıyormuş gibi saplı gözlüğü ile vapura, yolculara bakıp durdu. Gurov'la konuşurken gözleri ışıl ışıl parlıyordu. Çok konuşuyor, kesik kesik sorular soruyor, sorduklarını biraz sonra kendisi de unutuyordu. Sonra, kalabalığın içinde saplı gözlüğünü de kaybetti.

Süslü kalabalık dağılıyordu. Artık yüzler seçilmiyordu. Rüzgâr büsbütün dinmişti. Gurov'la Anna Sergeyevna âdeta birisi daha vapurdan çıkar mı diye bekleyerek duruyordu. Anna Sergeyevna artık susuyor, Gurov'a bakmadan elindeki çiçekleri kokluyordu.

Gurov:

"Akşama doğru hava iyileşti," dedi. "Ne yapalım şimdi? Atlayıp bir yerlere gitsek mi?"

Kadın hiç karşılık vermedi.

Bunun üzerine Gurov, gözlerini kadına dikti ve birdenbire onu kucaklayarak dudaklarından öptü. Çiçeklerin kokusu ve ıslaklığı onu sardı ve hemen, gören olup olmadığını anlamak için korkuyla etrafına bakındı.

Yavaşça:

"Sana gidelim," dedi.

Hızlı hızlı yürümeye başladılar.

Kadının odası boğucu sıcaktı. Japon mağazasından aldığı esans kokusu ortalığa yayılmıştı. Gurov şimdi kadına bakarken, 'Yaşam nasıl da rastlantılarla dolu,' diye düşünüyordu. Anıları arasında, kaygısız, iyi yürekli, aşkından neşelenen, kısa da olsa, tattırdığı mutluluklardan dolayı kendisine minnettar kalan kadınlar vardı. Sonra, yine anıları arasında –karısı gibi– gereksiz konuşmalarla, yapmacıklıklarla, isteri nöbetleri içinde, sanki bu bir aşk, bir tutku değil de daha önemli bir şeymiş anlamını taşıyan bir yüzle, içtenliksiz seven kadınlar da yer almakta idi. Seviştiği kadınlar arasında çok güzel ama soğuk iki üç tanesi vardı ki, yüzlerinde birdenbire, yırtıcı bir hayvan ifadesi belirir, hayattan, kendilerinin verebildiğinden daha çoğunu almak, koparmak gibi inatçı bir istek okunurdu. Bunlar, ilk gençlik çağlarını geçirmiş, kaprisli, düşüncesiz, buyurmayı seven, pek de akıllı olmayan kadınlardı. Gurov bunlardan soğuduğu zaman, güzellikleri onda bir tiksinti uyandırır, iç çamaşırlarındaki danteller ona balık pulları gibi görünmeye başlardı.

Ama şimdi, tam bir ürkeklikle, gençlik deneyimsizliğinin verdiği toylukla karşı karşıya idi. Sanki biri, birdenbire dışarıdan kapıya vurmuş gibi bir rahatsızlık duymuştu. Anna Sergeyevna, "küçük köpekli kadın", bu olup bitenlere, özel bir anlam vermiş, bunu çok ciddiye almış, âdeta kendi düşüşü gibi görmüştü. Bu davranış tuhaf ve yersizdi. Kadının benzi solmuş, yüz çizgileri derinleşmiş, uzun saçları yüzünün iki yanından kederli kederli dökülmüş, bu kederli, bu düşünceli hâliyle, eski tablolardaki günahkâr kadınlara benzemişti.

"Çok kötü bir şey," diye söylendi. "Şimdi, herkesten önce sen bana saygı göstermeyeceksin!"

Odadaki masanın üzerinde bir karpuz vardı. Gurov kendisine bir dilim keserek ağır ağır yemeye başladı. En az yarım saat konuşmadan oturdular.

Anna Sergeyevna'nın dokunaklı bir hâli vardı. Her şeyinde saf, dürüst, yaşamda az şey görmüş bir kadının temizliği vardı. Ma-

sada yanan mum, kadının yüzünü çok zayıf aydınlatıyordu. Ama içinin rahat olmadığı yine de görülebiliyordu.

Gurov:

"Sana niçin saygı göstermeyecekmişim?" diye sordu. "Ne söylediğini sen kendin de bilmiyorsun."

Anna Sergeyevna:

"Tanrı bağışlasın beni!" dedi ve gözleri yaşla doldu. "Bu korkunç bir şey!"

"Âdeta kendini bağışlatmak isteyen bir hâlin var!"

"Kendimi ne ile bağışlatacağım? Ben kötü, aşağılık bir kadınım. Kendimi küçümsüyorum, bağışlatmayı da düşünmüyorum. Ben kocamı değil, kendimi aldattım. Hem şimdi değil, çoktan aldatıyorum. Kocam, belki de namuslu, iyi bir adamdır ama bir uşaktır o! Ne yaptığını, ne iş gördüğünü bilmiyorum. Sadece onun bir uşak olduğunu biliyorum. Onunla evlendiğim zaman yirmi yaşında idim. İçimi bir merak kemiriyordu. Daha iyi bir şey istiyordum. Yaşamak istiyordum! Yaşamak! Yaşamak! Merak içimi yakıyordu. Sen bunu anlayamazsın. Tanrı tanığım olsun ki, artık kendimi tutamaz oldum. Bana bir şeyler oluyordu. Artık bir yerde duramıyordum. Kocama hasta olduğumu söyledim ve kalkıp buraya geldim. Burada bir sarhoş gibi, bir çılgın gibi dolaşmaya başladım. Ve işte, herkesin küçümseyeceği adi, kötü bir kadın olup çıktım."

Onu dinlemekten Gurov'un artık canı sıkılmıştı. Kadının bu saf tonu, beklenmedik, yersiz pişmanlığı onu sinirlendiriyordu. Kadının gözlerindeki bu yaşlar olmasa, şaka ettiğini, numara yaptığını bile sanabilirdi.

Gurov yavaşça:

"Ne demek istediğini anlamıyorum," dedi.

Kadın, yüzünü onun göğsüne sakladı ve sımsıkı ona yaslandı:

"Bana inan, yalvarırım sana, bana inan!" dedi. "Ben namuslu temiz bir yaşamı seviyorum. Günahtan iğreniyorum, ne yaptığımı kendim de bilmiyorum. Basit insanlar, şeytan aklımı çeldi, der.

Ben şimdi kendim için de aynı şeyi söyleyebilirim; şeytan aklımı çeldi.".

Gurov:

"Yeter canım, yeter artık," diye mırıldanıyor, kadının hareketsiz, ürkek gözlerine bakıyor, onu öpüyor, ona yavaşça tatlı, güzel sözler söylüyordu. Kadın biraz yatıştı. Eski neşesini buldu. İkisi de gülmeye başladı.

Sonra, sokağa çıktıkları zaman rıhtımda kimsecikler yoktu. Kent, içindeki servi ağaçlarıyla ölü gibi idi. Ama deniz hâlâ uğulduyor, dalgaları kıyıya çarpıyordu. Bir mavna, dalgaların üzerinde sallanıyor, feneri uykulu uykulu göz kırpıyordu.

Bir araba bulup Oreanda'ya gittiler. Gurov:

"Aşağıda, holde soyadını öğrendim: Tahtada Von-Diderits diye yazılı idi. Kocan Alman mı?"

"Hayır, galiba dedesi Almanmış, kendisi Ortodokstur."

Oreanda'da, kiliseye yakın bir sıraya oturdular, konuşmadan aşağıdaki denizi seyrettiler. Yalta, sabah sisleri arasından hayal meyal seçiliyordu. Beyaz bulutlar dağların tepesinde hareketsiz duruyordu. Ağaçlardaki yapraklar kımıldamıyordu. Ağustosböcekleri durmadan ötüyor, denizin aşağıdan gelen tekdüze boğuk uğultusu, sessizliği, bizi bekleyen sonsuz uykuyu hatırlatıyordu. Burada henüz ne Yalta'nın ne de Oreanda'nın bulunduğu zamanlarda da aşağıda deniz böyle uğulduyordu, şimdi de uğulduyor, artık bizim bu dünyada olmadığımız zamanda da yine böyle ilgisizce ve boğuk boğuk uğuldayacak. Belki de, yeryüzündeki bu sürekli yaşam akımını, bu sürekli değişimi, ruhumuzun kurtuluşunu sağlayan da, doğadaki bu değişmezlik, yaşama ve ölüme karşı olan bu kesin ilgisizliktir. Şafakta büsbütün güzel görünen bu genç kadının yanında oturmakta olan Gurov, deniz, dağ, bulutlar, engin gökyüzü gibi masalsı çevrenin etkisiyle, tatlı bir huzura kavuşmuş, âdeta büyülenmişti. Aklından şunları geçiriyordu: 'Derin düşünecek olursak, aslında şu dünyada her şey, yaşamın yüksek amaçlarını, kendi insanlık değerimizi unutarak yaptıklarımız dışındaki her şey, çok güzeldir.'

Yanlarına bir adam geldi –herhalde gece bekçisi olsa gerekti– onlara baktı ve gitti. Bu küçük ayrıntı bile onlara gizemli ve güzel göründü. Feodosya'dan gelen, gün ışığı ile aydınlanmış bir vapuru seyrettiler. Artık vapurun ışıkları söndürülmüştü.

Anna Sergeyevna, sessizliği bozarak:

"Otlara çiy düşmüş," dedi.

"Evet. Artık geri dönelim."

Kente döndüler.

Artık her öğle vakti rıhtımda buluşuyor, öğle ve akşam yemeklerini birlikte yiyor, gezmeye gidiyor, denizi seyrediyorlardı.

Anna Sergeyevna kötü uyuduğundan, yürek çarpıntısından yakınıyor, kâh kıskançlıkla, kâh Gurov'un ona yeterince saygı göstermediği gerekçesiyle hep aynı soruları soruyordu. Gurov sık sık, parkta ya da kent bahçesinde, yakınlarında kimse olmadığı zaman, birdenbire kadını kendisine doğru çekiyor ve büyük bir tutku ile öpüyordu. Tam bir başıboş yaşam, birisi görmesin diye sağa sola bakılarak, güpegündüz yapılan bu hırsızlama öpüşmeler, sıcak hava, denizin kokusu, güzel giyimli, karnı tok, aylak insan kalabalığının sürekli olarak gözleri önünden geçişi, Gurov'u âdeta bambaşka bir insan yapmıştı. Kadın ise, sık sık düşüncelere dalıyor, Gurov'un kendisine saygı duymadığını, onu hiç sevmediğini, ona sadece adi bir kadın gözüyle baktığını açıkça söylemesi için yalvarıyordu. Hemen her akşam, geç vakit, kent dışında Oreanda'ya ya da çavlana gidiyorlardı; gezintileri başarılı, izlenimleri, değişmemecesine her seferinde çok güzel ve ağırbaşlı oluyordu.

Anna Sergeyevna'nın kocasının gelmesini bekliyorlardı. Ama bir gün ondan bir mektup geldi. Anna'nın kocası mektubunda, gözlerinden rahatsızlandığını bildiriyor ve bir an önce gelmesi için karısına yalvarıyordu. Anna Sergeyevna telaşlandı. Gurov'a:

"Gidişim iyi oldu," dedi. "Kaderin ta kendisi..."

Anna Sergeyevna, arabayla gitti. Gurov da onu geçirdi. Yolculuk bütün gün sürdü. Anna, eksprese binip ikinci kampana çaldığı zaman:

"Sana biraz daha bakayım... Bir kez daha bakayım... Hah şöyle," diye tekrarlıyordu.

Ağlamıyordu, ama üzgündü, hasta gibiydi, yüzü seğiriyordu.

"Seni düşüneceğim... Hatırlayacağım," diyordu. "Tanrı yardımcımız olsun, hoşçakal! Benim için kötü düşünme! Artık büsbütün ayrılıyoruz. Böyle olması gerekiyor, aslında hiç karşılaşmamalıydık. Hadi artık Tanrı'ya emanet ol!"

Tren hızla uzaklaştı. Işıkları çabucak gözden kayboldu. Bir dakika sonra gürültüsü bile işitilmez olmuştu. Bu tatlı düşe, bu çılgınlığa bir an önce son vermek için sanki her şey sözleşmiş gibiydi. Peronda bir başına kalan Gurov, uzak karanlıklara bakarak cırcırböceklerinin vınlamasını, uykudan yeni uyanmış bir insan hâliyle dinliyordu. İşte başından bir aşk, bir serüven daha geçmiş, şimdi bu da sona ererek, yalnız anısı kalmıştı. Gurov böyle düşünüyordu. Duygulanmıştı, üzgündü, biraz da pişmanlık duyuyordu. Bir daha hiç görüşmeyeceği bu genç kadın onunla mutlu olamamıştı. Gerçi ona karşı nazik ve içten davranmıştı, ama yine de ona olan davranışlarında, tonunda, sevgisinde, hafif bir alaycılık gölgesi, mutlu, üstelik ondan neredeyse iki kat yaşlı bir erkeğin kabaca kendini beğenmişliği vardı. Bütün dostlukları süresince Anna onun iyiliğinden, olağanüstülüğünden, yüce kalpliliğinden söz etmiş durmuştu. Herhalde Gurov ona, olduğundan başka türlü görünmüş, demek ki istemeyerek onu aldatmıştı.

Burada, istasyonda artık sonbahar kokuyordu, akşam serindi. Gurov perondan ayrılırken, 'Artık benim de kuzeye gitme zamanım geldi, evet geldi,' diye düşünüyordu.

III

Moskova'da, evde, artık kış yaşamı başlamıştı. Sobalar yanıyor, sabahları çocuklar okula gitmeye hazırlanırken ve çay içerken, ortalık henüz karanlık olduğu için, dadıları kısa bir süreliğine ışığı yakıyordu. Artık soğuklar da başlamıştı. İlk kar yağdığı ve kızak-

lara ilk binildiği gün, beyaz toprağı, beyaz damları seyretmek çok hoştur. Yumuşak yumuşak soluk alır ve bu sırada gençlik yıllarınızı hatırlarsınız. Kırağıdan beyazlaşmış ihtiyar ıhlamurların ve akçaağaçların görünüşleri daha sevimli, servilerden ve palmiyelerden daha cana yakındır. Onların yanında ne dağları, ne de denizi hatırlarsınız.

Gurov Moskovalı idi. Moskova'ya güzel, soğuk bir günde dönmüştü. Kürkünü ve kışlık eldivenlerini giyip Petrovka'da şöyle bir dolaşınca, cumartesi akşamı kiliselerin çan seslerini işitince, birkaç gün önceki yolculuğu ve bulunduğu yerler, onun için bütün çekiciliğini kaybetti. Yavaş yavaş Moskova yaşamına daldı. Artık büyük bir açgözlülükle her gün üç gazete okuyor ve ilke olarak Moskova gazetelerini okumadığını söylüyordu. Restoranlar, kulüpler, öğle yemeği davetleri, jübileler, artık onda bir istek uyandırıyor, tanınmış avukatlarla artistlerin evine girip çıkmaları, doktorlar kulübünde bir profesörle oyun oynaması koltuklarını kabartıyordu.

Ona öyle geliyordu ki, aradan bir ay geçsindi, Anna Sergeyevna, artık belleğinin derinliklerinde, bir sis perdesi ardında kalacak ve ancak çok seyrek olarak, dokunaklı gülümseyişiyle, başkaları gibi, düşlerine girecekti. Ne var ki, aradan bir aydan fazla bir zaman geçtiği, kış iyice bastırdığı hâlde, belleğinde her şey, sanki Anna Sergeyevna'dan daha dün ayrılmış gibi, taptaze idi. Anıları gittikçe canlanıyordu. Derslerini hazırlamakta olan çocuklarının sesleri akşamın sessizliğinde çalışma odasına mı geliyordu, restoranda bir romans ya da org mu dinliyordu, şöminede rüzgâr mı uğulduyordu, birdenbire belleğinde her şey; mendirekte olup bitenler, sabahın erken saatlerinde dumanlı dağ başı, Feodosya'dan gelen vapur, öpüşme sahneleri, her şey, her şey canlanıveriyordu. Uzun süre odasında dolaşıyor, bir bir her şeyi hatırlıyor ve gülümsüyordu. Sonra, bu anılar imgelere dönüşüyor ve hayal evinde geçmiş, yavaş yavaş gelecekle, bundan sonra olacaklarla karışıyordu. Artık Anna Sergeyevna'yı düşünde görmüyordu. Kadın, bir gölge gibi

her yerde peşinden geliyor, onu izliyordu. Gözlerini kapayınca onu, canlıymış gibi görüyordu. Şimdi kadın ona, eskisinden daha genç, daha ince görünüyordu. Kendisini de Yalta'da olduğundan daha iyi buluyordu. Kadın, akşamları alttaki kitap etajerinden, şömineden, odanın köşesinden ona bakıyordu. Gurov onun soluk alışlarını, elbisesinin sevimli hışırtısını duyuyordu. Sokakta, gelip geçen kadınları gözleriyle izliyor, ona bir benzeyeni var mı diye bakıyordu.

Anılarını birisine açmak isteğiyle yanıp tutuşuyordu. Evde aşkından söz edemezdi. Dışarıda bu konu üzerinde konuşacağı biri yoktu. Apartman kiracılarıyla ya da bankadaki arkadaşlarıyla bu konuları konuşamazdı ya! Hem konuşacak ne vardı sanki? O zaman sevmiş miydi ki?.. Anna Sergeyevna ile olan ilişkilerinde güzel, şairane ya da ders alınacak nitelikte veya düpedüz ilginç bir şey var mıydı ki? Topluluklarda aşktan, kadınlardan genel anlamda söz etmek gerekliliğini duyuyor, kimse de bunun nedenini anlamıyordu. Yalnız karısı, kara kaşlarını oynatarak:

"Züppe rolü oynamak sana hiç de yaraşmıyor, Dimitri," diyordu.

Bir gece, oyun arkadaşlarıyla birlikte doktorlar kulübünden çıkarken, kendini tutamadı:

"Bilseniz Yalta'da ne enfes bir kadınla tanıştım," dedi.

Ama arkadaşı kızağa binerek hareket etti. Derken birdenbire başını çevirerek seslendi:

"Dmitri Dmitriç!"

"Ne var?"

"Az önce söylediğiniz doğruydu: Mersin balığı bayattı."

Bu basit sözler nedense Gurov'u sinirlendirdi, ona, aşağılık, iğrenç göründü. 'Ne yabani alışkanlıklar, ne biçim insanlar! Sürekli kâğıt oyunları, pisboğazlık, içkicilik, hep aynı konular üzerinde bitmez tükenmez konuşmalar. En iyi, en verimli yıllarımızı yok eden gereksiz işler ve laflar. Eninde sonunda, yozlaşmış, yaratıcı güçten yoksun bir yaşam, bir saçmalık kalıyor. Kaçsan kaçamazsın, âdeta tımarhaneye ya da hapishaneye girmiş gibisin!'

Gurov bütün gece uyumadı, kızıp durdu. Sonra bütün gün baş ağrısı çekti. Ertesi gece de çok kötü uyudu. Boyuna yatağın içinde oturdu ve düşündü ya da odanın içinde, bir köşeden ötekine giderek dolaştı durdu. Çocuklarından bıkmıştı, bankadan bıkmıştı. Canı ne bir yere gitmek, ne de bir çift lakırdı etmek istiyordu.

Aralık ayında, tatilde yol hazırlığı yaptı. Karısına, bir gencin işi için Petersburg'a gideceğini söyledi ve S. kentine gitti. Niçin? Niçin olduğunu kendisi de iyice bilmiyordu. Anna Sergeyevna'yı görmek, onunla konuşmak, kabilse bir buluşma fırsatı yaratmak istiyordu.

S. kentine sabahleyin geldi. Otelin en iyi odasını tuttu. Bu odanın bütün döşemeleri, boz renkli çuha ile kaplı idi. Masanın üstünde, tozdan esmerleşmiş atlı bir heykelle, süslü bir mürekkep hokkası vardı. Atlının başı yoktu; havaya kaldırdığı elinde şapkasını tutuyordu. Otelin kapıcısı ona gereken bilgileri verdi; Von-Diderits, Staro-Gonçarnaya Caddesindeki evinde oturuyordu. Ev, otele yakındı. Von Diderits'ler varlıklı bir aileydi. Atları, arabaları vardı, kentte herkes onları tanırdı. Kapıcı onlardan söz ederken Diderits'ler diyordu.

Gurov, ağır ağır Staro-Gonçarnaya Caddesine gitti, evi buldu. Evin tam karşısında, boz renkte, üstü çivili, uzun, eski bir tahta perde yükseliyordu. Gurov, bir pencerelere, bir de tahta perdeye bakarak: 'Böyle bir tahta perde insanı evinden kaçırır,' diye düşündü.

Bugün tatildi, herhalde kocası evde olmalı idi. Olmasa da, eve girip ortalığı telaşa vermek yakışık almazdı. Pusula gönderse, kocasının eline geçmesi olasılığı vardı, o zaman her şey mahvolurdu. İyisi mi, işi rastlantıya bırakmalıydı. Gurov böyle düşünüyordu.

Gurov, bu rastlantıyı bekleyerek, sokakta, tahta perde boyunca dolaştı durdu. Avlu kapısından bir dilencinin girdiğini, ama köpeklerin saldırısına uğradığını gördü. Bir saat sonra da piyano çalındığını duydu; ses, hafif ve belirsiz geliyordu. Herhalde bunu Anna Sergeyevna çalıyor olmalıydı. Birdenbire ana kapı açıldı,

kapıdan ihtiyar bir kadın çıktı. Kadının arkasından, bildik beyaz fino koşuyordu. Gurov, bir ara köpeği çağıracak oldu. Ama birdenbire yüreği çarpmaya başladı. Heyecandan köpeğin adını hatırlayamadı.

Gurov dolaşıyor, gri renkli tahta perdeye olan nefreti gittikçe artıyordu. Anna Sergeyevna'nın artık kendisini unuttuğunu, belki de başkasıyla gönül eğlendirdiğini sinirli sinirli düşünmeye başladı. Ama sabahtan akşama kadar bu lanetli tahta perdeyi seyretmek zorunda kalan Anna Sergeyevna durumundaki genç bir kadın başka ne yapsındı? Oteline döndü, ne yapacağını bilemeyerek uzun süre kanepede oturdu, sonra öğle yemeği yedi, daha sonra da uzun uzun uyudu.

Uyanıp karanlık pencerelere baktı. Artık akşam olmuştu.

'Benimki de çok saçma,' diye düşündü. 'Bu kadar uyuyacak ne vardı sanki! Şimdi bütün gece ben ne yapacağım?'

Hastane battaniyelerini andıran gri renkli ucuz bir battaniye ile örtülü yatağına oturmuş, canı sıkılarak kendisiyle alay ediyordu:

'İşte sana "küçük köpekli kadın"... İşte sana serüven... Otur bakalım burada şimdi böyle...'

Daha sabahleyin trenden inince, garda kocaman harflerle yazılmış bir afiş gözüne ilişmişti: *Geyşa*'nın* ilk temsili veriliyordu. Bunu hatırladı ve tiyatroya gitti.

'Anna Sergeyevna herhalde galalara gider,' diye düşünüyordu.

Tiyatro tıklım tıklım doluydu. Burada da, genellikle bütün taşra tiyatrolarında olduğu gibi, duman bulutları, salonun orta yerindeki avizeyi aşmıştı. Balkondan bir uğultu yükseliyordu. Temsilden önce, parterin ön sıralarındaki kentin züppeleri, elleri arkalarında boy gösteriyordu. Vali locasının ön tarafında, omzunda kürkten atkısıyla, valinin kızı oturuyordu. Vali, alçakgönüllülükle perdenin arkasına gizlenmiş, yalnız elleri görünüyordu. Sahnenin perdesi dalgalanıyor, orkestradan uzun uzun akort sesleri geliyor-

* Sidney Jones'un (1861-1946) 1896 tarihli opereti. *–H. Âli Ediz*

du. Halk içeri girip yerlerini aldığı sürece, Gurov, büyük bir dikkatle, girenleri gözlüyordu.

Anna Sergeyevna da geldi, üçüncü sıradaki koltuklardan birine oturdu. Onu görünce Gurov'un yüreği daraldı. O zaman, şimdi onun için dünyada bu kadından daha yakın, daha değerli, daha önemli bir kişi olmadığını açıkça anladı. Bu taşra kalabalığı içinde bile kaybolan, hiçbir özelliği olmayan, elinde kaba, saplı gözlüğüyle bu ufak tefek kadın, şimdi onun bütün yaşamını dolduruyordu. Bu kadın, acısı, sevinci, şu anda kendisi için dilediği biricik mutluluğu idi. Gurov, kötü orkestranın, berbat, adi kemanların sesleri arasında, bu kadının ne kadar güzel olduğunu düşünüyordu. Düşünüyor ve düşler kuruyordu.

Anna Sergeyevna ile birlikte içeriye çok uzun boylu, hafif kamburumsu, kısa favorili gençten bir adam da girmiş ve kadının yanına oturmuştu. Adam her adım atışında, boyuna selam veriyormuş gibi başını sallıyordu. Bu herhalde, Anna Sergeyevna'nın –Yalta'da acı bir duygunun heyecanıyla– "uşak" diye adlandırdığı kocası olmalıydı. Gerçekten de adamın uzun gövdesinde, favorilerinde, tepesi biraz açılmış kafasında uşakça bir alçakgönüllülük hâli vardı. Tatlı tatlı gülümsüyordu. Yakasında bir bilim kurulunun, garsonların numara plakasını andıran rozeti göze çarpıyordu.

Birinci arada, Von-Diderits, sigara içmek için dışarı çıkınca, Anna Sergeyevna koltuğunda yalnız kaldı. Yeri parterde olan Gurov, kadına yaklaştı. Sesi titreyerek zoraki bir gülümseyişle:

"Merhaba!" dedi.

Kadın ona baktı ve sarardı. Sonra, gözlerine inanamayarak, bir kez daha, dehşetle baktı. Herhalde bayılmamak için kendisiyle savaşarak, elindeki saplı gözlük ile yelpazesini bütün gücüyle avucunda sıkmaya başladı. İkisi de susuyordu. Anna Sergeyevna oturuyor, Gurov ise, kadının heyecanından ürkmüş bir hâlde, yanına oturmaya cesaret edemeyerek, ayakta duruyordu. Kemanlarla flütlerin akort sesleri gelmeye başladı. Birdenbire ortalığı bir korku

sardı. Sanki bütün localardan onlara bakıyorlardı. Anna Sergeyevna birdenbire kalktı ve hızlı adımlarla kapıya doğru yürüdü. Gurov da onun arkasından gitti. Rastgele yürüyor, koridorlardan geçiyor, birtakım merdivenlerden inip çıkıyorlardı. Önlerinden resmî kılıklı birtakım adamlar, adliyeciler, öğretmenler, eyalet memurları geçiyordu. Hepsinin göğüslerinde rozetler vardı. Gözlerine süslü püslü birtakım kadınlar, vestiyerde birtakım kürkler ilişti. Sonra bir hava akımı duydular. Burunlarına sigara kokuları geldi. Yüreği şiddetle çarpan Gurov: 'Ah, aman yarabbi! Bu insanların, bu orkestranın gereği ne?' diye düşündü.

Gurov, o akşam istasyonda, Anna Sergeyevna'yı geçirdikten sonra, her şeyin bittiğini, bu işin sonunun geldiğini, bir daha hiç görüşmeyeceklerini kendi kendine söylediğini, şu anda birdenbire hatırladı. Oysa durum sondan ne kadar uzaktı!

Anna Sergeyevna, üzerinde, "Amfiteatra Giriş" yazılı olan dar ve karanlık merdivende durdu. Hâlâ sapsarı, zorlukla soluyarak şaşkın bir hâlde:

"Beni ne kadar korkuttunuz!" dedi. "Oh, beni ne kadar da korkuttunuz! Yarı ölü, yarı diri bir hâldeyim. Niçin geldiniz? Niçin?"

Gurov, bir fısıltı hâlinde, çabuk çabuk:

"Beni anlayın, Anna, anlayın," dedi. "Size yalvarırım, beni anlayın!"

Anna ona, korku ile yalvaran, sevdalı gözlerle bakıyordu. Onun yüz çizgilerini belleğine daha güçlü yerleştirmek için, gözlerini ondan hiç ayırmıyordu. Onu dinlemeksizin:

"Öyle acı çekiyorum ki," diye sözlerini sürdürdü, "Hep, yalnız sizi düşündüm, sizi düşünerek yaşadım. Sizi unutmak istiyordum, ama niçin, niçin geldiniz?"

Yukarıda, sahanlıkta iki liseli öğrenci sigara içiyor ve aşağı bakıyordu. Ama, Gurov'un hiçbir şey umurunda değildi. Anna Sergeyevna'yı kendine çekerek yüzünü, yanaklarını, ellerini öpmeye başladı. Anna Sergeyevna, onu kendinden uzaklaştırmaya çalışarak, dehşete kapılmış bir hâlde:

"Ne yapıyorsunuz, ne yapıyorsunuz!" diyordu. "Biz ikimiz de çıldırmışız! Bugün hemen gidiniz, şimdi gidiniz! Bütün kutsal şeyler adına yalvarırım size... Birileri geliyor..."

Merdivenlerden birisi çıkıyordu.

Anna Sergeyevna bir fısıltı hâlinde sözlerini sürdürdü:

"Gitmeniz gerek. İşitiyor musunuz, Dmitri Dmitriç? Ben size, Moskova'ya gelirim. Ben hiçbir zaman mutlu olmadım. Şimdi de mutsuzum, hiç, ama hiçbir zaman mutlu olmayacağım, hiçbir zaman! Ne olursunuz, bana çok acı çektirmeyiniz! Size yemin ediyorum, Moskova'ya geleceğim. Şimdi artık ayrılalım! Sevgilim, canım, hayatım, ayrılalım."

Anna, Gurov'un elini sıktı ve hızla merdivenlerden aşağı inmeye başladı. İkide bir başını arkaya çevirerek ona bakıyordu. Gözlerinden, gerçekten de mutlu olmadığı anlaşılıyordu. Gurov biraz daha durdu, kulak kabarttı. Ortalık sessizleşince, vestiyerden kürkünü alarak tiyatrodan ayrıldı.

IV

Ve Anna Sergeyevna, Moskova'ya, ona gelmeye başladı. Kocasına, kadın hastalığı ile ilgili bir konuda bir profesöre muayene olacağını ileri sürerek, iki üç ayda bir S.'den Moskova'ya geliyordu. Kocası ona hem inanıyor, hem inanmıyordu. Moskova'ya gelince İslav Pazarı Oteline iniyor ve Gurov'a otelin adamlarından birini gönderiyordu. Gurov kadına gidiyor, Moskova'da kimse bunu bilmiyordu.

Bir seferinde, yine bir kış sabahı, Anna'ya gidiyordu (Anna'nın gönderdiği adam, bir gün önce akşam geç vakit ona gelmiş ama onu bulamamıştı). Onunla birlikte kızı da sokağa çıkmıştı. Yolunun üzerinde olduğu için kızını okula bırakacaktı. Islak, lapa lapa bir kar yağıyordu. Gurov kızına:

"Şu anda ısı üç derece olduğu hâlde bak, kar yağıyor," dedi. "Ama bu, yeryüzünü çevreleyen ısıdır. Atmosferin üst tabakalarında ısı büsbütün başkadır."

"Baba, kışın niye gök gürlemez?"

Gurov kızına bunu da anlattı. Hem konuşuyor, hem de, randevuya gittiğini, bunu canlı bir tek varlığın bilmediğini, belki de hiçbir zaman bilmeyeceğini düşünüyordu. Onun şimdi iki yaşamı vardı: Biri, ilgilenen herkesin gördüğü ve bildiği açık yaşamı; bu tamamıyla tanıdıklarının ve dostlarının yaşamlarına benzeyen, koşula bağlı gerçeklerle ve aldatmacalarla dolu bir yaşamdı... Ötekisi ise, gizlice akıp giden yaşamıydı. Ama olayların tuhaf bir gelişimi ile, belki de bir rastlantı sonucu olarak, onun için önemli, ilginç ve zorunlu olan, yaşamının çekirdeğini meydana getiren, samimi olduğu, kendisini aldatmadığı konular, başkalarından gizli olarak geçiyordu. Buna karşılık, onun yalanları, gerçeği gizlemek için içine saplandığı kabuğu, mesela bankadaki işi, kulüpteki "aşağı ırk" tartışmaları, karısıyla jübilelere gidişi, bütün bunlar açık olarak geçen şeylerdi. Gurov, kendini örnek alarak başkaları üzerinde yargıda bulunuyor, gördüklerine inanmıyor ve her zaman, her insanda gizlilik örtüsü altında, tıpkı gecenin örtüsü altında olduğu gibi, onun gerçek yaşamının, en ilginç yaşamının geçtiğini tahmin ediyordu.

Gurov, kızını okula kadar geçirince, "İslav Pazarı"na gitti. Kürkünü aşağıda çıkardı, yukarı çıktı ve yavaşça kapıyı vurdu. Onun çok sevdiği gri kostümünü giymiş olan Anna, Gurov'u dün geceden beri bekliyordu. Yüzü solgundu, ona bakıyor ve gülümsüyordu. Gurov içeri girer girmez kollarına atıldı. Âdeta yıllardır birbirlerini görmemiş gibi, uzun uzun öpüştüler.

Gurov:

"E, ne var ne yok, bakalım?" diye sordu. "Orada ne yapıyorsun?"

"Biraz dur... Şimdi anlatacağım... Hele bir kendime geleyim."

Konuşmuyordu, çünkü ağlıyordu. Başını öte yana çevirmiş, gözlerini mendiliyle kuruluyordu.

Gurov: 'Biraz ağlasın, açılır, ben oturur biraz beklerim,' diye düşündü ve bir koltuğa oturdu.

Sonra zile basarak kendisine çay ısmarladı. Çay içtiği sürece, Anna yüzü pencereye dönük, hep ayakta durdu.

Heyecandan, yaşamlarının bu biçim kurulmuş olmasından duyduğu acıdan ağlıyordu. Ancak gizlice görüşebiliyorlardı. Hırsızlar gibi insanlardan gizleniyorlardı. Yaşamları mahvolmamış mıydı?

"Ağlama artık canım!"

Gurov, aşklarının böyle çabuk bitmeyeceğini biliyordu, ne zaman biteceği de belli değildi. Anna Sergeyevna, giderek ona daha çok bağlanıyor, ona tapıyordu. Bir gün bütün bunların sona ermesi gerektiğini ona söylemek olanaksızdı. Zaten kadın buna inanmazdı.

Gurov kadına yaklaştı, onu sevmek, onunla biraz şakalaşmak için omuzlarından tuttu ve bu sırada kendini aynada gördü.

Artık saçları ağarmaya başlamıştı. Son birkaç yıl içinde böylesine yaşlandığını, böylesine kötülediğini görmek ona çok tuhaf geldi. Ellerinin altındaki omuzlar sıcaktı, ürperiyordu. Henüz böylesine sıcak, böylesine güzel, ama kendi yaşamı gibi, herhalde yakında solmaya yüz tutacak olan bu kadına bir acıma duydu. Bu kadın kendisini neden bu kadar seviyordu? O her zaman kadınlara olduğundan başka görünmüş, kadınlar onda kendini değil, düş güçlerinin yarattığı, ömürleri boyunca tutku ile aradıkları bir adamı sevmişlerdi. Sonra, yanıldıklarını anlayınca, yine de sevmeye devam etmişlerdi. Bu kadınlardan hiçbiri onunla mutlu olmamıştı. Zaman olmuş, kadınlarla tanışmış, onlarla düşüp kalkmış, sonra ayrılmış, ama bir kez olsun sevmemişti. Yaşamda aşktan başka her şeyi tanımıştı.

Ve işte yalnız şimdi, saçlarının ağarmaya başladığı şu sırada, âşık olmuş, ömründe ilk kez gerektiği gibi sevmişti.

Anna Sergeyevna ile Gurov, birbirlerini aynı kandan, çok yakın insanlar gibi, karıkoca gibi, çok candan iki arkadaş gibi seviyordu. Kaderin onları birbiri için yarattığını sanıyorlar, Gurov'un niçin bir karısı, Anna Sergeyevna'nın niçin bir kocası olduğunu bir tür-

lü anlayamıyorlardı. Bunlar, sanki yakalanarak ayrı ayrı kafeslere kapatılmış, biri erkek, ötekisi dişi birer göçmen kuştu. İkisi de geçmişlerindeki ve şimdiki bütün utanılacak hâllerini karşılıklı olarak bağışlamışlar ve aşklarının, ikisini de değiştirdiğini hissetmişlerdi.

Eskiden kederli anlarında, rastgele aklına gelen düşüncelerle avunan Gurov, şimdi düşünecek hâlde değildi. Derin bir acıma duygusu içindeydi, içtenlikli ve sevecen olmak istiyordu.

"Artık ağlama sevgilim," diyordu. "Yeterince ağladın. Şimdi artık otur da konuşalım, bir şeyler düşünelim."

Sonra baş başa verip, birbirlerine akıl danıştılar, uzun uzun konuştular; gizlenmek, yalan söylemek, uzun süre birbirlerini görmeden başka başka kentlerde oturmak zorunluğundan kurtulmanın çarelerini aradılar. Bu çekilmez zincirlerden nasıl kurtulmalıydılar?

Gurov, başını avuçlarının arasına alarak:

"Nasıl? Nasıl?" diye soruyordu. "Nasıl?"

Onlara, kısa bir süre sonra bir çözüm yolu bulunacak, o zaman yeni ve çok güzel bir yaşam başlayacak gibi geliyordu. Ama sonun uzak, henüz çok uzak olduğunu, en karmaşık, en zor işin daha yeni başladığını ikisi de çok iyi biliyordu.

1899

Değerli Köpek

Ordunun emektarlarından teğmen Dubov ile askerî memurlardan Knaps, oturmuş içki içiyordu. Dubov, köpeği Milka'yı Knaps'a göstererek:

"Enfes bir köpek," diyordu, "eşsiz bir köpek! Şunun suratına dikkat ediniz! Yalnız suratı dünyaya değer! Bir meraklısına düşse yalnız şu suratı için iki yüz ruble verir. İnanmıyor musunuz? Şu hâlde hiçbir şey anlamıyorsunuz!"

"Anlıyorum, ama..."

"Ama setter, su katılmamış İngiliz setteri! Bir ferması var ki, ya duyarlılığı, ya koku alması... Aman Allah'ım, bir koku alması var ki... Daha yavru iken Milka'ya kaç para verdiğimi biliyor musunuz? Tam yüz ruble! Enfes bir köpek! Kerata Milka! Edepsiz Milka! Buraya gel bakayım! Gel buraya! Benim güzel köpeğim!"

Dubov, Milka'yı yanına çağırdı ve iki kulağı arasından öptü. Gözleri yaşardı.

"Seni kimselere vermem; benim güzel köpeğim... Seni haydut seni! Milka, sen beni seviyorsun, değil mi? Seviyor musun?" Dubov birdenbire bağırdı: "Defol bakayım dışarı! Kirli ayaklarınla apoletlerime bastın! Evet Knaps, daha yavru iken onun için yüz elli ruble vermiştim. Demek ki bir değeri vardı! Yalnız ne yazık ki avlanmaya vakit bulamıyorum! Zavallı köpeğim hareketsizlikten mahvoluyor, yeteneği sönüp gidiyor... İşte bunun için de satıyorum ya... Onu satın alsanıza, Knaps! Ömrünüz boyunca bana dua edeceksiniz! Eğer paranız azsa, size yarı yarıya indirim yaparım! Onu elliye alın! Kapatmaya bakın!"

Knaps içini çekerek:

"Hayır, yavrum," dedi, "Milka'nız erkek olsaydı, eh o zaman belki de satın alırdım, ama..."

Teğmen şaşarak:

"Milka erkek değil miymiş?" dedi. "Knaps, kuzum size ne oldu? Milka erkek değilmiş... Hah, hah, hah! Peki, sizce Milka nedir? Dişi mi yani? Hah, hah! Aşk olsun doğrusu! Daha erkek köpekle dişi köpeği birbirinden ayırt etmesini bilmiyor."

Knaps gücenerek:

"Siz bana âdeta, körmüşüm ya da çocukmuşum gibi davranıyorsunuz? Tabii Milka dişi!"

"Siz galiba neredeyse benim de bir bayan olduğumu söyleyeceksiniz! Ah, Knaps, Knaps! Bir de tekniker okulunu bitirmişsin! Hayır yavrum, bu katışıksız bir erkek köpektir. Hem de istediğin erkek köpeğe on puan avans verir (ya da on beş avans verir), oysa siz erkek köpek değildir, diyorsunuz. Hah, hah, hah!"

"Affedersiniz Mihail İvanoviç ama, siz beni aptal yerine koyuyorsunuz! Doğrusu bu gücüme gitti!"

"Gereği yok efendim, canı cehenneme! Satın almayınız... Size meram anlatmak elde değil ki... Siz neredeyse, hayır bu kuyruk değil, ayaktır demeye kalkacaksınız! Gereği yok efendim... Size iyilik etmek istedim... Hey Vahremeyev, konyak getir!"

Emir eri Vahremeyev biraz daha konyak getirdi. İki arkadaş birer kadeh daha konyak doldurdu ve düşünceye daldı. Yarım saat sessizlik içinde geçti.

Teğmen mahzun bir bakışla şişeye bakarak sessizliği bozdu:

"Hem dişi olsa ne çıkar," dedi. "Şaşılacak şey! Sizin için daha iyi ya, yavrular. Yavru ise yirmi beş rubleden farksızdır. Kim olsa bu yavruları seve seve satın alır. Erkek köpeklerden ne diye bu kadar hoşlanıyorsunuz anlamıyorum! Dişi köpek bin kez daha iyidir. Köpeklerin dişisi hem daha sadık hem daha değerlidir. Ama mademki dişi köpekten bu kadar korkuyorsunuz o hâlde yirmi beş rubleye alın!"

"Hayır yavrum... Bir kapik bile vermem. Birincisi köpeğe gereksinmem yok, ikincisi param yok."

"Bunu önceden söylemeliydin! Milka, defol buradan!"

Emir eri yağda pişmiş yumurta getirdi. İki arkadaş yumurtayı yemeye koyuldu ve tavayı temizledi. Teğmen dudaklarını silerek:

"Siz," dedi, "iyi ve namuslu bir çocuksunuz Knaps! Canına yandığımın seni böyle göndermeye gönlüm razı olmuyor. Biliyor musun ne? Sen şu köpeği bedava al!"

Knaps içini çekerek:

"Kardeşim," dedi, "ben onu nasıl alırım? Hem onunla kim uğraşacak?"

"Peki, gereği yok, gereği yok efendim. Canı cehenneme! Ama nereye gidiyorsunuz? Oturunuz!"

Knaps gerinerek ayağa kalktı ve şapkasını aldı. Esneyerek:

"Artık vakit geldi," dedi, "hoşçakal!"

"Beklesenize, sizi geçireyim!"

Dubov ve Knaps giyindi, sokağa çıktı. İlk yüz adımı konuşmadan yürüdüler. Teğmen:

"Ne dersin, acaba şu köpeği kime versem?" diye başladı. "Hiç tanıdığınız falan yok mu? Gördünüz ya, iyi ve cins bir köpek, ama bana hiç de gerekli değil!"

"Vallahi dostum, bilmem ki... Benim burada nereden tanıdığım olsun?"

Knaps'ın evine gelinceye kadar iki ahbap bir kelime bile konuşmadı. Ancak Knaps, teğmenin elini sıkıp da avlu kapısını açtığı zaman Dubov öksürdü ve kararsızca sordu:

"Acaba buranın deri yüzücüleri köpek alır mı dersiniz?"

"Herhalde alırlar. Ama kesin olarak söyleyemem!"

"Yarın onu Vahremeyev'e verip göndereceğim! Allah belasını versin, varsın derisini yüzsünler! Pis köpek! İğrenç yaratık! Odaları kirlettiği yetişmiyormuş gibi, dün mutfaktaki etlerin hepsini silip süpürmüş, aşağılık hayvan. Cins bir şey olsa bari ne gezer, sokak köpeği ile domuz karışımı bir şey! Geceniz hayrolsun!"

Knaps:

"Allahaısmarladık," dedi.

Avlu kapısı kapandı, teğmen yalnız kaldı.

1885

Susss!

Orta dereceden bir gazete yazarı olan İvan Yegoroviç Krasnuhin, kaşları çatılmış, ciddi ve özellikle kafası meşgul bir hâlde gece geç vakit evine döner. Yüzünde, âdeta evinde bir araştırma yapılmasını bekleyen ya da kafasında kendini öldürmeyi tasarlayan bir insanın görünüşü vardır. Odasında birkaç adım attıktan sonra duraklar, saçlarını karıştırır ve kız kardeşinin öcünü almaya hazırlanan Laertes'in* edasıyla konuşmaya başlar:

"Bitkin, ruhça berbat bir hâldesin! Yüreğinde ezici bir sıkıntı var, bu hâline bakmadan otur da yazı yaz! Bu da sanki yaşayış mı? Kederli olduğu zaman halkı güldürmek ya da neşeli bulunduğu zaman ısmarlama gözyaşları dökmek zorunda olan bir yazarın içindeki o acılı çelişkiyi, şimdiye kadar niçin biri çıkıp da yazmadı? Düşünün ki üzüntüden kıvrandığım, hasta olduğum, çocuğumun öldüğü veya karımın doğurduğu bir sırada şen şakrak, soğukkanlı, ilgisiz olmalı, nükteler saçmalıyım."

Krasnuhin bu sözleri, yumruklarını sallayarak ve gözlerini fal taşı gibi açarak söyler. Sonra yatak odasına giderek karısını uyandırır:

"Nadya," der, "ben yazı yazmaya oturuyorum. Rica ederim bana kimse engel olmasın! Çocuklar ağlarken ya da aşçı kadınlar horlarken yazı yazılmaz! Bana çay ve... Ne bileyim işte biftek falan hazırlamaları için emir ver! Bilirsin ki çaysız yazı yazamam. Çalışırken bana güç veren biricik şey çaydır."

---

* Shakespeare'in *Hamlet* oyunundaki bir karakter. –*H. Âli Ediz*

Odasına dönen Krasnuhin ceketini, yeleğini ve kunduralarını çıkarır. Ağır ağır soyunur. Yüzüne, hakarete uğramış bir masumun ifadesini vererek yazı masasının başına geçip oturur.

Masanın üstünde, günlük, rastgele hiçbir şey yoktur. Tersine, her şey, en küçük biblolar bile düşünülerek yapılmış bir işin, sıkı bir programın izlerini taşımaktadır: Büyük yazarların büstleri ve fotoğrafları, el yazması bir yığın müsvedde, Belinski'nin, sayfalarından biri kıvrılmış bir cildi, sigara tablası ödevini gören bir kafatası kemiği; rastgele, ama altı mavi kalemle çizilmiş ve üzerine iri harflerle "Adi" kelimesi yazılan yeri okunabilecek biçimde katlanmış bir gazete sayfası... Yine burada yeni yontulmuş on kadar kurşun kalem ile uçları yeni geçirilmiş bir sürü yazı kalemi vardır. Herhalde bunlar kalem uçlarının bozulması gibi birtakım dış neden ve rastlantılarla yaratıcı ilhamın bir saniye de olsa aksamaması için oraya konmuş olsalar gerekti.

Krasnuhin, oturmakta olduğu koltuğun arkalığına yaslanarak gözlerini yumar ve konusunu düşünmeye başlar. Karısının, terliklerini nasıl sürüdüğü, semaveri yakmak için çıraları nasıl kırdığı kulağına gelir... Karısı hâlâ uykuludur; bu, karısının elindeki semaver kapağını ve bıçağı sık sık yere düşürmesinden bellidir. Çok geçmeden semaverin ve kızarmakta olan etin cızırtıları da duyulur. Karısı hâlâ çıra yarmakta, ocağın kapağı ve oda kapıları gürültü çıkarmaktadır. Krasnuhin birdenbire irkilir, gözlerini korku ile açar, havayı koklamaya başlar. Acıyla yüzünü buruşturarak inler.

"Aman Allah'ım, marsık! Marsık! Bu çekilmez kadın beni zehirlemeye niyet etmiş. Allah rızası için söyleyin, bu koşullar altında ben yazı yazabilir miyim?"

Mutfağa koşar ve dramatik bir sesle bağırmaya başlar. Biraz sonra karısı, ayaklarının ucuna dikkatle basarak ona bir bardak çay getirdiği zaman o, eskisi gibi gözleri kapalı bir hâlde koltuğunda oturmakta ve yazacağı konuyu tasarlamaktadır. Yerinden kımıldamaz, iki parmağı ile hafifçe alnına vurmaktadır. Karısının

odaya girdiğini duymamazlıktan gelir. Yüzünde eskisi gibi, hakarete uğramış bir masumun ifadesi vardır.

Krasnuhin, tıpkı kendisine değerli bir yelpaze hediye edilmiş bir kız gibi, yazısının başlığını koymadan, uzun uzun kırılıp dökülür, kırıtır, şakaklarını sıkar! Kâh sancı çekiyormuş gibi büzülür, ayaklarını oturmakta olduğu koltuğun altına kıvırır, kâh kanepenin üstündeki kedi gibi gözlerini yumar. Sonunda, kararsızlık içinde elini hokkaya uzatır, sanki bir ölüm kararı imzalıyormuş gibi yazısının başlığını koyar. Bu sırada oğlunun sesi duyulur.

"Anne, su ver!"

Annesi:

"Susss," der, "baban yazı yazıyor, susss!"

Baba hızlı hızlı, çizip bozmadan, durmadan sayfaları çevirmeye zorlukla yetişerek yazı yazar. Ünlü yazarların büstleri ve portreleri onun hızla hareket eden kalemine bakıyor, kımıldamıyor ve galiba da: "Eee kardeş, amma da ustalaşmışsın!" diye düşünüyorlardır. Kalemin ucu:

"Susss!" diye cızırdar.

Dizlerin çarpışından bütün masa ile birlikte kımıldayan masanın üstündeki yazar portreleri de:

"Susss!" diye sesler çıkarır.

Krasnuhin birdenbire doğrulur, kalemini bırakır ve kulak kabartır. Kulağına uzayıp giden tekdüze bir fısıltı çalınır. Bu, bitişik odada dua eden kiracı Foma Nikolayeviç'tir. Krasnuhin:

"Bana bakın," diye bağırır, "biraz daha yavaş sesle dua edemez misiniz? Yazı yazmama engel oluyorsunuz."

Foma Nikolayeviç ürkek ürkek karşılık verir:

"Affedersiniz!"

"Susss!"

Beş sayfa kadar yazdıktan sonra Krasnuhin gerinir ve saate bakar.

"Aman Allah'ım, saat üç," diye inler. "Herkes uyuyor, ben ise... Yalnız ben çalışmak zorundayım."

Yorgun argın, başını bir yana eğerek yatak odasına gider, karısını uyandırarak uykulu bir sesle:

"Nadya," der, "bana biraz daha çay versene! Yoruldum."

Saat dörde kadar yazar. Tasarladığı konu bitmemiş olsaydı, seve seve saat altıya kadar da yazabilirdi.

Bu cansız eşyaların karşısında, yabancı gözlerden uzak kendi kendine bu kırılıp dökülmeler; kaderin ayağı altına attığı bu küçücük karıncalar karşısındaki bu despotluk ve gaddarlık âdeta onun varlığının tuzu ve biberidir. Bu despot, evinde bulunduğu zamanlar, gazete idarehanelerinde görmeye alıştığımız o küçücük, o dilsiz, o yeteneksiz, o alçalmış insancığa ne kadar da az benzer.

Krasnuhin yatağına yatarak:

"O kadar yoruldum ki, uyuyabileceğim kuşkuludur," der. "Şu bizim verimsiz, lanetli ağır işimiz, bedenimizden çok ruhumuzu yoruyor. Biraz Bromüral alsam hiç de fena olmayacak. Tanrı tanığım olsun ki çoluk çocuğum olmasa bu işi çoktan bırakırdım. Ismarlama yazı yazmak! Ne feci bir şey!"

Gündüz, on ikiye ya da bire kadar uyur. Hem de derin ve deliksiz bir uyku uyur. Ah, ünlü bir yazar, yazı işleri müdürü veya hiç olmazsa bir editör olabilse, kim bilir ne kadar daha iyi uyur, ne güzel düşler görür, nasıl gelişirdi.

Karısı, yüzüne korkunç bir ifade vererek fısıldar:

"Bütün gece yazı yazdı, suss!"

Kimse konuşmaya, yürümeye ya da patırtı etmeye cesaret edemez! Onun uykusu öyle kutsal bir şeydir ki, bunu bozanın büyük bir cezayı göze alması gerekir.

Evin içinde, "Suss! Suss!" fısıltıları dolaşır.

1886

Sadık Eş

Geçenlerde, bizim ihtiyar posta müdürünün genç karısını gömmüştük... Mezardan döndükten sonra, biz de babalarımızın ve dedelerimizin âdetine uyarak, posta müdürüne başsağlığına gittik...

Lokmalar dağıtılırken ihtiyar posta müdürü acı acı ağlamaya başladı:

"Zavallı karıcığım da tıpkı bu lokmalar gibi pembe, bu lokmalar gibi güzeldi."

Oradakilerin hepsi de ihtiyar posta müdürünün fikrine iştirak etti:

"Karınız hakikaten güzeldi... Birinci sınıf bir kadındı..."

İhtiyar müdür sözüne devam etti:

"Evet... Ona bakan herkes hayran olurdu. Fakat ben onu yalnız güzelliği için, yalnız iyi ahlakı için sevmiyordum. Bu iki sıfat, hemen hemen bütün kadınlarda vardır. Bu fâni dünyada bu sıfatlara sık sık rastlanabilir. Fakat ben onu asıl bir başka meziyeti için severdim: Sevgili karım -nur içinde yatsın!- bütün oynaklığına ve bütün hoppalığına rağmen kocasına çok sadık bir kadındı. Karım henüz yirmisinde bir taze, bense altmışına merdiven dayamış bir ihtiyar pinpon olmama rağmen, yine bana sadıktı."

Bizimle beraber ihtiyar posta müdürüne taziyeye gelmiş olan kilise zangocu, çok manalı bir öksürükle buna pek inanmadığını göstermek istedi.

İhtiyar müdür ona dönerek:

"Galiba siz inanmıyorsunuz," dedi.

"Yo... Hani onu demek istemiyorum... Ama, bugünkü genç kadınlar... Randevuydu, danstı, falandı, fıstıktı..."

"Görüyorum ki siz şüphe ediyorsunuz!.. Fakat ben size bunun aksini ispat edeceğim... Ben karımın sadık kalmasını doğal demeyebileceğimiz muhtelif usullerle temin ediyordum. Kurnazlığım yüzünden ve takip ettiğim usuller sayesinde karım bana katiyen ihanet etmek imkânını bulamazdı. Ben kocalık hakkımı çiğnetmemek için kurnazlığa başvurmuştum. Bunun için de, birkaç kelime söylemek tamamen kâfi geliyordu. Bu birkaç kelimeyi telaffuz ettikten sonra içime hiçbir şüphe, hiçbir korku getirmeden rahat rahat uyuyabiliyordum."

Gençler merakla sordu:

"Bu söylediğiniz kelimeler ne gibi sözlerdi?.."

"Gayet basit!.. Ortalığa karım hakkında bazı rivayetler, bazı dedikodular yayıyordum... Bu rivayetleri, bu dedikoduları herhalde siz de duymuş olacaksınız... Şehirde önüme gelene şunları söylüyordum: 'Karım Alina, Polis Müdürü İvan Alekseyeviç Zalihvatski ile âşıkane münasebetlerde bulunuyor...' Karımın sadakatini temin etmek için bu kadarını söylemek kâfiydi. Çünkü, polis müdürünün hışmına uğramamak için kimse Alina'ya yan gözle bakmak cesaretini bile gösteremezdi... Alina'yı görenler, ondan bucak bucak kaçardı. Herhalde polis müdürüyle çatışmak kimsenin işine gelmezdi. Aksi takdirde polis müdürünün binbir vesile icat ederek beş on tane zabıt tutması, adamın başına belâ çıkarması işten bile değildi."

Biz hepimiz hayretler içindeydik:

"Demek karınız Alina, İvan Aleksiyeviç'le münasebette değildi, ha?.."

"Hayır, asla. Bu, benim icat ettiğim bir kurnazlıktı... Hah, hah, hah!.. Siz gençleri böylelikle adamakıllı atlatmıştım."

Posta müdürü, derin matemine rağmen, keyfinden kahkahayla gülüyordu.

Üç beş dakika hiç kimse ağzını açamadı... Hepimiz oturuyor ve susuyorduk. Bayağı canımız sıkılmıştı... Bu kırmızı burunlu, şişman ihtiyar hepimizi kündeden atmıştı. Nihayet ilk sessizliği bozan kilise zangocu oldu:

"Allah vere de bir daha evlense!.. Bak o zaman ben sana gösteririm," diye mırıldandı.

1883

Aktörün Ölümü

Sahnede kâh soylu bir baba, kâh saf bir ihtiyar olan Şçiptsov, uzun boylu, iri yarı, sahne yeteneklerinden çok, olağanüstü fiziksel gücü ile ün salmış bir aktördü. Bir gün, bir oyun sırasında, tiyatro sahibi ile adamakıllı bir ağız kavgasına tutuştu. Kavganın en kızgın zamanında, birdenbire, göğsünde bir şeyin koptuğunu hissetti. Tiyatro sahibi Jukov, genellikle, her kavganın sonunda, isterik kahkahalar atmaya başlar, düşüp bayılırdı.

Ama Şçiptsov, bu sefer, böyle bir sonucu beklemeden çıkıp evine yollandı. Sövüp saymalar, göğsünde duyduğu kopma, onu öylesine heyecanlandırmıştı ki, tiyatrodan çıkarken yüzündeki makyajı silmeyi unuttu, sadece şakalını çıkarmayı akıl etti.

Şçiptsov, kalmakta olduğu otel odasına gelince, uzun süre bir köşeden öteki köşeye gidip gelerek dolaştı durdu, sonra da karyolasına oturarak, başını iki avucu arasına aldı ve düşüncelere daldı. Hiç kımıldamadan ve tek bir kelime söylemeden, ertesi gün tiyatronun komiği Sigayev'in içeri girdiği saat ikiye kadar bu durumda oturdu.

Komik Sigayev, soluğunu tutmaya çalışarak ve odanın içerisini pis bir şarap kokusuyla doldurarak:

"Tuh İvanoviç," dedi, "niye provalara gelmedin? Neredeydin?"

Şçiptsov, hiç karşılık vermedi, sadece, bulanık ve boyalı gözleriyle komiğe bakmakla yetindi.

Komik, sözlerini sürdürerek:

"Hiç değilse suratını yıkasaydın," dedi. "Ayıp doğrusu. Kafayı mı çektin, yoksa hasta mısın, nesin? Niye susuyorsun? Sana soruyorum: Hasta mısın?"

Şçiptsov susuyordu. Komik, dikkatle arkadaşına bakınca, ne kadar boyalı olursa olsun, yüzünün şaşılacak kadar sararmış olduğu, alnındaki ter ve dudaklarının titreyişi gözünden kaçmadı. Şçiptsov'un elleriyle ayakları da titriyordu, bu iri yarı gövde, âdeta bir şeyin altında kalmış, ezilmiş izlenimini veriyordu. Komik, çabucak odayı gözden geçirdi. Ama odanın içinde, şişeye ya da bir başka içki kabına benzer kuşkulu bir şey görmedi. Telaşlanarak:

"Anacığım, sen hastasın," dedi. "Allah belamı versin ki sen hastasın!.. Yüzünün hâline bak!.."

Şçiptsov susuyor, üzgün üzgün döşemelere bakıyordu.

Komik Sigayev arkadaşının elini tutarak, sözlerini sürdürdü.

"Kendini üşütmüş olacaksın!" dedi. "Baksana, ellerin ateş gibi! Neren ağrıyor?"

Şçiptsov:

"E-e eve gitmek istiyorum," diye mırıldandı.

"Sen şimdi evde değil misin?"

"Hayır... Viyazma'ya gitmek istiyorum."

"Bak sen, nerelere gitmek istiyormuş!.. Sen, şu senin Viyazma'na üç yılda gidemezsin!.. Ne o, yoksa ananı babanı göreceğin mi geldi? Herhalde onlar çoktan çürümüş olacak, mezarlarını bile bulamazsın."

"Orası benim... doğduğum yer..."

"Şu duygusallığı bir yana bırak şimdi. Bu bir ruh hastalığıdır, kardeş. Bu sonraki bir iş. Sen şimdi çabucak iyileşmeye bak. Yarın, 'Gümüş Prens' oyununda Mitka rolüne çıkmak zorundasın! Bu rolü senden başka oynayacak kimse yok! Sıcak bir şey iç; bir de sürgün ilacı al. Sürgün ilacı alacak paran var mı? Ya da dur, ben bir koşu gider alırım."

Komik, ceplerini karıştırdı ve on beş kapik bularak eczaneye koştu. On beş dakika sonra geri döndü. Şişeyi Şçiptsov'un ağzına dayayarak:

"Al, iç," dedi. "Doğrudan doğruya şişeden iç. Birden iç!.. Hah, şöyle... Bulantı vermemesi için de al şu karanfili çiğne..."

Komik, bir süre daha hastanın yanında oturduktan sonra, onu sevecenlikle öptü ve çıkıp gitti.

Akşama doğru Şçiptsov'a tiyatronun *jeune-premier*'si, Brama Glinski geldi. Yetenekli artistin ayağında saten iskarpinler, sol elinde eldiven vardı, puro içiyordu. Hatta helyotrop esansı bile kokuyordu. Ama bunun yanı sıra da, hamamı, çamaşırhanesi, terzisi bulunmayan ülkeye düşmüş bir turisti çok andırıyordu. Genç sanatçı, ökçesi üzerinde yarım daire çizerek Şçiptsov'a seslendi:

"Duyduğuma göre hastalanmışsın!" dedi. "Neyin var? Allah aşkına nen var?"

Şçiptsov susuyor, hiç kımıldamıyordu.

"Niye susuyorsun?.. Yoksa başın mı dönüyor?.. Peki, peki, sus. Üzerine varmayacağım... Sus!"

Brama-Glinski (bu, sanatçının sahne adıydı, kimlik kâğıdındaki adı ise Guskov'du) pencereye doğru gitti, ellerini ceplerine sokarak sokağa bakmaya başladı. Gözleri önünde, dulavratotlarından meydana gelmiş kocaman ormanda, gri bir çitle çevrilmiş bir arazi uzanıyordu. Arazinin ötesinde, pencereleri örülmüş boş bir fabrika görünüyordu. Fabrikanın bacası etrafında, geç kalmış bir karga daireler çiziyordu. Bütün bu can sıkıcı manzaralar, akşam karanlığı altında titreşmeye başlamıştı.

Jeune-premier'nin kulağına bir ses çalındı.

"Eve gitmek gerek!.."

"Hangi eve?"

"Viyazma'ya, doğduğum yere!"

Brama-Glinski, parmaklarıyla camın üzerinde trampet çalarak içini çekti:

"Kardeş, Viyazma buradan bin beş yüz kilometre tutar. Hem, Viyazma'ya gidip ne yapacaksın?"

"Hiç değilse orada öleyim."

"Düşündüğü şeye bak! Ölmek! Ömründe ilk kez hastalanıyor, kalkmış, ölümün geldiğini sanıyor. Hayır kardeş, senin gibi bir

mandaya hiçbir hastalık etki etmez! Sen yüz yaşına kadar yaşayacaksın! Neren ağrıyor?"

"Hiçbir yerim ağrımıyor, ama ben hissediyorum."

"Senin hiçbir şey hissettiğin yok! Bütün bu sendekiler aşırı sağlığından ileri geliyor. Senin gücün köpürüp taşıyor! Sen şimdi iyice bir kafayı çekmelisin! Öyle bir içmelisin ki, bütün metabolizman altüst olmalı. Sarhoşluk insanı bambaşka eder. Hani bir seferinde Rostov'da nasıl kafayı çekmiştik, hatırlıyor musun? Bunu hatırlamak bile insana korku veriyor. Saşka ile ikimizin zorla getirdiği bir küçük fıçı şarabı sen bir başına içmiştin de bana mısın bile dememiştin! Üstelik bir de rom getirtmiştin!.. Öylesine sarhoş olmuştun ki, dünyayı dümdüz görmeye başlamıştın! Bir aralık havagazı fenerinin direğine sarıldığın gibi onu kökünden söküp çıkarmıştın! Hatırlıyor musun, o akşam Yunanları dövmeye gitmiştik!"

Bu tatlı anıların etkisi altında Şçiptsov'un yüzü biraz aydınlandı. Gözleri parladı. Başını kaldırarak:

"Tiyatro sahibi Savaykin'i nasıl dövdüğümü hatırlıyor musun?" diye mırıldandı. "Hey Allah'ım ne günlerdi onlar!.. Hayatımda otuz üç tane tiyatro sahibi dövdüm. Dövdüğüm aktörlerin sayısını ise Allah bilir. Hem nasıl tiyatro sahiplerini dövdüm?.. İçlerinde, burunlarından kıl aldırmayanlar vardı!.. İki ünlü yazar, bir de ressam dövdüm."

"Peki, şimdi niye ağlıyorsun?.."

"Kerson'da bir yumrukta bir at öldürmüştüm. Taganrog'da bir gece on beş kadar külhanbeyinin saldırısına uğramıştım. Hepsinin hakkından gelmiş, başlarından kasketlerini almıştım. Adamlar peşime takılmış: 'Amca ne olursun, şapkalarımızı ver!' diye yalvarmaya başlamışlardı. Ya, böyle işte!"

"Peki, şimdi ne diye ağlıyorsun?.."

"Şimdi ise... Artık her şeyin bittiğini anlıyorum. Ah, bir Viyazma'ya gidebilsem!"

Ortalığa bir sessizlik çöktü. Şçiptsov, bir süre sustuktan sonra birdenbire yerinden fırladı ve şapkasını aldı. Yüzü karmakarışıktı. Sallanarak:

"Allahaısmarladık," dedi. "Ben, Viyazma'ya gidiyorum!"

"Peki, ya yol parasını ne yapacaksın?"

"Hımmm! Yaya giderim."

"Galiba sen aklını kaçırdın!"

İkisi de birbirlerine baktılar. Çünkü, herhalde, ikisinin de kafasına aynı düşünce gelmiş olacaktı. İkisi de, bitmez tükenmez ovaları, sonsuz ormanları, bataklıkları düşünmüş olacaklardı.

Jeune-premier:

"Hayır, görüyorum ki sen kendinde değilsin!" dedi. "Bak ne yapmalısın! Her şeyden önce yatağına yat, sonra da terleyebilmek için konyaklı bir çay iç! Tabii bir de sürgün ilacı alman gerek! Dur bakayım. Sana nereden konyak bulalım?"

Brama-Glinski biraz düşündükten sonra, konyağı bakkal kadın Tsitrinnikova'dan veresiye istemeye karar verdi. Kadın belki acır da konyağı veresiye verirdi. *Jeune-premier* dışarı çıktı. Yarım saat sonra da elinde bir şişe konyakla bir sürgün ilacı olduğu hâlde geri döndü. Şçiptsov, yine eskisi gibi kımıldamadan, karyolada sessizce oturuyor ve yere bakıyordu. Arkadaşının uzattığı sürgün ilacını bir otomat gibi, kendinde olmadan içti. Sonra da yine bir otomat gibi, masanın başına geçerek konyaklı çayı içmeye başladı. Mihaniki bir davranışla bütün şişeyi bitirdi. Ve arkadaşının kendisini yatağa yatırmasına izin verdi. *Jeune-premier* onu yorganı ve paltosu ile iyice örttü, terlemesini öğütleyerek çıkıp gitti.

Gece oldu. Bir hayli konyak içtiği hâlde Şçiptsov'u uyku tutmadı. Sessizce yorganın altında yatıyor ve karanlık tavana bakıyordu. Sonra, pencereden içeriye bakan ayı gördü. Tavandan gözlerini ayırarak dünyanın uydusuna bakmaya başladı. Böylece, gözlerini kırpmadan sabaha kadar yattı, sabahleyin saat dokuzda yanına, tiyatronun sahibi Jukov geldi. Burnunu buruşturarak:

"Hasta olmak da nereden aklınıza esti meleğim?" diye konuştu. "Ay ay! Sizin yaradılışınızda bir adam hasta olur mu? Ayıp ayıp! Doğrusu ben de korkmuştum. Yoksa, dünkü konuşmamız yüzünden mi hasta oldu, diye düşündüm. Canım benim, herhalde benim yüzümden hasta olmadınız, değil mi? Ama siz de bana... Hem canım, bunlar, arkadaşlar arasında olağan şeylerdir. Siz bana hem küfretmiştiniz, hem de yumruklarınızı sıkarak üzerime yürümüştünüz! Ama ben sizi severim! Vallahi de severim, billahi de severim! Sizi hem sever, hem sayarım! Sizi niye böylesine çok seviyorum? Siz benim ne akrabam, ne kaynanam, ne de karımsınız! Ama hastalandığınızı öğrenir öğrenmez, âdeta bir yerime bıçak saplanmış gibi oldum."

Jukov, uzun süre, ihtiyar aktöre olan sevgisinden söz etti. Sonra onu öpmeye koyuldu. En sonunda öylesine duygulandı ki, sinirli sinirli kahkahalar atmaya başladı, hatta bayılmaya bile kalkıştı. Ama herhalde evinde ya da tiyatroda olmadığını düşünmüş olacak ki, bu bayılma işini daha uygun bir zamana bırakarak, aktörün yanından ayrıldı.

Tiyatro sahibi gittikten hemen sonra, asık suratlı, gözleri pek de iyi görmeyen ve hımhım konuşan trajedi aktörü Adabaşev çıkageldi. Yüzüne gizemli bir anlam vererek ve "ş" harflerini "f" gibi söyleyerek:

"Biliyor musun Mifa (Mişa) ne?" dedi. "Biliyor musun ne? Senin bir sürgün ilacı içmen gerek!"

Şçiptsov susuyordu. Biraz sonra trajedi artisti ağzına o iğrenç Hint yağını dayadığı zaman da hep sustu.

Adabaşev'in gidişinden iki saat sonra, Yevlampi ya da nedense, aktörlerin Rigoletto diye çağırdıkları tiyatronun berberi geldi. O da, trajedi artisti gibi uzun uzun Şçiptsov'u süzdü. Bir lokomotif gibi içini çekti. Ve ağır ağır getirdiği çıkını çözmeye başladı. Çıkının içinde yirmi kadar kan alıcı vantuz, birkaç tane de küçük şişe vardı.

Şefkatle Şçiptsov'un göğsünü açarak:

"Keşke beni önceden çağırtsaydınız, hemen gelir, çoktan vantuz çekmiş olurdum. Hastalığı geçirmek hiç de zor bir iş değil!"

Sonra Rigoletto, hasta artistin geniş göğsünü avucuyla okşadı ve bütün kan alıcı vantuzları bu göğse yapıştırdı.

Bu işlemden sonra, Şçiptsov'un kanıyla kıpkırmızı bir hâle gelen aletlerini bağlarken, Rigoletto:

"Ya, böyle işte," dedi. "Bana bir haber iletseydiniz, hemen gelirdim. Para için hiç merak etmeyiniz! Ben bunu, acıdığım için yapıyorum. O duygusuz adam para vermedikten sonra nereden para bulacaksınız? Şimdi de lütfen şu damlaları alınız! Lezzetli damlalardır. Bundan sonra da sürgün ilacını almanız gerek! Halis Hint yağıdır. Hah şöyle! Afiyet şeker olsun! Eh şimdi de artık izninizle gideyim."

Rigoletto çıkını aldı, bir dostuna yardım etmekten doğma bir sevinçle oradan ayrıldı.

Komik Sigayev, ertesi sabah Şçiptsov'un yanına geldiği zaman, ihtiyar aktörü çok feci bir durumda buldu. Aktör paltonun altında yatıyor, zorlukla soluk alıyor, dalgın gözlerle tavana bakıyordu. Bir topak hâline getirdiği yorganı, çırpınma ile sıkıyordu. Komiği görünce:

"Viyazma'ya! Viyazma'ya" diye mırıldanmaya başladı.

Komik, kollarını açarak:

"Kardeş, bak işte bu hiç de hoşuma gitmedi," dedi. "Bak, bak, işte bu çok kötü! Beni bağışla ama bu çok kabaca bir şey!"

"Viyazma'ya gitmem gerek! Vallahi Viyazma'ya gitmem gerek."

Büsbütün şaşkına dönen komik:

"Bunu senden hiç beklemezdim doğrusu," diye mırıldandı. "Hay Allah! Hem niye ağlıyorsun? Bu, hiç de iyi bir şey değil!.. Koskocaman, yalı kazığı gibi adam, oturmuş ağlıyor! Bir aktör oturup ağlar mı?"

Şçiptsov:

"Ne karım, ne de çocuklarım var," diye mırıldandı. "Aktör olmamalıymışım. Viyazma'da oturmalıymışım. Yaşamım mahvoldu! Ah, Viyazma'ya gidebilsem!"

"Ah, ah, ne kötü, ne kötü!.. Budalaca bir şey... Hatta adice bir şey!.." Yatışan, duygularına çekidüzen veren komik Sigayev, Şçiptsov'u avutmaya koyuldu; hatta tiyatrodaki bütün arkadaşlarının el birliği ederek onu, tedavi edilmek üzere Kırım'a göndereceklerı yalanını bile kıvırdı. Ama Şçiptsov, onu dinlemiyor, yalnız Viyazma'yı sayıklıyordu. En sonunda komik, elini salladı, hastayı avutmak için kendisi de Viyazma'dan söz etmeye başladı.

"Şu Viyazma iyi bir kent, kardeş! Ballı, baharlı çörekleriyle ün yapmış bir kent! –Söz aramızda– biraz kafayı çekmiştik... Çöreklerden yiyince, bütün bir hafta, şey oldum, yani... Daha nesi var oranın? Ha tüccarları da ünlüdür. Hani, tüccar da tüccar, ha! Çok ikramcı insanlar!"

Komik, konuşuyor, Şçiptsov susuyor, dinliyor ve doğrulayıcı bir biçimde başını sallıyordu.

Şçiptsov, akşama doğru öldü.

1886

Anüta*

Lizbon Otelinin en ucuz odasında, tıbbiye üçüncü sınıf talebesi Stepan Kloçkov, habire bir köşeden öbürüne gidip geliyor, dersini ezberliyordu. Sürekli ve sıkı çalışmadan ağzı kurumuş, alnında ter damlaları belirmeye başlamıştı.

Kenarları buzlarla süslü pencere önünde, arkalıksız bir sandalyede metresi Anüta oturuyordu. Anüta, ufak tefek, zayıf, sarışın, yirmi beş yaşlarında, yüzü pek solgun, uysal bakışlı, gri gözlü bir kızdı. Sırtını kamburlaştırarak kırmızı iplikle bir erkek gömleğinin yakasını işliyordu. İşi aceleydi. Koridordaki saat, kısık sesiyle öğleden sonra ikiyi vurmuştu. Hâlbuki o hâlâ ortalığı toplamış değildi. Buruşuk battaniye, öteye beriye atılmış yastıklar, kitaplar, elbiseler, içinde çer çöp yüzen sabunlu su ile dolu büyük pis bir tas, yerde süprüntüler, her şey, sanki mahsus karıştırılmış, buruşturulmuş gibi, yığın hâlinde ortada duruyordu.

Kloçkov:

"Sağ ciğer, üç bölümdür," diye dersini ezberliyordu. "Sınırları: Üst bölümü göğsün ön tarafında, dördüncü, beşinci kaburga kemiklerine kadar arkada, *Spina scapulae*'ye** kadar..."

Kloçkov şimdi okuduğunu gözü önüne getirmeye çalışarak gözlerini tavana kaldırdı. Yerlerini iyice gözünde canlandıramadığı için yeleği üzerinde üst kaburga kemiklerini yakalamaya başladı.

"Bu kemikler, piyano tuşlarına benzer. Hesabı şaşırmamak için mutlaka alışmak lazım. İskelet üzerinde, ayrıca da canlı bir insan

* Anna adının küçültülmüşüdür. –*H. Âli Ediz*

** Kürekkemiği. –*H. Âli Ediz*

üzerinde bu işi incelemeli. Baksana Anüta, hele gel biraz, yerini bulalım."

Anüta, işlemeyi bıraktı, bluzunu çıkardı, ayakta dimdik durdu. Kloçkov karşısına oturdu, kaşlarını çattı, göğüs kemiklerini saymaya başladı:

"Hım... İlk kaburga bulunamıyor... Köprücük kemiğinin arkasında... Şu ikinci kaburga olacak... Bu üçüncü, bu da dördüncü... Hım... Güzel. Niye böyle ürperiyorsun?"

"Parmaklarınız soğuk da."

"Bir şey olmaz canım. Ölecek değilsin ya. Kımıldamadan dur. Demek bu üçüncü kaburga, bu da dördüncü... Pek zayıf görünüyorsun, ama kemiklerin zor ele geliyor. Bu ikinci... Bu üçüncü... Hayır, karıştırıyor insan. Açıkça göz önüne getiremiyor. Kemikleri çizmek lazım. Kömür nerede, kömür?"

Kloçkov, kömür parçasını aldı, Anüta'nın göğsü üzerine, kemikler hizasına birkaç paralel çizgi çizdi:

"Mükemmel. Şimdi her şey gözümün önünde. Artık vurmakla muayene edilebilir. Hadi kalk bakalım."

Anüta ayağa kalktı, çenesini kaldırdı. Kloçkov muayeneye başladı. Bu işe öylesine daldı ki, Anüta'nın soğuktan mosmor kesilen dudaklarını, burnunu, parmaklarını bile fark etmiyordu. Anüta, tir tir titriyor, ama bir yandan da tıp talebesi onun titrediğini görünce kömürle çizgi çizip parmağıyla vurmayı bırakır, bundan dolayı belki de imtihanı iyi veremez diye korkuyordu.

Kloçkov vurmayı bırakarak:

"Şimdi her şeyi açıkça anlıyorum," dedi. "Sen şöyle otur da kömür silinmesin. Ben de biraz daha ezberleyeyim."

Tıp talebesi, tekrar odada dolaşmaya, ezberlemeye koyuldu. Anüta, göğsündeki siyah çizgilerle tıpkı dövmelenmiş vahşileri andırıyordu. Soğuktan büzülmüş oturuyor, düşünüyordu. O, zaten pek az konuşur, hep susar, boyuna düşünürdü.

Otel odalarında altı yedi yıldır sürtmüş, Kloçkov gibi beş kişi tanımıştı. Bugün hepsi de tahsillerini bitirmişler, adam olmuşlar-

dı, sonra, kibar insanlara yakışır bir şekilde onu çoktan unutmuşlardı. Biri Paris'te oturuyordu, ikisi doktor olmuştu, dördüncüsü ressamdı, hatta beşincisi ise, söylediklerine göre profesör olmuştu. Kloçkov, altıncıydı... Yakında o da üniversiteyi bitirir, adam olurdu. Şüphesiz geleceği parlaktı; herhalde büyük bir adam olurdu. Ama bugünkü hâli berbat mı berbattı. Tütünü, çayı yok, şekerse yalnız dört parça kalmış. İşlemeyi elden geldiği kadar çabuk bitirip işi verene götürmeli, alacağı yirmi beş kapikle de biraz çay, biraz tütün almalıydı.

Kapının arkasından:

"Girebilir miyim?" diye bir ses işitildi.

İçeriye ressam Fetisov girdi. Kloçkov'a döndü, alnı üzerine dökülen saçları arasından vahşice bakarak:

"Sizden bir ricam var," dedi. "Lütfedin de güzel bayanınızı bana birkaç saat için ödünç verin. Bir resim yapıyorum da çıplak model olmadan iş yürümüyor."

Kloçkov:

"Hay hay," dedi. "Haydi Anüta, git."

Anüta:

"Orada işim ne benim?" diye cevap verdi.

"Hadi sus. Seni bir sanat işi için istiyor, ıvır zıvır bir şey için istemiyor ki. Elinden gelirken, insan ne diye yardım etmemeli?"

Anüta, giyinmeye başladı.

Kloçkov:

"Peki, ne üzerinde çalışıyorsunuz?" diye sordu.

"Psyche.* Güzel bir konu ama bir türlü yürümüyor. Ayrı ayrı modeller üzerinde çalışmak lazım. Dün, ayakları mavi bir model gelmişti. 'Niye ayakların mavi?' diye sordum. 'Çorapların boyası çıkıyor da ondan,' dedi. Siz de hep ezberliyorsunuz ha! Ne mutlu size, sabırlı adamsınız."

"Tıp öyle bir iş ki, ezberlemeden olmuyor."

---

* Yunan mitolojisinde Eros'un karısı. Aynı zamanda Yunanca "ruh" anlamına gelir. *-H. Âli Ediz*

"Hım... Affedin Kloçkov, ama siz bir domuz gibi yaşıyorsunuz. Ne biçim hayat bu canım?"

"Ne demek istiyorsunuz? Başka türlü yaşanamaz ki. Babamdan ayda on iki ruble geliyor. Bu para ile de iyi yaşamak kolay değil."

Ressam tiksine tiksine yüzünü buruşturuyor:

"Evet, öyle ama gene de daha iyi yaşanabilir. Kültürlü bir insan, mutlaka bir estet olmalıdır, öyle değil mi? Burası ise maazallah. Yatak yapılmamış, ortalıkta çer çöp, bulaşık suyu, dünkü yemekler hâlâ tabaklarda... Püff."

Kloçkov sıkılarak:

"Doğru," dedi. "Ama Anüta'nın bugün ortalığı toplamaya vakti olmadı. Bütün gün çalıştı."

Ressamla Anüta çıktıktan sonra, Kloçkov kanepeye uzandı, sonra farkında olmadan uyuyakaldı. Bir saat sonra uyandı, kafasını yumruklarına dayayarak kötü kötü düşünmeye başladı. Ressam, kültürlü bir adam mutlaka estet olmalı demişti ya, onun bu sözü aklına geldi. Oturduğu oda, kendisine gerçekten berbat, iğrenç göründü. Sanki zekâ gözüyle geleceği görüyordu, hastalarını çalışma odasında kabul edecek, çayını karısıyla, namuslu bir kadınla birlikte geniş yemek odasında içecekti. Şimdi bulaşık suyu ile dolu, içinde çer çöp yüzen tas ona pek iğrenç göründü. Anüta da ona çirkin, bayağı, dağınık, zavallı geliyordu. Ondan hemen, ne pahasına olursa olsun, hiç gecikmeden ayrılmaya karar verdi. Anüta, ressamdan dönüp paltosunu çıkarınca, Kloçkov ayağa kalktı, ciddi ciddi:

"Dinle dostum," dedi. "Otur da dinle beni. Ayrılmamız gerekiyor. Kısacası, seninle daha fazla oturmak istemiyorum."

Anüta, ressamdan bitkin, yorgun dönmüştü. Yüzü, uzun zaman modellik etmekten sanki uzamış, zayıflamış, çenesi daha sivri olmuştu. Talebenin sözlerine hiç karşılık vermedi. Yalnız dudakları titredi.

Talebe devam etti:

"Biliyorsun, er geç ayrılmamız gerekti. Sen iyi bir insansın. Budala da değilsin, anlarsın."

Anüta tekrar paltosunu giydi. İşlediği gömleği sessizce kâğıda sardı. İğneyi ipliği topladı; pencere kenarında içinde dört şeker parçası olan kâğıdı aldı, masaya kitabın yanına koydu. Zayıf bir sesle:

"Bu sizin... şekeriniz..." dedi. Gözyaşlarını gizlemek için yüzünü çevirdi.

Kloçkov:

"Neye ağlıyorsun?" dedi, sıkılarak odada gezinmeye başladı. "Tuhaf kadınsın vesselam. Kendin de biliyorsun ki, ayrılmamız lazım. Ölünceye kadar bir arada kalacak değiliz ya."

Anüta, artık öteberisini toplamıştı. Allahaısmarladık demek için kendisine döndüğü zaman talebe merhamete geldi, 'Bir hafta daha kalsa mı acaba,' diye düşündü. 'Varsın kalsın, bir hafta sonra git derim.'

Kendi zaafına kızarak, sert sert Anüta'ya bağırdı:

"Ne duruyorsun öyle? Gidersen git, istemezsen paltonu çıkar kal. Kal diyorum."

Anüta, sessizce paltosunu çıkardı. Sonra gene sessizce burnunu sildi, göğüs geçirdi. Gene sessizce her zamanki yerine, pencerenin önündeki taburesine doğru yollandı. Tıbbiyeli, kitabını eline aldı, gene bir yandan öbür yana gidip gelmeye, "Sağ ciğerin üç bölümü vardır," diye ezberlemeye başladı. "En üst bölüm göğsün ön kısmında, dördüncü, beşinci kaburga kemiklerine kadar dayanır."

Koridorda da biri, var gücüyle:

"Grigori semaveri getir," diye bağırıyordu.

1886

Bukalemun

Polis komiseri Oçumelov, sırtında yeni kaput, elinde öteberiyle dolu bir mendil, pazar meydanından geçiyor. El konulan frenküzümü ile tepesine kadar dolu bir kalburu iki eliyle tutan kızıl saçlı bir polis de onun peşinden gidiyor. Her yanda ölü sessizlik... Pazar meydanında da kimsecikler yok. Dükkânlarla meyhanelerin ardına kadar açık duran kapıları, aç kalmış canavarların ağızları gibi, şu ölümlü dünyaya hüzünlü hüzünlü bakıyor... Yanlarında dilenci bile yok.

Birdenbire Oçumelov'un kulağına bir ses çalınıyor:

"Isırmaya kalkıyorsun ha, melun! Çocuklar, onu bırakmayın. Şimdiki kanunlar, kimsenin kimseyi ısırmasına izin vermez. Tut! A... a!"

Bu sırada da köpek sesi duyuluyor. Oçumelov, yan tarafa bakınca, bir köpeğin üç ayak üstünde zıplayarak, başını arkasına çevire çevire tüccar Piçugin'in odun deposundan çıkıp meydanlığa doğru koştuğunu görüyor. Sırtında kolalı basma gömlek, yeleğinin bütün düğmeleri çözük bir adam, bir aralık vücudunu uzunlamasına ileriye doğru atarak yere yuvarlanıyor, köpeği de arka ayaklarından yakalıyor. Gene köpek sesi ve birisinin, "Bırakma!" diye bağırdığı duyuluyor. Dükkânların kapısından satıcıların yarı uykulu yüzleri görünüyor, biraz sonra da odun deposunun çevresinde, bir anda yerden bitmiş gibi, bir kalabalık toplanıyor.

Polis:

"Galiba bir vukuat var, bay komiser!" diyor.

Oçumelov, sola yarım çark edip kalabalığın toplandığı yere doğru ilerliyor. Odun deposunun kapısının tam yanında biraz

önce tarif edilen, yelek düğmeleri çözük adamın ayakta durduğunu, sağ elini havaya kaldırarak kanlı parmağını orada toplanan halka teşhir ettiğini görüyor. Yarı sarhoş yüzünde: "Sabret, ben sana şimdi gösteririm, kahpe!" diyen bir ifade var, zaten kanlı parmağı da bir zafer bayrağını andırıyor.

Oçumelov, bu adamın kuyumcu Hıryukin olduğunu görüyor. Kalabalığın ortasında, ayaklarını iki yana açarak bütün vücuduyla titreyen, bu vukuatın asıl sorumlusu, beyaz tüylü, sivri burunlu, sırtı sarı sarı benekli bir tazı yavrusu yerde oturuyor. Hayvancağızın yaşlı gözlerinde yeisle karışık dehşet okunuyor.

Oçumelov, kalabalığı yararak:

"Buraya niçin toplandınız?" diye soruyor. "Neye toplandınız? Senin parmağına ne oldu?.. Kimdi o bağıran?"

Hıryukin, avucunun içine öksürerek:

"Gidiyordum, bay komiser... şöyle kenardan, hiç kimseye dokunmadan..." diye anlatmaya başlıyor. "Mitriy Mitriç'le odundan falan konuşacaktık... Birdenbire bu alçak, durup dururken parmağıma yapışmaz mı?.. Beni mazur görün, ben işçi bir adamım... İşim de ince bir iştir. Bana tazminat versinler, çünkü bu parmağımı belki bir hafta kımıldatamam... Hayvanların yüzünden insanların zarar görmesine ne yasa, ne de adalet müsaade eder... Eğer herkes ısırmaya kalkarsa bu dünyada yaşamamak daha hayırlı olur..."

Oçumelov öksürerek, kaşlarını yukarı aşağı oynatıyor, sonra sert bir sesle:

"Hım!.. Peki!.." diyor. "Peki! Bu kimin köpeği? Ben bu işi böyle bırakmam. Köpekleri sokaklarda başıboş dolaştırmanın ne demek olduğunu gösteririm. Kararlara boyun eğmek istemeyen bu gibi baylara dikkat etmek zamanı geldi. O keratayı cezaya çarptırırsam, köpeklerle sair serseri hayvanları sokağa salıvermenin ne demek olduğunu hemen anlar... Ona Hanya ile Konya'yı gösteririm..."

Polis memuruna:

"Yeldirin," diyor, "bu köpeğin sahibinin kim olduğunu öğren de zabıt tut! Köpeği de hemen öldürmeli. Hemen! Belki de kuduzdur... Size soruyorum, bu kimin köpeği?"

Kalabalığın arasından birisi:

"Galiba General Jigalov'un," diyor.

"Ne? General Jigalov'un mu? Hım... Yeldirin. Şu kaputu sırtımdan çıkar bakayım... Dehşetli sıcak var! Galiba yağmur yağacak da ondan."

Oçumelov, Hıryukin'e:

"Yalnız bir noktaya aklım pek yatmıyor," diyor. "Nasıl oldu da, köpek seni ısırdı... Senin parmağına hiç yetişebilir mi? Bak o küçücük, sense katana kadar varsın. Anlaşılan parmağını bir çivi ile yaraladın, sonra da tuttun köpek ısırdı diye bir yalan uydurdun. Sizin ne millet olduğunuzu bilirim. Sizin gibi şeytanları avucumun içi gibi bilirim."

"Bay komiser, alay olsun diye sigarasını köpeğin suratına dokundurdu, o da budala değil ya, tuttu ısırıverdi... Zaten bu gürültücü, kavgacı adamın biridir, bay komiser."

"Yalan söylüyorsun, topal. Hem görmedin, hem de yalan uyduruyorsun! Bay komiser akıllı adamdır, kimin yalan, kimin de Tanrı huzurunda olduğu gibi doğru söylediğini pek iyi anlar... Yalan söylüyorsam varsın sulh mahkemesi yargıcı halletsin. Yargıcın önünde duran yasalarda bunlar yazılıdır... Şimdi herkes bir... Benim öz kardeşim de jandarma... Böylece bilmiş olun..."

"Sus bakalım."

Polis memuru büyük bir kavrayışla:

"Hayır, bu köpek generalin köpeği değil," diye söyleniyor. "Generalde böyleleri yok. Onunkiler hep av köpeği..."

"İyi biliyor musun?"

"Çok iyi biliyorum, bayım."

"Zaten ben de biliyorum. Generalin köpekleri, hem kıymetli hem de en iyi cins köpeklerdir, bu ise hiçbir şeye benzemiyor. Ne tüyü tüye benziyor, ne de güzel bir görünüşü var... Pis bir şey

vesselam!.. Böyle bir köpeği de köpek diye besliyorlar ha?.. Şaşarım, akıllarına! Böyle bir köpek Petersburg'da yahut Moskova'da yakalansaydı, ne yaparlardı biliyor musunuz? Orada yasaya falan bakmazlardı, hemen gebertirlerdi! Hıryukin, sen zarar gördün, bu işi böyle bırakma... Onlara ibret dersi vermek gerek. Artık zamanı geldi..."

Polis memuru, yüksek sesle fikir yürütüyor:

"Belki de generalindir... Köpeğin suratında yazılı değil ki... Demin onun bahçesinde böyle bir köpek görmüştüm."

Kalabalığın arasından bir ses:

"Elbette generalin köpeği!" diyor.

"Hım... Yeldirin, şu kaputu giymeme yardım et bakayım. Rüzgâr esiyor gibi... İnsanın iliklerine kadar işliyor... Bana bak, köpeği generale götürüp sorarsın. Benim bulup gönderdiğimi de söyle... Hem de tembih et sokağa bırakmasınlar... Köpek, belki kıymetli, iyi cins bir köpektir, eğer her rastgelen dangalak suratına sigarası ile dokunacak olursa hayvancağız berbat olur. Köpek dediğin nazik bir hayvandır... Sen de, hayvan, elini indir! Mantıksız parmağını teşhir edip durma. Kabahat kendinde..."

"Durun, generalin aşçısı geliyor, bir kere de ona soralım... Hey, Prohor, buraya gelir misin, azizim. Şu köpeğe bir bak da söyle, sizin mi?.."

"Uyduruyorsun. Bunun gibileri bizim evde görülmüş değildir."

Oçumelov:

"E, uzun uzadıya sormaya ne lüzum var, canım?" diyor. "Serseri köpek olduğu besbelli! Sözü uzatmakta mana yok... Mademki ben serseridir diyorum, serseridir. İşte o kadar... Yok edilsin vesselam..."

"Bu bizim değil," diyor. "Bu geçen gün gelen generalin kardeşinin köpeği. Bizimki tazılardan pek hoşlanmaz. Biraderleri hoşlanıyor..."

Oçumelov:

"Ne diyorsun, generalin biraderi teşrif buyurdular, ha? Biraderleri Vladimir İvanoviç, öyle mi?" diye sorarken yüzünde rikkatten gelen bir gülümseme beliriyor. "Bak sen! Benim haberim bile yoktu. Misafirliğe mi geldiler?"

"Evet, misafirliğe..."

"Bak sen şu işe... Ağabeylerini görecekleri gelmiş, demek... Benimse bundan haberim bile yoktu. Demek onların köpeği? Çok memnun oldum... onu al, birader... Fena köpecik değil... Hem de öyle çevik ki. Bu herifin parmağını hap diye ısırıvermiş! Ha-ha-ha!.. Ee, neye titriyorsun bakayım? Hırrr hırrr... Kızıyor, haylaz... Seni gidi yaramaz seni..."

Prohor köpeği çağırıyor, onunla beraber odun deposundan uzaklaşıyor... Ahali, Hıryukin ile alay ediyor, kahkalarla gülüyor.

Oçumelov da ona parmağıyla gözdağı vererek:

"Sabret, bir gün elbet senin de yuvanı yaparım!" diye bağırıyor, kaputuna sarılarak pazar meydanından geçiyor, yoluna devam ediyor.

1884

Türkçesi: Servet Lünel

Eski Ev

Eski evi yıkıp yerine yenisini yapmak lazım geldi. Mimara boş odaları gezdirirken, iş arasında türlü şeyler anlatıyordum. Yer yer kopmuş, sarkmış duvar kâğıtları, donuk camlı pencereler, kararmış tuğla sobalar, her şey, daha pek yakında burada insan yaşadığını gösteriyor, onlara ait hatıraları canlandırıyordu. İşte mesela bir gün sarhoş adamlar şu merdivenden ölüyü indirirken ayakları kaydı, tabutla beraber merdivenden aşağı yuvarlandılar; canlıların her tarafı yara bere içinde kaldı, ölü ise sanki hiçbir şey olmamış gibi ciddi ciddi duruyor, yerden kaldırıp tabuta koydukları zaman başını sallıyordu. İşte sırayla üç kapı: Burada sık sık misafir kabul eden, bunun için herkesten daha iyi giyinen, ev kirasını da zamanında ödeyen üç kız oturuyordu. Koridorun sonundaki şu kapı çamaşırhaneye açılır, orada gündüz çamaşır yıkar, geceleyin de gürültü ederek bira içerlerdi. Şu üç odalı dairedeyse her yer bakterilerle doludur. Kötü bir yer! Burada birçok kiracı mahvoldu. Kesin kanaatime göre bu daire bir zaman birisi tarafından lanetlenmiştir, çünkü burada kiracılarla beraber birisi daha, gözle görünmeyen birisi daha yaşıyordu. Burada oturan kiracılardan bir ailenin akıbetini pek iyi hatırlıyorum. Anası, karısı, dört çocuğu olan, göze çarpacak hiçbir özelliği bulunmayan bir adamı gözleriniz önüne getirin. Bu adamın soyadı Potuhin idi, yoksuldu, bir noterin yanında kâtipti, ayda otuz beş ruble kazanıyordu. İçki içmez, dinine çok bağlı, ciddi bir insandı. Bana ev kirasını getirdiği zaman üstü başı düzgün olmadığı, kirayı beş gün geciktirdiği için özür dilerdi. Aylığı aldığıma dair senet verdiğim zaman saf saf gülümseyerek: "Amma da yaptınız ha! Sevmem ben bu senetleri!"

derdi. Yoksuldu, ama temiz yaşıyordu. Ortadaki şu odada dört çocukla beraber nineleri otururdu. Buradaysa yemek pişirir, yatar, misafirlerini kabul ederlerdi, hatta dans bile ettikleri olurdu. Bu odada Potuhin otururdu; raporlar, roller vs. gibi özel işleri temize çekmeye çalıştığı bir de masası vardı. Şurada, sağ tarafta onun kiracısı, tesviyecisi Yegoriç oturuyordu. Ağırbaşlı, ama içki kullanan bir adamdı; hep sıcaktan şikâyet eder, bunun için her zaman yalın ayak, yalnız yelekle dolaşırdı. Yegoriç kilit, tabanca, çocuk bisikletleri tamir eder, ucuz duvar saatlerini tamir etmekten de çekinmezdi; çocuklara yirmi beş kapiğe kaynak yapar, ama bütün bu yaptığı işlerden iğrenirdi. Asıl sanatının musiki aletleri ustalığı olduğunu söylerdi... Masasının üstünde hurda çelikle demir parçalarının arasında her zaman tuşlarından biri eksik bir akordeon yahut kenarları eğrilmiş bir boru görmek kabildi. Potuhin'e oda kirası olarak iki buçuk ruble verir, hep tezgâhının başında bulunurdu. Dışarı, ancak sobaya bir demir parçası sokmak için çıkardı.

Bazı akşamlar, ki bu pek seyrek olurdu, içeri girdiğim zaman şu manzarayla karşılaşırdım: Potuhin, masasının başında bir kâğıdı temize çekmeye çalışır, annesiyle zayıf, yorgun yüzlü karısı lambanın önünde oturur, dikiş dikerlerdi. Yegoriç de eğesini gıcırdatırdı. Sönmeye yüz tutan soba, ortalığa boğucu bir sıcaklık saçardı; ağır havada tuzlu lahana çorbası, çocuk bezi, Yegoriç'in kendine has kokusu hissedilirdi. Yoksulluk, ağır hava içinde de olsa çalışan insan yüzleri, sobanın çevresine sıralanmış çocuk donları, Yegoriç'in demir parçaları, bütün bunlar bu evde huzur, sevgi, memnunluk hüküm sürdüğünü gösteriyordu... Kapının arkasında koridorda, saçları taranmış, neşeli çocuklar koşuşurdu. Onlar bu dünyada her şeyin iyi gittiğinden, sabahleyin, bir de akşam yatarken Tanrı'ya dua ettikten sonra ebediyete kadar böyle sürüp gideceğinden emindiler.

Şimdi işte bu odanın ortasında, sobadan bir, iki adım ötede bir tabut, onun içinde de Potuhin'in karısını gözleriniz önüne getirin.

Karısı ebediyete kadar yaşayan hiçbir koca yoktur, ama ölümün buraya girmesi bambaşka bir şeydi.

Ayin yapıldığı sırada Potuhin'in ciddi yüzüne sertlik katan gözlerine bakınca:

"Eh, birader!" diye düşündüm.

Potuhin'in, çocuklarının, ninenin, Yegoriç'in bu dairede kendileriyle beraber yaşayan o görünmeyen şey tarafından damgalandığını hissediyordum. Ben, boş inanışlara bütün varlığıyla inanan insanlardanım, bu, belki ev sahibi olduğum kırk yıldan beri kiracılarla iş gördüğüm için böyledir. Mesela, kâğıt oyununun başlangıcında talihiniz yoksa sonuna kadar kaybedeceğinize inanırım; kader, yeryüzünden sizi ve ailenizi silip süpürmek istiyorsa, insafsızca peşinize düşer, ilk bahtsızlık her zaman uzun bir zincirin ancak başlangıcı sayılır... Bahtsızlıklar da taşlara benzer. Yüksek kıyıdaki taşlardan yalnız bir tanesinin düşmesi, ötekilerin de onun arkasından yuvarlanması için yetişir. Sözün kısası ayinden sonra Potuhin'in dairesinden çıkarken, onun da ailesinin de kendilerini bekleyen akıbetten kurtulamayacaklarına inanıyordum.

Gerçekten de bir hafta geçmiş geçmemişti ki, yanında çalıştığı noter, ansızın işine son vermiş, yerine bir kız oturtmuştu. Ne dersiniz, Potuhin'in kırıldığı şey, işinden olmaktan ziyade, yerine bir erkek değil de, kız alınması mıydı? Neden kız oluyormuş? Onuruna o kadar dokundu ki, eve dönünce çocukların hepsini sopadan geçirdi, anasına küfretti, zil zurna sarhoş oluncaya kadar içti. İçkiye Yegoriç de katılmıştı.

Potuhin bana ev kirasını getirdi, ama on sekiz gün geciktirdiği hâlde artık özür dilemiyordu; senedi alırken de susuyordu. İkinci ay parayı annesi getirdi; kiranın yalnız yarısını verdi, geriye kalanını bir hafta sonra getireceğini söyledi. Üçüncü ay metelik bile alamadım; kapıcı 23 numaralı dairede oturanların "yakışık almayacak bir tarzda" hareket ettiklerinden şikâyet etmeye başladı. Bunlar kötü alametlerdi.

Gözlerinizin önüne şöyle bir manzara getirin. Somurtkan yüzlü Petersburg sabahı, bu donuk pencerelerden içeriye bakıyor. Kocakarı, sobanın yanında çocuklara çay içiriyor. Yalnız büyük torunu Vasya bardaktan içiyor, ötekiler çayı doğrudan doğruya çaydanlıktan tabaklara döküyor. Sobanın önünde Yegoriç çömelmiş duruyor, elindeki demiri ateşe sokmaya çalışıyor. Dün geceki içkiden sonra başı kurşun gibi ağırlaşmış, gözleri donuk; ofluyor, titriyor, durmadan da öksürüyor.

"Büsbütün baştan çıkardı, iblis oğlu iblis!" diye homurdanıyor. "Kendisinin zıkkımlandığı yetmiyormuş gibi, başkalarını da günaha sokuyor."

Potuhin kendi odasında, üstünde artık ne yorgan, ne de yastık bulunan karyolasında oturuyor, parmaklarını saçlarına geçirmiş, donuk gözleriyle ayaklarının altına bakıyor. Üstü başı yırtık, saçları hayli zamandır tarak yüzü görmemiş, kendisi hasta.

Kocakarı, Vasya'ya acele etmesini söylüyor:

"İç, çabuk iç, yoksa okula geç kalacaksın. Vakit geldi, ben de çıfıtlara tahta silmeye gideceğim..."

Bütün evde yalnız kocakarı yeise kapılmıyor. Geçmiş günleri hatırlayarak gündelikle çalışıyor. Cuma günleri faizci Yahudilerin bürosunda tahtaları yıkıyor, cumartesileri tüccarlara çamaşıra gidiyor, pazarları da şehirde sokak sokak dolaşarak hayırsever bayanlar arıyor. Onun her günü bir işe ayrılmıştır. Çamaşır da, tahta da yıkıyor, doğumlara da gidiyor, görücülük de ediyor, dileniyor da. Ama o da içmeden yapamıyor, sarhoşken gene işini unutuyor. Rusya'da böyle sağlam kocakarılar çoktur, hem de birçok mesut yuvaların temelidirler!

Çayını bitiren Vasya, kitaplarını çantasına yerleştirerek sobanın arkasına giriyor; orada ninesinin entarisinin yanında paltosu asılı durur. Bir dakika sonra oradan çıkıp soruyor:

"Ya benim paltom nerede?"

Nine ile otelci çocuklar hep beraber paltoyu aramaya başlıyor. Uzun zaman arıyorlar, ama palto sanki sır olmuş. Nereye gider?

Ninenin, Vasya'nın yüzleri sararıyor, korku ifade ediyor. Yegoriç bile şaşkınlık içinde. Yalnız Potuhin hareketsiz, sessiz duruyor. Başka zaman herhangi bir şeyi hemen fark ederken, şimdi hiçbir şey görmüyor, bir şey işitmiyor. Bu durum şüpheli.

Yegoriç:

"O satıp içti!" diye işaret ediyor.

Potuhin'de ses yok, demek ki Yegoriç doğru söylüyor, Vasya dehşet içinde kalıyor. Paltosu, rahmetli annesinin çuha elbisesinden dikilen, nefis saten astarlı güzel paltosu satılarak parası meyhaneye verilmiş! Paltoyla beraber yan cepteki mavi kalem, kabında altın harflerle "Nota Bene" yazılı bloknot da meyhane yoluna kurban gitmişti! Bloknotun kenarında ucu lastikli başka bir kalem, bundan başka çıkartmalar da vardı.

Vasya'nın içinden kana kana ağlamak gelir, ama olmaz ki. Başı ağrıyan babası, ağladığını duyarsa bağırır, tepinir, dayak atmaya başlar, hem de akşamdan kaldığı zamanlar fena döver. Nine, Vasya'yı korur, babası nineye de vurur; nihayet kavgaya Yegoriç de karışır, babasının boğazına sarılır, ikisi birden yere düşerler. Yerde yuvarlanır, tepinir, sarhoş insanların hayvani hırsıyla birbirlerine saldırırlar. Nine ağlamaya başlar, çocuklar bağrışır, komşular kapıcıyı çağırır.

Ağlamak, isyan etmek kabil olmadığından Vasya homurdanır, ellerini kırarcasına sıkar, tepinir, yahut ceketinin yenini ısırarak köpeğin tavşanı tartakladığı gibi uzun müddet kendi kolunu tartaklar. Gözlerinin feri sönmüş, yüzü ümitsizlikten gerilmiş çarpılmıştır. Onun bu hâlini gören nine birdenbire başındaki şalı çekip alır gözlerini bir noktaya dikerek elleriyle, ayaklarıyla tuhaf hareketler yapmaya başlar. O anda, öyle sanıyorum ki, çocuk da, kocakarı da, hayatlarının mahvolduğunu, gelecek için artık hiçbir ümit kalmadığını anlamışlardır...

Potuhin ağladıklarını duymaz, ama olan biteni odasından görür. Yarım saat sonra ninesinin şalına bürünen Vasya okula gidince o, size anlatmak için söz bulamadığım bir yüzle sokağa fırlayarak,

oğlunun peşinden gider. Çocuğuna seslenmek, onu teselli etmek, özür dilemek, rahmetli annesini şahit tutarak, namusu üzerine söz vermek ister, ama göğsünden hıçkırıktan başka bir şey çıkmaz. Sabahleyin hava nemli, soğuk. Okula yaklaşan Vasya, arkadaşları kadına benziyor demesinler diye, şalı çıkarıp yalnız ceketle okulun kapısından içeri girer. Potuhin eve dönünce hıçkırır, bir şeyler mırıldanır, annesinin, Yegoriç'in, onun, tezgâhının önünde yerlere kadar eğilir. Sonra biraz kendine gelince koşarak benim yanıma gelir, nefes nefese Allah rızası için benden bir iş ister. Tabii ona ümit veririm.

Potuhin:

"Nihayet kendime gelebildim!" diye mırıldanır. "Artık aklımı başıma toplamalıyım. Bu rezalete bir son vermeliyim."

Sevinir, bana teşekkür eder, ben de ev sahibi oldum olalı bu kiracı bayları inceden inceye tetkik ettiğim, içyüzlerini bildiğim için ona bakarak:

"Çok geç, azizim! Sen artık bir ölüsün!" demek isterim.

Yanımdan çıkan Potuhin doğruca okula koşar. Orada bir aşağı, bir yukarı dolaşarak çocuğunun okuldan çıkmasını bekler.

Nihayet Vasya çıkınca:

"Bana bak, Vasya, oğlum!" der. "Bana şimdi bir iş vadettiler. Sabret, sana mükemmel bir kürk alacağım... Seni lisede okutacağım! Anlıyor musun? Lisede! Seni asil bir insan yapacağım! Bir daha içki içmeyeceğim. Namusum üzerine söz veriyorum ki, içmeyeceğim."

Bunları söylerken bütün kalbiyle aydın geleceğe inanır. Ama işte akşam olur. Çıfıtlardan aldığı yirmi kapikle yorgun argın eve dönen kocakarı, çocukların çamaşırlarını yıkamaya koyulur. Vasya bir kenara çekilmiş, hesap problemlerini çözmeye çalışır. Yegoriç çalışmaz. Potuhin'in himmetiyle kendini büsbütün içkiye vermiştir, o anda yenilmez bir içki içmek isteğiyle kıvranır. Odalar sıcak, hava boğucu. Kocakarının çamaşır yıkadığı tekneden ortalığa buhar yayılıyor.

Yegoriç somurtkan bir yüzle:

"Haydi, gidelim mi?" diye sorar.

Benim kiracı susar. Verdiği söz yüzünden canı pek sıkılır. İçmek isteğiyle, can sıkıntısıyla mücadele eder... ve tabiatıyla can sıkıntısı galebe çalar. Ondan sonrası belli...

Gece yarısı Yegoriç ile Potuhin çıkıp giderler, sabahleyin de Vasya, ninesinin şalının yerinde yeller estiğini görür.

İşte anlattığım olay bu dairede olmuştu. Şalın parasını içkiye veren Potuhin bir daha eve dönmedi. Nereye gittiğini bilmiyorum. O, kayıplara karıştıktan sonra kocakarı büsbütün içmeye başladı, ondan sonra yatağa düştü. Hastaneye kaldırdılar, küçük çocukları akrabadan birisi alıp götürdü. Vasya da işte şu çamaşırhaneye girdi. Gündüzleri ütülere ateş kor, geceleri de bira taşırdı. Çamaşırhaneden kovulunca öteki üç kızdan birinin yanına girdi. Aldığı emirleri yerine getirmek için bütün gece sokaklarda dolaşıyordu. Artık ona "tavcı" diyorlardı. Daha sonra ne oldu bilmiyorum.

İşte bu odada da bir dilenci çalgıcı tam on yıl oturmuştu. Öldüğü zaman yatağının içerisinden tam yirmi bin ruble çıktı.

1887

Kulis Arasında

"Kılık değiştirme vodvili" oynanıyordu. Kendini tamamıyla kutsal sanata adamış olan genç ve güzel artistlerden Klavdiya Materna koşa koşa kendi giyinme odasına girdi. Çabucak husar kılığına girebilmek için hemen üstündeki çingene kostümünü çıkarmaya koyuldu. Güzel artist, yeni giyeceği kostümün bedenine iyice yapışması için anadan doğma soyunmaya karar verdi.

Genç kadın tamamen soyunarak ve soğuktan hafif ürpermeler geçirerek husar külotunu düzeltmeye koyulduğu sırada, birisinin derin derin göğüs geçirdiğini fark eder gibi oldu. Hemen gözlerini yusyuvarlak açarak kulak kabarttı. Evet, gerçekten birisi göğüs geçiriyordu, hatta kulağına:

"Günahlarımız büyük... Ah," gibi bir fısıltı bile çalındı.

Şaşıran artist, odasını iyice gözden geçirdikten ve kuşku çekecek hiçbir şey göremedikten sonra, odanın biricik mobilyası olan kanepenin altına bakmaya karar verdi.

Kadın, kanepenin altına bakınca, derin bir şaşkınlığa ve korkuya kapılmaktan kendini alamadı. Kanepenin altında uzun boylu bir erkek vardı.

Genç artist, bir adım geriye sıçradı. Çıplak bedenini husar peleriniyle örtmeye çalışarak dehşetle haykırdı:

"Orada kim var?.."

Kanepenin altından titrek bir ses duyuldu;

"Benim, ben... Korkmayınız!.. Benim... Sus sus..."

Bir döşemenin gıcırdamasını andıran bu hım hım fısıltının tiyatronun sahibi İndükov'a ait olduğunu anlamak, artist için hiç de güç olmadı.

Genç artist, şakayık gibi kızararak, öfkeyle:

"Siz misiniz?" diye haykırdı. "Nasıl cesaret edebildiniz? Namussuz, alçak ihtiyar!.. Demek ki siz ta başından beri buradasınız? Bir bu eksikti..."

İndükov, dazlak kafasını kanepenin altından uzatarak:

"Yavrucuğum, güvercinim," diye söylendi, "darılmayınız şekerim!.. Beni öldürünüz, bir yılanı ezer gibi ayaklarınızla çiğneyiniz! Ama gürültü yapmayınız?.. Ben hiçbir şey görmedim. Görmüyorum, hiçbir şey de görmek istemiyorum. Siz boşuna üzülüyorsunuz, benim eşsiz güzelim! Bir ayağı çukurda olan şu ihtiyara kulak veriniz!.. Burada bulunuşumun biricik nedeni, hayatımı kurtarmak kaygısıdır. Mahvoluyorum!.. Baksanıza başımdaki saçlar dimdik oldu. Benim Claşenka'nın kocası Prindin, Moskova'dan gelmiş!.. Herif beni bulup öldürmek için tiyatronun altını üstüne getirmiş... Korkunç bir şey. Ben o hergeleye Claşenka'dan başka, üstelik 5 bin ruble de borçluyum..."

"Alçak herif buradan gidiniz!.. Yoksa ben ne yapacağımı bilirim."

"Şekerim, diz çökerek yalvarıyorum. Sizin odanızdan başka, ben, o heriften nereye kaçabilirim?.. Buradan başka nerede olsam beni bulabilir!.. Yalnız buraya burnunu sokmaya cesaret edemez!.. Rica ederim, yalvarırım. Tam iki saat önce onu gördüm. Birinci perde oynanırken kulis arasında duruyordum... Bir de ne göreyim, herif parterden sahneye doğru gelmiyor mu?.."

Kadın büyük bir dehşet içinde:

"Demek ki siz dram oynanırken de buradaydınız... Ve... Ve her şeyi gördünüz?.."

Tiyatro sahibi ağlamaya başladı!..

"Korkuyorum, titriyorum... Herif beni öldürecek!.. Nijni'deyken herif bir seferinde bana tabancayla ateş etmişti. Hatta bunu gazeteler bile yazmıştı."

"E... Artık ben bu kadarına katlanamam. Hemen buradan çıkınız. Benim sahneye çıkma vaktim geldi... Gitmek zorundayım. Çıkınız, yoksa bağırırım... Başınıza şu lambayı atarım..."

"Susss... Siz benim biricik umudumsunuz! Maaşınızı elli ruble artıracağım. Elli ruble... Yalnız beni buradan kovmayınız!.."

Artist bir kostümle bedenini örterek, bağırmak üzere kapıya gitti... İndükov emekleyerek onun arkasından koştu ve artisti bacağından yakaladı... Âdeta tıkanarak:

"Beni kovmayınız. Maaşınızı yetmiş beş ruble artıracağım," diye fısıldadı. "Ayrıca ikramiye de vereceğim!.."

"Yalan söylüyorsunuz!.."

"Allah belamı versin ki doğru!.. Yemin ederim. Hem ikramiye hem de yetmiş beş ruble zam."

Klavdiya Mateyevna bir an duraksadı. Sonra kapıdan ayrıldı. Âdeta ağlar gibi bir sesle:

"Ama siz hep yalan söylersiniz," dedi...

"Yalan söylüyorsam yerin dibine gireyim... Cennetin yüzünü görmeyeyim!.. Ben bu kadar aşağılık bir adam mıyım?"

Artist sonunda razı oldu.

"Peki öyleyse," dedi! "Ama sözünüzü unutmayınız!.. Tekrar kanepenin altına giriniz!.."

İndükov, derin derin ve burnundan soluyarak kanepenin altına girdi. Artistse çarçabuk giyinmeye başladı. Kendi soyunma odasında yabancı birisinin bulunması, artistin çok zoruna gidiyor, âdeta vicdan azabı çekiyordu. Ama bütün bu fedakârlıkları kutsal sanat adına yapmış olduğunu düşündükçe, vicdan azabı etkisini yitiriyordu. Hatta aradan bir süre geçtikten ve artist husar kostümünü giyinmeye başladıktan sonra, yüreğinde tiyatro sahibine karşı bir acıma bile duydu.

"Kuzma Alekseyiç," diye söylendi, "orada üstünüz başınız kirlenecek, çünkü elime ne geçerse ben oraya atarım."

Vodvil bitti. Artisti son bir kez daha sahneye çağırdılar.

Ona güzel bir çelenk hediye ettiler. Çelengin üzerindeki kurdelede, "Hep bizimle olunuz" tümcesi yazılmıştı.

Genç artist, alkış tufanlarından sonra giyinme odasına dönerken kulis arasında İndükov'a rastladı: Üstü başı kirlenmiş, elbise-

leri buruşmuş olan tiyatro sahibinin, sevinçten gözleri parıldıyordu. Keyifle ellerini ovuşturarak:

"Hah hah hah," diye gülmeye başladı... "Şekerim biliyor musunuz ne oldu?.. Meğer gördüğüm adam Prindin değilmiş!.. Hah hah hah... Prindin'e benzettiğim adamın kırmızı sakalı beni şaşırttı. Çünkü Prindin'in de sakalı hem uzun hem kırmızıdır. İhtiyar bunak!.. Hah hah hah! Boşuna sizi rahatsız ettim."

Artist:

"Ama sözünüzü unutayım demeyiniz," dedi. "Verdiğiniz sözü hatırlayınız!.."

"Hatırlamaz olur muyum? Tabii hatırladım şekerim. Ben Prindin konusunda söz vermiştim. Ama mademki gördüğüm adam Prindin değilmiş, ne diye verdiğim sözü tutayım?.. Gördüğüm adam gerçekten de Prindin olsaydı, o zaman siz haklıydınız! Ama mademki Prindin değilmiş!.. Budalanın birini Prindin zannetmişim."

Artist kadın küplere bindi:

"Ne adilik, ne alçaklık!" diye söylendi...

"Gördüğüm adam sahiden Prindin olsaydı, o zaman sözümü tutmam için üstelemeye hakkınız olurdu. Hâlbuki adam, kim bilir kimdi?.. Belki kunduracının biriydi, belki de sözüm meclisten dışarı, bir terzi falandı. Ben böyle aşağı tabakadan adamlar için sözümü nasıl tutarım? Bu gibiler için ne diye para vereyim?.. Yoksa namuslu bir adamım!.."

İndükov, hem kulis arasında yürümeye başladı hem de yine, eliyle işaretler yaparak sözünü sürdürdü:

"Gördüğüm adam gerçekten Prindin olsaydı, o zaman ben sözümü tutmak zorunda kalırdım. Ama herif kim bilir kimdi?.. Kızıl saçlı bir herif."

1885

Sınavdan Sonra

Yunancadan sınava girmeye hazırlanan Vanya Ottepelev, evdeki tüm kutsal tasvirleri öptü. Bu işi yaparken içini bir kurt kemiriyordu, yüreği buz kesiliyor, küt küt atıyor, bilinmezlikle dolu geleceği bekleyerek hopluyordu. Sınavdan kaç alacaktı? Üç mü, yoksa iki mi? Kutsanmak üzere beş altı kez annesinin önüne diz çöktü, evden çıkarken de teyzesini: "Benim için Tanrı'ya dua et!" diye uyardı. Okula giderken dilenciye iki kapik verdi, bununla bilgisizliğini bağışlatacağını umuyordu. İnşallah bu sadakası kabul olur da sınavda şu "tessarakonta" ve "oktokaydeka"lı sayı adlarını sormazlardı.

Okuldan döndüğünde geç olmuştu, saat beşe geliyordu. Odaya girdi, sessizce yatağa uzandı. Zayıf yüzü solgundu. Ağlamaktan kızaran gözlerinin çevresi çürümüştü.

Annesi karyolaya yaklaşarak:

"Ne oldu? Nasıl, geçtin mi bari? Kaç aldın?" diye sordu.

Vanya, gözlerini kırpıştırdı, ağzını çarpıttı, ağladı. Annesi sarardı, ağzı açık kaldı, elleri iki yana düştü. Onarmaya çalıştığı kısa çocuk pantolonu elinden yere kaydı.

"Neye ağlıyorsun? Demek ki geçemedin?" diye sordu.

"Çak... Çaktım... İki aldım."

Annesi:

"Biliyordum! Böyle bir şey olacağını hissediyordum. Ah, Tanrım! Nasıl oldu da geçemedin? Neden? Hangi dersten?"

"Yunancadan... Ben anneciğim... Bana 'Phero'nun geleceği nasıldır diye sordular, ben de... 'oysomay' diyecek yerde 'opsomay' de-

dim. Sonra... Sonra... Eğer son hece uzunsa uzatma işareti konmaz, bense... Ben şaşırdım, burada 'alpha'nın uzun olduğunu unuttum... Tuttum, uzatma işareti koydum. Sonra Artakserksov, enklitik cüzleri saymamı söyledi... Ben saymaya başladım, kazara araya bir zamiri karıştırmışım... Yanıldım... O da tuttu, iki numara attı... Ben dünyanın en mutsuz insanıyım... Bütün gece çalıştım... Bu hafta, her sabah saat dörtte kalkıyordum."

"Hayır, asıl mutsuz olan sen değil, benim, rezil çocuk! Mutsuz olan benim! Beni bir kibrit çöpüne çevirdin, yezit, zalim, alnımın kara yazısı! Senin gibi bir soysuz için ağlıyorum, iki büklüm oluyorum, üzülüyorum, iç acısı çekiyorum, bütün bunlara karşılık senden ne görüyorum? Ne biçim okuyorsun?"

"Ben... Ben çalışıyorum. Bütün gece... Kendiniz de gördünüz..."

"Canımı alsın diye Tanrı'ya yalvarıyorum, ama benim gibi günahkârlara ölüm göndermiyor... Başımın belası! Başkalarının çocukları insan evladı gibi, benimki ise bir tane olduğu hâlde ne bir fayda, ne bir mürüvvet! Sana dayak mı atayım yoksa? Döverdim, ama gücüm yok. Yarabbi, sen bana kuvvet ver!"

Annesi hırkasının eteğiyle yüzünü örttü, hıçkırmaya başladı. Vanya, keder içinde kıvrandı, alnını duvara dayadı. Odaya teyzesi girdi, olayı hemen kavrayarak sarardı, ellerini iki yana açtı:

"İşte bu... Hissetmiştim..." dedi. "Ta sabahtan beri içimde bir can sıkıntısı vardı... Eh, dedim, sanırım bir felaket olacak... İşte dediğim oldu."

Annesi:

"Ah haydut, ah başımın belası!" diye inledi.

Teyzesi, kahverengi başörtüsünü başından sinirli sinirli çekip atarken, kardeşine çıkıştı:

"Onu ne diye azarlıyorsun? Onun ne kabahati var? Kabahat hep sende! Evet, sende! Söyle bakayım, onu niçin bu okula verdin? Sen asillerden misin? Asilliğe mi özeniyorsun? Ha-a-a? Asilliği hemen size vereceklerdi, bekle dur! Ama işte benim Kuzya gibi ticarete atılmış olsaydı... Bak, Kuzya yılda beş yüz ruble kazanıyor. Şaka

değil, beş yüz ruble bu! Bu bilginlik sevdasına kapılalı beri hem kendine hem de çocuğa eziyet etmeye başladın, hay olmaz olaydı. Şu çocuğun hâline bir bak; zayıf, öksürüyor... On üç yaşında olduğu hâlde on yaşında gösteriyor."

"Hayır, Natsyacığım, hayır, kardeşim! O yezide az dayak attım! Dayak atmak gerekti, dayak!"

Oğluna yumruğuyla gözdağı vererek bağırdı:

"Ahhh... Hınzır, melun, başımın belası! Sana adamakıllı bir sopa çekmeliydim, ama ne çare, gücüm yok. Önce, daha küçükken, 'Döv, döv,' demişlerdi. Onları dinlemedim. İşte şimdi de cezasını çekiyorum. Sabret, senin yuvanı yaparım, sabret..."

Annesi, ıslak yumruğunu tehditle salladı, ağlaya ağlaya kiracısının odasına gitti. Kiracısı, Yevtihiy Kuzmiç Kuporosov, odasındaydı. Masasının başına oturmuş, *Kendi Kendine Dans Hocası* adlı kitabını okuyordu. Yevtihiy Kuzmiç, zeki, okumuş bir adamdı. Burnundan konuşur, yıkandığı sabunu öyle tuhaf kokar ki evdeki tüm kiracıları aksırtır. Perhiz günlerinde etli ekmek yer. Okumuş bir kızla evlenmek eğilimindedir, bunun için kiracıların en akıllısı sayılmaktadır. Tenor sesle şarkı söyler.

Vanya'nın annesi, gözyaşları arasında:

"Bayım!" dedi. "Ne olur, benimkine dayak atın... Lütfedin! Sınıfta kalmış, başımın belası! İnanır mısınız, geçememiş! Sağlığımın elverişsizliği yüzünden kendim cezalandıramıyorum... Benim yerime siz ona dayak atın, bu lütfunuzu benden esirgemeyin, Yevtihiy Kuzmiç! Hasta bir kadının dileğini yerine getirin!"

Kuporosov, kaşlarını çattı, burnundan derin derin soludu. Biraz düşündü, parmaklarıyla masayı tıkırdattı, yine içini çekerek Vanya'nın odasına gitti.

"Sizi demek okutuyorlar!" diye söze başladı. "Eğitiyor, yol gösteriyorlar, ama siz nasıl hareket ediyorsunuz? Niçin, ha?"

Kuporosov, böylece bir hayli konuştu, tam bir söylev verdi. Bilgiden, aydınlıktan, karanlıktan söz etti.

"Evet, delikanlı!"

Sözleri bitince belindeki kayış kemerini çıkardı, Vanya'yı elinden tutup kendine doğru çekti.

"Size başka türlü davranılmaz!" dedi.

Vanya, saygıyla eğildi, başını onun dizlerinin arasına soktu. Pembe, uzun kulakları, Kuporosov'un yeni, kahverengi çizgili triko pantolonunun arasında gidip gelmeye başladı...

Vanya, dayağı yerken hiç ses çıkarmadı. Akşamleyin yapılan aile toplantısında onu ticarete vermeyi kararlaştırdılar.

1883

Yılbaşı Hilecileri

Zahar Kuzmiç Diyadeçkin'in evinde bir gece partisi veriliyordu. Yeni yılı ve ev sahibi Malanya Tihonovna'nın doğum gününü birlikte kutluyorlardı.

Misafirler pek çoktu. Bunların hepsi de kerli ferli, ağırbaşlı, saygıdeğer, olumlu, ayık kişilerdi. İçlerinde bir tane bile aşağılık kimse yoktu. Hepsinin yüzünde bir sevimlilik, bir incelik, bir ağırbaşlılık okunuyordu. Büyük maroken kanepenin üzerinde evin sahibi Gusev ile Diyadeçkin'in veresiye mal aldığı bakkal Razmahalov oturmuş, çene çalıyordu. Konuşma konusu, kızlar ve nişanlılardı.

Gusev:

"Bugünlerde, içki içmeyen, ağırbaşlı, iş güç sahibi bir genç bulmak çok zor," diyordu. "Zor!.."

"En önemlisi, Aleksey Vasilyiç, evin içinde düzen olmasıdır. Bu olmazsa evin içinde... Şey de olmaz!"

"Evin içinde düzen yoksa, çek kuyruğundan. Şu dünyada ne saçmalıklar türedi."

Bunların yanı başında, iskemlelere oturmuş üç kocakarı, konuşanların ağızlarının içine bakıyordu. Gözlerinde şaşkınlık ve hayranlık okunuyordu. Köşede vaftiz babası Guriy Markoviç durmuş, Meryem Ana tasvirine bakıyordu. Ev sahibinin yatak odasından bir gürültü geliyordu. Burada genç kızlarla delikanlılar tombala oynuyordu. Kartelası bir kapikti. Oyun masasının yanında ortaokul birinci sınıf öğrencisi Kolya duruyor ve ağlıyordu. O da tombala oynamak istiyordu, ama ona izin vermiyorlardı. Küçük oluşu, parasının bulunmayışı sanki bir suç muydu?

"Sus budala, ağlama!" diye onu yatıştırmaya çalışıyorlardı. "Ne ağlayıp duruyorsun? Yoksa annenin gelip seni dövmesini mi istiyorsun?"

Bu sırada mutfaktan annenin sesi duyuldu:

"Bu ağlayan kim? Kolya mı? Anlaşılan attığım dayak az gelmiş! Kuzum Varvara Guryevna, şunun kulağını çeksene!"

Ev sahiplerinin sıradan, solmuş bir yorganla örtülü karyolasının üstünde kırmızı roplar giymiş iki kız oturuyordu. Kızların tam karşısında, yüzü kediye benzeyen ve İşçi Sigortalarında çalışan yirmi üç yaşlarında Kopayski adında bir genç duruyor, kızlara kur yapıyordu.

Delikanlı dikkati kendi üzerine çekmeye ve boynunu sıkan yakalığı parmaklarıyla gevşetmeye çalışarak:

"Benim evlenmeye niyetim yok," diyordu. "Kadın, insanların zekâsında parlak bir noktadır, ama adamı yok edebilir. Zararlı bir yaratık."

"Ya erkekler? Erkekler sevmek niteliğinden yoksundur. Onlardan her türlü kötülük beklenebilir."

"Ne kadar safsınız! Ben ne küstah ne de umursamaz bir adamım. Aksine duygu bakımından daima daha yüksek bir düzeyde oldukları kanısındayım."

Diyadeçkin'le büyük oğlu Grişa, kafesteki kurtlar gibi, odanın bir köşesinden ötekine gidip geliyordu. İçleri yanıyordu. İkisi de öğle yemeğinde içkiyi fazla kaçırmıştı. Şimdi de mahmurluklarını atmak için can atıyorlardı. Diyadeçkin mutfağa gitti. Karısı gözlemeleri toz şekere buluyordu. Diyadeçkin:

"Malaşa," diye karısına seslendi, "şöyle mezemsi bir şeyler versen! Konuklara meze..."

"Beklesinler... Şimdi içip, hepsini yer bitirirler, sonra saat on ikide onlara ne veririm? Ölecek değiller ya. Çekil git!.. Ayaklarımın altında dolaşma!"

"Yalnız bir kadehçik. Bundan sana hiçbir zarar gelmez! Olur mu?"

"Başımın belası, sana defol diyorum. Git konuklarının yanında otur, burada, mutfakta dolaşıp durma!"

Diyadeçkin, derin derin içini çekerek mutfaktan çıktı. Doğruca gidip, büyük duvar saatine baktı. Saat henüz on biri sekiz dakika geçiyordu. Dört gözle beklediği âna daha elli iki dakika vardı. Bu korkunç bir şeydi! Sofrada içki beklemek kadar kötü bir şey olamazdı. Ayazda beş saat tren beklemek, beş dakika içki beklemekten daha iyidir.

Diyadeçkin nefretle, öfkeyle saate baktı ve biraz dolaştıktan sonra saate yaklaşarak yelkovanı beş dakika ilerletti. Ya büyük oğlu Grişa? Ona şimdi içki vermezlerse, hemen kalkıp meyhaneye gidecek ve orada kafayı çekecekti. Sıkıntıdan ölmeye hiç de niyeti yoktu.

"Anneciğim," diye seslendi, "mezemsi bir şeyler vermiyorsun diye konuklar kızıp duruyor. Doğrusu bu düpedüz edepsizlik... Açlıktan öldürüyorsun insanları! Hiç olmazsa bir kadehçik versen!"

"Bekleyin! Az kaldı. Birazdan veririm. Sen mutfakta dolaşıp durma!"

Grişa kapıyı vurup çıktı ve belki yüzüncü seferdir, saate bakmaya gitti. Yelkovan acımasızdı. Hemen hemen eski yerinde duruyordu:

"Herhalde bu saat geri kalıyordur," diye söylendi ve işaret parmağı ile yelkovanı beş dakika ilerletti.

Kolya da saatin yanından geçiyordu. Tam saatin önünde durdu ve zamanı hesaplamaya koyuldu. O da, büyük bir sabırsızlıkla herkesin "Urra!" diye bağıracağı ânı bekliyordu. Yelkovan inadına ağır davranıyor, onun yüreğini parçalıyordu. Bir iskemleye çıktı, ürkek ürkek çevresine bakındı ve sonsuzluktan beş dakika çaldı.

Kızlardan biri Kopayski'ye seslenerek:

"Kuzum ne oluyorsunuz?" dedi. "Sabırsızlıktan ölüyorum. Gidip *kel-ör-til** olduğunu öğrensenize! Yeni yıla giriyoruz Yeni yıl, yeni mutluluk demektir."

---

* Fransızca "Saat kaç?" anlamına gelen *Quelle heure est-il?* sözleridir. *–H. Âli Ediz*

Kopayski, ayaklarını takırdatarak saate koştu. Akreple yelkovana bakarak:

"Hay Allah belasını versin," diye söylendi. "Daha da bir sürü vakit var! Oysa karnım zil çalıyor. 'Urra!' diye bağırdıkları zaman ne olursa olsun Katya'yı öpeceğim."

Kopayski saatin yanından ayrıldı, durdu. Biraz düşündükten sonra, tekrar geri döndü. Eski yılı altı dakika kısalttı. Diyadeçkin iki bardak su içti. Ama hâlâ içi yanıyordu. Dolaşıyor, dolaşıyor, dolaşıyordu. Karısı her seferinde onu mutfaktan kovuyordu. Pencerede durmakta olan şişeler, onu âdeta yüreğinden vuruyordu. Ne yapmalı idi? Artık dayanma gücü kalmamıştı. Yine son çareye başvurdu. Saat emrinde idi. Saatin duvarda asılı durduğu çocuk odasına gitti. Orada, baba yüreğinin yansız kalamayacağı bir durumla karşılaştı. Oğlu Grişa, saatin önünde durmuş, yelkovanı ileri doğru itiyordu:

"Sen... Sen... Sen orada ne yapıyorsun? Ha? Yelkovanı niye ilerlettin? Aptal çocuk! Ha? Niye bunu yaptın? Ha?"

Diyadeçkin öksürdü. Suratını korkunç denecek biçimde buruşturdu ve elini salladı.

"Niye bunu yaptın? Ha? Sürsene ileri budala herif!"

Diyadeçkin oğlunu saatin yanından ittikten sonra, kendisi yelkovanı dürttü.

Yeni yıla on bir dakika kalmıştı. Baba ile oğul misafir salonuna döndü ve sofrayı hazırlamaya başladı. Baba:

"Malaşa!" diye karısına bağırdı. "Şimdi yeni yıla gireceğiz!"

Karısı, Malanya Tihonovna mutfaktan çıkarak, kocasının doğru söyleyip söylemediğini anlamaya koştu. Uzun uzun saate baktı: Kocası yalan söylememişti.

"Şimdi ne yapayım?" diye kendi kendine söylendi. "Domuzlu fasulye daha pişmedi. Gördün mü felaketi! Şimdi onlara ne vereyim?"

Kadın biraz düşündükten sonra, titreyen eliyle yelkovanı geriye itti. Eski yıl yirmi dakika kazanmıştı.

"Beklesinler!" diye söylenerek mutfağa koştu.

1883

Memurun Ölümü

Bir gece, mümeyyiz İvan Dmitriç Çerviyakov, ikinci sıra koltuklardan birine oturmuş, dürbünle *Kornevil Çanları*'nı seyrediyordu. Çerviyakov seyrediyor, mutluluğun en yükseklerine ulaştığını duyuyordu. Derken birdenbire... Hikâyelerde bu "derken birdenbire"lere sık sık rastlanır. Yazarlar haklı: Yaşam beklenmedik şeylerle öylesine dolu ki... Derken birdenbire yüzü buruştu. Gözleri kaydı, soluğu kesildi. Dürbünü gözünden ayrıldı, eğildi ve... "Hapşuuu!.." diye aksırdı. Bildiğiniz gibi aksırık, hiçbir yerde, hiç kimseye yasak edilmemiştir. Köylüler de aksırır, emniyet amirleri de aksırır, hatta bazen, danışmanların bile aksırdığı olur. Herkes aksırır. Çerviyakov hiç de bozulmadı, mendili ile ağzını burnunu sildi, nazik bir insan gibi, kimseyi rahatsız edip etmediğini anlamak için çevresine bakındı. Ve hemen utanmak zorunda kaldı; önünde, birinci sıra koltuklardan birinde oturmakta olan yaşlı bir beyin, kafasını, ensesini eldiveni ile dikkatle silmekte olduğunu, bir şeyler mırıldandığını gördü. Çerviyakov, ihtiyarın Ulaştırma Bakanlığında çalışan sivil generallerden Brizjalov olduğunu fark etmekte gecikmedi.

'Adamın üstünü başını berbat ettim,' diye düşündü. 'Gerçi, benim amirim değil, yabancı, ama ne de olsa hoş bir şey değil. Özür dilemeliyim.'

Çerviyakov, öksürdü, gövdesini biraz ileri doğru verdi, generalin kulağına:

"Af buyurun, efendimiz," diye fısıldadı; "üstünüzü başınızı berbat ettim. İstemeyerek oldu."

"Zararı yok, zararı yok!.."

"Allah rızası için af buyurun! Ama ben... böyle olmasını istemezdim."

"Ama oturunuz rica ederim. Bırakın da dinleyeyim!.."

Çerviyakov utandı, alık alık sırıttı, sahneye bakmaya başladı. Tiyatroyu seyrediyor ama zevk duymuyordu. İçini bir kurt kemirmeye başlamıştı. Perde arasında Brizjalov'a yaklaştı, yanı başında yürüdü, ürkekliğini yenerek mırıldandı:

"Efendimiz, üstünüzü başınızı berbat ettim. Af buyurun! Oysa ben... Hiç de böyle olmasını istemiyordum."

General:

"Yeter artık canım, ben onu unutmuştum bile, oysa siz boyuna tekrarlayıp duruyorsunuz," diye söylendi, alt dudağını da hızlı hızlı oynatmaya başladı.

Çerviyakov, kuşkuyla generale bakarak: 'Unutmuş ama gözleri hain hain bakıyor, konuşmak bile istemiyor,' diye düşündü. 'Bunun bir doğa yasası olduğunu kendisine anlatmalıydım. Yoksa herif tükürmek istediğimi sanabilir. Şimdi sanmasa bile, sonra sanabilir.'

Çerviyakov evine gelince ettiği kabalığı karısına anlattı. Karısı, görünüşe göre olup biteni pek de umursamadı. Yalnız korktu, ama Brizjalov'un bir "yabancı" olduğunu öğrenince rahat bir nefes aldı:

"Neyse sen yine de gidip ondan özür dile," dedi. "Sosyete hayatında nasıl davranılacağını bilmediğini sanabilir."

"Bütün sorun işte burada ya! Ben özür diledim ama o biraz tuhaf davrandı. Akla yakın bir söz söylemedi. Hoş, konuşmaya da vakti yoktu ya."

Ertesi gün Çerviyakov yeni üniformasını giydi, tıraş oldu, meseleyi Brizjalov'a anlatmaya gitti. Brizjalov'un bekleme odasına girince orada birçok ricacı, bunların arasında da, ricacıların dertlerini dinlemeye başlamış olan Brizjalov'u gördü. General, birkaç ricacının derdini dinledikten sonra gözlerini Çerviyakov'a kaldırdı. Mümeyyiz:

"Dün gece 'Arkadi'de," diye anlatmaya başladı, "eğer hatırlarsanız efendimiz, aksırmış ve... istemeyerek üstünüzü başınızı berbat etmiştim. Af..."

Sivil general:

"Ne saçma şey... Aman yarabbi," diye mırıldandı ve bir başka ziyaretçiye dönerek: "Siz ne istiyorsunuz?" diye sordu.

Çerviyakov sararak: 'Konuşmak istemiyor,' diye düşündü. 'Demek ki kızıyor. Hayır, bunu böyle bırakmamalıyım... Ona anlatmalıyım.'

Sivil general, son ricacı ile konuşmasını bitirip çalışma odasına yürüyünce, Çerviyakov da arkasından yürüdü.

"Efendimiz," diye mırıldandı. "Efendimizi rahatsız etmek cesaretinde bulunuyorsam, bu sadece içimdeki pişmanlık duygusundan ileri geliyor. Siz de bilirsiniz ki efendimiz, isteyerek yapmadım."

Sivil general, ağlamaklı suratını astı, elini sallayarak:

"Ama siz benimle düpedüz alay ediyorsunuz!" dedi, kapının arkasında kayboldu.

Çerviyakov evine giderken şöyle düşündü: 'Bunda hiçbir alay yok. Bir türlü anlamıyor, bir de general olacak. Öyleyse artık ben de bu palavracıdan af maf dilemem. Canı cehenneme! Ona bir mektup yazarım. Ama bir daha gitmem, vallahi gitmem.'

Çerviyakov evine giderken böyle düşünüyordu. Generale mektup yazmadı. Düşündü taşındı, ama bu mektubu bir türlü toparlayıp yazamadı. Ertesi gün kendisinin gidip işi anlatması gerekirdi.

General sorgu dolu gözlerini ona diktiği zaman Çerviyakov:

"Dün efendimizi, buyurduğunuz gibi, alay etmek için rahatsız etmeye gelmemiştim. Aksırırken üstünüzü başınızı berbat ettiğim için özür dilemeye gelmiştim. Alay etmek benim ne haddime? Bizler alay etmeye kalkarsak o zaman, efendime söyleyim, insanlara saygı kalır mı?"

Mosmor kesilen, sapır sapır titreyen general, birdenbire:

"Defol!.." diye bağırdı.

Dehşetinden kireç gibi olan Çerviyakov, bir fısıltı hâlinde:

"Ne buyurdunuz?" diye sordu.

General ayaklarını yere vurarak:

"Defol!.." diye tekrarladı.

Çerviyakov'un karnında bir şeyler koptu. Hiçbir şey görmeden, geri geri kapıya gitti, sokağa çıktı, yürüdü. Bir makine gibi evine gelince, üniformasını çıkarmadan kanepeye uzandı ve... Öldü.

1883

Kadın Gevezeliği

Genç bir kadın olan ve o sabah Kırım'dan gelmiş bulunan Natalya Mihaylovna öğle yemeği yiyor ve hiç durmadan kocasına Kırım'ın güzelliklerini anlatıyordu. Sevinmiş olan kocası, karısının heyecan dolu yüzüne sevgi ile bakıyor, onu dinliyor, arada sırada da ona sorular soruyordu. Laf arasında:

"Diyorlar ki, Kırım'da hayat çok pahalıymış?" dedi.

"Bilmem ki ne diyeyim? Bence, şekerim, oradaki hayat pahalılığını büyütüyorlar. Şeytan, anlatıldığı gibi korkunç değildir. Örneğin biz Jülya Petrovna ile çok rahat ve konforlu bir evi yirmi rubleye tutmuştuk. Yavrucağım, her şey yaşamasını bilmeye bağlıdır. Tabii dağlara filan, örneğin Ay-Petri'ye kadar çıkmaya kalkar, beygir, kılavuz tutarsan, elbette o zaman pahalıya mal olur. Hem de müthiş pahalı! Vasiçka, oranın dağlarını bir görsen! Düşün bir kere, yüksek yüksek, kiliseden bin kez daha yüksek dağlar! Tepeleri öyle dumanlı, öyle dumanlı, öyle dumanlı ki... Eteklerinde ise kayalar... Çamlar... Ah, hatırlamak bile istemiyorum."

"Ha, bak hatırıma gelmişken söyleyeyim... Sen yokken ben bir dergide, oradaki kılavuzlara ilişkin bir yazı okudum. Bunlar ne edepsiz adamlarmış! Kuzum bunlar gerçekten de öyle olağanüstü insanlar mı?"

Natalya Mihaylovna tiksinti ile suratını buruşturdu, başını salladı:

"Basbayağı kılavuz işte... Hiçbir özelliği yok... Zaten onları uzaktan belli belirsiz görmüştüm. Onları bana göstermişlerdi ama ben aldırış etmemiştim. Şekerim, zaten bu çeşit insanlara eskiden beri hiç sempatim yoktur."

"Söylediklerine göre bunlar müthiş birer Don Juan'mış!"

"Olabilir. Öyle iğrenç kadınlar var ki..."

Natalya Mihaylovna, güya korkunç bir şey hatırlamış gibi birdenbire yerinden fırladı, ürkmüş bakışlarla yarım dakika kadar kocasını süzdü, sonra her sözcüğü uzatarak:

"Vasiçka sana, ne ahlaksız kadınlar bulunduğunu anlatayım," dedi. "Ah ne ahlaksız kadınlar! Hem de aşağı veya orta tabakadan değil de, şu kurumlarından geçilmeyen aristokrat kadınlardan söz ediyorum. Korkunç bir şey... Âdeta gözlerime inanamamıştım. Ölsem yine hatırımdan çıkmayacak! İnsan nasıl da bu kadar aşırı gidebilir, bilmem ki... Vasiçka, canım anlatmak bile istemiyor... Örneğin yol arkadaşım Jülya Petrovna'yı alalım. Bunun son derece iyi bir kocası, iki de çocuğu var... İyi bir aileden, her zaman da namusluluk taslar durur... Bir gün ne olsa beğenirsin?.. Ama şekerim, tabii *entre nous** kimseye söylemeyeceğine namusun üzerine söz verir misin?"

"Allah Allah! Tabii canım, kimseye söylemem!"

"Namusun üzerine söz veriyor musun?.. Bak karışmam! Sana inanıyorum..."

Kadın elindeki çatalı bir kenara bıraktı, yüzüne gizemli bir anlam vererek fısıltı ile anlatmaya başladı:

"Bak şöyle bir şey oldu... Bu Jülya Petrovna dağa gitmişti. Hava çok güzeldi. O kılavuzuyla önden gidiyordu. Biraz geriden de ben gidiyordum. Üç, dört verst gitmiş ya da gitmemiştik, biliyor musun Vasiçka, birdenbire Jülya haykırdı ve göğsünü tuttu, yanındaki kılavuz onu belinden yakaladı, yoksa eyerden yuvarlanıp gidecekti. Ben de kılavuzumla yanına koştum. 'Ne var? Ne oluyorsun?' dedim. Arkadaşım: 'Ah,' diye bağırıyordu, 'ölüyorum. Üstüme bir fenalık geldi... Daha fazla gidemem!' Ne kadar korktuğumu tahmin edemezsin!.. 'Şu hâlde geri gidelim,' dedim. 'Hayır, *Natalie*'** dedi, 'geri gidemem! Bir adım daha atsam mutlaka sancıdan ölürüm.

* Aslında Fransızcadır: "Aramızda". –*H. Âli Ediz*

** Fransızca yazılmıştır. "Natalya" demektir. –*H. Âli Ediz*

Üzerime bir titreme geldi.' Arkadaşım bunları söyledikten sonra Allah rızası için şehre dönüp odasındaki damlayı alıp getirmemiz için bana ve kılavuzumuz Süleyman'a yalvarmaya başladı."

Kocası alnını kaşıyarak:

"Dur hele," diye mırıldandı. "Seni pek de anlayamıyorum. Sen bundan önce şu kılavuzları ancak uzaktan gördüğünü söylemiştin! Şimdi ise Süleyman adlı birinden söz ediyorsun."

Kadın hiç bozulmadan suratını ekşitti:

"Aman sen de, yine sözcüklere takılıyorsun!.. Benden kuşkulanılmasına dayanamam! Dayanamam! Budalaca bir hareket vesselam!"

"Takıldığım falan yok ama, ne diye yalan söylüyorsun? Tatarlarla dağlara çıkmışsın, pekâlâ! Ama yalana ne gerek var?"

Kadın öfkelendi:

"Hiç! Tuhaf adam! Süleyman'ı kıskanıyor! Kılavuzsuz dağlara nasıl gidebileceğini düşünüyorum da!.. Mademki oradaki yaşama tarzını bilmiyorsun, anlamıyorsun, sus bari!.. Çeneni kapa! İnsan yanında kılavuz olmadan oradan oraya adım bile atamaz!"

"Daha neler?"

"Rica ederim, öyle aptal aptal sırıtma! Ben Jülya değilim. Ben onu hoş görmüyorum. Gerçi ben de melek olduğum savında değilim ama o kadar da aşırı gidenlerden değilim. Benim Süleyman hiçbir zaman sınırını aşmış değildir. Hayır! Örneğin Mehmetkul, Jülya'nın yanından hiç ayrılmadığı hâlde, saat on biri çalar çalmaz ben: 'E haydi bakalım Süleyman marş!' kumandasını verirdim. Benim budala Tatarım da kalkıp giderdi. Şekerim, ben onu hep yumruk altında tutardım. Örneğin paradan ya da bir başka şeyden söz açtı mı, ben hemen: 'Ne? Nasıl? Nasıl?' diye ona bir çıkışırdım. Onun da korkudan ödü patlardı. Hah, hah, hah... Bilsen Vasiçka, gözleri kömür gibi simsiyah. Öyle gülünç, budalaca bir yüzü var ki... Ben onu öyle bir baskı altında tutardım ki. Na..."

Kocası, ekmek hamurundan yaptığı yuvarlaklarla oynayarak:

"Tahmin ediyorum!" diye mırıldandı.

"Seninki de saçma Vasiçka! Ben senin düşüncelerini biliyorum. Ne düşündüğünü tahmin ediyorum. Ama seni temin ederim ki, gezinti zamanlarında bile sınırını bilirdi. Örneğin dağa ya da Uçansu çavlanına gidiyoruz, ben ona hep: 'Süleyman, arkadan geleceksin! Dikkat et!' diye uyarıda bulunurdum. O zavallı da daima arkadan gelirdi, dahası... En duygusal yerlerde bile ben ona: 'Ne olursa olsun, bir Tatar olduğunu, benim de bir devlet danışmanının karısı bulunduğumu unutmayacaksın!' demekten geri kalmazdım. Hah hah!"

Kadın bir kahkaha attı, sonra acele çevresine bir göz gezdirdi ve yüzüne korkmuş bir anlatım vererek fısıldadı:

"Ama Jülya! Ah şu Jülya! Vasiçka ben anlarım, insan hayattan niçin biraz kâm almasın, niçin eğlenmesin? Bütün bunlar mümkün... Şakalaş, seni kimse ayıplamaz, ama bunları ciddiye almak, olaylar çıkarmak... Hayır, ne dersen de ama ben bunu anlamam! Düşün ki, kıskanıyordu. Budalaca bir hareket değil mi? Bir gün Mehmetkul, bana gelmişti. Jülya evde yoktu. Tabii ben de Mehmetkul'u kendi odama çağırdım. Şuradan buradan konuşmaya başladık. Biliyor musun onlar çok hoş insanlar... Farkına varmadan geceyi geçirdik. Derken, birdenbire içeri Jülya girdi. Bana, Mehmetkul'a bir saldırdı. Birtakım numaralar yaptı. Doğrusu Vasiçka, bunu bir türlü anlamıyorum."

Vasiçka öksürdü, kaşlarını çattı ve odanın içinde dolaşmaya başladı. Acı bir gülümseyişle:

"Diyecek yok doğrusu," dedi. "Orada neşeli vakit geçirmişsiniz!"

Natalya Mihaylovna gücendi:

"Ne saçma şey," dedi. "Senin ne düşündüğünü ben biliyorum. Sen her zaman böyle iğrenç şeyler düşünürsün!.. Artık sana hiçbir şey anlatmayacağım! Hayır, anlatmayacağım!"

1886

Sinir Bozukluğu

Mimar Dimitri Osipoviç Vaksin, o akşam bulunduğu bir ispirtizma hadisesinin taze intibaları altında, şehirden sayfiyedeki evine döndü.

Vaksin soyunarak boş yatağına girdi. (Madam Vaksin evde yoktu, Troitsa'ya gitmişti.) Gayriihtiyari, bu akşam geçen hâdiseleri düşünmeye başladı... Aslına bakarsanız herhangi bir ispirtizma vakası falan olmamış, sadece ispirtizma hakkında bir yığın korkunç şey anlatılmıştı. Toplantıda hazır bulunan genç kızlardan biri, insanın aklından geçen şeyleri keşfetmekten söz açmış; derken bahis ruhlara intikal etmiş; ruhlardan hayaletlere, canlı canlı gömülen insanlara geçilmişti... Gene orada hazır bulunanlardan birisi, mezarında bir yandan öte yana dönen bir ölünün hikâyesini anlatmıştı... Bizzat mimar Vaksin de orada hazır bulunan kızlara, ruhlarla nasıl konuşmak icap edeceğini anlatmış; hatta bu arada merhum amcasının ruhunu davet ederek onunla konuşma tecrübelerine girişmişti...

Vaksin, yorganı başına çekerek düşünmeye başladı: 'Doğada esrarengiz ve korkunç birçok şey var... Fakat korkunç olan ölüler değil, bilinmeyenlerdir.'

Saat, gecenin birini çaldı... Vaksin yatağında, bir yanından öte yanına döndü; yorganının altından, köşede yanmakta olan Meryem ana kandiline baktı. Kandil donuk bir ışıkla yanıyor ve mimarın başucundaki merhum amcasının resmini hayal meyal aydınlatıyordu.

Vaksin'in aklına birdenbire şu fikir geldi: 'Ya bu yarı karanlığın içinde amcamın hayali peyda oluverirse?.. Fakat hayır, bu mümkün değil.'

Hayaletler, batıl inançlar, cahil ve gelişmemiş kafaların mahsulüdür. Fakat buna rağmen, Vaksin başını iyice yorganın altına soktu, sıkı sıkıya gözlerini yumdu. Hayalinde, mezarda bir yandan diğer yanına dönen ölü canlandı. Merhum kaynanasının ve diğer bazı ölülerin hayallerini görür gibi oldu... Bu arada gözleri önüne tanıdığı, suda boğulmuş bir kız geldi.

Vaksin, kafasındaki bu korkunç fikirleri kovmaya çalıştı. Fakat bunları kovmaya çalıştığı nispette, onlar daha kuvvetle canlanıyordu. Âdeta korkmaya başladı...

'Hay Allah belâsını versin!.. Âdeta küçük bir çocuk gibi korkuyorum!..'

"Tik-tak... tik-tak... tik-tak..." Duvarın ötesinden saatin tik takları duyuluyordu. Birdenbire, uzaklardan bir yerden bir bekçi düdüğü kulağına çalındı. Düdük sesi ağır, ürkütücü ve korkunçtu. Vaksin'in ensesinde ve sırtında soğuk karıncalar dolaştı.

Başucunda birisinin ağır ağır nefes almakta olduğunu zannetti; âdeta amcası çerçeveden çıkmış, başucuna gelmişti... Vaksin'i müthiş bir korku aldı. Korkudan dişleri kilitlendi, nefesi tıkandı... Nihayet, açık olan pencereden bir mayısböceği içeri girerek başucunda cırlamağa başladığı zaman, kendini tutamadı ve zili çaldı.

Bir dakika sonra kapının dışından mürebbiyenin sesi duyuldu:

"Dimitri Osipiç, was wollen Sie?"*

Vaksin sevinerek:

"Ah! siz misiniz, Rozali Karlovna? Siz niçin rahatsız oldunuz?.. Gavril gelseydi olmaz mıydı?.."

"Şehre gitmesi için Gavril'e siz izin vermiştiniz!.. Glafira da dün geceden beri bir yere misafirliğe gitti, evde benden başka kimse yok.. Was wollen Sie doch?"**

---

* "Ne istiyorsunuz?" demektir. *-H. Âli Ediz*

** "Fakat siz ne istiyorsunuz?" *-H. Âli Ediz*

"Ben mi?.. Ben, bak ne söylemek istiyorum... Şey... fakat siz sıkılmayınız, içeri giriniz!.. İçerisi karanlıktır."

Vaksin'in yatak odasına kırmızı yanaklı şişman Rozali Karlovna girdi ve bekleme vaziyeti aldı.

"Oturunuz rica ederim.. Bakınız ben sizi niçin çağırdım."

Vaksin, 'Acaba ona ne sorsam?' diye düşündü ve yan yan amcasının duvardaki resmine baktı... Soğukkanlılığının dönmekte olduğunu hissederek sözüne devam etti:

"Bakınız, sizden şunu rica etmek istiyorum: Yarın sabahleyin birisi şehre giderken bana... şey... fişek almalarını tembih etmeyi unutmayınız!.. Otursanıza..."

"Fişek?.. İyi... Was wollen Sie noch?.."*

"Ich will..."** Hayır, hayır, başka hiçbir şey istemiyorum. Rica ederim oturunuz!.. Belki hatırıma daha başka şeyler de gelir..."

"Bir kızın, yalnız bir erkeğin odasında oturması uygun değil... Görüyorum ki siz çok şakacısınız!.. Bir fişek için insanı yatağından kaldırmazlar.. Ben anlıyorum..."

Rozali Karlovna, gerisin geri dönerek odadan dışarı çıktı. Mürebbiyeyle konuşmaktan biraz sükûnet bulan ve kendi korkaklığından utanan Vaksin, yorganı başına çekerek gözlerini kapadı. On dakika kadar kımıldamaksızın yattı. Fakat sonra gene aynı manasız fikirler kafasına hücum etti... El yordamıyla kibriti bularak mumu yaktı... fakat ışığın da bir faydası olmadı... Ürkmüş olan Vaksin'e köşeden birisi bakıyor, amcası gözlerini kırpıyor gibi geldi.

'Tekrar zili çalar, mürebbiyeyi çağırırım,' diye düşündü. 'Hasta olduğumu söyler, ondan bir ilaç isterim.'

Vaksin zili çaldı. Fakat bir cevap alamadı. Bir defa daha zili çaldı. Zile cevap olarak, uzaklarda gene bekçinin korkunç düdüğü öttü...

Müthiş bir korkuya kapılan Vaksin, istavroz çıkararak ve korkaklığına küfrederek, don-paça, yalınayak odasından fırladı ve

* "Daha ne istiyorsunuz?" demektir. *–H. Âli Ediz*

** "Ben istiyorum." *–H. Âli Ediz*

mürebbiyenin kapısı önüne gitti. Mürebbiyenin kapısını yumruklayarak korkudan titreyen bir sesle:

"Rozali Karlovna, Rozali Karlovna, uyuyor musunuz?.." diye söylenmeye başladı. "Ben... şey... hastayım... Bana bir ilaç veriniz!"

Vaksin, hiçbir cevap alamadı. Ortalıkta bir ölü sessizliği vardı..

"Size çok rica ederim... Anlamıyor musunuz?.. Rica ediyorum. Hem canım bu çekingenlik de ne oluyor? Hastayım hasta... Bu yaşta bu kadar naz olur mu?.."

"Karınız geldiği zaman hepsini söyleyeceğim!. Namuslu bir kıza ne diye musallat oluyorsunuz?.. Baron Antsig'de bulunduğum zaman, baron da kibrit bahanesiyle odama girmek istemişti... Ben tabii maksadını anlamıştım... Her şeyi karısına söyledim. Ben namuslu bir kızım!.."

"Sizin namusunuzdan bana ne?.. Ben hastayım, diyorum... Sizden damla istiyorum, anlıyor musunuz?"

"Sizin karınız namuslu ve asil bir kadındır. Siz onu sevmelisiniz!.. Ben karınızın düşmanlığını kazanmak istemem..."

"Siz budalanın birisiniz!.. Anlıyor musunuz?.. İşte o kadar: Budala!"

Vaksin duvara dayandı. Ellerini çaprazlama bağlayarak, kendi odasına dönmek için, korkusunun geçmesini beklemeye başladı... Fakat böyle don-paça, mürebbiyenin kapısı önünde durmanın da uygun olmayacağını idrak ediyordu.

Saat gecenin ikisini çaldı... Vaksin'in korkusu hâlâ geçmiyor, bir türlü azalmıyordu... Koridor zindan gibiydi... Her köşeden bir takım başlar uzanıyor ve ona bakıyordu... Vaksin, yüzünü duvara döndü. Fakat bu esnada birisi onu arkadan, omuzlarından dürter gibi oldu...

Vaksin kendini tutamadı, haykırdı:

"Rozali Karlovna!.."

Seslenişine hiçbir cevap alamadı... Vaksin yavaşça kapının tokmağını tuttu. Tokmak döndü. Kapı açıldı. Mimar odaya bir göz attı. Alman mürebbiye rahat rahat uyuyordu... Bir gece kandili,

sıhhatli mürebbiyeyi aydınlatıyordu. Vaksin içeri girdi, hasırdan örme sandığın üstüne gidip oturdu, Uyumakta olan bu canlı insanın yanında kendini biraz daha iyi hissetti…

'Pis karı, varsın uyusun,' diye düşündü. 'Ortalık ışıyınca derhal odama dönerim… Bu mevsimde şafak erken söker...'

Vaksin, şafağın sökmesini bekleyerek sandığın üzerine uzandı. Elini başının altına koyarak düşüncelere daldı:

'Şu sinir meselesi de amma kötü ha!.. Münevver, okumuş bir insanım ama... Ne fena, bayağı kendimden utanıyorum…'

Rozali'nin muntazam ve sakin nefes alışlarını dinleye dinleye tamamen huzur buldu...

• • •

Sabahın saat altısında Troitsa'dan dönen Madam Vaksin, kocasını odasında bulamayınca, kapıda beklemekte olan arabacıya verilecek ufak parayı istemek üzere mürebbiyenin odasına girdi.

Madam Vaksin, mürebbiyenin odasında şöyle bir manzarayla karşılaştı: Karyolada, sıcaktan tamamen açılmış olan Rozali Karlovna yatıyordu; ondan bir metre ötede, örme sandığın üzerinde, bir çörek gibi kıvrılmış bir halde kocası uyuyordu…

Kadının kocasına neler söylediğini, kocanın bu vaziyete ne kadar şaşırdığını tahmin etmeyi okuyucularıma bırakıyorum.

1885

Üçünden Hangisi

(Eski, Ama Her Zaman Yeni Bir Hikâye)

Devlet danışmanının eşi Marya İvanovna Langer'in eski ve çok güzel yazlığının terasında, Marya İvanovna'nın kızı Nadya ile Moskova'nın tanınmış tüccarlarından birinin oğlu olan İvan Gavriloviç duruyorlardı.

Çok güzel bir geceydi. Doğayı tasvir etmekte usta olsaydım, bulutların arasından tatlı tatlı bakmakta ve güzel ışığı ile yazlığı, ağaçları, Nadya'nın yüzünü aydınlatmakta olan ayı, ağaçların sessiz hışırtısını, bülbüllerin şakımasını ve belli belirsiz duyulan fıskiyenin sesini anlatırdım.

Nadya, diz kapağını koltuğa dayamış, eliyle de terasın korkuluğuna tutunmuş bir hâlde duruyordu. Kara, derin, kadife gibi gözlerini, karanlık yeşil ağaçlara dikmişti. Ay ışığının aydınlattığı solgun yüzünde koyu gölgeler, lekecikler oynaşıp duruyordu. Bu, yanaklarının kızıllığı idi. İvan Gavriloviç kızın arkasında duruyor ve sinirli sinirli seyrek sakalını çekiştiriyordu. Sakalını çekiştirmekten bıktığı zaman, öteki eliyle yüksek ve çirkin yakalığını okşamaya koyuluyordu. İvan Gavriloviç çirkindi. Köylü bir aşçı kadınını andıran annesine benziyordu. Alnı küçücük, daracık ve basıktı. Burnu kıvrık, küt ve çıkıntı yapması gereken yer de oyuktu. Saçları fırça gibi sertti. Gözleri küçücük ve genç bir kedininki gibi çekikti. Bu gözler Nadya'ya, soru sorar gibi bakıyordu.

Kekeleyerek, kesik kesik soluyarak ve yineleyerek:

"Beni bağışlayın," diyordu, "şey ettiğim için, duygularımdan söz ettiğim için beni bağışlayın... Ama size öyle âşık oldum ki, ak-

lım başımda mı, değil mi, bundan bile kuşkuluyum. İçimde size karşı öyle duygular var ki, onları anlatmak bile elimde değil. Sizi görür görmez Nadya Petrovna, size hemen abayı yaktım, şey yani âşık oldum. Beni bağışlayın tabii, ama..." Bir süre susar: "Bu gece hava ne güzel!"

"Ya... Hava çok güzel..."

"Böyle bir havada, biliyor musunuz, sizin gibi bir güzeli sevmek ne hoş!.. Ama ben mutlu değilim!.."

İvan Gavriloviç içini çekti ve sakalını çekiştirdi.

"Ben çok mutsuzum! Sizi seviyorum, acı çekiyorum, ama siz? Siz hiç bana karşı bir duygu taşıyabilir misiniz? Siz okumuş, bilgin bir kızsınız... Soylusunuz... Ya ben? Ben basbayağı bir tüccarım... Hepsi bu kadar! Yani ben hiçbir şey değilim demek... Paraya gelince param çok, ama gerçek mutluluk olmayınca paranın ne değeri var? Mutluluk olmayınca bu paralar insanı günaha sokar... Verimsiz bir şey... İyi yanı da, eh insan yaya yürümez. Ama işte bomboş bir yaşam, Nadya Petrovna!"

"Başka?"

"Başka... Başka bir şey yok! Doğrusunu isterseniz, sizi şey için rahatsız etmek istemiştim."

"Yani ne gibi?"

"Acaba beni sevebilir misiniz?" Bir süre susar. "Ben annenize, yani validenize sizinle ilgili olarak elimi ve yüreğimi sunmuştum. O da bana, her şeyin size bağlı olduğunu söylemişti. Siz ailenizin rızası olmadan da benimle konuşabilirmişsiniz! Bana ne yanıt vereceksiniz?"

Nadya susuyordu. Gövdeleri ve desenli yaprakları belli belirsiz seçilen karanlık yeşil ağaçlara baktı. Rüzgârdan hafifçe dorukları sallanan ağaçların kımıldayan kara gölgeleri onu ilgilendiriyordu. Onun susması, İvan Gavriloviç'i boğuyordu. Adamın gözlerinde yaşlar belirdi. Acı çekiyordu. Aklından da: 'Ya geri çevirirse ne olacak?' diye geçiriyor ve bu tatsız düşünce sırtında buz gibi bir ürperti yaratıyordu. En sonunda:

"Lütfedin Nadya Petrovna," diye konuştu, "bana eziyet etmeyiniz... Size geliyorsam bilin ki, aşkımdan ötürü geliyorum... Çünkü... (bir sessizlik) eğer... (yine bir sessizlik) eğer bana yanıt vermezseniz, bu benim için ölüm demektir."

Nadya yüzünü İvan Gavriloviç'ten yana çevirdi ve gülümsedi. Ona elini uzattı. Ve Moskovalı tüccarın kulağına mitolojideki sirenlerin şarkısı gibi gelen bir sesle konuşmaya başladı:

"Size çok teşekkür ederim İvan Gavriloviç... Beni sevdiğinizi, hem nasıl sevdiğinizi çoktandır biliyorum. Ben... Ben de sizi seviyorum, Jean! İyi yürekliliğinizden, candan bağlılığınızdan ötürü sizi sevmemek elde değil..."

İvan Gavriloviç ağzını alabildiğine açtı, güldü. Mutlu bir davranışla işittiği sözlerin bir düş olup olmadığını anlamak için avucunu yüzünde gezdirdi.

Nadya konuşmasını sürdürerek:

"Eğer sizinle evlenirsem dünyanın en mutlu insanı olacağım biliyorum," dedi. "Ama biliyor musunuz ne, İvan Gavriloviç? Yanıtımı biraz bekleyiniz!.. Size şimdi olumlu bir yanıt veremem. Atacağım bu adımı enine boyuna düşünmek zorundayım. Düşünmem gerek. Biraz sabrediniz!"

"Çok mu bekleyeceğim?"

"Hayır, çok değil. Bir, en çok iki gün."

"Bu olur."

"Siz şimdi gidiniz, yanıtımı mektupla bildiririm. Siz şimdi evinize gidiniz, ben de gidip düşüneyim. Güle güle... Öbür gün..."

Nadya elini uzattı. İvan Gavriloviç bu eli tuttu ve öptü. Nadya başıyla onu selamladı, eliyle bir öpücük işareti yaptı, terastan ayrıldı ve gözden kayboldu. İvan Gavriloviç iki-üç dakika kadar durdu, düşündü, çiçeklerin ve ağaçların arasından yürüyerek orman yolunda onu beklemekte olan arabasının yanına gitti. Mutluluğundan, âdeta kendisini bütün gün sıcak bir hamamda terletmişler gibi gevşemiş, pelteleşmişti. Hem yürüyor hem de mutluluğundan gülüyordu.

Uyumakta olan arabacısını uyandırarak:

"Hey Trofim! Kalk!" diye seslendi. "Gidiyoruz. Sana beş ruble bahşiş! Anladın mı? Ha-ha-ha!.."

Bu arada Nadya evin bütün odalarından geçerek arka terasa geldi ve bu terastan indi. Ağaçların, çalıların arasından koşarak arka taraftaki orman yoluna çıktı. Burada onu, çocukluk arkadaşı, yirmi altı yaşındaki Baron Vladmir Ştral adlı bir delikanlı bekliyordu. Ştral, ufak tefek, şişman, göze çarpacak kadar dazlak kafalı, yusyuvarlak bir Almandı. Bu yıl üniversiteyi bitirmiş, Harkov'daki yurtluğuna gidiyordu. Gitmeden önce de, Nadya ile vedalaşmaya gelmişti. Hafifçe sarhoştu. Yarı uzanmış bir hâlde bir sıranın üzerinde oturuyor, ıslıkla bir şarkı söylüyordu.

Nadya, koşa koşa onun yanına geldi. Koşmaktan yorulmuştu, derin derin soluyordu. Hemen delikanlının boynuna sarıldı.

Baron, genç kızı belinden kucaklayarak:

"Bir saattir seni bekliyorum," dedi.

"Nasıl, iyi misin?"

"İyiyim."

"Yarın gidiyor musun?"

"Gidiyorum."

"Seni iğrenç adam. Çabuk dönecek misin?"

"Bilmiyorum."

Baron genç kızı yanağından öptü ve kucağından indirerek sıranın üzerine oturttu.

Nadya:

"Artık şu öpmeyi bir yana bırakalım," dedi. "Sonra!.. Önümüzde daha bir yığın zaman var. Şimdi biraz işten konuşalım." Küçük bir sessizlik olur. "Nasıl, Valia, düşündün mü?"

"Düşündüm."

"Ee, sonuç? Düğün ne zaman?"

Baron suratını buruşturdu:

"Yine aynı şeylere başladın," dedi. "Ben sana dün kesin yanıtımı vermiştim. Düğünün lafı bile olamaz! Dün de söyledim. Ko-

nuşmamızı niye hep aynı noktaya, binlerce sefer konuşulan bir noktaya sürükleyip getiriyorsun?"

"Ama Valia, aramızdaki ilişkiyi bir sonuca bağlamamız gerek! Nasıl oluyor da bunu anlamıyorsun? Bir sonuca bağlamak zorunda değil miyiz?"

"Evet zorundayız ama bu sonuç düğün değil! Sen Nadine, belki yüzüncü seferdir söylüyorum, üç yaşındaki bir çocuk kadar safsın! Saflık güzel kadınlara yaraşan bir erdemdir. Ama bu işte değil, yavrucuğum!"

"Demek benimle evlenmek istemiyorsun! İstemiyorsun değil mi? Açıkça söyle, vicdansız adam! İstemiyorsun, değil mi?"

"İstemiyorum. Ne diye geleceğimi tehlikeye sokayım? Seni seviyorum, ama seninle evlenirsem beni mahvedersin, sen bana ne bir varlık, ne bir para getirebilirsin! Evlenmek, insanın geleceğinin yarısı olmalıdır, dostum. Oysa sen... Ortada ağlanacak bir şey yok. İnsan her şeyi sağduyusu ile yargılamalıdır. Aşk evlilikleri hiçbir zaman mutluluk getirmez, genellikle hayal kırıklığı ile sonuçlanır."

"Yalan söylüyorsun! Sen yalan söylüyorsun! İşte bu kadar."

"Evlen, sonra da açlıktan öl! Zavallı bir sonuç. Düşünmek gerek."

"O zaman niye düşünmedin? Hatırlıyor musun? O zaman, benimle evleneceğine namus sözü vermiştin. Vermemiş miydin?"

"Vermiştim. Ama şimdi planlarım değişti. Sen yoksul bir adamla evlenir misin? Şu hâlde ne diye beni yoksul bir kızla evlenmeye zorluyorsun? Kendime kötülük etmek istemem. Vicdanıma karşı sorumlu olduğum bir geleceğim var."

Nadya gözlerini mendiliyle sildi ve birdenbire, aniden, istemeyerek Ortodoks Alman'ın boynuna sarıldı. Onu sımsıkı kucaklayarak yüzünü gözünü öpmeye başladı:

"Ne olursun, evlen benimle," diye söylenmeye başladı. "Evlen hayatım! Ben seni seviyorum. Sensiz yaşayamam, hayatım! Benden ayrılırsan beni öldürmüş olursun! Evleneceksin, değil mi?"

Alman biraz düşündü ve kesin bir kararla:

"Elimde değil," dedi. "Sevmek güzel bir şey! Ama bu dünyada en önde olan şey değil."

"İstemiyor musun yani?"

"Hayır, yapamam."

"Demek istemiyorsun. İstemediğin bir gerçek mi?"

"Yapamam Nadine."

"Aşağılık adam, iğrenç adam! Anladın mı? Düzenbaz! Pis Alman! Senden iğreniyorum, seni küçümsüyorum! Sen iğrenç bir adamsın! Ben seni hiçbir zaman sevmedim! O gece kendimi sana verdiysem, sadece seni namuslu bir adam olarak bellediğim için yaptım bunu, benimle evleneceğini sandım. Ben o zaman da senden iğreniyordum! Baron olduğun için, zengin olduğun için seninle evlenmek istemiştim."

Nadya ellerini salladı, delikanlıdan birkaç adım uzaklaştı, bir süre daha sövüp saydı ve evine yollandı. Evine giderken de: 'Şimdi boşuna onunla buluşmuş oldum,' diye düşündü. 'Benimle evlenmeyeceğini biliyordum. Alçak herif! O gece çok budalalık ettim! O gece kendimi ona vermeseydim, şimdi şu pis Alman'ın önünde böylesine alçalmazdım.'

Nadya, yazlığının bahçesine gelince, yukarı odalara çıkmadı. Avluda yürüyerek az aydınlanmış bir odanın penceresi önünde durdu. Bu odada, bu yıl konservatuarı bitirmiş olan ve orkestrada birinci kemanı çalan kiracı Mitya Gusev oturuyordu. Nadya, pencereden içerisini seyretmeye başladı. Mitya, geniş omuzlu, kıvırcık saçlı, sarışın, güzel bir gençti. Ceketsiz olarak karyolasına uzanmış roman okuyordu. Nadya biraz durdu. Düşündü ve pencereye vurdu. Mitya başını kaldırdı:

"Kim o?"

"Benim, Dmitri İvaniç. Bir dakika için pencereyi açar mısınız?"

Mitya çabucak ceketini giydi ve pencereyi açtı. Nadya:

"Pencereden atlayın, yanıma gelin," dedi.

Mitya pencerede göründü. Bir saniye sonra da Nadya'nın yanında idi.

"Ne istiyorsunuz?"

Nadya, delikanlının koluna girerek:

"Biraz yürüyelim," dedi. "Biliyor musunuz ne, Dmitri İvaniç, artık bana aşk mektupları yazmayınız! Rica ederim, yazmayınız! Beni sevmeyiniz ve beni sevdiğinizi söylemeyiniz!"

Nadya'nın gözlerinde yaşlar parladı. Yanaklarından ellerine damlamaya başladı. Bunlar gerçek; sıcak, iri gözyaşları idi.

"Beni sevmeyiniz Dmitri! Benim için keman çalmayınız! Ben iğrenç, aşağılık, kötü bir kızım. Ben, dövülmesi, horlanması, nefret edilmesi gereken bir kızım."

Nadya hıçkırmaya başladı, başını Mitya'nın göğsüne dayadı.

"Ben iğrenç bir kızım, düşüncelerim de, yüreğim de iğrenç!"

Mitya şaşırdı, bir şeyler mırıldandı, Nadya'nın saçlarını öptü.

"Siz iyi yürekli, çok iyi bir insansınız. Yemin ederim ki sizi seviyorum. Ama siz beni sevmeyiniz! Ben dünyada her şeyden çok süsü, parayı, arabaları severim. Param olmadığını düşündüğüm zaman âdeta ölüyorum. Ben iğrenç, bencil bir kızım, beni sevmeyiniz, hayatım! Bana mektup yazmayınız! Ben, Gavriloviç'le evleniyorum. Görüyorsunuz, ben nasıl bir kızım! Siz ise... Hâlâ beni seviyorsunuz! Allahaısmarladık! Evlendikten sonra da sizi seveceğim! Allahaısmarladık Mitya!"

Nadya, hızla Mitya'yı kucakladı, onu hızla boynundan öptü ve kapıya koştu.

Nadya odasına gelince, masanın başına geçip oturdu ve acı acı ağlayarak şu mektubu yazdı:

"Aziz İvan Gavriloviç! Ben sizinim. Sizi seviyorum ve karınız olmak istiyorum... Sizin N."

Zarfı kapattı ve yazılı adrese götürmek üzere hizmetçiye verdi.

Nadya: "Yarın... herhalde bir şeyler getirir," diye düşündü ve derin derin içini çekti.

Bu iç çekiş, ağlamasının sonu oldu. Pencerede biraz oturduktan ve yatıştıktan sonra, Nadya çabucak soyundu. Tam gece yarısı, kenarları dantelli, kuş tüyünden yapılmış pahalı bir yorgan, uyumakta ve ara sıra titremekte olan güzel, ama bozulmuş, iğrenç yaratığın gövdesini ısıtmakta idi.

Gece yarısı İvan Gavriloviç, çalışma odasında bir aşağı bir yukarı dolaşıyor ve sesli düşler kuruyordu.

Çalışma odasında delikanlının anası babası oturuyor, oğullarının düşlerini dinliyorlardı. Onlar seviniyorlardı ve oğullarının mutluluğundan mutluydular. Çocuğun babası:

"Güzel, soylu bir kız," diyordu. "Devlet danışmanının kızı, üstelik de çok güzel. Yalnız kötü olan bir şey var: Kız Alman soyadını taşıyor! Senin bir Alman kızıyla evlendiğini sanacaklar!"

1882

Pembe Çoraplar

Puslu ve yağmurlu bir gün. Gökyüzü, uzun süreden beri bulutlarla örtülü, yağmur dineceğe benzemiyor. Avluda ıslaklık, su birikintileri, ıslak kargalar; odalarda karanlık ve öyle bir soğuk var ki, insanın neredeyse soba yakacağı geliyor.

İvan Petroviç Somov çalışma odasında bir köşeden ötekine gidip gelerek dolaşıyor ve homurdanıyor. Camlardaki yağmur damlaları ve odanın karanlığı ona bir sıkıntı veriyor. Fena hâlde canı sıkılıyor ama zamanı öldürecek bir şeyi de yok. Gazeteleri daha getirmemişler. Ava gitmek de kabil değil. Öğle yemeğine ise epey vakit var.

Somov çalışma odasında yalnız değildir. Onun yazı masasının başında, ayağına pembe çoraplar, sırtına hafif bir bluz giymiş, ufak tefek, güzel bir kadın olan Bayan Somova oturmaktadır. Kadın, harıl harıl bir mektup yazıyor. Odanın içinde dolaşmakta olan İvan Petroviç, kadının yanından geçtikçe yazdıklarına bir göz atmakta ve kargacık burgacık, çarpuk çurpuk, uzun kuyruklu, bakla gibi birtakım harfler gözüne çarpmaktadır. Mektupta silintiler, mürekkep lekeleri, parmak izleri pek çoktur. Bayan Somova, satır sonlarında sözcükleri yarıda bırakıp öbür satıra geçmeyi sevmediği için, her satırın sonu aşağı kıvrılmakta ve âdeta bir çavlan gibi dökülmektedir.

Karısının altıncı sayfayı yazmaya başladığını gören Somov sorar:

"Lidoçka, kuzum, sen böyle uzun uzun kime yazıyorsun?"

"Kız kardeşim Varya'ya."

"Hım... Uzun! Can sıkıntısını yenmek için şunu ver de okuyayım."

"Al oku ama içinde ilginç hiçbir şey yok!"

Somov yazılı sayfaları alır, dolaşmayı sürdürerek okumaya başlar. Lidoçka koltuğun arkalığına dayanarak kocasının yüzündeki izlenimleri incelemeye koyulur. Hemen birinci sayfadan sonra Somov'un yüzü uzar ve şaşkınlığa benzer bir hâl alır. Üçüncü sayfada Somov suratını buruşturur ve ensesini kaşır. Dördüncü sayfada durur, korku ile karısının yüzüne bakar ve düşünceye dalar. Biraz düşündükten sonra, içini çekerek tekrar okumaya koyulur. Yüzünde şaşkınlık hatta korku ifadesi okunmaktadır.

Okumasını bitirerek ve sayfaları masanın üstüne atarak:

"Hayır, buna olanak yok," diye söylenir. "Hayır, asla olanak yok!"

Lidoçka korkarak:

"Ne olmuş?"

"Ne olmuş! Altı sayfa yazı yazmışsın, bunu yazmak için de tam iki saat harcamışsın! Bari bir şeye benzese! Bari içinde bir düşünce kırıntısı olsa! Okuyorsun, okuyorsun, âdeta çay sandıkları üstündeki Çince yazıları okuyormuşsun gibi gözlerin kararıyor!"

Lidoçka:

"Hakkın var Vanya," der. "Biraz gelişigüzel yazdım."

"Hangi gelişigüzel efendim? Gelişigüzel bir mektupta düşünce vardır, anlam vardır, oysa sende... Affedersin ama ben buna verilecek ad bile bulamıyorum. Baştan başa saçma! Cümle ve sözcükler var ama en küçük bir öz bile yok! Senin mektubun tıpkısı tıpkısına iki küçük çocuğun konuşmasını andırıyor: 'Annem bazlama yaptı! Bize de er geldi!' Yazıp çiziyorsun, bir şeyler tekrarlıyorsun... Düşünceler, tıpkı eleğin içindeki şeytanlar gibi zıplayıp duruyor. Neyin nerede başladığını, neyin nerede bittiğini anlamanın olanağı yok! Hiç böyle şey olur mu?"

Lidoçka kendini haklı göstermeye çalışarak:

"Dikkatli yazsaydım o zaman yanlış olmazdı."

"Yanlışlardan söz bile etmiyorum! Zavallı gramer feryat ediyor! Virgül, nokta hak getire! 'Toprak' böyle mi yazılır? Ya yazı? Bu yazı değil, âdeta karınca duası gibi bir şey... Şaka etmiyorum Lida, mektubun beni hem şaşırttı, hem üzdü. Darılma ama yavrucuğum, gramer konusunda bu kadar kara cahil olduğunu bilmiyordum doğrusu! Oysa sen, sosyal durumun bakımından okumuş, kültürlü bir çevredensin! Kocan üniversitede öğretim üyesi, baban ise bir general! Bana bak, sen bir yerde okudun mu?"

"Okumaz olur muyum canım? Von Mebke'nin özel okulunu bitirdim."

Somov omuzlarını silker ve içini çekerek odanın içinde dolaşmayı sürdürür. Cahilliğini anlayan ve utanan Lidoçka da içini çeker ve gözlerini indirir. On dakikalık bir zaman, böylece sessizlik içinde geçer.

Somov birdenbire karısının önünde durur ve dehşetle onun yüzüne bakarak:

"Bana bak Lidoçka," der, "bu gerçekten korkunç bir şey! Hem sen anasın, anlıyor musun? Ana! Kendin bir şey bilmezsen çocuklarına nasıl öğreteceksin? Çok iyi kafan var ama en temel bilgileri bile sindirmedikten sonra onun ne değeri olabilir? Bilgiden vazgeçtik... Çocuklar bilgiyi okulda da elde edebilir. Ama senin terbiyen de biraz kıt! Bazen ağzından öyle laflar çıkıyor ki."

Somov yine omuzlarını silker, ropdöşambırının eteklerini toplar ve dolaşmayı sürdürür. Bu durum hem gücüne gidiyor, hem de onu üzüyor. Sonra, bütün bu söylenenlere hiç karşı çıkmayan, yalnız gözlerini kırpıştırmakla yetinen Lidoçka'ya da acıyor. İkisi de üzülüyor ve sıkılıyor. Üzüntüden, ikisi de vaktin nasıl geçtiğini ve yemek zamanının geldiğini fark etmiyor.

Rahat rahat, iştahla yemek yemeyi seven Somov, yemeğe oturunca, büyücek bir votka yuvarlar ve başka bir konu üzerinde konuşmaya başlar. Lidoçka onu dinler, başıyla doğrular, ama çorba

içerlerken gözleri birdenbire yaşla dolar ve hıçkırmaya başlar. Peçeteyle gözyaşlarını kurulayarak:

"Bu işte annem suçludur," der. "Herkes ona, beni liseye vermesini öğütlemişti; liseden de, herhalde üniversiteye girerdim."

Somov mırıldanır:

"Üniversite... Lise... Bunlar da aşırılıktır yavrucuğum! Mavi çorap* olmanın ne yararı var sanki? Mavi çorap. Canı cehenneme! Ne kadın, ne erkek. İkisi ortası bir şey... Mavi çoraplardan nefret ediyorum. Okumuş bir kadınla asla evlenmezdim."

Lidoçka:

"Seni anlamak kabil değil ki... Okumuş bir kadın olmadığım için bana çıkışıyorsun, öte yandan da okumuş kadınlardan tiksiniyorsun! Mektubumda düşünce bulunmadığına kızıyorsun, öte yandan, okumaya karşı çıkıyorsun!"

Can sıkıntısından ikinci kadehini dolduran Somov esneyerek:

"Sevgilim, sen cümlelerin üzerinde duruyorsun," der.

İçtiği votkanın ve iyi yemeklerin etkisiyle Somov, daha neşeli, daha iyi, daha yumuşak bir hâl alır. İyi karısının, düşünceli bir yüzle nasıl salata yaptığını seyreder ve onda müthiş bir eş sevgisi, hoşgörü ve her şeyi bağışlama isteği uyanır. 'Zavallıyı bugün boşuna hırpaladım,' diye düşünür. 'Ona ne diye bu kadar acı söz söyledim? Gerçi, karım biraz aptaldır, kültürsüzdür, dar görüşlüdür ama... Madalyonun bir de öbür yanı vardır. *Audiatur et altera pars*...** Kadının görevi kocasını sevmek, çocuk doğurmak, salata yapmaktır. Bilgi onun nesine gerek.'

Okumuş kadınların, genellikle ne kadar çekilmez, ne kadar huysuz, ne kadar sert, ne kadar inatçı; buna karşılık, hiçbir şeye burnunu sokmayan, birçok şeyi anlamayan ve eleştirmeyen Lidoçka gibi budala bir kadınla geçinmenin ne kadar kolay olduğunu

---

* "Mavi çorap", Fransızca *bas-bleu* kelimesinin karşılığı olarak alınmıştır. Kendini büsbütün kitaplara vermiş, kadınlık duygularından yoksun kadınlara verilen addır. *–H. Âli Ediz*

** Aslında Latince yazılmıştır: "Öteki tarafı da dinlemek gerek!" *–H. Âli Ediz*

hatırladı. Lidoçka ile yaşamak hem rahattı, hem de kontrol edilmek tehlikesi de yoktu.

Lidoçka'nın uzattığı piliç porsiyonunu alırken aklından geçirir: 'Şu okumuş, akıllı kadınların canı cehenneme! İnsan basit kadınlarla daha iyi ve daha rahat yaşıyor.'

Okumuş bir erkekte kimi zaman okumuş ve akıllı bir kadınla gevezelik etme isteğinin uyandığını hatırlar. 'Adam sen de,' diye düşünür, 'akıllı bir kadınla biraz gevezelik etme isteğini duyunca Natalya Andreyevnaya ya da Marya Fransovna'ya giderim. Basit bir iş!' Somov kesin olarak şu karara varır: 'Hayır gitmenin gereği yok... Ciddi şeyleri erkeklerle de konuşabilirim.'

1886

Yazar

Tüccar Yerşakov'un çay mağazasına bitişik odada, yüksek bir yazıhanenin başında, modaya uygun bir elbise giymiş, görünüşe göre fırtınalı bir yaşayış sürmüş, ama yıpranmış bir delikanlı olan Yerşakov oturmakta idi. Satır araları geniş, eğri büğrü yazısına, keskin puro kokusuna bakılırsa Avrupa kültürüne yabancı olmadığı anlaşılıyordu. Ama, bir çocuk mağazadan içeri girip de: "Yazar geldi!" haberini verdiği zaman, Yerşakov'un kültürü büsbütün meydana çıktı.

"Ya! Çağır onu buraya," dedi. "Sonra, lastiklerini mağazada bırakmasını da söyle."

Bir dakika sonra, saçı sakalı ağarmış, dazlak kafalı, eskimiş, kırmızı paltolu bir ihtiyar, yavaşça odaya girdi; kırmızı ve üşümüş yüzünde az olmakla birlikte, daima içki içen insanlarda görülen bir zayıflık ve güvensizlik vardı. Yerşakov, içeri girene bakmaksızın:

"Oooo saygılar," dedi. "Ne var ne yok bakalım Bay Geynim?"

Yerşakov "Geniy"* kelimesiyle "Geyne"** kelimesini birbirine karıştırıyor ve bu iki kelime onun dilinde birleşerek ihtiyara söylediği "Geynim" biçimi alıyordu.

Geynim:

"Ismarladığınızı getirdim, efendim," dedi, "hazır."

"Bu kadar çabuk mu?"

"Zahar Semyöniç, insan üç günde değil bir reklam, bir roman bile yazabilir. Reklam için bir saat bile yeter!"

---

* *Geniy-Génice*: Dâhi. *–H. Âli Ediz*

** *Geyne/Heine*: Tanınmış Alman şairi. *–H. Âli Ediz*

"Yalnız bu kadar mı? Oysa her zaman bir yıllık iş yapmış kadar pazarlık edersiniz! Neyse, gösterin bakalım, neler yazdınız!"

Geynim cebinden, kurşun kalemle yazılmış buruşuk birkaç kâğıt çıkardı ve yazıhaneye yaklaştı:

"Efendim," dedi, "henüz müsvedde hâlinde, taslak hâlinde... Okuyayım da efendim, bir yanlış görürseniz, işaret buyurunuz! Yanlış yapmak pek tabii Zahar Semyöniç... İnanır mısınız, üç mağazaya birden reklam yazdım. Bu hâl Shakespeare'in bile başını döndürürdü."

Geynim gözlüğünü taktı, kaşlarını kaldırdı ve üzgün bir sesle, âdeta şiir okur gibi okumaya başladı:

"'1885-86 yılı rekoltesi. Çin çaylarının Avrupa ve Asya Rusya'sı kentleriyle yabancı ülkelerdeki yüklenicisi Z. S. Yerşakov Firma 1804 yılından beri mevcuttur.' Anlıyor musunuz, bütün bu girişlerin etrafını süsleyeceğim, bunları armaların içine yazacağım. Tüccarın birine bir reklam yazmıştım, ilan için çeşitli kentlerin armalarından yararlanmıştı. Aynı şeyi siz de yapabilirsiniz. Sizin için, Zahar Semyöniç, şöyle bir süs düşündüm: Aslan ağzında bir lir. Şimdi devam edelim: 'Müşterilerimize bir iki söz. Sayın Baylar! Ne son zamanların siyasal olayları, ne her geçen gün biraz daha toplumumuzu kaplayan derin ilgisizlik, ne de basınımızın en iyi bölümünce geçenlerde işaret edilen Volga sularının çekilişi, kısacası hiçbir şey bizi telaşa düşüremez! Firmamızın uzun yıllardan beri var oluşu, kazanmak fırsatını bulduğumuz sempati, bize sağlam olarak tutunmak ve gerek çay üreticileriyle ilişkilerimiz konusunda, gerek siparişlerimizi namuslu bir biçimde yerine getirmek alanında değişmez olarak kurduğumuz sistemi korumak olanağını vermektedir. İlkemiz yeterince bilinmektedir. Kısa ama şu çok anlamlı sözcüklerle belirtilmektedir: Doğruluk, ucuzluk ve çabukluk!"

Yerşakov, sandalyesinde kıpırdanarak yazarın sözünü kesti:

"Güzel! Çok güzel! Böyle yazacağınızı ummuyordum doğrusu! Ustaca yazılmış! Yalnız, bak dostum şu var... Burada bir biçimine

getirip işi belirsiz bir hâle sokmak, senin anlayacağın, bir hokkabazlık yapmak gerek. Biz burada firmamızın şimdi, 1885 yılı rekoltesinden taze, yeni ürün bir bahar çayı partisi aldığını ilan ediyoruz, değil mi? Ayrıca şimdi alınan bu çayların üç yıldan beri depomuzda bulunduğunu işaret etmek, ama aynı zamanda bu çayların güya Çin'den daha geçen hafta gelmiş olduklarını göstermek gerek."

"Anlıyorum efendim... Halk bu çelişkinin farkında olmayacaktır. İlanın başına, çayların henüz şimdi alındığını yazar, sonuna da şunları ekleriz: 'Gümrüğü eski tarifeye göre ödenmiş büyük bir çay stoğumuz olduğu için, hiç zararımız olmadan bunları geçen yılın fiyatıyla satabiliriz,' vesaire. Öteki sayfada ise bir fiyat listesi bulunur. Buraya yine arma ve süsler konur. Bunların altına da büyük harflerle: 'Yeni satın aldığımız plantasyonlardan gelen bahar rekoltesinin yüksek kaliteli, kokulu Fuçan ve Kiyahtin çaylarıyla Baykov çayının fiyat listesi' deriz. Daha sonra, gerçek meraklıların dikkatini, layık olduğu en büyük sevgiye, Çin amblemi ya da rakiplerin hasedi markalı Liyansin çaylarına çekeriz. Fiyatı üç ruble 50 kapiktir. Kokulu çaylar içinde özellikle 'Bogdihan gülü'nü (2 ruble) ve 'Çinli kızın gözleri'ni (1 ruble 80 kapik) tavsiye ederiz. Fiyatlardan sonra küçük harflerle çayların harmanı ve gönderilme usulleri yazılır. Hemen buracıkta iskonto ve primden söz edilir: 'Rakiplerimizden birçoğu, müşterileri kendilerine çekmek için prim adı altında ortaya bir yaldızlı hap atar. Biz bu sinirlendirici usulü, kendi hesabımıza protesto eder ve müşterilerimize, rakiplerimizin kurbanlarına ikram ettikleri bütün yaldızlı hapları, prim olarak değil de, büsbütün bedava veriyoruz. Bizden en aşağı 50 rublelik alışveriş edenler, İngiliz çeliğinden yapılmış bir çaydanlık; yüz tane kartvizit; Moskova şehir planı; Çıplak Çinli kız ya da Gelin Teknenin Altında hikâyesi gibi beş şeyden birini seçer alırlar."

Okumayı bitirip ufak tefek bir iki düzeltme yaptıktan sonra Geynim, aceleyle reklamı temize çekti ve Yerşakov'a verdi. Bundan sonra da ortalığa bir sessizlik çöktü. İkisi de, güya kötü bir iş yapmış gibi kendilerini sıkıntılı bir durumda hissediyorlardı.

Geynim kararsız bir hâlde sordu:

"Reklamın bedelini şimdi mi lütfedeceksiniz, yoksa sonra mı?"

Yerşakov ilgisizce:

"Nasıl isterseniz," dedi, "isterseniz şimdi... Mağazaya git, beğendiğin şeylerden beş buçuk rublelik al!"

"Bana para verseniz daha iyi olur, Zahar Semyöniç!"

"Para vermek âdetim değildir. Yaptığı işin parasını herkese çay ve şekerle öderim! Sizlere de, başlarında bulunduğum şarkıcılara da, kapıcılara da hep böyle yaparım."

"Aman Zahar Semyöniç, benim işimle kapıcıların, şarkıcıların işi nasıl bir tutulur? Benim işim kafa işi."

"Ne de iş! Oturup yazdın, hepsi o kadar. Yazı ne yenilir, ne de içilir! Bu da iş mi sanki! Bir ruble bile etmez!"

Geynim'in canı sıkıldı:

"Hımmm... Yazı üzerine ne tuhaf düşünceler ileri sürüyorsunuz! Ne yenilirmiş, ne de içilirmiş! Bu reklamı yazarken ruhumun ne kadar acı çektiğini anlamıyorsunuz. Bir yandan yazıyor, öte yandan da bütün Rusya'yı aldattığını hissediyorsun! Para veriniz Zahar Semyöniç!"

"Eeee artık çok oldun! Bu kadar da balta olmanın anlamı yok!"

"Peki şu hâlde, ben de toz şeker alırım. Senin delikanlılar onu benden funtu sekiz kapikten geri alırlar. Bu işten kırk kapik kaybedeceğim, ama ne yaparsın! Allahaısmarladık!"

Geynim çıkmak üzere döndü, ama kapıda durakladı, içini çekti ve mahzun bir sesle:

"Rusya'yı aldatıyorum," dedi. "Bütün Rusya'yı! Bir lokma ekmek için yurdumu aldatıyorum! Ah!"

Bu sözleri söyledikten sonra dışarı çıktı. Yerşakov purosunu tellendirdi. Odasının içine daha keskin, kültürlü bir insan kokusu yayılmaya başladı.

1885

İvan Matveiç

Akşamın saat altısı. Oldukça tanınmış bir Rus bilgini –ona sadece bilgin diyelim– çalışma odasında oturuyor, sinirli sinirli tırnaklarını kemiriyor. Durmadan saatine bakarak:

"Bu rezalet artık," diyor, "başkalarının vaktine, emeğine gösterilen en büyük saygısızlık. İngiltere'de böyle bir adam bir metelik bile kazanamaz, açlıktan ölür. Dur bakalım sen, hele bir gel de görürsün."

Bilgin, öfkesini, sabırsızlığını başka bir kimseye de anlatmak lüzumunu duyduğu için, karısının odasına yaklaşıp kapıyı vuruyor, kızıp köpüren bir sesle:

"Dinle Katya," diyor. "Pyotr Daniliç'i görürsen ona de ki, namuslu insanlar böyle davranmaz. Ayıp yahu! Bir kâtip tavsiye ediyor, ama kimi tavsiye ettiğini bilmiyor. Bu çocuk her gün, hiç şaşmadan iki üç saat geç kalıyor. Böyle kâtip mi olur? Bu iki üç saat benim için, başkalarının iki üç yılından daha değerlidir. Hele bir gelsin, ona ağzıma geleni söyleyeceğim, parasını vermeden kapı dışarı edeceğim. Böyle insanlara nezaket yaramaz."

"Sen her gün böyle söylersin, o gene gelir durur."

"Ama bugün kararımı verdim: Bu adam yüzünden kaybettiğim vakit yeter. Sen kusura bakma! Ona bir arabacı gibi küfredeceğim."

Bu arada zil çalar. Bilgin, ciddi bir yüz takınarak doğrulur, kafasını biraz arkaya atarak antreye gider. Orada, askının yanında kâtibi İvan Matveiç durmaktadır. İvan Matveiç, on sekiz yaşlarındadır, yumurta biçimli, bıyıkları çıkmamış bir yüzü vardır. Paltosu yıpranmıştır, ayağında lastik yoktur. Nefes nefesedir. Kocaman, hantal çizmelerini hızlı hızlı paspasa siler. Silerken de potininin,

beyaz çorabı görünen deliğini hizmetçiden saklamaya çalışır. Bilgini görünce, ancak çocuklarda, çok saf insanlarda görülen o yayvan, biraz da budalaca gülümsemesiyle gülümser. Terlemiş iri elini uzatarak:

"Aa, günaydın," der. "Nasıl, boğazınız geçti mi?"

Bu sözleri işitince bilgin, bir adım geriler, iki elinin parmaklarını birbirine geçirerek titreyen bir sesle:

"İvan Matveiç, İvan Matveiç."

Sonra kâtibe doğru atılır, onu omuzlarından yakalar, hafifçe sarsmaya başlar. Ümitsizce:

"Nedir sizden çektiğim? Korkunç, aşağılık bir adamsınız. Beni ne hâle soktunuz bakın, benimle alay ediyorsunuz, eğleniyorsunuz değil mi?"

İvan Matveiç'in yüzünden hâlâ silinmeyen gülümsemesine bakılırsa bambaşka bir karşılama beklediği anlaşılır. Bunun içindir ki, bilginin müthiş öfkeli yüzünü görünce yumurta biçimli yüzünü daha da uzatarak hayretle ağzını açar:

"Ne, ne var?" diye sorar.

Bilgin, ellerini şaplatarak:

"Üstelik de soruyorsunuz. Zamanın benim için ne kadar kıymetli olduğunu bildiğiniz hâlde gene böyle geç kalıyorsunuz. İki saat geç kaldınız. Hiç Allah'tan korkmaz mısınız siz?"

İvan Matveiç, atkısını kararsız kararsız çözerken:

"Ama ben şimdi evden gelmiyorum," diye mırıldanır. "Teyzemlerde isim günü vardı da. Teyzem altı verst uzaklıkta oturur. Doğruca evden gelseydim tabii böyle olmazdı."

"Ama düşünün bir kere İvan Matveiç, bu hareketinizde hiç mantık var mı? Burada iş yapmak lazım, hem de acele bir iş var. Siz ise, isim günlerinde, teyzelerinizde dolaşıp duruyorsunuz. Canım şu berbat atkınızı çabuk çıkarsanıza. Çekilir şey değil doğrusu."

Bilgin, tekrar kâtibe doğru atılır, atkısını çıkarmaya yardım eder:

"Amma da kocakarısınız... Hadi gelin, lütfen çabuk olun."

İvan Matveiç, kül rengi ceketini düzeltir. Kirli, buruşuk mendiline burnunu siler, sofadan misafir odasına geçerek çalışma odasına girer. Burada, epey zamandan beri onun için yer, kâğıt, hatta sigara hazırlanmıştır. Bilgin, ellerini sabırsızca ovuşturarak İvan Matveiç'i dürter:

"Oturun, oturun," der. "Ne çekilmez adamsınız. İşin ne kadar acele olduğunu bildiğiniz hâlde böyle geç kalıyorsunuz. Hadi yazın bakalım. Nerede kalmıştık?"

İvan Matveiç, kısalı uzunlu kesilmiş sert saçlarını sıvazlar, kalemini eline alır. Bilgin, odanın bir yanından öbür yanına gidip gelerek fikirlerini toplar. Yazdırmaya başlar:

"Meselenin esası şudur: Bazı esaslı şekiller... Yazdınız mı?.. Ancak kendilerini bu şekillerde ifade edebilecek bazı prensiplerle temellendirilir. Satır başı... Tabii satır başı olunca nokta demek istiyorum. Daha çok siyasi değil de, sosyal bir karakter taşıyan... Taşıyan şekiller daha çok bağımsız bir mahiyet..."

İvan Matveiç:

"Şimdi liselilerin giydikleri üniforma bambaşka, kurşuni renkte. Ben okula giderken giydiğimiz üniforma çok daha güzeldi," der.

Bilgin kızarak:

"Lütfen devam edin. Mahiyet... Yazdınız mı? Arz eder. Halk yaşayışını düzene sokmakla değil de, doğrudan doğruya devlet fonksiyonlarıyla ilgili reformlara gelince... virgül... şekillerinin milli olduğu söylenemez... Son üç kelimeyi tırnak içine alın... Şey... şeyin... Siz okul hakkında ne söylemek istediniz?"

"Bizim, başka türlü üniforma giydiğimizi söylemek istemiştim."

"Okulu bırakalı çok oldu mu?"

"Dün size söylemiştim ya. Okula gitmeyeli üç yıl oluyor. Onuncu sınıfı bitirdim."

Bilgin, İvan Matveiç'in yazdığı satırları süzerek:

"Peki, ne diye okulu bıraktınız?" diye sorar.

"İşte, ailevi sebeplerden."

"Size tekrar ediyorum İvan Matveiç, şu kötü alışkanlığı, kelimeleri uzata uzata yazmayı ne zaman bırakacaksınız? Bir satırda kırk harften az olmamalı."

İvan Matveiç gücenerek:

"Siz bunu bile bile yaptığımı mı sanıyorsunuz? Hem öbür satırlarda kırk harften fazla var. Kendiniz sayın. Bile bile uzattığımı sanıyorsanız paramdan kesin."

"Canım mesele orada değil ki. Amma da nezaketsizsiniz ha, hemen paradan söz açıyorsunuz. Önemli olan şey, İvan Matveiç, zamanında gelmektir. En önemli olanı budur. Kendinizi zamanında iş görmeye alıştırmalısınız."

Hizmetçi bir tabla üzerinde iki bardak çay ile bisküvi dolu küçük bir sepet getirir. İvan Matveiç, iki eliyle beceriksizce bardağını alıp, hemen içmeye koyulur. Çay fazla sıcaktır. Dudaklarını yakmamak için küçük yudumlarla içmeye çalışır. Bir bisküvi, ardından ikinciyi, üçüncüyü yer. Bilgine sıkıla sıkıla bakarak dördüncüye doğru elini uzatır. Gürültülü yudumlarla, iştahlı ağız şapırdatmalarıyla yukarıya kalkık kaşlarından okunan oburca istekle bilgini çileden çıkarır.

"Çabuk bitirin. Zamanım kıymetlidir."

"Yazdırmaya devam edin. Ben hem yer, hem yazarım. Size doğrusunu söyleyeyim, oldukça açım."

"Öyle ya, yaya geldiniz."

"Hem de hava o kadar kötü ki! Bizde bu mevsimde artık ilkbahar kokuları gelir. Her tarafta su birikintileri görülür, karlar erir."

"Siz galiba güneydensiniz."

"Evet Don bölgesinden. Bizde mart geldi mi, ilkbahar geldi demektir. Burada hâlâ ayaz. Herkes kürk giyiyor. Orada ise otlar biter... İnsan her tarafta kaya örümcekleri bile yakalayabilir."

"Niye?"

İvan Matveiç, içini çekerek:

"Hiç... İş olsun diye. Yakalamak eğlencelidir. Bir ipliğe biraz katran sürer, örümceğin yuvasına indirirsiniz. Katranla üzerine

vurmaya başlarsınız. O da kızar, ayaklarıyla katranı tutar, yapışır, kalır... Sonra ne yaparız bilir misiniz? Bir tas doldururuz, yanına da bir solifüj sokarız."

"O da ne biçim hayvan?"

"O da örümcek, kaya örümceğine benzer. Ama iş kavgaya bindi mi yüz tane kaya örümceği öldürür."

"Hım... hım... Devam edelim, nerede kalmıştık?"

Bilgin, yirmi satır daha yazdırır. Sonra oturur. Düşünceye dalar.

Bilgin düşünedursun, İvan Matveiç, bekler, boynunu biraz uzatarak gömleğinin yakasını düzeltmeye çalışır. Kravatı pek yerinde değildir. Yaka düğmesi çıkmıştır, yakası durmadan açılır durur.

Bilgin devam eder:

"Hım... Demek hâlâ iş bulamadınız, İvan Matveiç?"

"Hayır, nerede bulacaksın? Biliyor musunuz, gönüllü asker olmaya karar verdim. Babam ise bir eczaneye girmemi salık veriyor."

"Hım... Üniversiteye girerseniz daha iyi olur. Tabii, imtihan çetin ama sabırla, çalışma ile geçilebilir. Çalışın, daha fazla okuyun. Çok okur musunuz?"

İvan Matveiç, bir sigara yakarak:

"Doğrusu az okuyorum," diye cevap verir.

"Turgenyev'i okudunuz mu?"

"Hayır."

"Ya Gogol'ü?"

"Gogol'ü mü? Hım.. Yoo, okumadım."

"Ayıp değil mi İvan Matveiç? Çok ayıp. Bu kadar iyi bir çocuksunuz, bunca meziyetiniz var. Ama Gogol'ü okumamışsınız. Lütfen okuyun. Size veririm. Mutlaka okuyun. Yoksa kavga ederiz."

Tekrar sessizlik başlar. Bilgin, yumuşak bir kanepeye yaslanarak düşünceye dalar. İvan Matveiç ise yakasını rahat bırakarak bütün dikkatini pabuçları üzerine diker. İki ayağı altında erimiş kardan kocaman bir su birikintisi meydana geldiğini o ana kadar görmemiştir. Bu hâle üzülür.

Bilgin:

"Bugün nedense iş yürümüyor," diye mırıldanır. "Siz, İvan Matveiç, kuş tutmayı da seversiniz değil mi?"

"Evet, sonbaharda olursa. Burada tabii tutmuyorum, ama orada, memlekette hep tutardım."

"Hım... Evet, güzel. Gene de yazmak lazım."

Bilgin, karar vermiş gibi ayağa kalkar. Ama on satır yazdırdıktan sonra tekrar kanepeye oturur:

"Olmuyor. Bu işi yarın sabaha bıraksak iyi ederiz. Yarın sabah gelin, ha? Saat sekize doğru. Geç kalırsanız karışmam."

İvan Matveiç, kalemini bırakır, masadan kalkar, gidip başka iskemleye oturur. Beş dakika kadar sessizlik içinde geçer. Artık gitme zamanı geldiğini, kendisinin burada lüzumsuz olduğunu sezer. Ama bilginin çalışma odası öyle aydınlık, öyle sıcak, öyle rahat; bisküvilerin, tatlı çayın hatırası henüz öyle tazedir ki, eve gitmeyi düşünmek bile kalbini sızlatır. Evde yoksulluk, açlık, soğuk... Hırçın bir baba boyuna insanı azarlar durur. Burada ise her şey ne kadar rahat, ne kadar sessiz; örümcekleriyle, kuşlarıyla bile ilgileniyorlar.

Bilgin saatine bakar, kitabını eline alır.

İvan Matveiç, ayağa kalkarak:

"Bana Gogol'ü verecek misiniz?" diye sorar.

"Vereceğim, vereceğim. Ama ne diye acele ediyorsunuz dostum? Oturun, bir şeyler anlatın."

İvan Matveiç oturur. Yüzüne yayılan bir gülümseme ile hemen her akşam bu çalışma odasında böylece oturur. Bilginin sesinde, bakışında pek tatlı, pek çekici, kısacası babacan bir hâl görür. Hatta öyle dakikaları olur ki, bilginin kendisine bağlandığını, alıştığını hisseder. Geç geldiği zaman bilgin, onu azarlar, ama bu da sadece kaya örümcekleriyle Don'da sakakuşu yavrularını nasıl yakaladığını anlatmasını özlemesinden ileri gelir.

1886

Şarkıcı Kız

Bir zamanlar, daha genç, daha güzel, sesinin daha gür olduğu bir devirde, dostu Nikolay Petroviç Kolpakov'la birlikte bir gün bir sayfiye evinin zemin katında oturuyorlardı. Çok sıcak, boğucu bir hava vardı. Kolpakov, yemeğini henüz bitirmiş, kötü cinsten bir şişe de Porto şarabı yuvarlamıştı. İkisinin de canı sıkılıyor, dışarı çıkmak için havanın serinlemesini bekliyorlardı. Ansızın sofanın zili çalındı. Ceketsiz, terlikle oturan Kolpakov, birden sıçradı. Acaba kim diye sorar gibi Paşa'nın yüzüne baktı. Şarkıcı kız:

"Postacı, yahut arkadaşlarımdan biri olmalı," dedi.

Kolpakov, ne Paşa'nın arkadaşlarından ne de postacıdan çekinirdi, ama ne olur ne olmaz diye elbiselerini toplayıp arka odaya geçti. Paşa da kapıya koştu. Kapıyı açınca şaşırdı. Çünkü gelen, ne postacı ne de arkadaşlarından biriydi. Kapının önünde bir kadın duruyordu. Genç, güzel bir kadın. İyi giyinmişti. Kibar bir kadın olduğu her hâlinden belliydi. Yüzü solgundu, sanki yüksek bir merdiven çıkmış gibi güçlükle nefes alıyordu. Paşa:

"Bir emriniz mi var?" dedi.

Kadın hemen cevap vermedi. Bir adım attı, sonra yavaş yavaş odaya bir göz gezdirdi, sanki yorgunluktan yahut rahatsızlıktan ayakta duramıyormuş gibi gidip bir sandalyeye oturdu; bir şeyler söylemeye çalışıyormuş gibi de uzun uzun solgun dudaklarını kıpırdattı. Nihayet ağlamaktan kızarmış göz kapaklarını kaldırarak:

"Kocam burada mı?" diye sordu.

Paşa:

"Nasıl koca?" diye mırıldandı. İçine müthiş bir korku düşmüş, elleri, ayakları buz kesilmişti. Titrek bir sesle: "Ne kocası?" diye tekrarladı.

"Kocam, Nikolay Petroviç Kolpakov?"

"Hayır... Hayır hanımefendi!.. Ben kocanızı falan tanımıyorum."

Bir dakika sessizlik içinde geçti. Yabancı kadın birkaç kere mendilini solgun dudaklarına götürdü, heyecanını bastırmak için nefesini tuttu. Paşa ise karşısında taş kesilmiş gibi duruyor, korku ve şaşkınlıkla yabancı kadına bakıyordu.

Kadın, garip bir şekilde gülümseyip, emin bir sesle:

"Demek burada değil ha!" dedi.

"Ben... Ben... Kimi sorduğunuzu anlayamadım."

Kadın, Paşa'yı iğrenerek, nefretle süzdükten sonra:

"Aşağılık mahluk!" diye bağırdı. "Bayağı mahluk! Sefil mahluk! Evet evet, siz sefil bir mahluksunuz. Nihayet bunu yüzünüze haykırabildiğime çok memnunum."

Paşa, bu asık yüzlü, uzun beyaz parmaklı, siyahlar giymiş kadın üzerinde aşağılık, çirkin bir insan tesiri bıraktığını hissetti; birdenbire dolgun kırmızı yanaklarından, burnunun üzerindeki benden, bir türlü yukarıya taranamayan kâküllerinden utanç duydu. Şayet, zayıf, pudrasız olsaydı, kâkülleri olmasaydı, karşısındaki kadından kendisinin hafif bir mahluk olduğunu saklamak kabil olurdu; o zaman bu yabancı, esrarlı kadının yanında bu kadar korku, utanç duymazdı. Kadın sözüne devam ederek:

"Söyleyin, kocam nerede?" diye tekrarladı. "Ama onun burada olması da, olmaması da bence bir. Size şu kadarını haber vereyim ki, bir hırsızlık meydana çıkarıldı, Nikolay Petroviç'i arıyorlar, yakalayacaklar. İşte görün marifetinizi."

Kibar kadın ayağa kalktı, müthiş bir heyecan içinde dolaşmaya başladı. Paşa korkusundan, meseleyi iyice kavrayamıyordu. Kadın:

"Bugün yakalayacaklar," dedi, hıçkırmaya başladı. Bu hıçkırıklarda hem üzüntü, hem de hakarete uğramışların acısı gizliydi.

"Biliyorum, onu bu korkunç şeyi yapmaya kimin sürüklediğini biliyorum. Aşağılık, bayağı kadın! Satılık mahluk!"

Kadının dudakları acıyla burkuldu, burnu küçümseme ile kırıştı:

"Ben zayıfım... Beni iyi dinleyin alçak mahluk! Ben zayıfım... Siz benden kuvvetlisiniz. Ama unutmayın ki, beni de, çocuklarımı da koruyacak biri vardır! Tanrı her şeyi görür! Adildir! Döktüğüm gözyaşlarının, uykusuz geçen gecelerimin intikamını alacaktır. Bir gün gelecek, beni hatırlayacaksınız! Evet, hatırlayacaksınız!"

Odaya gene bir sessizlik çöktü. Kadın, odada bir aşağı bir yukarı gidip geliyor, Paşa hiç ses çıkarmadan şaşkın şaşkın ona bakıyor, işi kavrayamıyor, kadından korkunç bir hareket bekliyordu:

"Ben," dedi, "ben hanımefendi, hiçbir şey bilmiyorum." Birden ağlamaya başladı.

Kadın:

"Yalan söylüyorsunuz," diye bağırdı, gözleri kinle parladı. "Ben her şeyi biliyorum, hem çoktan biliyorum. Biliyorum, şu son ay içinde Tanrı'nın her günü buraya geliyordu."

"Evet, ne çıkar bundan? Benim gelip gidenim çoktur. Zorla gelin demiyorum ya, canı isteyen gelir, istemeyen gelmez."

"Size tekrar ediyorum, bir hırsızlık meydana çıktı. Kendisine ait olmayan bir parayı yemiş. Sizin gibi birisi için, sizin yüzünüzden böyle bir suç işledi." Paşa'nın önünde durarak kesin bir sesle, "Dinleyiniz beni," dedi. "Sizin gibilerin prensipleri olmaz, siz, yalnız başkalarına kötülük etmek için yaşarsınız. Sizin hedefiniz budur. Ama içinizde bütün insanlık duygularının büsbütün izi kalmayacak kadar alçalacağınıza inanmak istemem. Evet, onun bir karısı, çocukları var. Onu mahkûm edip sürerlerse, karısıyla çocukları açlıktan ölür... Anlayınız bunu! Onu da, bizi de sefaletten, rezaletten kurtarmak için henüz bir çare var. Bugün dokuz yüz ruble yatırırsam yakasını bırakacaklar. Yalnız dokuz yüz ruble."

Paşa, işitilir işitilmez bir sesle:

"Hangi dokuz yüz ruble?" dedi. "Ben... Ben bilmem... Almadım bu parayı."

"Sizden dokuz yüz ruble istemiyorum. Biliyorum, paranız yok. Hem olsa da istemem. Ben başka bir şey istiyorum: Sizin gibi kadınlara erkekler umumiyetle hediyeler alır. Siz bana, kocamın aldıklarını geri verin yeter."

Paşa, yavaş yavaş işi kavramaya başladı. İplik gibi uzayan bir sesle:

"Bana hiçbir şey almadı," diye bağırdı.

"Öyleyse paralar nereye gitti? Hem kendi parasını, hem benimkileri, hem de kendisine ait olmayan parayı harcadı. Nasıl harcar bu kadar parayı tek başına? Dinleyiniz beni, sizden rica ediyorum: Demin çok sinirliydim, ileri geri konuştum. Ama özür diliyorum şimdi. Herhalde benden nefret etmişsinizdir, biliyorum, ama bir parça merhamet duygunuz varsa beni anlarsınız. Size yalvarıyorum, aldığınız şeyleri geri verin!"

Paşa:

"Hımm," dedi, omuzlarını silkti. "Size seve seve verirdim ama Allah cezamı versin yalan söylüyorsam, vallahi inanınız bana... – Sonra biraz şaşırarak– Ha, doğrusunu söyleyeyim, bir gün nasıl olduysa iki küçük şey getirmişti, isterseniz bunları vereyim size."

Paşa, tuvalet masasının bir gözünü çekti, bir altın bilezik ve yakut bir yüzük çıkarıp kadına uzatarak:

"Buyurun," dedi.

Yabancı kadın kıpkırmızı kesilerek titremeye başladı. Kendisine hakaret edildiği belliydi:

"Bana bunları niçin veriyorsunuz?" dedi. "Ben sadaka istemiyorum... Vaziyetinden faydalanıp şu bedbaht, zavallı kocamdan kopardıklarınızı istiyorum... Perşembe günü sizi kocamla birlikte iskelede gördüğüm zaman, üstünüz başınız iğnelerle, bileziklerle doluydu. Masum bir kuzu rolü oynamaya ne lüzum var. Size son defa soruyorum; bana onları verecek misiniz, vermeyecek misiniz?"

Paşa, artık kızmaya başlamıştı:

"Amma da insansınız," diyordu. "Sizi temin ediyorum ki, Nikolay Petroviç'inizin başka bir şeyini görmedim. Bana ancak pasta falan getirdi."

Yabancı kadın acı acı gülümseyerek:

"Pasta falan ha!" dedi. "Evinde çocukları aç, o size pasta getiriyor. Kati olarak mücevherleri vermeyecek misiniz?"

Bu sual cevapsız kaldı. Kadın oturdu, gözlerini bir noktaya dikerek bir şeyler düşündükten sonra:

"Şimdi ne yapmalı?" diye mırıldandı. "Şayet bu dokuz yüz rubleyi bulamazsam hâlimiz yaman. Bu kadını ne yapmalı, öldürmeli mi, yoksa bu aşağılık mahlukun önünde dize mi gelmeli?"

Kadın, mendilini gözlerine götürdü, ağlamaya başladı:

"Kocamı sefahate siz sürüklediniz, onu mahveden sizsiniz," dedi. "Gene siz kurtarın onu. Ona acımıyorsunuz, ama çocuklar... Çocuklar... Onların ne suçu var?"

Paşa'nın gözleri önüne sokakta ağlayarak dilenen küçük çocuklar geldi, o da ağlamaya başladı:

"Elimden ne gelir benim hanımefendi," diyordu. "Size kalırsa ben aşağılık bir mahlukum, Nikolay Petroviç'in parasını ben yedim. Tanrı şahidim olsun, size yeminle söylüyorum, ondan bir çıkarım yoktu... Bizim koroda sadece Motya'nın zengin bir dostu var. Biz, peynir ekmekle karınlarını doyuran zavallılarız. Nikolay Petroviç tahsil terbiye görmüş, kibar bir adamdır. Onu evime kabul ediyorum. Zaten biz başka türlü hareket edemeyiz ki."

"Sizden tekrar rica ediyorum, verin bana mücevherleri! Ben onları istiyorum, rica ediyorum, mücevherleri istiyorum. Bakın, önünüzde ağlıyor, küçülüyorum... İsterseniz dize gelip yalvarayım..."

Paşa, korkusundan, haykırdı. Sanki bu hareketine engel olmak istiyormuş gibi ellerini salladı. Piyeslerdeki gibi kibar konuşan bu güzel kadının, kendi önünde dize gelebileceğini anlıyordu. Bunu sırf gururundan, kibarlığından, kendisini yüceltmek, şarkıcı kızı

küçük düşürmek için yapar mı yapardı. Paşa, bir yandan gözlerini siliyor, bir yandan çırpınıp duruyordu:

"Peki, peki," dedi. "Vereceğim. Yalnız şu kadarını bilin ki onları Nikolay Petroviç değil, başka misafirlerim hediye etmişti. Nasıl kabul ederseniz edin."

Paşa, konsolun üst çekmecesini çekti, oradan elmas bir iğne, mercan bir kolye, birkaç yüzük ve bilezik çıkardı, getirip yabancı kadına uzattı:

"İsterseniz alın," dedi. "Yalnız iyi bilin ki, kocanızın değil bunlar." Dize gelmek tehdidinden gururu kırılan Paşa, "Alın, zengin olun," diye ilave etti. "Ama siz onun meşru karısı, kibar bir kadın idiyseniz, niye onu dizinizin dibinden ayırdınız! Onu ben davet etmedim, kendisi geldi bana..."

Kadın, gözyaşları arasından uzatılan mücevherlere bakıp:

"Hepsi bu kadar değil," dedi. "Bunlar beş yüz ruble bile tutmaz."

Paşa, gözden, sinirli bir hareketle altın saatler, altın bir sigara tabakası, kol düğmesi, çıkarıp fırlattı. Ellerini açarak:

"Hepsi bu kadar," dedi. "Verecek başka bir şeyim kalmadı, isterseniz kendiniz arayın."

Kadın, bir ah çekti, titreyen ellerle mücevherleri bir mendille sardı, tek kelime söylemeden, hatta başını bile çevirmeden, çıkıp gitti.

O anda bitişik odanın kapısı açıldı, Kolpakov içeri girdi. Yüzü kireç gibiydi, sanki biraz önce pek acı bir şey yemiş gibi sinirli sinirli başını sallıyor, gözlerinde yaşlar parlıyordu. Paşa, onun üstüne atılarak:

"Bana hangi mücevherleri aldınız?" dedi. "Söyleyin bakalım ne zaman? Söyleyin lütfen, cevap verin, ne zaman?"

Kolpakov:

"Mücevher mi? Bırak şu mücevherleri," diye söyleniyor, başını sallıyordu. "Tanrım, o senin önünde gözyaşı döküyor, küçülüyordu."

Paşa:

"Soruyorum size, bana hangi mücevheri aldınız?" diye bağırıyordu.

"Tanrım, o, namuslu, mağrur, temiz bir kadın, bunun önünde... bu kızın önünde dize gelmek istedi. Onu bu hâle getiren benim. Ben buna müsaade ettim." Başını elleri arasına alarak inledi: "Hayır, kendimi hiçbir zaman affetmeyeceğim, affetmeyeceğim." İğrenerek, "Çekil karşımdan pis mahluk," diye bağırdı. Paşa'yı titreyen elleriyle iterek geri geri gitti. "Dize gelmek istedi... Hem de, kimin önünde? Senin önünde ha! Ah Allah'ım!.."

Sonra çabuk çabuk giyindi, sanki Paşa'dan iğreniyormuş gibi, çıkıp gitti.

Paşa, kendini yatağın üstüne attı, ağlamaya başladı. Düşünmeden verdiği mücevherlerine acıyor, gördüğü hakaretten içi parçalanıyordu. Üç yıl önce, hiç sebep yokken bir tüccardan nasıl dayak yediğini hatırlıyor, daha yüksek sesle hıçkırıyordu.

1886

Lekeli Humma

Petersburg'dan Moskova'ya giden posta treninin sigara içilmeye mahsus kompartımanında genç teğmen Klimov oturuyordu, karşısında da, sinekkaydı tıraşlı, yaşlıca bir adam vardı. Herhalde hâli vakti yerinde bir Finlandiyalı yahut İsveçli olacaktı. Yol boyunca boyuna piposunu emiyor, hep aynı şeyleri tekrarlıyordu:

"Ya, demek subaysınız, biraderim de subaydır, ama o denizci. Kronştat'ta hizmet ediyor. Moskova'ya niçin gidiyorsunuz?"

"Vazifem orada da."

"Ya, evli misiniz?"

"Hayır, bir kız kardeşimle bir teyzem var, onlarla beraber oturuyorum."

"Benim birader de subay, deniz subayı, ama o evli, üç de çocuğu var."

"Ya..."

Finlandiyalı, söylenen her şeye şaşıyor, budalaca her "ya" deyişinde ağzı kulaklarına varıncaya kadar sırıtıyor, durmadan kötü kokan piposunu tüttürüyordu. Rahatsız olan, üst üste sorulan suallere cevap bulmakta güçlük çeken Klimov, karşısındakinden alabildiğine tiksinmeye başlamıştı. Şu tıslayan pipoyu elinden alıp kanepenin altına atsa, Finlandiyalıyı da yakasından tuttuğu gibi vagondan fırlatsa pek iyi olacaktı hani.

'Şu Finlandiyalılar iğrenç mahluklar,' diye düşündü. 'Yunanlar da öyle. Lüzumsuz, hiçbir işe yaramayan bir millet doğrusu. Yeryüzünde boşu boşuna bir yer işgal ediyorlar, o kadar. Neye yararlar sanki.'

Bu düşünceler, içinde garip bir öğürme duygusu uyandırdı. Bunlara karşılık Fransızlarla İtalyanları alayım dedi. Ama onlarda da, ancak akordeon çalan erkekler, çırılçıplak kadınlar, teyzesinin evinde konsolun üstünde asılı duran yabancı memleketlerden gelme gravürleri hatırlamaktan ileri geçmedi.

Zaten subay kendisini bir tuhaf hissediyordu. Bütün kanepe boydan boya boş olmasına rağmen, elini kolunu uzatıp rahatça oturamıyor, susuzluktan dili damağına yapışıyordu. Başının içinde ağır bir sis tabakası vardı, sanki düşünceleri yalnız kafasının içinde değil, kanepelerin arasından da gece karanlığına bürünüp gezinmekteydi. Uykudaymış gibi, bu darmadağınık düşünceler arasında birtakım mırıldanmalar, tekerleklerin dönerken çıkardığı sesler, kapıların açılıp kapanışını duyuyordu. Kampana sesleri, kondüktörlerin düdükleri, yolcuların platformda telaşlı telaşlı koşuşmaları, olduğundan daha kuvvetli duyuluyordu. Zaman da, farkına varılmayacak kadar çabuk geçiyordu; bunun için de, sanki tren dakikada bir istasyon değiştiriyor, dakika başına şu madenî ses duyuluyordu:

"Posta tamam mı?"

"Tamam."

Ona öyle geliyordu ki, vagonların sıcaklığını kontrol eden adam, boyuna vagona girip çıkıyor, termometreye bakıyor; durmadan, ters istikametten gelen trenin gürültüsü, köprüden geçerken tekerleklerin boğuk uğultusu duyuluyordu. Gürültü, düdük sesleri, Finlandiyalı, tütün dumanı, bütün bunlar, sağlam bir kimsenin bile özelliklerini hatırlayamayacağı bir sis hâlinde şekillerin tehdit ve işaretleriyle karışarak Klimov'un üzerine dayanılmaz bir kâbus hâlinde çöküyordu. Korkunç bir can sıkıntısı içinde gittikçe ağırlaşan başını kaldırıyor, gölgelerin, dumanlı lekelerin birbirini kovalayarak döndüğü fener ışığına bakıyor, su istemeye niyet ediyor, fakat kuruyan dili ağzında güçlükle hareket ediyor, ancak Finlandiyalının suallerine cevap vermeye gücü yetiyordu. Şöyle rahatça uzanıp uyumak istiyor, ama uyuyamıyordu. Finlandiyalı

ise uyuyup uyanıyor, piposunu tüttürüyor, "Ya, ya" diye ona bir şeyler söylüyor, gene uykuya dalıyordu; teğmen ayaklarını kanepeye bir türlü rahatça uzatamıyor, gözlerinin önünde boyuna tehdit eden şekiller dolaşıyordu. Spirov'a gelince, su içmek için trenden indi. Bazılarının, masaların başına geçip çabuk çabuk bir şeyler atıştırdıklarını gördü. Kızarmış et kokusuyla dolu havayı teneffüs etmemeye, yemek yiyen ağızlara bakmamaya çalışarak –ikisi de kendisine kusturacak kadar iğrenç geliyordu– 'Nasıl da yiyebiliyorlar?' diye düşündü.

Güzel bir bayan, kırmızı kasket giymiş bir subayla yüksek sesle konuşuyor, gülümseyerek bembeyaz dişlerini gösteriyordu. Bu gülümseyiş, beyaz dişler, bayanın kendisi de Klimov'un üzerinde, kızarmış etle öteki yemekler gibi, kötü tesir yapmıştı. Nasıl oluyor da bu kırmızı kasketli subay, bu kadının yanında oturuyor, onun sıhhatli, gülümseyen yüzüne bakmak canını sıkmıyor, bunu bir türlü anlamıyordu.

Su içip vagona döndüğü zaman Finlandiyalıyı piposunu içerken buldu. Tütün, yağmurlu bir havada delik lastikler gibi tıslıyor, inip kalkıyordu. Gene:

"Ya," diye şaştı, "bu hangi istasyon?"

Klimov, kanepeye uzanıp, keskin tütün kokusunu yutmamak için ağzını kapayarak:

"Bilmiyorum," dedi.

"Tver'e ne zaman varacağız?"

"Bilmem... Affedersiniz ben... Cevap verecek hâlde değilim. Hastayım, soğuk almışım."

Finlandiyalı, piposunu pencerenin kenarına bir kere vurduktan sonra gene deniz subayı biraderinden bahsetmeye başladı.

Klimov artık onu dinlemiyor, rahat, yumuşak yatağını, soğuk su dolu sürahisini, yatarken ona hizmet etmek, su vermek, sakinleştirmek hünerini bilen kız kardeşi Katya'yı hatırlıyordu. Hayaline, efendisinin ağır, sıkan çizmelerini çeken, sürahiyi doldurup getiren emir eri Pavel gelince gülümsedi bile. Yatağına bir uzanıp,

bir bardak su içse her şey geçecek. O zaman kâbus, yerini derin, sağlam bir uykuya bırakacak. Uzaktan uzağa boğuk bir ses:

"Posta tamam mı?" diye soruyor.

Pencerenin hemen altında başka bir ses:

"Tamam," diye cevap veriyor.

Bu, Spirov'dan sonra ikinci yahut üçüncü istasyondu. Zaman sanki uçarak geçiyordu. İnsana öyle geliyordu ki, kampana, düdük seslerinin bitip tükeneceği yoktur. Klimov, tasa ile başını kanepenin kenarına dayıyor, başını elleri arasına alıyor, gene kız kardeşi Katya ile emir eri Pavel'i düşünmeye başlıyor. Ama kız kardeşi de emir eri de belirsiz şekillerle karışmış, onlarla beraber dönmeye başlamış, yok olmuşlardır. Kanepenin arkasına çarpıp geri dönen sıcak nefesi yüzünü yakıyor, ayaklarını uzatamadığı için rahatsız, pencereden ensesine doğru bir rüzgâr esiyor, ama ne olursa olsun içinden vaziyetini değiştirmek gelmiyor... Ağır kâbus dolu bir uyuşukluk onu büsbütün sarıyor, bütün vücudunu sanki zincire vuruyor.

Başını kaldırdığı zaman ortalık iyiden iyiye ağarmıştı. Yolcular kürklerini giyip trenden iniyordu. Tren durmuştu. Beyaz önlükler takmış, numaralı tunç plakalı hamallar yolcuların yanlarında didinip duruyor, ellerinden çantalarını alıyordu. Klimov da kürkünü giydi, ne yaptığının kendisi de farkında olmadan öteki yolcuların ardından yürüdü. Sanki kendisinin yerinde bir yabancı varmış gibiydi. Sanki bu vagondan onunla birlikte, ateşi, susuzluğu, bütün gece gözünü kırptırmayan o korkutucu şekiller de beraber çıkmıştı. Ne yaptığının farkında olmadan çantasını alıyor, arabacıya sesleniyor. Arabacı, Povorski'ye kadar bir ruble yirmi beş kapik istiyor. Onun umurunda mı, bir şey söylemeden kabul ediyor, kızağa oturuyor. Rakam farklarını hâlâ anlıyor ama artık paranın onun için hiçbir kıymeti yoktur. Klimov'u evde, teyzesi ile on sekiz yaşlarındaki kız kardeşi Katya karşılıyor. Katya'nın elinde defter kalem vardır. Bunları görünce kız kardeşinin öğretmen olmak için imtihana gireceğini hatırlıyor. Hoşgeldinlere, sorulan

şeylere cevap vermeden, ateşten çabuk çabuk nefes alarak, sebepsiz yere bütün odaları dolaşıyor. Yatağına varınca, yastığının üzerine yığılıyor. Finlandiyalı, kırmızı kasket, bembeyaz dişli bayan, kızarmış et kokusu, gözlerinin önünde uçuşan lekeler bütün şuurunu kaplıyor, artık ne nerede olduğunu biliyor, ne de heyecanlı sesler işitiyor.

Kendisine geldiği zaman soyunmuş bir hâlde yatakta idi. Sürahiyi, Pavel'i seçti, ama bu yüzden, ne bir serinlik hissetti, ne de daha rahat, daha yumuşak bir yatakta olduğunu anladı. Ayakları da elleri de gene eskisi gibi bir türlü rahat bir yer bulamıyor, dili damağına yapışıyor, Finlandiyalının piposunun tısıltısını duyuyordu... Yatağın yanında, geniş sırtı ile Pavel'i iterek, sağlam yapılı, kara sakallı bir doktor didinip duruyor:

"Hiçbir şeyciğin yok, hiçbir şeyciğin yok delikanlı," diye mırıldanıyordu. "Mükemmel, mükemmel... Büyle, işte büyle..."

Doktor, Klimov'a "delikanlı" diyor, "böyle" diyecek yerde, "büyle", "evet" yerine "avat" diyor...

"Avat, avat, avat," diye sıralıyordu. "Üyle, üyle. Mükemmel, delikanlı ye'se kapılma."

Doktorun çabuk, biraz laubalice konuşması, dolgun yüzü, laubalice söylenen "delikanlı" kelimesi Klimov'un asabını bozdu. Ahlayıp puflayarak:

"Niye bana delikanlı diyorsunuz?" diye çıkıştı. "Bu ne biçim laubalilik. Tüh Allah kahretsin."

Klimov, kendi sesinden korktu. Bu ses öylesine kısık, zayıf, uzayarak çıkmıştı ki, tanımak mümkün değildi. Doktor hiç kırılmadan:

"Mükemmel, mükemmel," diye mırıldandı. "Kızmayın! Avat, avat, avat."

Evde de zaman, trende olduğu gibi şaşılacak bir hızla uçuyordu. Gün ışığı yatak odasında durmadan yerini karanlığa bırakıyordu. Klimov'a öyle geliyordu ki, doktor yatağının başından hiç ayrılmıyor, her dakika "avat, avat, avat," dediği duyuluyordu. Yatak oda-

sında durmadan birtakım şeyler, şekiller gelip geçiyordu: Pavel, Finlandiyalı, Yüzbaşı Yaroşeviç, gedikli Maksimenkov, kırmızı kasket, bembeyaz dişli bayan, doktor, hepsi de konuşuyor, ellerini sallıyor, sigara içiyor, yemek yiyordu. Bir keresinde güpegündüz Klimov, alay papazı Aleksandr babayı, dinî elbisesini giymiş, elinde dua kitabıyla yatağının başında durduğunu, o güne kadar asla rastlamadığı ciddi bir tavırla bir şeyler mırıldandığını gördü. Teğmen, Aleksandr babanın, bütün Katolik subaylara dostça Lehli adını verdiğini hatırlayarak kendisini güldürmek için:

"Baba, Lehya Yaroşeviç, ehlidir ehli," dedi.

Ama neşeli, şakacı bir adam olan Aleksandr baba gülmedi, aksine daha da ciddileşti. Klimov'a haç çıkardı. Geceleri sessizce iki gölge odaya girip çıkıyordu. Bunlar, teyzesiyle kız kardeşinin gölgesiydi. Kız kardeşinin gölgesi diz çöküyor, dua ediyordu. Kutsal tasvirlerin önünde eğildiği zaman, duvardaki gri gölge de diz çöküyordu. Sanki Tanrı'ya iki gölge dua ediyordu. Boyuna kızarmış et ile Finlandiyalının pipo kokusunu duyuyordu. Ama bir kere Klimov'un burnuna keskin bir günlük kokusu geldi. Midesi döndü, bağırmaya başladı:

"Günlük kokusu bu, götürün şunu..."

Cevap veren olmadı. Yalnız bir taraftan papazların pek hafif bir sesle söyledikleri şarkı ile merdivenlerden çabuk çabuk çıkan birinin ayak sesleri geliyordu.

Klimov kendine geldiği zaman odada kimsecikler yoktu. Sabah güneşi, indirilmiş perde ile pencere kenarının arasından geçiyor, bir bıçak ağzı kadar ince, titrek, güzel ışınlar sürahinin üzerinde oynuyordu. Dışarıdan tekerleklerin gürültüsü geliyor; demek sokaklarda karlar erimiş. Teğmen, ışınlara, aşina mobilyaya, kapıya baktı, ilk iş olarak gülmeye başladı. Göğsü, midesi, tatlı, neşeli, gıdıklayan bir gülüşle titredi. Bütün varlığını, dişinden tırnağına kadar, sonsuz bir saadet, bir yaşama sevinci duygusu kapladı. İlk insan yaratıldığı, ilk defa dünyayı gördüğü zaman herhalde böyle bir şey duymuştur. Klimov, var kuvvetiyle hareket etmek, insan

yüzü görmek, konuşmak istedi. Vücudu hareket etmiyor, kımıldayan yalnız elleri, ama o bunu hemen hemen fark etmiyor, bütün dikkatini küçük şeylere çeviriyor. Nefes alıp verişinden, gülmesinden sevinç; sürahinin, tavanın, ışınların, perdedeki kordonun mevcut oluşundan saadet duyuyordu! Bir yatak odası kadar küçük bir yerde bile Tanrı'nın dünyası kendisine fevkalade güzel, çeşitli, yüce görünüyordu. Doktor geldiği zaman teğmen, tıbbın ne kadar faydalı, doktorun da ne kadar hoş, sevimli bir adam olduğunu, bütün insanların da ne kadar iyi, ilgi çekici olduğunu düşünüyordu. Doktor, arka arkaya:

"Avat, avat, avat," diyordu. "Mükemmel, mükemmel. Artık iyileştin."

Teğmen dinliyor, neşeli neşeli gülüyordu. Finlandiyalıyı, bembeyaz dişli bayanı, jambonu hatırladı, canı sigara içmek, yemek yemek istedi:

"Doktor," dedi, "emir verin de bana biraz tuz ile çavdar ekmeği, sardalya getirsinler."

Doktor, "Olmaz," dedi. Pavel, emrini dinleyip ekmek almaya gitmedi. Teğmen bu hâle dayanamadı, şımarık bir çocuk gibi ağlamaya başladı. Doktor gülerek:

"Bebecik," dedi. "Anne... Be... Mama... İsterim..."

Klimov güldü. Doktor gittikten sonra derin bir uykuya daldı. Aynı neşe, aynı saadet duygusuyla uyandı. Yatağın kenarında teyzesi oturuyordu. Neşe ile:

"A, teyzeciğim," diye sordu, "neyim vardı benim?"

"Lekeli humma."

"Öyle mi? Ama artık tamamıyla iyileştim. Katya nerede?"

"Evde yok. Herhalde imtihandan sonra bir yere uğradı."

İhtiyar kadın bunları söylerken elindeki çorabın üstüne eğildi, dudakları titredi, başını çevirdi, birden ağlamaya başladı. Kederden, doktorun yasağını unutarak:

"Ah Katya, Katya," diye mırıldandı. "Gitti bizim meleğimiz, artık yok."

Elinden çorabı düşürdü, almak üzere eğilince bu sefer başörtüsü kaydı. Teyzesinin kır saçlarına bakıp bir şey anlamayan Krimov, kız kardeşi için korku duymaya başladı:

"Nerede Katya, teyze? Nerede?" diye sordu.

Artık Klimov'u unutup yalnız acısını hatırlayan ihtiyar kadın:

"Senden bulaşan lekeli hummaya yakalandı, öldü. İki gün önce gömdük," dedi.

Bu korkunç, beklenmeyen haber, Klimov'un ta içine işledi. Ama haber ne kadar korkunç, ne kadar kuvvetli olursa olsun, sıhhatine kavuşmakta olan teğmeni dolduran o hayvani saadeti bastıramadı. Ağlıyor, gülüyor, kendisine yemek vermiyorlar diye çok geçmeden küfür bile ediyordu.

Bir hafta sonra hırkasını giyip Pavel'e dayanarak pencere kenarına gitti. Kapalı ilkbahar göğüne baktı, pencerenin önüne taşınan eski rayların kulak tırmalayan seslerini duyduktan sonra, ancak kalbi acı acı burkuldu. Ağlamaya başladı. Alnı pencere pervazına düştü:

'Ne kadar bedbahtım,' diye mırıldandı, 'Tanrım ne kadar bedbahtım.'

Sevinç, her günkü can sıkıntısına, geri gelmeyecek bir kaybın duygusuna yerini verdi.

1887

Kayıtsızlık

Uzun marşandiz treni, çoktan beri istasyonda duruyor, lokomotiften, sanki ateşi sönmüş gibi, hiçbir ses çıkmıyor. Trenin yanında, istasyon kapılarında kimsecikler görünmüyor.

Bir vagondan solgun bir ışık şeridi çıkıyor, manevra rayları üzerine kayıyor. Vagon içinde, yere serilmiş bir keçe üzerinde iki kişi oturuyor, biri geniş kır sakallı, kalpağı andıran uzun bir kürk şapka, kürklü kısa palto giymiş ihtiyar bir adam; öbürü, daha bıyıkları terlememiş bir genç. Üstünde yünlü kumaştan lime lime bir ceket, ayağında çamurlu çizmeler var. İkisi, marşandiz ile hayvan götürüyor; ihtiyar ayaklarını öne doğru uzatmış, susarak oturuyor, bir şeyler düşünüyor. Genç ise yarı uzanmış, elindeki armonikle oynuyor, hafif hafif, işitilir işitilmez sesler çıkarıyor. Yanlarında, içinde bir yağ mumu olan bir fener asılı duruyor.

Vagon tıka basa dolu. İnsan fenerin donuk ışığı altında, vagon içindeki şeylere dikkatli dikkatli bakmaya başlarsa, ilk ağızda gözleri önünde canlı olduğu belli ama alelacayip, biçimsiz şeyler belirir. Bu mahluklar, birbiriyle itişip kakışan, sessizce kaygan duvardan yukarıya, tavana doğru tırmanan dev yengeçleri andırıyor. Yalnız biraz daha dikkatli bakılınca karanlık içinde boynuzlar, boynuz gölgeleri, upuzun, kemikleri çıkmış sırtlar, kirli deriler, kuyruklar, gözler görülüyor. Bu şekiller, öküzlerle gölgeleridir. Bazıları başlarını çevirip insanlara bakıyor, kuyruklarını sallıyor, bazıları yatmaya, yahut ayakta daha rahat durmaya çalışıyor. Yerleri dar. Bazıları yatınca, öbürleri ayakta durmak, birbirlerini sıkıştır-

mak zorunda kalıyor. Ne yemlikleri, ne saman döşekleri, ne de bir tutam otları var.*

Uzun bir susuştan sonra ihtiyar, cebinden kapaklı bir saat çıkarır; saat ikiyi çeyrek geçiyor.

"Aşağı yukarı iki saattir bekleyip duruyoruz. Gidip biraz dürtüklemeli, yoksa sabaha kadar burada kalırız. Uykuya mı daldılar nedir, Allah bilir."

İhtiyar, ayağa kalkıyor, uzun gölgesiyle vagondan dikkatli dikkatli aşağıya, karanlığın içine iniyor. Tren boyunca lokomotife doğru yürüyor. Yirmi kadar vagon geçtikten sonra kızıl bir ocak görüyor. Ocağın önüne biri oturmuş, hiç kımıldamadan duruyor, kasketinin güneşliği, burnu, dizleri, kırmızı bir renkle aydınlanmış. Geri kalan tarafları kapkara; karanlıkta zor fark ediliyor.

İhtiyar:

"Daha çok mu bekleyeceğiz?" diye soruyor.

Ses yok. Hiç kımıldamayan adam herhalde uyuyor. İhtiyar, sabırsızca gırtlağını temizliyor. İnsanın iliklerine kadar işleyen nemli hava altında büzülüyor. Lokomotif etrafında dönüyor. Bu sırada da iki fenerin kuvvetli ışığı, bir an gözlerini kamaştırıyor. Bu yüzden gece ona daha da karanlık geliyor.

Küçük istasyon binasına doğru gidiyor.

Peron basamakları ıslaktır, şurada burada yeni düşmüş, şimdiden eriyen karlar, beyaz beyaz, küme küme görülüyor.

İstasyon binasının içiyse aydınlıktır, bir hamam gibi sıcaktır, içeride gaz kokusu vardır. Bir baskülden, üstünde bir kondüktör üniforması duran sarı bir kanepeden başka bir şey yoktur. Solunda ardına kadar açık iki kapı vardır. Birinde telgraf masası, yeşil kapaklı bir lamba görülür. Öbürü, koyu renge boyalı kocaman bir dolapla yarı yarıya dolmuş bir odaya açılır. İçeride başkondüktörle makinist, pencere pervazı üzerine oturmuş, ellerinde bir şapka, boyuna tartışıyor. Makinist:

* Rusya'da o zamanlar birçok demiryolunda yangın çıkmasın diye vagonlarda ot bulundurulmazdı. Bu yüzden, yollanan hayvanlar yol boyunca yiyeceksiz kalırdı. *–H. Âli Ediz*

"Sahici kunduz değil, Polonya kunduzu," diyor. "Sahici kunduz böyle olmaz. Ne kadar eder öğrenmek ister misiniz, beş rubleden fazla etmez."

Başkondüktör öfkeli öfkeli:

"Bu işlerden pek de çakarsınız ya," diye cevap veriyor. "Beş ruble olur mu hiç? Durun şu tüccara soralım." İhtiyara dönerek, "Bay Malahin, siz ne dersiniz, sahici kunduz mu bu, yoksa Lehistan kunduzu mu?"

İhtiyar Malahin, kalpağı eline alır, tam bir uzman tavrıyla kürkü yoklar, üzerine üfler, koklar, öfkeli yüzünde birden küçümseyen bir gülümseme belirir, keyifli keyifli:

"Evet, Lehistan kunduzu bu, Lehistan kunduzu," der.

Gene bir tartışmadır başlar. Başkondüktör, şapkanın sahici kunduz olduğunda diretir, makinistle Malahin böyle olmadığına onu ikna etmeye çalışır. Tartışma sırasında ihtiyar, birdenbire buraya niçin geldiğini hatırlar:

"Kunduz, kunduz, şapka şapka ama tren de duruyor, baylar; nedir, ne bekliyoruz, gidelim artık."

Başkondüktör:

"Gidelim," der. "Bir sigara daha içelim de gidelim. Ama aceleye de lüzum yok. Nasıl olsa bizi istasyonda durdururlar."

"Ne münasebet, neye durdursunlar?"

"E, öyle işte. Bir istasyonda geç kalınca öbür istasyonlarda da durdururlar. Karşıdan gelen trenlere yol vermek için. Şimdi gitsek de bir, sabahleyin gitsek de. Ne yapsak artık 14 numarayı alamayız; herhalde 23 numarayı verirler."

"Ooo, sizin diliniz de ne biçim dil canım."

"Eh, böyle işte, bizim dilimiz."

Malahin, başkondüktörü dikkatli dikkatli süzer. Bir düşünür, sanki kendi kendine konuşuyormuş gibi mırıldanır:

"Allah belasını versin yalan söylüyorsam. Hesap ettim, not defterime bile yazdım. Bütün yol boyunca tam otuz saat kaybettik. İşi öyle bir hâle sokuyorsunuz ki, baylar, bu gidişle ya öküzler geberir,

yahut da yerine varınca etleri iki ruble bile etmez. Bu, yolculuk değil, batak işi."

Başkondüktör kaşlarını kaldırır, doğru ama elden ne gelir der gibi derin bir ah çeker. Makinist susar, düşünceli düşünceli kalpağa bakar. İkisinin yüzünde de gizli bir düşünçe okunur. Açığa vurmazlar ama gizlenmek istendiğinden değil, bu gibi düşünceleri sessizlik, sözden daha iyi anlattığı içindir, ihtiyar anlar. Elini cebine atar. Bir on rublelik çıkarır. Hiçbir giriş yapmadan, sesinin perdesini, yüzünün ifadesini asla değiştirmeden, rüşvet alıp verirken ancak Ruslarda görülen bir güvenle, açıklıkla parayı başkondüktöre uzatır. O da sessizce alır, dörde katlar, ağır ağır cebine kor. Sonra üçü de odadan çıkar, yolda, uyuyan kondüktörü uyandırıp perona gider. Başkondüktör elini silkerek:

"Püf, amma da hava, göz gözü görmüyor. Kurt havası," diye söylenir.

Pencereden yeşil lamba, telgraf masası başında telgrafçının sarı saçlı başı görünür. Onun yanı başında başka biri daha vardır: sakallı, kırmızı saçlı bir adam, istasyon şefi. İstasyon şefi, masaya eğilmiş mavi kâğıttan bir şeyler okur, sigarasıyla satırları çabuk çabuk güder... Malahin vagonuna doğru yürür. Yol arkadaşı olan genç, gene eskisi gibi yarı uzanmıştır, armonikten, güç işitilir sesler çıkarır. Bıyıkları henüz terlememiştir, çocuk denecek kadar gençtir. Geniş, beyaz yüzünde bir çocuk düşünceliliği vardır. Gözleri, büyüklerde olduğu gibi değil, uysal, tasalı bakışlarla bakar. Ama o da ihtiyar gibi iri, sağlam yapılı, ağır, kaba vücutludur. Sanki ağır vücudunu oynatmak elinden gelmiyormuş gibi hiç kımıldamaz, duruşunu değiştirmez. İnsana, kımıldayınca üzerinde bir şey patlayacak, öküzleri de kendisini de ürkütecek kadar bir gürültü çıkaracak gibi gelir. Kalın iri parmakları armonik düğmeleri üzerinde beceriksizce oynar, aletten birtakım hafif, pes sesler çıkar, biteviye, basit bir motif içinde birleşir. Kendisi dikkatle dinler, herhalde çalgısından pek memnundur.

Bir kampana sesi işitilir ama o kadar boğuk gelir ki, sanki yakında değil, pek uzaklardadır. Arkasından ikinci, üçüncü zil işitilir, sonra başkondüktörün düdük sesi duyulur. Bir dakika kadar derin bir sessizlik içinde geçer. Vagon hareket etmez, yerinde durur, ama altından birtakım belirsiz sesler, ayak altında çiğnenen kar gıcırtısını andıran sesler gelir. Vagon birden ürperir, sesler durur. Tekrar bir sessizlik çöker.

Ama birdenbire kuvvetli bir itişten dolayı vagon sanki zıplayacakmış gibi sarsılır, bütün öküzler birbiri üzerine düşer. İhtiyar, bu itiliş yüzünden ensesine düşen yüksek şapkasını düzelterek:

"Öbür dünyada da inşallah senin başına böylesi gelir," diye homurdanır. "Bütün hayvanlarımı gebertecek."

Yaşa, sessizce ayağa kalkar, yere düşen bir öküzü boynuzundan tutar, ayağa kalkmasına yardım eder. Bu itilişten sonra tekrar sessizlik çöker. Vagon altında gıcırdayan karın sesi işitilir. İnsana öyle gelir ki, tren geriye doğru hafifçe kımıldamıştır. İhtiyar: "Şimdi gene çeker," der.

Gerçekten bütün tren bir çırpınış geçirir, bir çatırtı işitilir. Vagon tekrar sarsılır, öküzler birbiri üzerine düşer. Yaşa kulağını dikerek:

"Kolay değil," der. "Herhalde tren pek yüklü. Lokomotif çekemiyor."

"Eskiden ağır değildi de şimdi mi oldu? Yok kardeş, bu, şu demektir; başkondüktör, makiniste paradan bir pay ayırmamış. Git şunu götür, yoksa sabaha kadar treni çekiştirir durur."

Yaşa, ihtiyardan bir üç rublelik alır, vagondan atlar. Ağır adımları vagonun dışında tok sesler çıkarır, sonra yavaş yavaş kesilmeye yüz tutar. Sessizlik... Bitişik vagonda bir öküz uzun uzun, yavaş yavaş, sanki şarkı söylüyormuş gibi böğürür. Yaşa döner. Vagon içine nemli, soğuk bir rüzgâr girer. İhtiyar:

"Yaşa, kapıyı kapa da yatalım," der. "Mum boşuna yanmasın."

Yaşa, ağır kapıyı iter, kapatır... Lokomotifin düdüğü işitilir, tren yola koyulur. İhtiyar uzanır, başını çıkını üzerine koyarak:

"Soğuk," diye mırıldanır. "Evin hâli başka. Her şey sıcacık, tertemiz, yumuşacıktır. İbadet edilecek yerler de vardır. Burada ise insan domuzdan daha kötü bir durumda. Dört gün oldu, çizmelerimizi çıkarmadık."

Yaşa, vagonun sallantısından sağa sola yalpa vurarak feneri açar, ıslak parmaklarıyla fitile bastırır, mum parlar, bir tava gibi cızırdar, sonra söner. Malahin, Yaşa'nın yanına yattığını, kocaman sırtıyla yaslandığını duyarak:

"Ya, kardeş," der. "Soğuk. Her aralıktan rüzgâr işliyor. Annenle kardeşin burada bir gece kalsalar, sabahleyin kıkırdayıp giderler. Böyle işte kardeş, sen kardeşlerin gibi okumak istemediğin için babanla birlikte öküz götüreceksin. Kabahat sende, kendi kendinden şikâyet et. Kardeşlerin şimdi yataklarında yatıyor, üzerleri yorganla örtülü. Sen ise, haylaz, zavallı bir çocuksun. Öküzlerle bir durumdasın."

Tren gürültüsünden ihtiyarın sözleri işitilmez, ama o daha uzun zaman bir şeyler mırıldanır, ah çeker, homurdanır. Vagondaki soğuk hava, gittikçe daha çok ağırlaşır, bozulur. Taze gübre kokusuyla mumun isi, havayı öyle berbat, öyle keskin bir hâle getirir ki, uykuya dalmak üzere olan Yaşa'nın boğazı, göğsü yanar. Öksürmeye, hapşırmaya başlar. Böyle şeylere alışmış olan ihtiyar ise –bir şey olmamış gibi– bütün göğsüyle nefes alır, gene horuldar. Vagonun sallanmasına, tekerleklerin vuruşuna bakılırsa, tren ikide bir değişen bir hızla, ama gene de çabuk gider. Lokomotif, ağır ağır soluk alır, trenin gürültüsünden farklı bir şekilde pıslar, kısacası bir gürültü patırtıdır gider. Öküzler sinirli sinirli birbirine sokulup, boynuzlarını duvarlara vurur. İhtiyar uyandığı zaman vagonun açık küçük penceresinden, aralıklarından erken bir sabahın mavi göğünü görür. Dayanılmaz bir soğuk vardır. İnsanın en çok sırtını, ayaklarını dondurur. Tren durur. Uykulu, asık suratlı Yaşa, öküzlerin yanında durup etrafına bakar.

İhtiyar, uyandığı zaman keyfi pek yerinde değildir. Suratı asık, kaşları çatıktır. Sert sert geğirir. Yaşa'ya göz altından bakar. Yaşa

ise kocaman omzunu öküzlerin karnı altına dayamış, onu hafifçe kaldırarak, ayaklarını çözmeye çalışır. İhtiyar homurdanır:

"Dün ipler uzun demiştim, hayır babacığım değil, dedin. Bir türlü söz dinlemiyorsun ki, hep kendi bildiğini okuyorsun. Budala!"

Kapıyı öfkeli öfkeli iter. Vagon içine birden ışık yayılır. Kapının tam önünde bir yolcu treni durmaktadır. Arkada da çatısı kırmızı olan bir bina vardır. Burası da büfeli büyük bir istasyondur. Vagonların damları, peronlar, toprak, raylar, her şey, incecik, yeni düşmüş tuz gibi bir karla örtülüdür.

Yolcu treninin vagonlarında yolcuların nasıl uyukladıkları, kırmızı yüzlü, kızıl saçlı bir jandarmanın nasıl gezindiği görülür. Frak ve kar gibi beyaz bir gömlek giymiş bir uşak perondan koşar, bir tepsi üzerinde iki peksimetle bir çay bardağı götürür. Uşağın iyi uyumadığı, üşüdüğü, hayatından da pek memnun olmadığı bellidir.

İhtiyar ayağa kalkar, doğuya doğru bakarak dua etmeye başlar. Yaşa, öküzle işini bitirince küreği vagonun bir köşesine kor, ihtiyarın yanında yer alır, dua etmeye başlar. Sadece dudaklarını kıpırdatır, haç çıkarır. Babası ise yüksek sesle mırıldanır. Duanın sonunda yüksek sesle, gayet açık olarak:

"... Allah uzun ömürler versin, amin," der.

Derin nefes alır, hemen başka bir duaya başlar. Son cümleyi de açık, belirli bir şekilde söyler: "Mihrabına kurbanlar sunalım!"

Yaşa, duasını bitirdikten sonra acele acele haç çıkararak:

"Lütfen beş kapik verir misiniz?" der.

Beş kapiği aldıktan sonra kırmızı bakır çaydanlığı alır, sıcak su almak üzere istasyona koşar. Traversler, raylar üzerinden geniş adımlarla atlayarak taze kar üzerinde koca izler bırakarak yürür. Yolda çaydanlıktaki dünkü çayı döker, büfeye varır, beş kapikle çaydanlığa gürültülü gürültülü vurur; vagondan, büfecinin eliyle büyük çaydanlığı ittiğini, semaverin hemen hemen yarısını beş kapiğe doldurmak istediği fark edilebilir. Ama Yaşa, kendi eliyle

musluğu açar, işine engel olmamaları için dirseklerini gerer, sıcak suyla çaydanlığı iyice doldurur. Koşa koşa vagona dönerken büfeci:

"Allah belanı versin melun," diye bağırır.

Çay içerken ihtiyar Malahin'in asık yüzü biraz açılır:

"Yiyip içmeyi biliriz, ama işlerimizi unutuyoruz. Dün bütün gün yedik içtik, başka bir şey yapmadık. Gelgelelim, masrafları yazmayı unuttuk. Yarabbi ne kafa."

İhtiyar dünkü masrafları yüksek sesle hatırlamaya çalışır, kullanıla kullanıla eskimiş bir not defterine kondüktöre, makiniste, yağcılara ne kadar para verdiğini yazar. Bu sırada yolcu treni çoktan gitmiş, açılan yolda bir aşağı bir yukarı hiç maksatsız, sanki yalnız hürriyetine seviniyormuş gibi, servis lokomotifi gelir gider.

Güneş doğmuş, kar üzerinde oynamaktadır; istasyonun ön saçağından, vagonların damlarından berrak damlalar düşer.

İhtiyar, çayını içtikten sonra vagondan istasyona doğru tembel tembel yürür. Birinci sınıf bekleme salonu ortasında daha önce tanıdığımız başkondüktörle, istasyon müdürü durur. Müdür, güzel, küçük bir sakal bırakmış, pek şık, hışır hışır bir palto giymiştir. Genç adam herhalde hep bir yerde durmaya alışık olmadığından, iyi bir yarış atı gibi, ince bir hareketle boyuna ayak değiştirir, dört bir yanına bakınır, yanından geçenleri askerce selamlar, gülümser, gözlerini bir kısıp bir açar. Kırmızı benizli, sapasağlam, neşeli bir adamdır. Yüzünden sanki biraz önce taze karla beraber gökten düşmüş gibi canlı bir tazelik taşar. Başkondüktör, Malahin'i görünce kabahatli kabahatli ah çeker, ellerini açar:

"Artık 14'üncü numara ile gitmek bize kısmet değil. Pek geç kaldık. Başka bir tren bu numara ile şimdi yerine varmıştır bile."

İstasyon şefi, birtakım evrakı çabuk çabuk gözden geçirir. Gök mavisi gözlerini Malahin'e heyecanla diker, gülümseyerek, yüzünün bütün tazeliğini üzerine üfleyerek, ona birtakım sualler sormaya başlar:

"Aa, siz misiniz, Bay Malahin. Sizin öküzleriniz var değil mi? Sekiz vagon kadar ha! Ne yapsak acaba? Geç kaldınız. 14'üncü numara ise geceleyin bir trene verilmiş. Şimdi ne yapabiliriz?"

Genç adam, iki pembe parmağıyla Malahin'in kısa kürkünden tutar, boyuna ayak değiştirerek kandırıcı, nazik bir şekilde anlatmaya başlar:

"Şu numaralar gitti, şu numaralar daha gidecek."

Kendisi ise Malahin'e elinden geleni yapacağına söz vermiştir.

Gerçekten yüzünde, yalnız Malahin'e değil, bütün dünyaya iyilik etmek isteği okunur. Öyle bahtiyar, öyle memnun, sevinçli bir hâli vardır ki, ihtiyar dinler, marşandiz trenlerinin biraz karışık gidip gelişlerinden bir şey anlamadığı hâlde, doğru der gibi baş sallar. Kendisi de iki parmağıyla şık paltosunun havını yoklar. Kibar, tatlı sözlü bir genci dinlemek hoşuna gider. Ona olan sevgisini göstermek için cebinden bir on rublelik çıkarır, yanına iki ruble daha kor, istasyon şefine verir. Öteki de askerce selamlar, ince bir hareketle parayı cebine atar. Kafasında birdenbire parlak bir fikir doğan istasyon şefi:

"Baylar," der, "şöyle bir şey yapsak mı acaba? Asker treni geç kaldı. Bakın, hâlâ görünürde yok. Sizi şu asker treninin numarasıyla mı göndersek dersiniz. Askerî treni de 28 numara ile göndeririz. Ne dersiniz?"

Başkondüktör:

"Olabilir," diye kabul eder.

İstasyon şefi de memnun memnun:

"Mükemmel, âlâ... Öyleyse burada beklemeye lüzum yok. Sizi hemen yollatırım. Mükemmel oldu."

Malahin'i askerce selamlar. Yolda evrakı okuyarak dairesine koşar. İhtiyar, sona eren bu konuşmalardan pek memnundur, gülümser, sanki burada başka hoş bir şey yok mu diye aranır gibi etrafına bakar, başkondüktörü kolundan tutarak:

"Ama bir şeyler içsek," der.

"İçmek için biraz erken değil mi?"

"Yok, dostluğumuza dayanarak size ikram etmeme müsaade edin."

Büfeye giderler. Biraz içtikten sonra bir şeyler yemek için uzun uzun seçerler. Kondüktör, oldukça ihtiyar, şişman mı şişman, rengini kaybetmiş şiş yüzlü bir adamdır. Hantal bir şişmanlığı vardır, çok içen, vaktinde yatıp uyumayan insanlarda olduğu gibi rengi sapsarıdır.

Malahin:

"Şimdi ikinci kadehi de yuvarlayabiliriz," der. "Hava soğuk, içmek günah sayılmaz. Lütfen bir şey alsanıza. Demek ki başkondüktör, artık size güvenebilirim. İnşallah yolda bir düzensizlik olmaz. Bilirsiniz bizim sığır işlerinde bir saatin bile önemi vardır. Bugün bir bakarsın başka, yarın başka. Bir iki gün geç kaldın mı, fiyatlar değişir, pantolonsuz dönersiniz. Lütfen bir şey alır mısınız?.. Artık size güveniyorum bay kondüktör. İkrama gelince, yahut başka bir arzunuz varsa her zaman emrinize amadeyim."

Başkondüktörü ağırladıktan sonra Malahin vagona döner:

"Şimdi bir askerî numara aldık, artık çabuk gideriz. Kondüktör, hep bu numara ile gidersek, yarın akşam sekizde varırız," dedi. "İnsan çalışmazsa bir şey elde edemez. Bak da ibret al."

Birinci kampanadan sonra vagon kapısına vücudu isle kapkara kesilmiş, gömlekli, pis, lime lime pantolonlu bir adam yaklaşır; bu adam biraz önce vagonların altına giren, çekiciyle tekerleklere vuran yağcıdır.

"Baylar, bu öküz vagonları sizin mi?"

"Ne olacak?"

"İki vagon hasta da. İşleyemez. Burada tamir etmek lazım."

"Hadi uydurma canım. Canın içmek istiyor, bahşiş alacaksın. Şunun doğrusunu söylesene."

"Siz bilirsiniz, ama benim de rapor etmem lazım..."

Malahin, hiç öfkelenmeden, itiraz etmeden, gayet sakin, sanki içinden gelmiş gibi cebinden yirmi kapik çıkarır, yağcıya verir. O da sessizce alır, ihtiyara tatlı tatlı bakarak konuşmaya başlar:

"Demek et işi için gidiyorsunuz. İş herhalde yolunda olsa gerek."

Malahin, içini çeker, sükûnetle yağcının siyah yüzüne bakar, öküz ticaretinin gerçekten bir zamanlar kârlı bir iş olduğunu anlatır, şimdi ise tehlikeli, zararlı bir iş olduğunu söyler. Yağcı onun sözünü keserek:

"Burada arkadaşım var, bay tüccarlar, ona da bir şeyler ikram etseniz..."

Malahin, arkadaşı için de bir şeyler verir. Askerî tren çabuk gider. İstasyonlarda oldukça az kalır. İhtiyar memnundur. Şık paltolu adam onun üzerinde kuvvetli bir tesir bırakmıştır. İçtiği votka başını hafifçe döndürmüştür. Hava pek güzeldir. Kısacası her şey yolunda gider. İhtiyar, durmadan konuşur. Trenin her duruşunda büfeye koşar. Dinleyecek adam arayan Malahin, büfeye kimi başkondüktörü, kimi makinisti götürür. İçerken birden içmez, uzun uzun kadeh tokuşturarak, şerefe sözler söyleyerek içer. Tatlı tatlı gülümser:

"Sizin işiniz başka, bizimki başka," der. "Allah size de, bize de kısmetimizi versin. İstediğimiz gibi, Allah'ın istediği gibi olsun."

Votkanın tesiriyle yavaş yavaş heyecanlanır. İş hırsına kapılır. Didinmek, bir şeylerle uğraşmak, acele ettirmek, birtakım bilgiler edinmek, durmadan konuşmak ister. Kâh ceplerinde, kâh çıkınlarında evraklar arar, kâh bir şeyler hatırlamak ister, bir türlü hatırlayamaz, kâh cüzdanını çıkartır, hiç lüzum yokken parasını sayar. Çırpınır durur, ah çeker, müthiş telaşlanır, ellerini şaplatır. Başkentin et tüccarlarının mektuplarını, telgraflarını, hesaplarını, posta, telefon makbuzlarını, evrakları, not defterini önüne koyarak yüksek sesle düşünmeye başlar, sözlerini Yaşa'nın da dinlemesini ister. Evrak okumaktan, fiyatlardan bahsetmekten usanınca istasyonlarda öküz vagonundan çıkar, hiçbir şey yapmadan ellerini kavuşturur, dehşetle heyecanlanır. Sızlanan bir sesle:

"Hey Allah'ım," der, "hey aziz Vlasiy! Doğru, sığırdır, hayvandır, ama o da insan gibi yiyip içmek ister. Tam dört gün oluyor, ağızlarına bir şey koymadılar. Hey Allah'ım, Allah'ım."

Uysal bir oğlan olan Yaşa, onun ardından giderek, emirlerini yerine getirir. Babasının ikide bir büfeye koşması hoşuna gitmez. Babasından korksa da, bunu işaret etmekten de kendini alamaz. İhtiyarı sert sert süzerek:

"Ah, başladınız gene," der. "Nereden geliyor bu neşe? Bugün isim gününüz mü acaba?"

"Sen öz babana öyle dil uzatmaya kalkışma!"

"Amma da moda tutturdunuz ha!"

Yaşa, babasının arkasından gitmeye lüzum yoksa hiç kımıldamadan keçesinin üstünde oturur, armoniği dımbırdatır. Bazen vagondan çıkar, tren yolunda tembel tembel dolaşır. Lokomotif önünde durur. Uzun uzun, hareketsizce, kâh tekerleklere, kâh kömür vagonuna odun atan işçilere bakar. Sıcak lokomotif tıslar, atılan odunlar, vagon içine düşer gibi sağlam, yaş odunların sesini çıkarırlar; pek soğukkanlı, vurdumduymaz bir insan olan makinistle yardımcısı birtakım anlaşılmaz hareketler yapar, hiç acele etmez. Yaşa, lokomotif önünde biraz durakladıktan sonra tembel tembel istasyona gider, büfede duran yiyeceklere bir bakar, hiç de merak edilecek bir tarafı olmayan bir ilanı kendi kendine yüksek sesle okur, sonra yavaş yavaş vagonuna döner. Yüzünde ne can sıkıntısı, ne de herhangi bir arzu okunur. Ona göre ha evde olmuş, ha vagonda, ha lokomotif yanında durmuş fark etmez.

Akşama doğru tren büyük bir istasyonda durur. Işıklar raylar üzerinde yeni yanmıştır. Mavileşen zemin üzerinde serin, şeffaf hava içinde ışıklar, yıldız gibi soluk renkli görünürler, ama açıkça seçilirler. Artık iyice kararan istasyon çatısı altındaki fenerler, kırmızı, bol ışıklıdır. Bütün yollar vagonlarla doludur. İnsana, yeni bir tren gelse yer bulamayacak gibi gelir. Yaşa, akşam çayı için sıcak su almak üzere istasyona koşar, peronda güzel giyinmiş bayanlar, öğrenciler gezinir. Perondan bakılınca istasyonun iki yanında akşam karanlığı içinde, uzaklarda ışıklar görünür, görülen yer şehirdir. O yalnız donuk renkli ışıklar görür, istasyon arkasında zavallı

binaları görür, arabacıların seslerini işitir, yüzünde soğuk, keskin rüzgârı duyar, bu şehir rahat değildir, sıcaktır, diye düşünür.

Çay içerken karanlık tamamıyla basıp vagon duvarına gene fener asılınca, tren hafif bir itilişle sarsılır, yavaş yavaş geriye doğru gider, biraz sonra durur; birtakım belirsiz sesler işitilir. Birisi vagonları birbirine bağlamaya uğraşır, "tamam" diye bağırır. Tren hareket eder, tekrar ilerler. On dakika sonra tekrar geriye döner.

Vagondan çıkan Malahin trenini tanıyamaz. Öküz dolu sekiz vagon eskiden trende olmayan platform vagonlarıyla yan yana durur. İki üç platformda yük vardır, öbürleri ise boştur. Trenin yanında birtakım yabancı kondüktörler görülür. Suallere isteksiz isteksiz karşılık verirler. Onların da pek Malahin'le uğraşacak vakitleri yoktur. Treni çabucak hazırlayıp bir an önce sıcak bir yere dönmek isterler.

Malahin:

"Bu trenin numarası kaç?" diye sorar.

"18."

"Peki askerî tren nerede? Bizi ne diye askerî trenden ayırdılar?"

Cevap alamayınca istasyona girer. İlk tanıdığı başkondüktörü arar, bulamayınca istasyon şefine koşar. Şef, masası başına oturmuş, parmaklarıyla birtakım evrakı karıştırır, işi vardır. Gireni fark etmemiş gibi davranır. Görünüşü pek heybetlidir. Siyah saçları kesik, kepçe kulaklıdır, burnu uzun ve kemerlidir; sanki hakarete uğramış gibi suratı asıktır. Malahin, uzun uzun şikâyetlerini anlatmaya başlar. İstasyon şefi:

"Ne, ne?" der.

Sonra sandalyesine yaslanarak, öfkeli öfkeli:

"Ne," der, "niye 18 numara ile gidemezmişsiniz? Açık konuşun, sözlerinizden hiçbir şey anlamıyorum. Ne dediniz? Her işe ben bakabilir miyim?"

Durmadan sualler sorar, belli bir sebep olmadığı hâlde boyuna sertleşir.

Malahin, artık para çantasını çıkarmak için cebine el atar, ama istasyon şefi, neye kırıldığı anlaşılmadan sandalyesinden sıçrayıp odasından dışarı fırlar. Malahin, omuzlarını silkip dışarı çıkar. Konuşacak birini arar.

Can sıkıntısından mı, kaygılı bir güne yeni bir kaygı daha katmak düşüncesiyle mi, yoksa üstünde "telgraf' kelimesi yazılı pencereyi gördüğünden mi nedir, pencereye yaklaşır, telgraf çekmek istediğini söyler. Kalemi eline aldıktan sonra düşünür, mavi bir kâğıt üzerine şu sözleri yazar: "Acele, Hareket Müdürlüğüne. Sekiz vagon canlı mal. Her istasyonda durduruyorlar. Süratle gidecek bir numara vermenizi rica ederim. Cevaplı. Malahin." Telgrafı gönderdikten sonra tekrar istasyon şefinin odasına girer. Burada kurşuni bir kumaşla kaplı bir kanepe üzerinde, yakışıklı, favorili, gözlüklü şapkalı bir adam oturur. Sırtında acayip bir kürk vardır, kadın kürklerine benzer, kordonları da kürklüdür, şeritlidir, kolları yırtmaçlıdır. Karşısında kontrolör üniforması giymiş, kuru yüzlü, iri kemikli biri vardır. Kontrolör, şu acayip kürklü baya dönerek:

"Bakın size öyle bir vaka anlatacağım ki, şaşırıp kalacaksınız," der. "'Z' demiryolu kumpanyası, 'N' demiryolu kumpanyasından kaşla göz arasında üç yüz marşandiz vagonu aşırır. Yemin ederim ki, olmuş bu. Vagonları kendi hattına alır, boyar, üstlerine kendi markasını kor, işi böyle düzenler. 'N' kumpanyası, her yana adamlarını gönderir, arar, tarar, bir gün 'Z' kumpanyasının bozuk bir vagonu eline düşer. Vagonu kendi atölyelerinde tamir eder. Birden tekerleklerin mihverinde kendi markasını görür. E, ne dersiniz, buna? Ben böyle bir şey yapsaydım Sibirya'ya gönderirlerdi. Ama demiryolu kumpanyası yapınca bir şey olmuyor."

Kültürlü, aydın adamlarla konuşmaktan hoşlanan Malahin, sakalını yavaşça sıvazlar, ağır ağır konuşmaya karışır:

"Mesela," der, "şu meseleyi ele alalım: İşte ben öküz götürüyorum, sekiz vagon. Kabul. Benden her vagon için, içinde altı yüz pud ağırlığında mal varmış gibi ücret alıyorlar. Hâlbuki her vagon-

da sekiz öküz var, altı yüz pud gelmez, daha azdır, ama demiryolu idaresi, buna hiç dikkat etmez."

Bu sırada odaya, babasını arayan Yaşa girer, konuşmayı dinler, sandalyeye oturmak ister. Ama herhalde vücudunun ağırlığını hatırlayarak, pencereye doğru ilerler, pencere kenarına ilişir.

Malahin, devamla:

"Buna asla dikkat etmezler," dedi. "Üstelik de oğlumla benden öküzlerle birlikte yolculuk ettiğimiz için, üçüncü mevkide gidiyormuşuz gibi ücret alırlar. İşte oğlum Yaşa. Evde iki oğlum daha var ama onlar bilim yolu tuttu. Demiryollarının hayvan tüccarlarını nasıl batırdığını şimdi anlıyorum. Eskiden hayvanlar kara yolundan götürülürdü."

İhtiyar, uzun uzun, yavaş yavaş konuşur. Her cümleden sonra, bak, zeki insanlarla nasıl konuşuyorum, demek istermiş gibi Yaşa'ya bakar. Kontrolör sözlerini keserek:

"Düşünün, hiç kimse bu işlere kızmıyor, hiç kimse tenkit etmiyor," der. "Niye? Sebep gayet basit: Çünkü kepazelik, ancak düzeni bozduğu zamandır ki, rastgele gözlerine çarpar, öfke uyandırır. Burada ise çoktan beri programa girmiş, düzenin ta kendisi olmuştur. Her travers, onun izini taşır, kokusunu verir. Bunun içindir ki, kolayca alışkanlık hâline gelir. Evet öyle."

İkinci kampana çalar, acayip kürklü adam, ayağa kalkar, kontrolör koluna girer. Heyecanlı heyecanlı konuşmaya devam ederek, onunla beraber platforma çıkar. Üçüncü kampanadan sonra odaya koşa koşa istasyon şefi girer. Malahin:

"Söyleyin, hangi numara ile gideyim?" der.

İstasyon şefi, evraka bakar, öfkeli öfkeli:

"Siz Malahin misiniz?" diye sorar. "Sekiz vagon öyle mi? Pulunuz yok değil mi? Vagon başına bir ruble, ayrıca pul için de altı ruble yirmi kapik, demek on dört ruble yirmi kapik vereceksiniz."

Parayı aldıktan sonra bir şeyler yazar, üstüne kum serper. Masadan bir evrak tomarını öfkeli öfkeli çekip alarak, odadan hızlı hızlı çıkar.

Gece saat onda Malahin, hareket müdürünün cevabını alır. Ona önce gitme hakkı verilir. Telgrafı okuduktan sonra ihtiyar, gözlerini kırpar, büyük bir memnunlukla cebine kor, Yaşa'ya:

"Bak da öğren," der.

Gece yarısı tren, yoluna devam eder. Gece, bir gün önceki gibi, karanlıktır, soğuktur, durmalar daha uzundur. Yaşa, keçe üzerinde oturur, durmadan, rahat rahat armonikasını çalar, ihtiyar ise hâlâ birtakım işler görmek ister. İstasyonların birinde bir tutanak yazdırmak lüzumunu duyar. Dileği üzerine jandarma oturup şunu yazar: 188. yılının 10 Kasım günü demiryolunun Z kısmı gediklisi İlya Çered, 18 Mayıs 1871 yılı kanununun ll'inci maddesi gereğince X istasyonunda şu zaptı tuttum. "Söyleyin daha ne yazayım?" der. Malahin onun önüne birtakım yazılar, posta, telgraf makbuzları, hesapları kor. Jandarmadan ne istediğini kendisi de pek iyi bilmez. O, tutanakta ayrı bir olay değil, bütün yolculuğunu, bütün zararlarını, istasyon şefleriyle konuşmalarını anlatmak, hem de uzun uzun, iğneli bir dille anlatmak ister:

"'Z' istasyonu için lütfen şunu yazın: İstasyon şefi, yüzüm hoşuna gitmediği için beni asker treninden ayırdı," der.

Malahin, jandarmanın mutlaka bu yüz meselesinden bahsetmesini ister. Jandarma ise yorgun yorgun dinler. Daha söz bitmeden yazmaya devam eder. Tutanağını da şöylece bitirir: "Yukarıda yazılı olan şeyleri ben gedikli Çered yazıp tutanağı 'Z' kısım şefine vermek üzere aldım, bir suretini de tüccar Gavrila Malahin'e verdim." İhtiyar, sureti alır, yan cebini dolduran evraka ekler, pek memnun olarak vagonuna döner.

Sabahleyin, Malahin tekrar canı sıkkın uyanır, ama bu defa öfkesini Yaşa'dan değil, öküzlerden çıkarır. Homurdanarak:

"Mahvoldu bu öküzler, mahvoldu. Allah belasını versin, hepsi geberecek, hepsi. Pfüü."

Çoktan beri su içmeyen öküzler, duvarlardaki kırağı damlalarını yalarlar. Malahin yanlarına yaklaşınca onun soğuk kısa kürkünü de yalamaya başlarlar. Susuzluktan, vagon sarsıntısından

bitkin düştükleri, açık renkli, yaşlı gözlerinden bellidir. Karınları açtır, üzüntü içindedirler.

Malahin homurdanarak:

"Şu melunları taşımak yok mu? Bir an önce geberseler bari. Size bakmak insanın içine dokunuyor."

Öğleyin tren, büyük bir istasyonda durur. Orada, yönetmelik gereğince Malahin'in öküzlerine su verilir. Ama öküzler içmez. Su onlara çok soğuk gelir...

• • •

Aradan iki gün, iki gece daha geçer. Nihayet uzaktan kara bir sis içinde başkent görünür. Yolculuk sona erer. Tren asıl istasyona varmadan yük istasyonunda durur. Vagonlardan çıkan öküzler, sanki buz üzerinde yürüyorlarmış gibi sağa sola yalpa vurarak kayarlar. Malahin ile Yaşa, yük boşaltma, veteriner muayenesi işlerini bitirdikten sonra, şehir kenarında pis, ucuz bir han odasına yerleşirler. Han, öküz pazarının tam üstündedir. Orada pislik içinde otururlar. Evlerinde hiç yemedikleri kötü yemekleri yerler. Gece gündüz otelin altındaki meyhanede çalan bir orkestranın çığırtkan sesleri arasında uyurlar. İhtiyar, sabahleyin erken erken bir yerlere gidip alıcı arar, Yaşa ise bütün gün otelde odasında kalır, yahut sokağa çıkıp başkenti gezer. Pis, tezekle dolu meydanı, meyhane tabelalarını, sis içinde manastırın dış duvarlarını görür. Arada bir sokağın öte tarafına geçer. Bir bakkalın penceresine bakar. Renk renk kuru pasta dolu kavanozları alık alık süzer, esner, tembel tembel odasına yürür. Başkent onun ilgisini çekmez.

Nihayet öküzler bir tüccara satılır. Malahin, sürücüler tutar. Bütün öküzleri onar onar gruplara ayırır. Şehrin öte tarafına geçilir. Öküzler, başlarını indirip, yorgun yorgun gürültülü sokaklardan geçer, hayatlarında ilk ve son defa olarak görecekleri şeylere kayıtsızca bakar. Üstleri başları yırtık pırtık sürücüler, başlarını eğip arkadan yürür, onların da canı sıkılır. Arada bir sürücülerden biri düşüncelerinden ayılır, önünde kendisine emanet edilen

öküzlerin gittiğini hatırlar, işi olan bir adam olduğunu göstermek için var gücüyle bir öküzün sırtına vurur. Öküz, acıdan, düşer gibi olur. On adım kadar koşar, sanki yabancılar önünde dövülmekten utanıyormuş gibi her yanına bakınır. Malahin'le Yaşa, öküzleri satıp, aile için kendi kasabalarında da alabilecekleri şekerleri aldıktan sonra dönmeye hazırlanır.

Trenin hareketinden üç saat önce alıcı ile beraber içmiş, bundan dolayı da bir şeyler yapmak isteyen ihtiyar, Yaşa ile birlikte aşağıya, hanın gazinosuna iner. Çay içmeye koyulur. Bütün taşralılar gibi tek başına yemek yiyip, içki içemez. Yanında arkadaş ister. Kendisi kadar tez canlı, konuşmayı seven arkadaşlar ister. Garsona:

"Patronu çağırsana," der. "Nezaket icabı ona bir şey ikram etmek istediğimi söyle."

Gazino sahibi, tokgözlü, müşterilerine karşı tamamıyla kayıtsız olan bir adamdır, gelip masaya oturur. Malahin gülerek:

"Eh, işi yaptık," der. "Keçi verdik, şahin aldık. Buraya hareket ettiğimiz zaman etin fiyatı 3,90'dı, geldiğimiz zaman 3,25'e indi. Geç kaldınız dediler. Üç gün önce olsaydı olurdu, şimdi et için pek istek yok. Filip perhizi başladı. Olur şey değil. Öküz başına on dört ruble kaybım var. Bir öküzün nakliyesi kaça gelir, artık siz düşünün. Tarife on beş ruble. Ayrıca da her öküz için rüşvet, ikramlar, türlü dalavereler için altı ruble. Yani..."

Gazino sahibi, nezaketle dinler, isteksiz isteksiz çayını içer. Malahin, oflayıp puflar, ellerini şaplatır. Başarısızlığıyla alay eder. Ama kaybının onu pek heyecanlandırmadığı bellidir. Onun için, ister kâr olsun ister zarar, fark yoktur. Yeter ki, karşısında bir dinleyicisi olsun. Uğraşacak işi olsun, bir de treni kaçırmış olmasın.

Bir saat sonra Malahin'le Yaşa bavullarını, çuvallarını alarak odalarından inerler. Arabaya binip istasyona gideceklerdir. Otel sahibi, garsonlar, birtakım kadınlar, onlarla birlikte gelir. İhtiyar, pek heyecanlıdır. Her yana ufaklık paralar savurur. Sözleri uzata uzata:

"Allahaısmarladık," der. "Sağlıcakla kalın. Allah size yardım etsin. İnşallah sağ kalırsak tekrar Büyük Perhiz'de buraya geliriz. Allahaısmarladık... İnşallah..."

Kızağa oturduktan sonra ihtiyar, şapkasını çıkarır. Uzun zaman sis içinde manastır duvarlarının karardığı tarafa doğru haç çıkarır. Yaşa, onun yanında, oturacak yerin kenarında oturur. Ayaklarını yan tarafa sarkıtır. Yüzü, eskisi gibi heyecansızdır, ne can sıkıntısı, ne bir arzu gösterir. Eve gitmekten sevinç duyar, başkenti gezmediğine pişman değildir.

"Sür!"

Arabacı, atları kırbaçlar, başını arkaya çevirerek, ağır, havaleli bagaj için söylenir.

1887

Baba

"Eh doğrusu biraz içtim... Kusura bakma, geçerken bir tezgâhbaşı yapayım, dedim. Hava sıcak da. İki küçük şişe yuvarladım. Ne yapalım? Sıcak, kardeş."

İhtiyar Musatov, cebinden bir bez parçası çıkardı. Tıraşlı, görmüş geçirmiş yüzünü sildi. Oğluna bakmadan sözlerine devam etti:

"Bir dakika geldim sana kuzucuğum. Pek önemli bir iş için. Kusura bakma, belki seni rahatsız ediyorum. Salıya kadar bana on ruble verebilir misin? Anlıyorsun tabii. Dün, işte ev kirası verilecekti de. Para da yok. Kafamı kesseler yok, yok."

Genç Musatov, bir söz söylemeden dışarıya çıktı, kapı arkasında yazlık evinin sahibiyle, evde beraber oturdukları meslek arkadaşlarıyla bir şeyler fısıldaştı. Üç dakika sonra döndü. Gene bir şey söylemeden babasına on rublelik bir kâğıt uzattı. İhtiyar Musatov, kâğıda bakmadan kayıtsızca cebine soktu:

"Mersi," dedi. "Eh, nasılsın bakalım, çoktan beri görüşemedik."

"Evet çok oluyor. Ta Paskalya'dan beri."

"Ben, dört beş defa sana gelmeye niyetlendim ama bir türlü vaktim olmadı. İşim başımdan aşkın. Hoş, söylediklerim de doğru değil ya. Boyuna yalan söylüyorum. Sen bana inanma Borinka. Salı günü on rubleyi veririm dedim ya, inanma. Tek bir sözüme bile inanma. Hiçbir işim yok. Yalnız haylazlık, sarhoşluk. Sonra bu kılıkla sokağa çıkmak da ayıp oluyor. Sen Borinka, affet beni. İki üç defa küçük kızı gönderip senden para istedim, acıklı mektuplar yazdım. Paraya teşekkür ederim, yalnız mektuplara inanma, hep yalan söylüyorum. Seni soymaktan da sıkılmıyor değilim kuzu-

cuğum. Biliyorum, sen de iki ucunu bir araya zor getiriyor, zeytin ekmek yiyorsun. Ama şu yüzsüzlüğümle ne yapayım. Öyle yüzsüzüm ki, eşim benzerim yoktur... Affet beni Borinka, sana gerçeği apaçık söylüyorum, çünkü şu melek yüzüne içim sızlamadan bakamıyorum."

Bir dakika sessizlik içinde geçti. İhtiyar, derin derin göğüs geçirdi, sonra:

"Bana bir bira ikram etsene kuzum," dedi.

Oğlu dışarıya çıktı. Kapı arkasında tekrar fısıldaşmalar işitildi. Biraz sonra birayı götürdükleri zaman ihtiyar, şişeyi görünce canlandı, edasını tamamıyla değiştirdi. Gözlerini fal taşı gibi açarak:

"Demin yarışlara gitmiştim," dedi. "Üç kişiydik. Şustra üzerine üç ruble koyduk. Allah'a şükür şu Şustra'ya. Bir rubleye otuz iki ruble verdi. Ne yapayım kardeşim, yarışta oynamadan edemem. Hem de kibarca bir zevktir. Bizim hatuncuk, yarışlara her gidişimde bana adamakıllı çıkışır, ama gene giderim. Ne yapayım heves bu."

Sarı saçlı, süzgün yüzlü genç adam, Boris, bir köşeden öbürüne sessizce gidip geliyor, hiçbir kelime söylemeden dinliyordu. İhtiyar, öksürmek için konuşmasını kesince ona yaklaştı, dedi ki:

"Geçenlerde babacığım, bir çift fotin almıştım, bana biraz dar geliyor. Sen almaz mısın? Ucuza veririm."

İhtiyar, yüzünü buruşturarak:

"Olur," dedi. "Yalnız aynı fiyata olsun. Hiç indirim kabul etmem."

"Pekâlâ, sana veresiye veririm."

Oğlu, yatağın altına girdi, oradan yeni fotinlerini çıkardı. Babası hantal, kahverengi, kendisinin olmadığı belli olan çizmelerini çıkardı, yeni fotinleri giymeye başladı:

"Tamam, tamam geliyor. Kabul. Bende kalsın. Salı günü emekli maaşımı alınca sana parasını gönderirim."

Sonra birdenbire gene ağlamaklı hâliyle:

"Yalan söylüyorum, at yarışları da emekli maaşı da yalan. Sen de beni aldatıyorsun Borinka... Senin cömert siyasetini anlıyorum,

beyninin içini okuyorum. Fotinler dar gelmiş, kalbin geniş de ondan. Ah Boriya! Boriya! Her şeyi anlıyorum, her şeyi görüyorum."

Sarhoşun oğlu, konuşmayı değiştirmek için:

"Siz yeni daireye taşındınız mı?" diye sordu.

"Evet kardeş, taşındık. Her ay taşınıyoruz ya. Hatunun huyu böyle, bir yerde fazla kalamaz."

"Bir defa eski evinize gittim, sizi sayfiyeye çağırmak istedim. Sıhhatiniz için biraz temiz havada yaşamak fena olmaz."

İhtiyar elini silkip sallayarak:

"Olmaz," dedi. "Hatun bırakmaz, kendim de istemem ya. Yüz defa beni uçurumdan çıkarmaya çalıştınız. Ben de çalıştım. Ama boşuna. Bırakın artık. Ko, uçurumda geberip kalayım. İşte burada seninle oturuyorum, senin melek yüzüne bakıyorum, ama gene de bir şey beni eve, o uçuruma çekiyor. Alın yazım böyleymiş demek. Bokböceğini zorla gül fidanına götüremezsin. Hayır kardeş, olmaz. Eh, gitme zamanı da geldi. Hava kararıyor."

"Durun, ben sizi geçireyim. Benim de şehre gitmem lazım."

İhtiyar ile genç, paltolarını giyip dışarıya çıktı. Biraz sonra araba yola koyulduğu zaman hava iyice kararmıştı, pencerelerde ışıklar görünüyordu.

Baba:

"Dolandırdım seni, Borinka," diye mırıldanıyordu. "Zavallı, zavallı çocuğum, insanın böyle bir babası olması herhalde büyük bir felakettir. Yüzünü görünce yalan söyleyemiyorum. Affet beni... Allah'ım şu yüzsüzlüğüm nereye kadar varacak... Şu hâlimle seni utandırıyorum. Kardeşlerini de seni de soyuyorum. Ama dün beni bir görseydin, Borinka senden gizleyecek değilim ya. Dün bizim hatuna konu komşu ıvır zıvır geldi. Onlarla beraber içtim. Çocuklarıma adamakıllı veriştirdim. Sövdüm saydım, beni bıraktılar, diye ağlandım. Birtakım sarhoş kadınları kendime acındırmak istedim. Kendimi zavallı bir baba gibi göstermek istedim. İşte âdetim böyle. Kusurlarımı gizlemek isteyince bütün kabahati masum çocuklarıma yüklüyorum. Ama Borinka sana yalan söyleyemem, senden bir

şey saklayamam. Sözde yukarıdan alacaktım, seni görünce, uysallığını, iyi kalpliliğini görünce dilim tutuldu, içim değişti."

"Neyse babacığım, bırak şunları da, başka bir şeyden söz açalım."

"Allah'ım, ne çocuklarım var. Allah bana lütfetti, ne çocuklar verdi. Böyle çocukları benim gibi serseriye değil, kalbi olan, duyguları olan bir insana vermeliydi. Ben onlara layık değilim."

İhtiyar tepesi düğmeli kasketini eline aldı, birkaç istavroz çıkardı. Sonra ah çekip, sanki dinî tasvirler arıyormuş gibi etrafına bakınarak: "Allah'a çok şükür," dedi. "Mükemmel, eşi bulunmaz çocuklar. Üç oğlum var, birbirinden iyi. Hiçbiri ağzına içki koymaz, ağırbaşlı, işten anlayan, kafalı insanlar. Arabacı, bilsen ne kafalı çocuklardır. Şu Grigory yok mu, öyle bir zekâsı vardır ki, on kişiye yeter. Öyle bir konuşur ki, avukatlar halt etsin yanında. Fransızca da konuşur, Almanca da konuşur, insan, dinlemekten kendini alamaz, çocuklarım, benim olduğunuza inanamıyorum. Sen Borinka, çok çilekeş evlatsın, seni batırıyorum, batırmaya da devam edeceğim... Bana boyuna para veriyorsun. Bir şeye yaramadığını bile bile. Demin sana merhamet dileyen bir mektup gönderdim. Hastalığımdan dem vurdum. Düpedüz yalan söyledim. Senden, rom içmek için para istedim. Sen de yok deyip de beni kırmaktan çekindiğin için boyuna veriyorsun. Bütün bunları biliyorum, farkındayım. Grişa da çilekeşin biri. Perşembe günü kardeş, dairesine gittim. Sarhoştum, üstüm başım kirliydi, elbiselerim yırtık pırtıktı, meyhane gibi votka kokuyordum. Birtakım kabaca sözlerle doğru masasına yaklaştım. Oysa ki, etrafında arkadaşları, müdürü, arzuhalcileri vardı. Ona, bütün hayatı boyunca temizleyemeyeceği bir leke sürdüm. O ise hiç utanmadı. Yalnız biraz sarardı, ama sonra gülümsedi. Bir şey olmamış gibi bana yaklaştı, hatta beni arkadaşlarıyla tanıştırdı, sonra evime kadar getirdi. Ağzını açıp bir söz söylemedi, sızlanmadı. Onu senden fazla soyuyorum. Ya kardeşin Saşa'ya ne dersin? O da çilekeş. Bilirsin, asil bir aileden bir albay kızıyla evlendi. Çeyizi de var. Benimle pek ilgilenmemesi lazım, ama hiç de öyle değildi,

kardeş. Evlenir evlenmez, nikâhtan sonra genç karısıyla beraber ilk önce beni ziyaret etti. Şu oturduğum çukurda... Vallahi..."

İhtiyar ağlar gibi bir hâl aldı, sonra hemen güldü.

"O anda da sanki mahsus yapıyormuşuz gibi kvasla rendelenmiş turp yiyorduk, balık kızartmıştık. Evde de öyle bir koku vardı ki, şeytana bile fenalık gelirdi, içmiş, bir yana uzanmıştım, karım, yüzü kıpkırmızı, gençleri karşılamaya çıktı. Sözün kısası, rezalet vesselam. Saşa gene her şeyi hoş gördü."

Boris: "Evet, bizim Saşa iyi adamdır," dedi.

"Fevkalade iyi adam. Hepiniz altın gibi çocuklarsınız. Sen de, Saşa da, Sonya da. Hepinize neler çektiriyorum. Ben, yüzünüzü kızartıyorum, üzüyorum, soyuyorum sizi. Şimdiye kadar sizden bir tek şikâyet sözü işitmedim, bana hiçbir zaman fena gözle bakmadınız, iyi bir baba olsaydım neyse, ama ne gezer! Siz, benden kötülükten başka bir şey görmediniz. Ben kötü, ahlaksız bir adamım. Şimdi Allah'a şükür yatıştım, artık kendime güvenim kalmadı. Hâlbuki eskiden siz küçükken kendime müthiş güvenirdim. O zaman ne yapsam, ne söylesem, hep bana öylesi lazımmış gibi gelirdi. Kimi zaman, geceleri kulüpten eve dönerdim, sarhoş hâli, hemen huysuzluğa başlardım, rahmetli annene, fazla masraf ediyorsun, diye çıkışırdım, bütün gece dırdır başının etini yerdim, hem de böyle yapmak lazımmış gibi düşünürdüm. Kimi zaman, sabahları siz kalkıp okula giderdiniz, ben de ona hâlâ söylenir dururdum. Okuldan döndüğünüz zaman, ben uykuda olurdum. Siz de ben kalkmadan yemeğe oturmaya cesaret edemezdiniz. Yemekte tekrar aynı terane başlardı. Hatırlarsın herhalde. Allah, kimseye böyle baba vermesin. Allah, beni büyüklüğünüz belli olsun diye gönderdi. Evet, böyledir. Öyleyse çocuklar sonuna kadar dayanın. Babanı say, çok yaşarsın derler. Belki de gösterdiğiniz büyüklük için Allah size uzun ömür verir. Arabacı dur!"

İhtiyar, arabadan atladı, gene bir ayaküstü meyhanesine daldı. Yarım saat sonra geri döndü. Sarhoş sarhoş bir çığlık attı. Gene oğlunun yanına oturdu:

"Sonya nerede?" diye sordu. "Hâlâ yatılı okulda mı?"

"Hayır, mayısta bitirdi. Şimdi Saşa'nın kaynanasının yanında oturuyor."

İhtiyar:

"Allah Allah," diye şaşaladı. "Yaman kız, demek ağabeylerine benzemiş. Eh Borinka, annesi yok ki sevinsin. Dinle Borinka... O... Nasıl yaşadığımı biliyor mu? Ha!"

Boris, hiç karşılık vermedi, beş dakika kadar derin bir sessizlikle geçti. İhtiyar ağlamaya başladı. Küçük bez parçasıyla gözlerini sildi:

"Severim onu Borinka," dedi, "severim! Biricik kızım, ihtiyarlıkta insanı en iyi avutacak kızıdır. Onu bir görebilsem. Olur mu dersin Borinka, görebilir miyim?"

"Tabii, istediğiniz zaman."

"Sahi mi? Bir şey demez mi acaba?"

"Yok canım, görüşmek için kendisi sizi aramıştı."

"Doğru mu söylüyorsun? Ama ne çocuklar! İşitiyor musun arabacı? Borinka, ne olur, bu işi düzenle. O, artık bir matmazeldir. Delikatestir, konsomedir, ben de bu kötü kılığımla kendimi ona göstermek istemem. Biz, Borinka, bu işi şöyle düzenleyelim: Üç gün kadar içkiden el çekerim, şu melun sarhoş yüzüm biraz kendine gelsin. Sonra sana gelirim, sen de, bir zaman için, elbiselerinden birini bana verirsin; tıraş olurum, saçlarımı kestiririm. Sonra sen gider, onu kendi evine getirirsin. Olur mu!"

"Hay hay."

"Arabacı dur!"

İhtiyar tekrar arabadan atladı, meyhaneye koştu. Boris'le beraber eve gelinceye kadar böylece bir iki defa daha arabadan atladı. Boris onu hep sessiz sessiz, sabırla bekledi, ihtiyar, arabayı savdıktan sonra uzun pis bir sokaktan hatununun evine doğru giderken, müthiş utanmış, kabahatli bir yüz takınmıştı. Sıkılgan bir tavırla homurdandı, dudaklarını diliyle ıslatarak rica eder gibi:

"Borinka," dedi. "Şayet hatun, ileri geri söylenirse sen hiç aldırış etme. Elden geldiği kadar iyi davran. O cahildir, küstahtır, ama gene de iyi kadındır. Göğsünde iyi, sıcak bir kalp çarpar."

Uzun avluyu geçtiler. Boris, karanlık bir sofa gördü. Kapı gıcırdadı. Mutfak kokusu, semaver dumanları geldi. Birtakım keskin sesler işitildi. Sofadan mutfağa geçerken Boris, sadece koyu bir duman, üstüne çamaşır asılı bir ip, deliklerinden kıvılcım saçan bir semaver borusu gördü. İhtiyar, mutfağa yakın olduğu için, havası pek bozulmuş alçak tavanlı; küçük bir odaya eğilerek girerken:

"İşte hücrem," dedi.

İçeride, masa başında, üç kadın oturmuş, kahvaltı ediyordu. Misafiri görünce birbirleriyle bakışıp, yemeyi kestiler. Herhalde ihtiyarın hatunu olan bir kadın, sert sert:

"E, buldun mu bakalım?" dedi...

"Buldum, buldum. Boris, lütfen otur. Ya, delikanlı, bizde işler basittir; biz böyle basitlik içinde yaşarız."

Anlaşılmaz hareketlerle didinip duruyordu. Hem oğlundan sıkılıyor, hem de kadınların yanında her zamanki gibi yüksekten atmak, kendini zavallı, bırakılmış bir baba gibi göstermek istiyordu:

"Evet, kardeş, işte böyle basit, gösterişsiz yaşarız. Biz, delikanlı, basit insanlarız. Sizin gibi göz boyamayı sevmeyiz. Ya, birer votka içelim mi?"

Kadınlardan biri (bir yabancı yanında içmekten utanıyordu) içini çekti, dedi ki:

"Ben de mantarla biraz içerim... Ama ne mantar, insan içmeden duramaz. İvan Gerasimoviç, beyefendiye de ikram edin. Belki içerler."

Sonuncu kelimeyi kadın *eçirler* şeklinde söylemişti. İhtiyar, oğluna bakmadan:

"İçsenize delikanlı," dedi. "Bizde kardeş, şarap, likör bulunmaz. Biz böyle basit yaşarız."

Hatun içini çekerek:

"Evimizden hoşlanmazlar tabii," dedi.

"Yok canım, yok, içer içer."

Boris, babasını incitmemek için kadehi aldı, sessizce içti. Semaver geldiği zaman da süzgün yüzüyle ihtiyara yaranmak için

berbat çaydan iki bardak içti. Hatunun, bu dünyada ana babalarını bırakan, dinsiz, katı yürekli çocuklar konusu üzerindeki iğneli konuşmasını sessizce dinliyordu. Kafayı tutmuş olan ihtiyar, her zamanki coşkun sarhoşluk hâline girerek:

"Biliyorum, şimdi neler düşünüyorsun," diyordu. "Benim düşkün, zavallı, kirli bir adam olduğumu düşünüyorsun. Bana gelince delikanlı, şu yaşadığım sade hayat, senin hayatından çok daha normaldir. Hiç kimseye ihtiyacım yok benim. Ve... Ve... Kimsenin önünde alçalmak niyetinde değilim. Bana acıyarak bakan çocuklara müthiş kızarım."

Çaydan sonra tuzlu balığı kızdırıp, üzerine hevesle soğan serperken öyle duygulandı ki, gözleri yaşardı.

Tekrar yarışlardan, kazançlardan, dün on altı ruble verdiği bir hasır panama şapkadan konuşmaya başladı. Tuzlu balığa, içkiye duyduğu aynı iştahla yalan söylüyordu. Oğlu, sessiz sessiz bir saat oturdu, sonra gitmek için ayağa kalktı, ihtiyar ona yüksekten bakarak:

"Sizi daha fazla tutmak istemem," dedi. "İstediğiniz gibi yaşamıyorsam, kusura bakmayın delikanlı."

Şöyle bir kabardı, böbürlene böbürlene pufladı, kadınlara göz attı. Oğlunu sofaya kadar götürerek.

"Güle güle beyefendi," dedi. "*Atande.*"

Karanlık sofada ise birdenbire yüzünü oğlunun yüzüne dayadı, hıçkırmaya başladı:

"Sonya'cığı bir görsem," diye mırıldandı. "Bu işi düzenle Borinka, kuzucuğum. Tıraş olur, elbisemi giyerim... Yüzüme bir ciddilik veririm... Onun yanında sessizce dururum. Vallahi hiç ses çıkarmam."

Ardından, kadın sesleri gelen kapıya ürkek ürkek baktı. Hıçkırıklarını kesti, yüksek sesle:

"Güle güle, beyefendi," dedi. "*Atande*!"

1887

Sarhoşlar

Yakışıklı, esmer, top sakallı, yumuşak, kadife bakışlı bir adam olan fabrikatör Frolov ile vekili orta yaşlı, kocaman kafalı, sert saçlı avukat Almer, şehir dışında bir lokantanın salonunda eğleniyordu. İkisi de balodan doğru lokantaya geldikleri için üstlerinde frak vardı, beyaz boyunbağı takmışlardı. Salonda ikisinden ve kapı önündeki garsonlardan başka kimse yoktu; Frolov'un emri üzerine içeriye müşteri alınmıyordu.

İçkiye birer büyük kadeh votkayla başlayarak istiridyeyi meze yaptılar.

Almer:

"Güzel," dedi. "İstiridye ile meze yapmak modasını ben çıkardım, azizim. Votka boğazını yakar, kavurur, arkasından şöyle bir istiridye yuttun mu, boğazında tatlı bir serinlik duyarsın. Öyle değil mi?"

Bıyıkları tıraş edilmiş, kırlaşmış favorili bir garson masanın üstüne sos tabağını koydu.

Frolov:

"O getirdiğin ne?" diye sordu.

"Balığın üzerine dökmek için mayonez..."

Fabrikatör sos tabağına bakmadan:

"Ya? Böyle mi konur?" diye bağırdı. "Bu ne biçim mayonez? Hizmet etmesini bilmiyorsun, hayvan!"

Frolov'un kadife gözlerinde şimşekler çaktı. Masa örtüsünün bir ucunu parmağına doladı, hafif bir hareket yapınca mezeler, şamdanlar, şişeler, masanın üstünde ne varsa şangır şungur yere yuvarlandı.

Bu gibi kazalara öteden beri alışık olan garsonlar, masaya doğru koşarak, ameliyat yapan operatörler gibi, ciddi ciddi, ağır ağır cam kırıklarını toplamaya başladı.

Almer:

"Onlara ne güzel muamele ediyorsun," diyerek güldü. "Ama... masanın yanından çekil, yoksa havyara basacaksın."

Frolov:

"Mühendisi çağırın buraya!" diye bağırdı.

Mühendis, bir zamanlar gerçekten hem mühendis, hem zengin bir adam olan ekşi suratlı, sarsak bir ihtiyardı; bütün servetini israf etmiş, şimdi, ihtiyar yaşında bu lokantaya düşmüştü. Garsonlarla şarkıcı kızları idare ediyor, icabında muhabbet tellallığı da yapıyordu. Çağrılınca gelen mühendis, büyük bir saygıyla başını yana eğdi.

Frolov ona dönerek:

"Bana bak, azizim," dedi, "bu ne kepazelik? Adamların ne biçim hizmet ediyor? Böyle şeylerden hoşlanmadığımı bilmiyor musun? Allah cezamı versin, buraya gelmem sonra!"

Mühendis:

"Affınızı rica ederim, Aleksey Semyoniç!" dedi. "Hemen gereken tedbirleri alacağım! En küçük istekleriniz, en iyi şekilde, çabucak yerine getirilecektir."

"Peki, haydi git..."

Mühendis yerlere kadar eğildi, iki büklüm geri geri çekildi, kol düğmelerini, parmaklarındaki yalancı pırlantaları son defa pırıldatarak kapının arkasında kayboldu.

Meze masası yeniden donatılmıştı. Almer kırmızı şarap içiyor, taze mantarla kuş eti yiyordu. Sonra balık salatasıyla tatlı su kefali kızartması ısmarladı. Frolov yalnız votka içiyor, ekmekle meze yapıyordu. Durmadan yüzünü elleriyle ovuşturuyor, somurtuyor, oflayıp pufluyordu. Keyfinin yerinde olmadığı belliydi. İkisi de konuşmadan oturuyordu. Salonda da çıt yoktu. Mat abajurlu iki elektrik feneri pırıl pırıl yanıyor, bir şeye kızıyormuş gibi fısıldı-

yordu. Kapı arkasında çingeneler hafif sesle şarkı söyleyerek dolaşıyordu.

Frolov:

"İçiyorum, ama neşelenemiyorum," dedi. "İçtikçe ayılıyorum, votka başkalarına neşe verir, bendeyse tersine kızgınlık, iğrenç düşünceler, uykusuzluk doğuruyor. Neden birader içkisiz, sefahatsız bir eğlence bulunamıyor? Bu, insana tiksinti veriyor!"

"Öyleyse çingeneleri çağır!"

"Canları cehenneme!"

Koridor kapısından ihtiyar bir çingene karısı başını uzattı.

"Aleksey Semyoniç, çingeneler çayla konyak istiyor," dedi. "Ismarlasınlar mı?"

Frolov:

"Peki," diye cevap verdi. "Biliyor musun, müşterilerden ziyafet istedikleri için lokantadan yüzde şu kadar alıyorlar. Zamanımızda bahşiş isteyenlere bile inanılmıyor. Hepsi alçak, sefil, şımarık mahluklar. Mesela şu garsonları ele alalım. Suratları profesörlere benziyor, saçları ağarmış, ayda ikişer yüz ruble kazanır, kendi evlerinde oturur, kızlarını zadegân okullarında okuturlar, ama onlara istediğin kadar küfredip kafa tutabilirsin. Mühendis on ruble verince bir kavanoz hardal yer, horoz taklidi yapar. İçlerinden birisi alınıp gücense vallahi bin ruble bağışlardım!"

Almer şaşkın şaşkın onun yüzüne bakarak:

"Peki ama neyin var senin?" dedi. "Bu kötümserliğinin sebebi ne? Yüzün kıpkırmızı, vahşi... Neyin var kuzum?"

"Fenayım. Kafama bir şey girdi, rahat vermiyor. Bir çivi gibi saplandı, artık oradan ne yapsan çıkaramazsın."

Salona kısa boylu, yusyuvarlak, şişman bir ihtiyar girdi. Benekli bir ceketle leylak rengi yelek giymişti, elinde de kitara vardı. Alık alık baktı, asker gibi vaziyet alıp selam verdi.

Frolov:

"Ha, parazit!" dedi. "Takdim ederim: Domuz taklidi yaparak servet kazanmıştır. Gel bakalım buraya!"

Fabrikatör bir bardağa votka, şarap, konyak doldurdu, üzerine, tuz, biber ekti, hepsini karıştırarak parazite verdi. O da içerek yiğitçe öksürdü.

Frolov:

"Bulaşık suyu içmeye o kadar alışmış ki, saf şaraptan midesi bulanır," dedi. "Haydi, parazit, otur da şarkı söyle."

Parazit oturdu, tombul parmaklarıyla kitaranın tellerine dokundu, şarkısına başladı:

İpçik, mipçik Margarit'çik...

Frolov şampanya içince sarhoş oldu. Masaya yumruğuyla vurarak söylendi:

"Evet, kafama bir şey yerleşti! Bir dakika bile rahat vermiyor!"

"Peki ama ne gibi bir şey?"

"Söyleyemem. Sır. Bu öyle bir sır ki, ancak dua ederken söyleyebiliyorum. Ama istersen, dostça, aramızda kalmak şartıyla... Yalnız sakın kimseye söyleyeyim deme... Sakın ha... Sana söylersem belki içim açılır ama sen... Allah aşkına dinle, sonra da unut..."

Frolov, Almer'in kulağına doğru eğildi, yarım dakika kadar kulağının içine nefes alıp verdikten sonra:

"Karımdan nefret ediyorum," dedi.

Avukat ona şaşkın şaşkın baktı.

Frolov kızararak:

"Evet, evet, karım Marya Mihaylovna'dan nefret ediyorum," diye mırıldandı. "Nefret ediyorum, işte o kadar."

"Sebep?"

"Kendim de bilmiyorum! Evleneli ancak iki yıl oluyor, bilirsin, severek evlendim, şimdiyse bir düşman; işte şu, affedersin, parazitten nasıl nefret ediyorsam, ondan da öyle nefret ediyorum. Ortada bir sebep de yok! Yanımda oturduğu, yemek yediği yahut konuştuğu zaman ruhumu öyle bir öfke kaplıyor ki, kaba bir şey söylememek için kendimi zor tutuyorum. İçimde sözle anlatamayacağım bir şey oluyor. Ondan ayrılmak yahut gerçeği olduğu gibi kendisine söylemek imkânsız, çünkü rezalet çıkar, ama onunla bir

çatı altında oturmak benim için cehennemden beter. Evde oturamıyorum! İşte bunun için gündüzleri işlerimle uğraşıyor, yemeğimi lokantalarda yiyorum. Bu nefret duygusunu nasıl yorumlarsın? Şöyle böyle bir kadın da değil ki, güzel, zeki, sessiz."

Parazit, ayağını yere vurarak şarkısına devam ediyordu:

Subaylarla dolaştım,
Öpüştüm, koklaştım...

Almer, biraz sustuktan sonra:

"İtiraf edeyim ki, Marya Mihaylovna'nın sana denk olmadığını her zaman düşünürdüm," diyerek içini çekti.

"Yani okumuş mu demek istiyorsun? Bana bak... Ben de ticaret okulunu altın madalya ile bitirdim, üç dört defa Paris'e gittim. Tabii senden daha akıllı değilim, ama karımdan da budala olmadığım muhakkak. Hayır, birader, asıl mesele okumuşlukta değil! Bütün bu zırıltının nasıl başladığını anlatayım da gör. Bak nasıl oldu: Bir gün birdenbire karımın benimle severek değil de zenginliğime göz koyduğu için evlendiğini düşünmeye başladım. Bu düşünce kafama yerleşti. Ne yapsam, ne etsem, nafile, kafamdan bir türlü çıkmıyor! Tam o sıralarda karıma bir hırs geldi. Yoksulluktan sonra altın küpün içerisine düşmüştü, sağa sola para saçmaya başladı. Zıvanadan çıktı, kendisini o kadar unuttu ki, her ay harcadığı paranın tutarı yirmi bini buldu. Bense yaradılıştan şüpheci bir insanım. Kimseye inanmam, herkesten şüphe ederim. Sen bana ne kadar şefkat gösterirsen ben o kadar azap duyarım. Öyle sanıyorum ki, herkes bana param için yaltaklanıyor. Hiç kimseye inanmıyorum! Sıkıcı bir insanım, birader, çok sıkıcı!"

Frolov, bir bardak şarabı bir yudumda içerek devam etti:

"Ama bütün bunlar saçma," dedi. "Söylemem doğru değildi, ahmaklık ettim. Sarhoşlukla ağzımdan kaçırdım, sen de şimdi bana avukat gözüyle bakıyorsun, başkasının sırrını öğrendiğin için memnunluk duyuyorsun. Haydi, haydi... bu konuyu kapatalım. İçmeye devam edelim!"

Garsona seslenerek:

"Bana bak," dedi, "Mustafa burada mı? Çağır da gelsin!"

Biraz sonra salona on iki yaşlarında fraklı, beyaz eldivenli bir çocuk girdi.

Frolov:

"Buraya gel!" dedi. "Bize şu gerçeği açıkla bakalım. Bir zamanlar siz, Tatarlar, bize hükmediyor, haraç alıyordunuz, şimdi de Ruslara hizmet ediyor, bornoz satarak geçiniyorsunuz. Bu değişikliği nasıl açıklamalı?"

Mustafa, kaşlarını yukarı kaldırdı, ince bir sesle cevap verdi:

"Feleğin cilvesi!"

Almer, çocuğun ciddi yüzüne baktı, kahkahayı attı. Frolov:

"Haydi, ona bir ruble ver!" dedi. "Bu feleğin cilvesiyle servet yapıyor. Yalnız bu iki söz için onu burada tutuyorlar. İç bakalım Mustafa! İleride büyük bir kerata olacaksın! Yani zenginlerin yanında geçinen parazitler o kadar çoğaldı ki, şaşılacak şey! Siz bıçaksız, tabancasız haydutlar, soyguncular öyle çoğaldınız ki, elinizden yakasını kurtarana aşk olsun! Çingeneleri de çağıralım mı? Ha? Getir buraya çingeneleri!"

Çoktan beri koridorlarda sıkılan çingeneler, bağrışarak salona saldırdılar, vahşi bir eğlence başladı.

Frolov onlara:

"İçin!" diye bağırıyordu. "İç, iç Firavun soyu! Şarkı söyleyin! Heyt!"

Kış günüydü... He-e-yt... Kızaklar uçuyordu...

Çingeneler şarkı söylüyor, ıslık çalıyor, oynuyorlardı. Frolov, çok zengin, şımarık, "geniş mizaçlı" kimselerin bazen kapıldığı taşkınlık etme sevdasıyla delilikler yapmaya başladı. Çingenelere yemekle şampanya verilmesini emretti, fenerlerden birinin mat abajurunu kırdı, duvarda asılı duran tablolara, aynalara şişeleri fırlattı; bunları yaparken hiçbir zevk duymadığı belliydi, çünkü hep somurtuyor, adamlara öfkeli öfkeli bağırıyor, gözlerinde, hareketlerinde nefret okunuyordu. Mühendise solo söyletiyor, basolara şarap, votka, yağ halitası içiriyordu...

Sabahleyin saat altıda hesabı getirdiler.

Almer:

"925 ruble 40 kapik!" diyerek omuzlarını silkti. "Niçin? Yok, yok, dur, kontrol etmek lazım!"

Frolov cüzdanını çıkardı:

"Vazgeç!" diye mırıldandı. "Varsın soysunlar... Beni soymayıp da kimi soyacaklar... Parazitler olmadan... Olmaz... İşte sen, avukatımsın... Yılda altı bin ruble alıyorsun... Niçin? Ama affet... Ne söylediğimi kendim de bilmiyorum."

Almer'le beraber eve dönerken Frolov mırıldanıyordu:

"Şimdi benim için eve gitmek, cehenneme gitmek kadar güç! Evet... Ruhumu açabileceğim kimsem yok... Hepsi soyguncu... Herkes hain... Sırrımı ne diye sana açtım? Niçin? Söyle, niçin?"

Evinin kapısına geldikleri zaman Moskovalıların herkesle, her yerde öpüşmek âdetine uyarak Almer'e doğru uzandı, yerinde sallanarak, dudaklarından öptü:

"Allahaısmarladık... Ben sıkıcı, kötü bir insanım," dedi. "Bu sürdüğümüz hayat kötü, sarhoş, yüz kızartıcı bir hayat! Sen okumuş, zeki bir insansın, böyle olmakla beraber yalnız gülümsüyor, benimle beraber içki içmekten başka bir şey yapmıyorsun... Hiçbirinizden hayır yok... Sen gerçek dost, namuslu bir insan olsaydın, şöyle demen gerekirdi: 'Sen, alçak, kötü bir adamsın! İğrenç bir mahluksun!'"

Almer:

"Haydi, haydi..." diye mırıldandı. "Git, yat artık."

"Sizden hayır yok. Ancak bir tek ümidim kalıyor, yazın sayfiyeye gidince kıra çıkacağım, fırtına kopacak, gök gürleyecek, bir şimşek çakıp oracıkta canımı alacak, ben de kurtulacağım... Allahaısmarladık..."

Frolov, Almer'le gene öpüştü; ayakta uyuyarak, bir şeyler mırıldanarak, iki uşağın yardımıyla merdivenlerden çıkmaya başladı.

1887

Tiyatrodan Sonra

Nadya Zelenina, *Yevgeni Onegin** operasının oynandığı tiyatrodan, annesiyle birlikte eve dönüp odasına çıkınca, hemen soyundu, saçlarını çözdü. Sırtında beyaz bir bluz, ayağında eteklik olduğu hâlde, Tatyana** gibi bir mektup yazmak üzere, çabucak masanın başına geçip oturdu.

"Sizi seviyorum, ama siz beni sevmiyorsunuz, hayır sevmiyorsunuz!" diye yazdı ve güldü.

Nadya ancak on altı yaşında idi, henüz kimseyi sevmiyordu. Gerçi, subay Gorniy ile öğrenci Gruzdev'in kendisini sevdiğini biliyordu. Ama şimdi operadan sonra, bu iki gencin sevgilerinden kuşku duymak istiyordu. Sevilmemek, mutsuz olmak ne hoş bir şeydi! Birisinin çok sevip ötekisinin ilgi göstermemesinde güzel, dokunaklı, şairane bir şeyler vardı. Onegin,*** hiç sevmeyişiyle ilginçti; Tatyana ise çok sevmesiyle çekiciydi. Bunlar birbirlerini aynı derecede sevseler ve mutlu olsalardı, belki de can sıkıcı birer kişi olup çıkacaklardı.

Nadya, subay Gorniy'i düşünerek mektubunu sürdürdü:

"Beni, sevginize inandırmaktan vazgeçiniz, ben size inanamam. Siz çok akıllı, kültürlü, ağırbaşlı bir kişisiniz. Büyük bir yeteneğiniz var, belki de parlak bir gelecek sizi bekliyor. Bense, hiç de çekici olmayan, sıradan bir kızım. Yaşamınızda size engel olmaktan başka bir şeye yaramayacağımı siz kendiniz de bilirsiniz.

* Çaykovski'nin (1840-1893) bestelediği, metni Puşkin'in romanından uyarlanan opera. *-H. Âli Ediz*

** Tatyana: *Yevgeni Onegin* operasının kişilerinden biri. *-H. Âli Ediz*

*** Onegin: Aynı operanın başkişisi. *-H. Âli Ediz*

Gerçi bana gönül verdiğinizi biliyorum. Beni görünce, hayalinizde yaşattığınız tipi bulduğunuzu sandınız. Ama bu, bir yanılgı idi. Şimdi siz büyük bir umutsuzluk içinde, bu kıza niye rastladım, diye kendi kendinize soruyorsunuz ve sadece iyi yürekliliğiniz bunu itiraf etmenize engel oluyor!"

Nadya kendisine acıdı, ağlamaya başladı ve mektubunu sürdürdü:

"Annemle kardeşimi bırakmak bana çok zor geliyor, yoksa bir rahibe cübbesi giyer, gözümün gördüğü yere giderdim. Siz de serbest kalır, bir başkasını severdiniz! Ah, bir ölebilsem!"

Yazılanları, gözyaşları arasından seçmek elde değildi. Sanki Nadya, bir prizmanın içinden bakıyormuş gibi masada, yerde, tavanda kısacık gökkuşakları titreşip duruyordu. Artık yazı yazmak olanağı kalmamıştı. Oturmakta olduğu koltuğun içinde kasılarak Gorniy'i düşünmeye başladı.

Aman Allah'ım, şu erkekler ne ilginç, ne çekici yaratıklardı. Nadya, subayla müzik üzerine tartıştıkları zaman, subayın yüz ifadesinin ne kadar güzel, ne kadar sevimli, nasıl suçlu ve yumuşak bir hâl aldığını, sesinin tutkulu bir ton taşımaması için onun ne büyük bir çaba harcadığını hatırladı. Kendini herkesten üstün tutmanın ve ilgisizliğin, iyi bir terbiye ile soylu bir karakterin belirtisi sayıldığı sosyetelerde, insan tutkusunu gizlemek zorundadır. Gorniy de tutkusunu gizlemeye çalışıyor, ama bunu başaramıyor. Herkes onun müziği delice sevdiğini biliyor. Müzikle ilgili bitmez tükenmez tartışmalar, müzikten anlamayanların küstahça yargıları, onu sürekli olarak gergin, ürkek, korkak ve suskun bir hâlde tutuyor. Gerçek bir piyanist kadar çok iyi piyano çalmasını biliyor, eğer subay olmasaydı, herhalde ünlü bir piyanist olurdu.

Nadya'nın gözlerindeki yaşlar kurudu. Genç kız subayın bir senfoni topluluğunun konserinde kendisine aşkından söz ettiğini, sonra aşağıda, her yanından rüzgâr esen vestiyerde de aynı şeyi tekrarladığını hatırladı.

"Sonunda, öğrenci Gruzdev'le tanıştığınıza çok sevindim. O, çok akıllı bir gençtir. Herhalde onu seveceksinizdir. Dün akşam bize geldi. Gecenin ikisine kadar oturdu. Hepimiz ona hayran olduk. Sizin gelmeyişinize çok üzüldüm. Çok iyi şeylerden söz etti."

Nadya, kollarını masaya dayadı ve başını kolları üzerine eğdi. Saçları mektubu örttü. Genç kız, öğrenci Gruzdev'in de kendisini sevdiğini, onun da Gorniy gibi böyle bir mektuba hakkı olduğunu hatırladı. Sahi, mektubu Gruzdev'e yazsa daha iyi olmaz mı? Ortada hiçbir neden yokken göğsünde bir sevinç kımıldadı. Bu sevinç önceleri küçücüktü, göğsünde bir lastik top gibi yuvarlanıp durdu. Sonra büyüdü, genişledi ve bir dalga gibi bütün göğsünü kapladı.

Nadya artık Gorniy ile Gruzdev'i unuttu, düşünceleri birbirine karıştı. Sevinci ise durmadan büyüdü, büyüdü, göğsünden ellerine, ayaklarına geçti. Sanki başı üzerinden hafif, serin bir rüzgâr esti, saçlarını kımıldattı. Hafif bir gülüşten omuzları sarsıldı, masa da, lambanın üzerindeki şişe de sarsıldı, gözlerindeki yaşlar mektubun üzerine damladı. Genç kız bu gülüşü durduracak güçte değildi. Sebepsiz gülmediğine kendini inandırmak için, çabucak gülünç bir şey hatırlamaya çalıştı.

Gülmekten katıldığını hissederek:

"Ne gülünç bir fino köpeği," diye söylendi. "Ne gülünç bir fino köpeği!.."

Dün akşam çaydan sonra, Gruzdev'in fino köpeği Maksim'le nasıl oynadığını, sonra da çok akıllı bir fino köpeği üzerine anlattığı hikâyeyi hatırladı. Bu akıllı fino köpeği avluda gördüğü bir kargayı kovalamaya başlamış. Karga dönüp köpeğe baktıktan sonra ona:

"Ah seni çapkın ah!" demiş.

Eğitim görmüş bir karganın karşısında bulunduğunu bilmeyen fino köpeği, bundan sonra çok utanmış ve büyük bir şaşkınlık içinde, kargayı kovalamaktan vazgeçmiş, sonra da havlamaya başlamış.

Nadya:

"Hayır, Gruzdev'i sevsem daha iyi olacak!" kararını verdikten sonra, yazdığı mektubu yırttı.

Öğrenciyi, öğrencinin aşkını, kendi aşkını düşünmeye başladı. Ama kafasındaki düşünceler dağılıyor ve o her şeyi, annesini, sokağı, kalemi, piyanoyu düşünüyordu. Sevinçle düşünüyor ve her şeyi iyi, çok güzel buluyordu. Sevinci ise, hepsinin bu kadar olmadığını, biraz sonra daha iyi olacağını söylüyordu. Yakında bahar, sonra da yaz geliyordu. Annesiyle birlikte Gorbik'e, yazlığa gideceklerdi. İzinli olarak Gorniy gelecek, onunla bahçede dolaşacak, ona kur yapacaktı. Gruzdev de gelecekti. Genç kızla kroket ve çelik çomak oynayacak, ona tuhaf ve gülünç hikâyeler anlatacaktı. Bahçeyi, karanlığı, açık gökyüzünü, yıldızları, delice canı çekti. Yine omuzları gülmekten sarsıldı. Odada pelin koktuğunu, pencereye ince bir dal çarptığını sanır gibi oldu.

Yatağına gitti, oturdu. İçini dolduran büyük sevincini ne yapacağını bilmeyerek, karyolasının başucunda asılı duran Meryem Ana resmine baktı ve:

"Tanrım! Tanrım! Tanrım!" diye söylendi.

1892

Mezarlıkta Bir Gece

"Kuzum İvan İvanıç, bize korkunç bir şey anlatsanıza!"

İvan İvanıç bıyığını burdu. Öksürdü. Dudaklarını şapırdattı ve kızlara biraz daha yaklaşarak anlatmaya başladı:

"Hikâyem, genellikle bütün iyi Rus hikâyeleri nasıl başlarsa, öyle başlıyor. Hani ne yalan söyleyeyim, içkiliydim. Yeni yılı çok eski arkadaşlarımdan birinde kutlamıştım. Tabii iyice kafayı çekmiştim. Kendimi haklı göstermek için hemen şunu söyleyeyim ki, o gece hiç de neşelenmek için içmemiştim. Yeni yıl gibi saçma bir olaya sevinmek, bence hem anlamsız, hem de insan aklına yaraşmayan bir şeydir. Yeni yıl da tıpkı eski yıl gibi kötüdür, ama yalnız şu farkla: Eski yıl kötü idi; yeni yıl ise daima ondan kötü olur. Bence yeni yılı kutlarken, sevinmek, neşelenmek şöyle dursun, üzülmeli, ağlamalı, hatta kendini öldürmeye bile kalkışmalıdır. Şunu unutmamalıdır ki yıllar yenileştikçe, insanlar ölüme biraz daha yaklaşır. Kafalar biraz daha dazlaklaşır. Yüzlerdeki kırışıklıklar çoğalır. İnsanın karısı biraz daha yaşlanır. Evde çocuklar çoğalır, para ise azalır.

İşte efendime söyleyeyim, ben de o gece sevincimden, neşemden değil de, kederimden kafayı çekmiştim. Son kadehimi dibine kadar boşaltıp arkadaşımın evinden sokağa çıktığım zaman büyük kilisenin saati ikiyi çalıyordu.

Dışarıda anlatılamayacak kadar kötü bir hava vardı. Kış mıydı, sonbahar mıydı, bunu şeytan bile anlayamazdı. Ortalıkta zifirî bir karanlık vardı. Kendimi, âdeta, kocaman siyah bir boya tenekesine düşmüş sanıyordum. Yağmur yağıyordu. Dondurucu, sert bir rüzgâr korkunç ıslıklar çalarak tuhaf bir şarkı mırıldanıyordu.

Bu doğa orkestrasını sanki bir cadı idare ediyormuş gibi, rüzgâr inliyor, uluyor, ağlıyor, ciyak ciyak bağırıyordu. Çamur, ayaklarımın altında acı acı hıçkırıyordu. Sokak fenerleri, ağlamış dullar gibi bulanık, donuk gözlerle bakıyordu. Zavallı doğa acılı anlar geçiriyordu. Kısacası, bu öyle bir havaydı ki, bundan benim gibi uslu sarhoşlar değil de, ancak hırsızlar, haydutlar, karmanyolacılar hoşlanabilirdi.

Bu hava bana kötü, üzgün birtakım düşünceler ilham ediyordu.

Sağa sola yalpa vurarak, çamurların içinde bata çıka ilerlerken şöyle düşünüyordum: Hayat boş, anlamsız bir hayhuydan başka bir şey değilmiş. Günler günleri, yıllar yılları kovalıyor. Sen ise, hâlâ eski sen, eski hayvansın! Ve aradan daha nice nice yıllar geçecek, sen yine içen, yiyen, uyuyan, yatıp kalkan eski İvan İvanıç olarak kalacaksın! Sonunda, bir gün gelecek seni de bacaklarından tutup bir çukurun içine atıverecekler. Dostların, ahbapların yas sofrasında, senin adına yiyip içecekler. Hatta 'Allah günahlarını bağışlasın, iyi adamdı, ama hergele az para bıraktı,' demekten de çekinmeyeceklerdir.

Meşçanskaya'dan Presni'ye gidiyordum. Bu, benim gibi içkili bir insan için hiç de azımsanacak bir yol değildi. Dar ve karanlık sokaklarda yalpalarken, canlı bir insana rastlamadım, insan sesine benzer bir şeycikler duymadım.

Önceleri, lastiklerimin içine su dolar korkusuyla, yaya kaldırımından yürüyordum. Ama bütün dikkatimi, bütün çabamı harcadığım hâlde, lastiklerimin, yalvaran bir sesle acı acı hıçkırmaya başladığını görünce, işi oluruna bırakarak yolun ortasından yürümeye başladım. Hiç olmazsa burada, fener direklerine, çıkıntılara çarpmak, bulaşık çukurlarına yuvarlanmak tehlikesi daha azdı.

Çevrem soğuk, yoğun bir karanlıkla sımsıkı çevriliydi. Önceleri seyrek de olsa, donuk ve bulanık ışıklar saçan fenerlere rastlayabiliyordum. Ama bir iki sokak geçtikten sonra, bu nimetten de yoksun kaldım.

Artık el yordamıyla yürümek zorundaydım. Gözlerimle zifirî karanlığı delmeye çalışarak ve rüzgârın acı çığlıklarını dinleyerek acele ediyordum. Yavaş yavaş bütün varlığımı, nedenini bilmediğim bir korku kaplıyordu. Yolumu kaybettiğimi anladığım zaman korkum bir dehşet hâlini aldı. Gecenin zifirî karanlığı içinde, 'Hey arabacı!..' diye bir nara attım, ama hiçbir karşılık alamadım. Artık, er geç ışıklı, arabacıların bulunduğu bir caddeye çıkacağım umuduyla, gözümün gördüğü yöne, dosdoğru yürümekten başka yapılacak bir şey kalmıyordu.

Sağıma soluma bakmaktan korkarak, âdeta koşmaya başladım. Sert, soğuk bir rüzgâr beni göğüslüyor, iri yağmur taneleri yüzümü kamçılıyordu. Kâh yaya kaldırımdan, kâh sokağın ortasından yürüyordum. Adım başında rastladığım fener direklerine, tuhaf birtakım tümseklere rağmen, nasıl olup da alnımı sapasağlam koruyabilmiş olduğuma şaşmaktan hâlâ kendimi alamıyorum."

İvan İvanıç, bir kadeh votka yuvarladı. Öteki bıyığını burdu ve sözünü sürdürdü:

"Ne kadar koştuğumu bilmiyorum. Yalnız garip ve tuhaf bir şeye çarparak canımın fena hâlde yandığını hatırlıyorum. Bu şeyin ne olduğunu bir türlü seçemiyordum. Yalnız el yordamıyla, bunun soğuk, ıslak, cilalı bir şey olduğunu hissetmiştim. Ne olursa olsun, biraz dinlenmek için bu 'şeyin' üstüne oturdum.

Sabrınızı kötüye kullanmak istemem. Yalnız şu kadarını söyleyeyim ki, aradan bir süre geçip de, bir sigara yakmak için kibritimi çaktığım zaman, bir mezar taşı üstüne oturmuş olduğumu görmeyeyim mi?

Etrafımdaki bu koyu karanlık, bu mezar sessizliği zaten sinirlerimi bozmuştu. Üstelik bir de mezar taşı üzerine oturduğumu anlayınca, gözlerimi sımsıkı kapayarak deli gibi yerimden fırladım. Ama bir iki adım atar atmaz, bir başka şeye çarptım. Bu sefer çarptığım şeyin bir haç olduğunu fark edince, bendeki korkuyu, dehşeti artık siz düşünün!

Ellerimle yüzümü kapayarak mezar taşına yığıldım. 'Aman yarabbi,' diye inledim, meğer ben mezarlığa girmişim. Demek ki Presni'ye gidecek yerde Vagonkov yolunu tutmuşum!..

Ben ne mezarlardan, ne de ölülerden korkan bir insanım... Hani çoktandır kör inançlara sırtını çevirmiş bir adamım... Ama rüzgârın uluduğu, kafamda kapkara birtakım düşüncelerin birbirini kovaladığı bu karanlık gecede, kendimi bu sessiz mezarların arasında görünce, ne yalan söyleyeyim, saçlarımın dimdik olduğunu, sırtımın karıncalandığını hissettim.

'Hayır, bu kabil değil,' diye kendimi yatıştırmaya çalıştım. 'Bu bir yanlış görmeden başka bir şey olamaz!.. Bütün bunlara neden, şu uğursuz içkidir.'

İşte, bu gibi sözlerle kendimi yüreklendirmeye çalıştığım sırada, hafif birtakım ayak sesleri işittim. Biri, ağır ağır bana doğru geliyordu. Ama bu ayak sesleri, hiç de bir insanın ayak sesine benzemiyordu. Çünkü hiçbir insan bu kadar ağır, bu kadar sessiz yürüyemezdi.

'Herhalde bu bir ölü olacak!' diye düşündüm.

Derken bu esrarlı 'biri', bana yaklaştı. Dizime süründü. Derin derin soludu. Az sonra da korkunç, acı bir uluma duydum. Uluma, gerçekten de korkunç ve bir mezar uluması idi. Hani insanın ruhunu testere ile parça parça doğrayan bir uluma!

Çocukluğumuzda dadılarımızın, ölülerin ulumaları üzerine anlattıkları masalları ne büyük bir korku ile dinlediğimizi hepiniz bilirsiniz!.. Bu ulumaların lafı bile bizi böylesine korkutursa, ulumaların kendileri ne yapmaz!

Korkumdan, dehşetimden donakalmıştım. Artık sarhoşluğumdan eser bile kalmamıştı. Bana öyle geliyordu ki, eğer gözlerimi açar da karanlığa bakmak cesaretini gösterirsem, limon gibi sarı renkli, kemikli bir yüzle, yarı çürümüş bir kefenle karşılaşacaktım.

'Aman Allah'ım, bari çabuk sabah olsa!' diye yalvardım.

Ama sabah oluncaya kadar anlatılmasına, tasvirine imkân olmayan müthiş bir korku çekmem yazılı imiş alnıma.

Mezar taşının üstünde oturarak mezar halkının korkunç ulumalarını dinlerken, yine birtakım ayak sesleri duydum. Yine biri, düzgün adımlarla, dosdoğru üzerime geliyordu. Mezarlığın bu yeni yaratığı, tam hizama gelince durdu. Derin bir soluk aldı. Bir dakika sonra da, iri, soğuk, kemikli bir elin bütün ağırlığı ile omzuma dokunduğunu duydum ve kendimi kaybettim."

İvan İvanıç bir kadeh votka daha yuvarladı. Boğazını temizledi.

Genç kızlar heyecanla:

"E, sonra ne oldu?" diye sordular.

"Küçük, dört köşe bir odada kendime geldim. Bu odanın biricik, minnacık ve parmaklıklı penceresinden hafif bir sabah ışığı fark ediliyordu. 'Vay canına,' diye düşündüm, 'demek ki ölüler beni mezarlarına götürmüşler!' Ama çok geçmeden, duvarın ötesinden hafif insan sesleri duyduğum zaman bendeki sevinci hiç sormayın! Kalın bir ses:

'Bunu nereden bulup getirdin?' diye sordu.

Bir başka kalın ses de buna şu karşılığı verdi:

'Belobrisov'un heykel mağazası yanında, heykellerin ve mezar taşlarının durduğu yerde buldum, efendimiz... Baktım ki biri oturmuş heykelleri kucaklıyor, yanı başında da bir köpek uluyup duruyor, herhalde biraz fazlaca kaçırmış olsa gerek, diye düşündüm ve aldım, getirdim.'

Sabahleyin uyanınca beni bıraktılar."

1886

Başarısızlık

İlya Sergeyiç Peplov ile karısı Kleopatra Petrovna, kapının önünde durmuş, büyük bir hırsla içerisini dinliyordu. Kapının ötesinde küçük salonda, galiba bir aşk ilanı sahnesi geçiyordu. Bu sahnenin kişileri kızları Nataşenka ile ortaokul öğretmeni Şçupkin'di.

Sabırsızlıktan titreyen ve ellerini ovuşturan Peplov:

"Zokayı yutuyor," diye fısıldadı. "Dikkat et Petrovna, duygulardan söz etmeye başladılar mı, hemen duvardaki Meryem Ana tasvirini indirir, içeri girer, onları kutsarız! Herifi faka bastırırız. Meryem Ana tasviriyle kutsamak, kutsal bir iştir, artık bundan cayılmaz, mahkemeye bile başvursa, bundan yakasını kurtaramaz!"

Kapının ötesinde şöyle bir konuşma geçiyordu:

Elindeki kırmızı başlı kibriti damalı pantolonuna sürterek tutuşturan Şçupkin:

"Şu ısrarınızdan vazgeçin," diyordu. "Ben size hiç de mektup yazmadım!"

Genç kız, ikide bir aynada kendisini süzerek ve işveli işveli kırıtıp kahkahalar atarak:

"Evet!" dedi. "Sanki ben sizin yazınızı tanımıyor muyum? Görür görmez tanıdım! Hem siz ne tuhaf adamsınız! Yazı öğretmeni olacaksınız, oysa yazınız kargacık burgacık. Kendiniz bu kadar kötü yazdığınız hâlde nasıl olur da başkasına yazı dersi verebilirsiniz?"

"Hımm! Bunun hiç önemi yok! Yazı dersinde önemli olan yazı değil, öğrencinin dalga geçmemesi, uyumamasıdır. Kiminin kafasına cetvelle vurursun, kimine diz çöktürürsün, yazı da ne oluyor-

muş! Boş laf! Nekrasov bir yazardı, ama el yazısı kötünün kötüsü idi. Toplu eserlerinde el yazısı vardır."

"Nekrasov başka, siz başka!.." İçini çeker. "Ben seve seve bir yazara varırdım. O, hatıra olarak bana boyuna şiir yazardı."

"Eğer istiyorsanız ben de size şiir yazabilirim."

"Siz ne üzerine şiir yazabilirsiniz?"

"Aşk üzerine... Duygu üzerine. Gözleriniz üzerine. Okuyunca kendinizden geçersiniz! Hemen gözlerinizden yaşlar boşanır. Eğer şairce şiirler yazarsam bana elinizi öptürür müsünüz?"

"Ne de önemli şey! İsterseniz şimdi bile öpebilirsiniz!"

Şçupkin yerinden fırladı, gözlerini kocaman kocaman açarak, kızın tombul ve yumurta sabunu* kokan eline yapıştı.

Heyecandan sapsarı kesilen ve dirseğiyle karısını dürterek önünü ilikleyen Peplov, çabuk çabuk:

"Meryem Ana resmini indir," dedi, "giriyoruz! Haydi!"

Peplov, bir saniye bile kaybetmeden kapıyı ardına kadar açtı, ellerini yukarı kaldırarak ve yaşlı gözlerini kırpıştırarak:

"Çocuklar..." diye mırıldandı. "Allah sizi kutsasın çocuklarım! Yaşayın... Döl verin... Çoğalın."

Anne de mutluluğundan ağlayarak:

"Ben... Ben de sizi kutsuyorum," diye konuştu. "Mutlu olun sevgili yavrularım!" Sonra Şçupkin'e dönerek: "Ah, biricik hazinemi elimden alıyorsunuz! Kızımı seviniz, ona acıyınız!"

Şçupkin, korkudan, şaşkınlıktan ağzını bir karış açmıştı. Ana babanın davranışı öylesine cesurca, öylesine beklenmedik bir şey olmuştu ki, delikanlı bir kelime bile söyleyemedi. Dehşetten donakalarak:

'Yakalandım! Faka bastım,' diye düşündü. 'Şimdi hapı yuttun kardeş! Artık yakanı kurtaramazsın!'

Şçupkin, âdeta, 'Beni alın, boynum kıldan ince!' demek ister gibi, başını uysal uysal uzattı.

Kızın babası da:

---

* Yumurta biçimi, sarı renkli adi bir sabun. –*H. Âli Ediz*

"Sizi kut... Kutsarım," diye sözlerini sürdürdü ve ağlamaya başladı. "Nataşenka, kızım, şöyle yan yana durunuz! Petrovna, sen de şu Meryem Ana tasvirini ver!"

Ama tam bu sırada Peplov birdenbire ağlamasını kesti ve yüzü öfkeden çarpıldı. Öfkeli bir sesle karısına:

"Seni mankafa seni!.. Seni kaz kafalı seni! Bu Meryem Ana tasviri mi?"

"Ah, gördün mü başıma gelenleri!"

Ne olmuştu?.. Yazı öğretmeni korka korka gözlerini kaldırdı ve kurtulmuş olduğunu gördü. Ana, aceleden, Meryem Ana'nın tasviri yerine duvardan yazar Lajeçnikov'un portresini indirmişti. İhtiyar Peplov'la karısı Kleopatra Petrovna ne yapacaklarını, ne söyleyeceklerini bilmeden, ellerinde portre, utanmış bir hâlde, duruyordu. Yazı öğretmeni, bu telaştan yararlanarak kaçtı.

1886

Pısırık Kız

Geçenlerde, çocuklarımın mürebbiyesi Yulya Vasilyevna'yı çalışma odama çağırdım. Kendisiyle hesaplaşmam gerekiyordu.

"Oturunuz Yulya Vasilyevna," dedim. "Sizinle hesaplaşalım. Herhalde paraya ihtiyacınız vardır. Ama siz öylesine naziksiniz ki, kendiliğinizden paranızı istemezsiniz! Neyse biz sizinle ayda otuz rubleye sözleşmiştik."

"Kırk rubleye."

"Hayır, otuz rubleye. Bende yazılıdır. Ben her zaman mürebbiyelere otuzar ruble veririm. Bende iki aydır çalışıyorsunuz."

"İki ay beş gün."

"Tam iki ay. Bende öyle yazılı. Bu hesapça size altmış ruble ödemem gerekiyor. Dokuz pazarı bundan çıkarınız. Çünkü siz pazar günleri ders vermez, sadece Kolya ile gezmeye çıkarsınız! Sonra üç de yortu var."

Yulya Vasilyevna öfke ile parladı, robunun kırmalarını çekiştirmeye başladı, ama bir kelime bile söylemedi.

"Üç yortu. Demek ki on iki ruble çıkaracağız! Kolya dört gün hastalandı, ders yapılmadı. Siz, yalnız Varya'ya ders verdiniz. Üç gün de sizin dişleriniz ağrıdı. Bu yüzden de, eşim öğleden sonra ders yapmamanıza izin verdi. Böylece bu da yedi gün eder. Demek ki on iki, yedi daha on dokuz eder. Bunu altmıştan çıkarırsak kırk bir ruble kalır... Değil mi?"

Yulya Vasilyevna'nın sol gözü kızardı ve yaşla doldu. Çenesi titremeye başladı. Sinirli sinirli öksürdü, burnunu çekti, ama bir kelime söylemedi.

"Yeni yıl arifesinde, tabağı ile birlikte çay bardağını kırmıştınız. Bunun için de iki rublenizi keseceğim. Gerçi bu çay bardağı daha çok eder, aile yadigârıdır. Ama neyse, bunu Allah'a havale ediyorum. Biz hangi işte kazık yemedik ki! Sonra, sizin dikkatsizliğiniz yüzünden Kolya ağaca çıkmış, ceketini yırtmıştı. Bunun için de on rublenizi keseceğim. Ha, bir de şu var, hizmetçi yine dikkatsizliğinizin bir sonucu olarak Varya'nın kunduralarını çaldı. Bütün bunlara sizin göz kulak olmanız gerekirdi. Siz aylık alıyorsunuz! Neyse bundan da beş rublenizi kesiyorum. 10 Ocak günü benden on ruble almışsınız!"

Yulya Vasilyevna fısıltı ile:

"Hayır, almadım," dedi.

"Ama bende yazılı!"

"Peki, öyleyse."

"Kırk bir rubleden yirmi yedi çıkarırsak on dört kalır."

Kızın iki gözü de yaşla doldu. Uzun, güzel burnunu ter damlacıkları kapladı. Zavallı kız! Titrek bir sesle:

"Ben yalnız bir sefer, o da eşinizden olmak üzere, üç ruble para almıştım. Bundan başka almadım."

"Öyle mi? Bak bu üç ruble bende yazılı değil! On dört rubleden bu üç rubleyi de çıkarmam gerekiyor. Bu hesapça benden on bir ruble alacağınız kalıyor. Buyurunuz, paranızı alınız! Üç... Üç... Üç... Bir ve bir, buyurunuz!"

Ona on bir rubleyi uzattım. Kızcağız parayı aldı ve titreyen parmaklarıyla cebine koydu:

"Mersi!" dedi.

Ben yerimden fırladım, odanın içinde dolaşmaya başladım. Âdeta tepem atmıştı.

"Bu mersi de niçin?" diye sordum.

"Aldığım paralar için."

"Ama ben sizi soydum, soğana çevirdim. Düpedüz paranızı çaldım. Bu 'Mersi' de ne oluyor?"

"Çalıştığım başka yerlerde bunu da vermezlerdi."

"Vermezlerdi, ha? Çok tabii. Ben şaka ettim. Size çok iyi bir ders verdim. Size, hakkınız olan bütün parayı, seksen rubleyi vereceğim! İşte paranızın hepsi şu zarfın içinde duruyor. Ama insan bu kadar da pısırık olabilir mi? Niye isyan etmiyorsunuz? Niçin protesto etmiyorsunuz? Niye susuyorsunuz? Bu dünyada insanın dişli olmaması mümkün mü? İnsan böyle pısırık olabilir mi?"

Kızcağız boynunu bükerek gülümsedi. Ben onun yüzünde "olabilir!" karşılığını okudum.

Kendisine verdiğim bu sert dersten ötürü ondan özür diledim ve onun büyük şaşkınlığı arasında, kendisine kesintisiz, tastamam, seksen rubleyi verdim. Kızcağız ürkek ürkek teşekkür etti ve çıktı. Ben de onun arkasından bakarak düşündüm: Şu dünyada güçlü olmak ne kadar da kolaymış!

1883

Bayanlar

N... ili Milli Eğitim Müdürü Fiyodor Petroviç, kendisini doğru, insaflı, gönlü yüce bir adam sayardı. Bir gün, ona başvuran öğretmen Vremenski'ye:

"Hayır, Bay Vremenski," dedi, "istifa etmeniz kaçınılmaz bir hâl aldı. Bu sesinizle artık öğretmenlik görevini sürdüremezsiniz! Sesinizi böyle nasıl kaybettiniz?"

Öğretmen:

"Terli terli soğuk bira içtim," diye fısıldadı.

"Ne yazık!.. On dört yıl bu meslekte çalış, derken, birdenbire böyle bir felakete uğra! İnsan ne kadar da saçma sapan şeyler yüzünden yerini kaybediyor. Şimdi ne yapmayı düşünüyorsunuz?"

Öğretmen karşılık vermedi. Milli Eğitim Müdürü:

"Çoluk çocuğunuz var mı?" diye sordu.

Öğretmen:

"Karım, iki de çocuğum var efendimiz," diye fısıldadı.

İkisi de susmuşlardı. Müdür, masasından kalktı. Odasının içinde, heyecanlı heyecanlı bir köşeden öteki köşeye gidip geldi.

"Şimdi ben sizi ne yapayım, bir türlü aklım ermiyor," diye söylendi. "Artık öğretmenlik edemezsiniz, emeklilik sürenizi de henüz doldurmamışsınız! Bu durumunuzda sizi kaderinizle baş başa da bırakamam. Hangi yandan bakarsanız bakınız, kötü!.. Siz bizim adamımızsınız! Bu mesleğe on dört yılınızı vermişsiniz! Size yardım etmek boynumuzun borcudur. Ama nasıl yardım etmeli? Size ne yapabilirim? Benim yerime kendinizi koyunuz. Sizin için ne yapabilirim?"

Ortalığa yine bir sessizlik çöktü. Müdür odanın içinde dolaşıyor ve boyuna düşünüyordu. Acısının ağırlığı altında ezilmiş ve bir sandalyeye ilişmiş olan Vremenski de düşünüyordu. Müdürün yüzü birdenbire aydınlandı. Hatta parmaklarını şaklattı. Hızlı hızlı:

"Şaşıyorum doğrusu, nasıl oldu da bunu daha önce akıl edemedim," diye konuşmaya başladı. "Bakınız size ne önereceğim: Gelecek hafta bizim büronun evrak memuru istifa ediyor. İsterseniz onun yerine siz geçin! İşte size bir iş!"

Böyle bir iyiliği hiç beklemeyen Vremenski'nin yüzü de sevinçle parladı. Müdür:

"İyi öyleyse," dedi. "Oturup hemen bugün bir dilekçe yazınız!"

Vremenski'nin işini böylece tatlıya bağladıktan sonra, Milli Eğitim Müdürü Fiyodor Petroviç, üzerinden ağır bir yük kalkmış kadar hafifledi, hatta büyük bir sevinç duydu. Vremenski'ye bu boş yeri önermekle, iyi yürekli, dürüst bir insan olarak, adaletli ve vicdanlı davrandığını düşünmek hoşuna gitmişti. Ne var ki, müdürün bu sevinci uzun sürmedi. Evine gelip, yemek yemek üzere masanın başına geçip oturunca, karısı Nastasya İvanovna birdenbire hatırladı:

"Bak, az daha unutuyordum," dedi. "Dün bana Nina Sergeyevna geldi, bir delikanlı için ricada bulundu. Söylediğine göre sizin büroda bir yer boşalacakmış!"

Müdür suratını asarak:

"Evet, ama bu yer için başkasına söz verdim," dedi. "Hem sen benim prensibimi bilirsin: Ben kimseyi tavsiye ile işe almam."

"Biliyorum ama Nina Sergeyevna için bir ayrıcalık yapabilirsin sanıyordum. O bizi bir akraba gibi seviyor, biz ise şimdiye kadar ona hiçbir iyilikte bulunmadık. Sakın bu isteğimi yapmazlık etme Fedya! Kaprislerinle hem beni hem onu gücendirmiş olursun!"

"Nina kimi tavsiye ediyormuş?"

"Polzuhin'i."

"Hangi Polzuhin'i? Hani şu yılbaşı partisinde Çatski rolünü oynayan delikanlıyı mı? O adamı mı? Asla!"

Milli Eğitim Müdürü elini yemekten çekti.

"Asla!" diye üsteledi. "Allah korusun!"

"Ama niçin?"

"Düşün yavrucuğum, bir delikanlı kendi işini kendisi görmez de kadınlar aracılığı ile bunu yaptırmaya kalkarsa, ne saçma bir kişi olduğunu kolayca anlayabilirsin! Niye kendisi gelip doğrudan doğruya bana başvurmamış?"

Müdür yemekten sonra kendi çalışma odasındaki kanepeye uzandı, gelen gazete ve mektupları okumaya koyuldu. Mektuplardan biri, belediye başkanının karısındandı. Başkanın eşi şunu yazıyordu:

"Aziz Fiyodor Petroviç! Siz bir zamanlar, bana insanları tanımakta, yüreklerini okumakta usta olduğumu söylemiştiniz! Bu sözlerinizin doğru olup olmadığını anlamak için işte şimdi bir fırsat çıkmış bulunuyor. Bugünlerde size, büronuzda açık bulunan evrak memurluğu için K. N. Polzuhin adlı bir delikanlı başvuracak. Ben Polzuhin'i, çok iyi bir insan olarak tanıyorum. Çok sempatik bir delikanlıdır. Onu işe almakla, sizin de benim görüşlerime katılacağınız umudundayım."

Müdür:

"Asla!.." diye mırıldandı. "Allah korusun!"

Bu olaydan sonra Milli Eğitim Müdürü, hemen her gün Polzuhin'i tavsiye eden mektuplar almaya başladı. Derken bir sabah, Polzuhin'in kendisi de çıkageldi. Bu genç, topluca, yüzü jokey biçimi tıraşlı bir delikanlıydı. Sırtında yeni, siyah bir kostüm vardı.

Müdür delikanlıyı dinledikten sonra, soğuk bir tavırla:

"İşle ilgili ziyaretleri evimde değil, büromda kabul ediyorum," dedi.

"Beni bağışlayınız efendimiz, ama ortaklaşa dostlarımız, sizi özellikle evinizde rahatsız etmemi öğütlemişlerdi, efendim."

Müdür, delikanlının sivri burunlu ayakkabılarına tiksinti ile bakarak:

"Hımm!" diye mırıldandı. "Ama benim bildiğime göre babanızın hâli vakti yerindedir. Sizin hiçbir şeye ihtiyacınız yok. Böyle bir memurluğu istemenizin gereği ne? Sonra elinize geçecek para da çok az."

"Ben işin parasında değilim. Ama işte, ne de olsa bir devlet memurluğu..."

"Orası öyle. Ama bana öyle geliyor ki, bir aya kalmadan siz bu işten bıkar ve ayrılırsınız! Oysa öyle istekliler var ki, bu memurluk onlar için ömürleri boyunca dört elle sarılacakları bir geçim yoludur... Öyle yoksul kişiler var ki..."

Polzuhin, müdürün sözünü keserek:

"Bıkmam efendim," dedi. "Sizi namusumla temin ederim ki, bırakıp gitmem!"

Milli Eğitim Müdürünün öfkesi kabarmıştı. Küçümseyici bir gülüşle sordu:

"Bana bakın delikanlı," dedi, "siz niye doğrudan doğruya kendiniz bana başvurmadınız da, birtakım bayanları rahatsız etmek gereğini duydunuz?"

Polzuhin utanarak:

"Bundan hoşlanmayacağınızı bilmiyordum efendimiz," diye karşılık verdi. "Ama efendimiz, tavsiye mektuplarına önem vermiyorsanız, size bonservis de gösterebilirim."

Delikanlı cebinden bir kâğıt çıkararak müdüre uzattı. Resmî bir üslupla yazılan bu bonservisin altında valinin imzası vardı. Sırnaşık bir hanımefendinin baskısı altında kalan valinin, bunu okumadan imzaladığı apaçıktı.

Bonservisi okuyan ve içini çeken Milli Eğitim Müdürü:

"Yapılacak bir şey yok," dedi. "Başüstüne. Boyun eğiyorum. Yarın bir dilekçe verirsiniz! Yapılacak hiçbir şey yok!"

Polzuhin gittikten sonra, bütün varlığını bir nefret duygusu kaplayan müdür, odanın içinde, bir aşağı bir yukarı dolaşarak:

"İt, en sonunda istediğini yaptırdı," diye söylendi. "İğrenç herif, kadın dalkavuğu, aşağılık adam!"

Milli Eğitim Müdürü, Polzuhin'in gidişinden sonra kapanan kapıya doğru gürültü ile tükürdü ve bu davranışından ötürü fena hâlde utandı. Çünkü bu sırada kapı açılmış, içeriye defterdarın eşi olan bir hanımefendi girmişti. Hanımefendi:

"Bir dakikanızı rica edeceğim, bir dakikanızı," diye söze başladı. "Oturunuz da beni dikkatle dinleyiniz! Söylediklerine göre sizin büronuzda bir yer boşalmış. Bugün ya da yarın size Polzuhin adlı bir genç gelecek..."

Kadın konuşuyor, müdür ona, bayılmak üzere olan bir insanın anlamsız ve bulanık bakışlarıyla bakıyor ve nezaket gereğince gülümsüyordu.

Ertesi gün, bürosuna gelen öğretmen Vremenski'ye, uzun süre gerçeği söylemek cesaretini gösteremedi. Ezildi, büzüldü, söze nereden, nasıl başlayacağını bir türlü kestiremedi. Öğretmenden özür dilemek, ona bütün gerçeği anlatmak istiyor, ama dili bir sarhoşunki gibi dolaşıyor, kulakları ateş gibi yanıyordu. Emrindeki bir memurun karşısında böyle çirkin bir rol oynamak durumunda kaldığı için birdenbire canı sıkıldı. Masaya bir yumruk indirdi, yerinden fırladı ve bağırdı:

"Büromda sizin için boş bir yer yok! Yok işte, yok! Beni rahat bırakınız! Bana işkence etmeyiniz! Başımdan gidiniz, beni rahat bırakınız lütfen!"

Milli Eğitim Müdürü bunları söyledikten sonra bürosundan dışarı fırladı.

1886

DÜŞ

Öyle havalar vardır ki, âdeta insanoğlunun güçsüzlüğüne içerleyen kış, sert sonbaharı yardımına çağırır ve onunla iş birliği eder. Karanlık ve puslu havada kar ve yağmur, döne döne yağar. İnsanın ta içine kadar işleyen ıslak, soğuk bir rüzgâr, büyük bir öfkeyle pencereleri, damları kamçılar durur. Bacalarda inler, aspiratörlerde ağlar. Katran gibi simsiyah havada, bir sıkıntı asılı durur.

Daha ben hapishanede değil de, emekli yüzbaşı Tupayev'in Özel Emniyet Sandığında değer biçici olarak bulunduğum sırada, 1882 yılının noel gecesinde hava tıpkı böyleydi.

Gece saat on ikiydi. Patronumun isteğiyle geceleri kalmakta olduğum ve kendimi bekçi köpeğine benzettiğim emniyet sandığının bu antreposu, Meryem Ana kandilinin mavi ve zayıf ışığı ile aydınlanmaktaydı. Burası, sandıklarla, çıkıntılarla, etajerlerle tıklım tıklım dolu, kare biçimi büyük bir odaydı. Araları kıtıkla doldurulmuş esmer tahta duvarlarda, tavşan derisinden kürkler, gocuklar, silahlar, tablolar, aplikler, gitarlar asılıydı. Geceleri bu malları korumakla görevli olan ben, değerli eşyalarla dolu bir vitrinin arkasında bulunan kocaman, kırmızı bir sandığın üzerinde yatıyor, düşünceli düşünceli Meryem Ana kandilinin ışığına bakıyordum.

Nedense içimde bir korku vardı. Bu çeşit emniyet sandıklarının depolarında korunmakta olan eşyalar korkunçtur. Bu zayıf kandil ışığında hepsi de canlıymış gibi durur. Şimdi, yağmurun camları kamçıladığı, rüzgârın bacada acı acı uluduğu şu anda, bütün bu eşyaların iniltili birtakım sesler çıkardıklarını sanır gibi oluyor-

dum. Bu eşyalar buraya gelmeden önce, değer biçicinin, yani benim elimden geçmek zorundadır. Bunun içindir ki ben bunların hepsinin başından geçenleri biliyordum. Örneğin, rehine konan şu gitar için verilen paralarla, veremli bir hastanın öksürük ilacı alındığını biliyordum. Yine biliyordum ki, şu tabanca ile bir içkici canına kıymıştır. Kadın tabancayı polisten gizlemiş ve bize rehine yatırarak aldığı para ile kocasına tabut yaptırmıştır. Vitrinden bana bakan bilezik ise, onu çalan adam tarafından getirilip bize rehine konmuştur. 178 numara ile gösterilmiş olan şu dantelli iki gömleği de, salona girip şu bilinen sanatını yapmak üzere gereksediği bir rubleyi sağlamak için bir kız getirip yatırmıştı. Kısacası bu eşyalardan her birinde bir çaresizlik, bir acı, bir hastalık, bir suç, satılık bir sefahat okuyordum.

Noel gecesi bu eşyalar daha da belirgindi. Rüzgârla birlikte bu eşyalar da: "Bizi evlerimize bırak!" diye ağlar gibiydi.

Bende korku duygusu uyandıran yalnız bu eşyalar değildi. Vitrinin arkasından başını uzatıp da, karanlığa, buğulanmış pencereye ürkek ürkek baktığım zaman, birtakım insan suratlarının pencereden içeri baktıklarını sanır gibi oluyordum. Kendimi yüreklendirmek için: 'Ne saçma şey!' diye düşündüm. 'Bu kadarı da fazla!'

Sorun şu ki, benim gibi doğuştan değer biçici olarak yaratılmış bir adam, Noel gecesi vicdan azabı çekiyordu. Bu olmayacak, hatta inanılmayacak bir şeydi. Çünkü rehin karşılığı ödünç para veren bu gibi emniyet sandıklarında vicdan, olsa olsa rehine yatırılan eşyaların altında yatar. Burada vicdan ancak, bir alım satım eşyası gibi ayrılır, burada onun bir başka rolü yoktur. Şu anda bu vicdan duygusunun bende uyanması şaşılacak bir şeydi. Yatmakta olduğum sert sandığın üzerinde sağdan sola dönüyor, titreşmekte olan Meryem Ana kandilinin ışığına uygun bir biçimde gözlerimi kırpıştırarak, içimde doğan bu yeni, bu bağışlanmaz duyguyu bütün gücümle boğmaya çalışıyordum. Ama bütün bu çabalarım boşa gidiyordu.

Tabii burada, bütün gün süren ağır bir çalışmanın doğurduğu bedensel yorgunluğun, manevi yorgunluğun da bir payı vardı. Noel arifesinde bir yığın düşkün, yoksul bizim sandığa başvurmuştu. Büyük bayramlarda, üstelik böyle sert havalarda yoksulluk ayıp değildir, ama büyük bir mutsuzluktur. Böyle zamanlarda boğulmakta olan yoksul bir insan, Emniyet Sandığında tutunacak bir saman çöpü arar, ama saman çöpü yerine eline bir taş geçer. Bütün bu Noel yortusu süresince eşyalarını rehine yatırmak üzere kurumumuza başvuranlar öylesine çok oldu ki, antrepomuzda yer kalmadığından, getirilen eşyaların dörtte üçünü ambara taşıtmak zorunda kaldık. Sabah karanlığından akşamın geç saatlerine kadar bir dakika bile durup dinlenmeden, parlak kılıklı birtakım insanlarla pazarlıklar ettim. Gözlerinin yaşına bakmadan onlardan kuruş kuruş, para sızdırmaya çalıştım. Boş yalvarmalar dinledim. Gözyaşları seyrettim. Bedence, ruhça öylesine yoruldum ki, artık akşama doğru ayakta duracak güç bulamadım. Bu uykusuzluk, bu soldan sağa dönüşler, bu korku hep bu yorgunluğun sonucu idi.

Biri yavaşça kapımı çaldı. Bunun arkasından bizim patronun sesi duyuldu:

"Piyotr Demyaniç, uyuyor musunuz?"

"Hayır, daha uyumadım. Ne var?"

"Acaba yarın sabah erkenden dükkânı açsak nasıl olur? Büyük bir yortu var, hava da berbat. Yoksulu, düşkünü, sinek bala üşüşür gibi bizim dükkâna koşacak. Onun için siz yarın kiliseye gitmekten vazgeçin de dükkânda oturun! Haydi, iyi geceler!"

Patron gittikten sonra: 'Herhalde içimdeki bu korku, kandilin bu titreşmesinden ileri gelse gerek,' diye düşündüm. 'Kalkıp şunu söndürmeliyim!'

Yatağımdan kalktım, kandilin durduğu köşeye gittim. Mavi bir ışık, âdeta ölümle savaşır gibi, pırıltısı artıp eksilerek, hafifçe yanıyordu. Işık her parlayışında, Meryem Ana resmini, duvarları, çıkınları, karanlık pencereyi aydınlatıyordu. Pencerede iki solgun yüz, suratlarını cama dayamış, içeriye bakıyordu.

'Herhalde kimsecikler yok –diye düşündüm– bana öyle geliyor!'

Kandili söndürüp, el yordamıyla yatağıma gelirken, bundan sonraki ruh hâlim üzerinde oldukça etki yapan küçük bir olay meydana geldi. Ansızın başımın üzerinde, keskin, şiddetli, bir saniyeden fazla sürmeyen bir çatlama oldu. Bir şeyler çatlamış ve sanki büyük bir ağrı duyarak, yüksek sesle inlemişti.

Oysa bir gitarın teli kopmuştu. Bense, müthiş bir korkuya kapılarak kulaklarımı tıkadım, adım başında çıkınlara, öteberiye çarpa çarpa kendimi deli gibi yatağa attım. Başımı yastığımın altına soktum, zorla soluk alarak ve tir tir titreyerek etrafı dinlemeye başladım.

Rüzgâr, eşyalarla birlikte:

"Bizi bırak!.." diye inliyordu. "Yortunun hatırı için olsun bizi bırak! Sen kendin de yoksulsun, hâlden anlarsın!.. Sen kendin de açlık çektin, soğuk nedir bilirsin!.. Bırak bizi!"

Evet, ben de yoksuldum, soğuğun, açlığın ne olduğunu bilirdim. Yoksulluk, beni bu namussuz değer biçicilik mesleğine sürüklemiş, bir lokma ekmek için, acıyı ve gözyaşını hor görmeye zorlamıştı. Fakir olmasaydım, sağlığı, sıcağı, bayram sevincini kuruşla değerlendirmek cesaretini kendimde bulabilir miydim? Rüzgâr beni niçin suçluyor, vicdan azabı neden içimi kemiriyor?

Ama yüreğim ne kadar çarparsa çarpsın, korku ve vicdan azabı içimi ne kadar kemirirse kemirsin yorgunluk yine üstüne geldi. Uyumuşum. Daha doğrusu hafifçe dalmışım. Patronun bir sefer daha gelip pencereye nasıl vurduğunu, sabah çanlarının nasıl çaldığını hep duydum. Rüzgârın nasıl uluduğunu, yağmurun damı nasıl kamçıladığını da duydum. Gözlerim kapalıydı ama ben, eşyaları, vitrini, karanlık pencereyi, Meryem Ana resmini görüyordum. Eşyalar çevremi sarmış, gözlerini kırparak, kendilerini evlerine göndermem için yalvarıyordu. Gitarın telleri, çığlıklar atarak birbiri ardınca kopuyordu. Pencereden birtakım dilenciler, kocakarılar, orospular bakıyor, dükkânı açıp, eşyalarını geri vermemi bekliyordu.

Uykum arasında, fare tıkırtısını andıran bir ses duydum. Bu tekdüze ses, uzun uzun sürdü. Yatağımın içinde kımıldadım ve büzüldüm. Çünkü bir yerlerden ıslak bir soğuk esmişti. Başıma yorganı çekerken, bir hışırtı, birtakım fısıltılar duydum:

'Ne kötü bir düş –diye düşündüm– Ne korkunç! Uyansam bari!'

Kristal bir şeyin düşüp kırıldığını duydum. Vitrinin arkasında bir ışık yandı, tavanda ışıklar oynaştı. Bir fısıltı kulağıma çalındı:

"Gürültü etme! Şu gaddar herifi uyandıracaksın! Kunduralarını çıkar!"

Biri vitrine yaklaştı, bana bir göz attı ve vitrinin üzerindeki asma kilidi elledi. Solgun ve bitkin yüzlü, sakallı bir ihtiyardı. Sırtında yırtık pırtık bir er ceketi, ayağında eskimiş çizmeler vardı. Bunun yanına uzun boylu, zayıf, çok uzun kollu, gömleği pantolonunun üzerine bırakılmış, kısa ceketli bir delikanlı yaklaştı. Bunlar aralarında bir şeyler fısıldaştılar, vitrinin çevresinde dolaştılar.

Kafamdan, 'Dükkânı soyuyorlar!' düşüncesi geçti.

Uyuduğum hâlde yastığımın altında her zaman bir tabanca bulunduğunu hatırladım. Yavaşça tabancayı bularak avucuma aldım. Vitrinde bir cam şakırdadı.

"Yavaş, uyandıracaksın... O zaman adamı şişlememiz gerekecek."

Daha sonra, boğuk yabani bir sesle haykırdığımı ve kendi sesimden korkarak fırladığımı rüyamda gördüm. İhtiyarla delikanlı kollarını açarak üzerime atıldılar. Ama tabancayı görünce geri çekildiler. Bir dakika sonra da, sapsarı bir yüzle karşımda durduklarını, gözyaşları içinde gözlerini kırpıştırarak, kendilerini serbest bırakmam için yalvardıklarını hatırlıyorum. Kırık pencereden buz gibi bir rüzgâr esiyor, hırsızların yaktığı mumun alevi rüzgârla oynayıp duruyordu.

Biri, ağlamaklı bir sesle pencerenin altından konuşmaya başladı:

"Efendimiz! Siz bizim velinimetimizsiniz!"

Pencereye baktım. Yağmurun altında sırsıklam olmuş, solgun yüzlü, zayıf bir kocakarı gördüm. Kadın, yalvaran gözlerle bana bakarak ağlıyor ve:

"Onlara dokunma! Bırak onları! Ne yapsınlar, yoksulluk," diye yalvarıyordu.

Sakallı ihtiyar:

"Yoksulluk!" diye onu doğruladı.

Rüzgâr da:

"Yoksulluk!" diye inledi.

Bu sözlerden yüreğim burkuldu. Uyanayım diye, kendime bir çimdik attım. Ama uyanacağım yerde, vitrinin önünde durmuş, oradaki değerli şeyleri harıl harıl çıkarmaya ve ihtiyarla delikanlının ceplerine tıkıştırmaya başlamıştım. Soluk soluğa:

"Çabuk alın!" diyordum. "Yarın yortu, siz ise yoksulsunuz! Alın!"

Bu yoksulların ceplerini tıka basa doldurduktan sonra geri kalan mücevherleri bir çıkın hâlinde bağladım ve kocakarıya fırlattım. Bundan sonra kürkü, içinde elbise bulunan bir çıkını, dantelli gömlekleri ve gitarı da penceredeki kocakarıya verdim. Böyle tuhaf düşler oluyor işte! Sonra, kapının gıcırdadığını hatırlıyorum. Âdeta yerden biter gibi karşımda bizim patronu, bir polisle bekçiyi gördüm. Patron yanımda duruyor, bense âdeta onu görmüyormuşum gibi çıkınları atmayı sürdürüyordum.

"Namussuz herif, ne yapıyorsun?"

"Yarın yortu, onların da karınlarını doyurmaları gerek," diye karşılık veriyordum.

Burada perde iniyor ve yeniden kalkıyor ve ben yeni dekorlar görüyorum. Şimdi artık ben antrepoda değilim, bir başka yerdeyim. Yanımda bir polis duruyor, gece için yanıma bir bardak su koyup: "Şuna bak! Tam da Noel arifesinde ne yaptın böyle?" diye söyleniyor.

Uyandığım zaman ortalık iyice ağarmıştı. Yağmur pencereleri kamçılamıyor, rüzgâr ıslık çalmıyordu. Duvarlarda neşeli bir gü-

neş oynaşıp duruyordu. Noelimi ilk kutlayan insan, bir polis komiseri oldu:

"Noelin kutlu olsun!"

Bir ay sonra beni yargıladılar. Niçin! Yargıçlara bunun bir düş olduğunu, bir insanı bir karabasan yüzünden mahkûm etmenin adilce bir iş olmayacağını anlatmaya çalıştım. Ortada fol yok, yumurta yokken, başkasının eşyalarını hırsızlara; serserilere nasıl verebilirdim? Üstelik verilen paraları geri almadan eşyaların sahiplerine geri verildiği nerede görülmüştür? Ama gelgelelim mahkeme, düşümü gerçek sayarak beni mahkûm etti. Şimdi ise gördüğünüz üzere, hapishanedeyim. Bari siz beni savunur yollu bir şeyler söyleyemez misiniz? Vallahi benim bu işte hiç suçum yok!

1885

Liberal

Yeni yılın ilk günü insanlar, çok güzel ve sevimli bir görünüşe bürünmüştü. Herkes seviniyor, herkes bayram ediyor, herkes birbirini kutluyordu. Ortalık, en içten, en candan dileklerle dolup taşıyordu. Herkes mutlu, herkes sevinçli idi.

Yalnız il maiyet memurlarından Ponimayev, hiç de sevinçli değildi. Ponimayev, yeni yılın ilk günü, öğlene doğru, başkentin caddelerinden birinde durmuş, sağa sola protestolar yağdırıyordu. Sağ eliyle fener direğine sarılan Ponimayev, sol eliyle, bilinmeyen bir düşmanına karşı kendini korur gibi bir durum takınıyor ve bağışlanmayacak birtakım laflar mırıldanıyordu. Yanında duran karısı onu kolundan çekiştiriyordu. Kadının yüzü ağlamaklı ve üzgündü, kocasına:

"Başımın belası yürü," diyordu. "Sana yürü, diyorum. Henüz daha vakit varken git de defteri imzala! Yürü sarhoş herif."

"Güzel! Ben okumuş, mürekkep yalamış bir adamım; bilgisizliğe boyun eğmem. Mademki o kadar istiyorsun, kendin git de imzala, beni rahat bırak! Ben köle olmak istemiyorum."

"Yürü! Gidip imzalamazsan başın derde girer! Kör olasıca, seni işinden kovarlar, o zaman ben ne yaparım? Açlıktan mı öleyim? Yürü, köpek herif!"

"Peki. Gerçek uğruna... Öleyim mi? Hem de şimdi!"

Ponimayev, karısından kurtulmak için kolunu kaldırdı ve kolu ile havada bir yarım daire çizdi. O sırada yanlarından geçmekte olan, yeni pelerin giymiş bir polis komiseri, bir an için durakladı. Ponimayev'e dönerek:

"Ayıptır ayıp," dedi. "Siz de başkaları gibi davranmalısınız!"

Ponimayev utandı. Gözlerini birkaç sefer kırpıştırdı. Sonra kolunu fener direğinden çekti, karısı bundan yararlanarak onu kolundan yakaladı, sarılıp tutunması olasılığı bulunan her şeyden uzak tutmaya çalışarak cadde boyunca sürüklemeye başladı. Yaklaşık olarak on dakika sonra, kocasını daire amirinin kapısı önüne getirdi. Onu merdivenlerden çıkarmaya çalışarak, elden geldiği kadar tatlı ve yumuşak bir sesle:

"Haydi Alyoşa, haydi Alyoşacığım!" diye söylendi. "Şöyle imzanı atıver ve hemen geri dön!.. Bunu yaparsan sana konyak alırım. Çay alırım. İçtiğin zaman seni paylamam, haydi canım, beni üzme!"

"Ya! Demek bu onun evi, ha? Güzel! Çok güzel! Peki, imzamızı atalım! Öyle bir imza atalım ki, adam ömrü boyunca unutmasın! Bu kâğıda her şeyi yazacağım! Görüşlerimi, düşüncelerimi bir bir yazacağım! Varsın bundan sonra işimden kovsun! Eğer işimden kovarsa, suçlu sensin! Sen!"

Ponimayev sallandı, omzuyla sokak kapısını iterek gürültü ile içeri girdi. Orada, kapının dibinde, yeni yıl için sinekkaydı tıraş olmuş pırıl pırıl yüzüyle kapıcı Yegor duruyordu. Masanın başında ise, ellerinde kâğıt olduğu hâlde, Ponimayev'in daire arkadaşları Vezuvyev ile Çernosvinski duruyordu. Uzun boylu, zayıf Vezuvyev, kâğıdı imzalıyor, çiçek bozuğu, ufak tefek Çernosvinski ise sırasını bekliyordu, ikisinin de yüzünde: "Yeni yıllar, yeni mutluluklar" diye bir ifade vardı. İmzalarını bir formalite olarak değil de, zevk duyarak attıkları görülüyordu. Bunları gören Ponimayev, alaycı ve küçümser bir bakışla gülümsedi, hoşnutsuzlukla kürküne sarıldı:

"Bilinen şey, bilinen şey," diye söylendi. "Tebriklerinizi sunmamak olur mu hiç? Ha, ha, ha! Kölece duygularınızı, bağlılığınızı belirtmek gerek!"

Vezuvyev ile Çernosvinski, şaşarak arkadaşlarının yüzüne baktı. Şimdiye kadar asla böyle bir söz duymamışlardı.

Ponimayev sözlerini sürdürerek:

"Bu sizin yaptığınız cahillik ve uşaklık değil de nedir? Vazgeç efendim, imzalama! Bu geleneği protesto et!"

Ponimayev bunları söyledikten sonra kâğıda bir yumruk indirdi ve Vezuvyev'in imzasını sildi, karaladı.

Kapıcı Yegor masaya atıldı ve kâğıdı başının üzerine kaldırarak:

"Aman efendimiz, siz isyan ediyorsunuz," diye söylendi. "Aman efendimiz, böyle davranışlar için size ne yaparlar, bilir misiniz?"

Bu sırada kapı açıldı, sırtında ayı derisinden kürk, başında üç köşeli yaldızlı şapka bulunan, uzun boylu, yaşlı bir adam içeri girdi. Bu, Ponimayev'in amiri Veleleptov'du. Onun içeri girmesiyle birlikte, kapıcı Yegor, Vezuvyev ve Çernosvinski, baston yutmuş gibi bir hâl aldı. Ponimayev de kendisine çekidüzen verdi, ama alaycı alaycı gülümsedi ve bıyığını burdu.

Memurlarını gören Veleleptov:

"Vay!" diye söylendi. "Demek siz buradasınız, ha? Hımmm dostlarım. Tabii. (Herhalde o da biraz çakırkeyfti.) Tabii, tabii. Ben de sizin. Teşekkürler. Unutmadığınıza teşekkür ederim. Sizi gördüğüme çok sevindim. En iyi dileklerimi sunarım. Ne o Ponimayev, sen galiba kafayı çekmişsin? Aldırma efendim, utanacak bir şey yok. İnsan hem içki içmesini hem çalışmasını bilmeli. İçin ve neşelenin!"

Vezuvyev:

"Her buğday başağı insanlığın yararı içindir," tekerlemesini savurdu.

"Evet. Bilinen şey! Şey, pardon, sen ne dedin? Başak nerede? Ne ise güle güle gidin! Ya da hayır... Nikita Prohoriç'e uğradınız mıydı? Henüz daha uğramadınız mı? Çok iyi öyleyse... Size kitap vereceğim. Ona götürürsünüz! İki yıl önce okumak üzere bir 'seyahatname' vermişti. Onu geri vermem gerek. Gidelim de size onu vereyim. Kürklerinizi çıkarınız!"

Memurlar kürklerini çıkardı ve Veleleptov'un arkasından yürüdü. İlkin bekleme odasına girdiler. Oradan da çok güzel döşen-

miş büyük bir salona geçtiler. Burada, yuvarlak bir masanın başında, generalin karısı oturmuştu. Kadının iki yanında, genç ve güzel iki bayan yer almıştı. Bayanlardan birinin elinde siyah, ötekinde beyaz eldivenler vardı. Veleleptov, memurları salonda bırakarak çalışma odasına girdi. Memurlar çok utanmıştı.

Bunlar, ne yapacaklarını, ellerini nereye sokacaklarını bilmeden on dakika kadar böylece ayakta durdu. Bayanlar Fransızca konuşuyor, ikide bir memurlara bakıyordu. Üzücü bir an! Sonunda çalışma odasının kapısı açıldı, iki elinde de büyücek birer kitap paketi olduğu hâlde Veleleptov göründü:

"İşte, bunları kendisine verin ve teşekkürlerimi iletin! Bu 'seyahatname'dir. Bazen geceleri okurdum. Beni unutmadığınız ve ziyaretime geldiğiniz için de sizlere teşekkür ederim."

Veleleptov, bayanlara dönerek:

"Ne o," dedi, "benim memurlarımı mı seyrediyorsunuz? Ha, ha, ha! Seyredin, seyredin! Bu Vezuvyev'dir. Ötekisi de Çernosvinski. Bu da benim Ponimayev'dir. Bir gün kalem odasına girdim. Bir de ne göreyim, Ponimayev lokomotif taklidi yapmıyor mu? Hem de nasıl? 'Çuh! Çuh! Çuh!' diye sesler çıkarıyor, düdük çalıyor, ayaklarını yere vuruyor... Tıpkı lokomotif gidiyor sanırsınız! Evet! Haydi burada da yapsana!.."

Bayanlar gözlerini Ponimayev'e dikmiş gülümsüyorlardı. Ponimayev öksürdü:

"Bilmiyorum efendim," dedi. "Unutmuşum efendimiz. Yapamam, yapmak da istemiyorum."

Şaşıran Veleleptov:

"Yapmak istemiyor musun? Ha?.. Yazık. Benim gibi bir ihtiyara saygı göstermediğine çok yazık! Güle güle! Canım sıkıldı doğrusu! Haydi git!"

Vezuvyev ile Çernosvinski arkadaşlarının boş böğrüne birer dirsek vurdular. Ponimayev de bu davranışından korkmuştu. Gözleri kararmış, siyah eldivenler beyazlarla karışmış, karşısında-

ki yüzler çarpılmış, mobilyalar zıplamaya başlamış, Veleleptov'un kendisi ise, işaret parmağı hâline gelmişti.

Ponimayev biraz daha durduktan ve bir şeyler mırıldandıktan sonra, "seyahatname"yi göğsüne bastırarak sokağa çıktı. Orada, korkudan ve soğuktan tir tir titreyen ve sapsarı kesilmiş olan karısını gördü. Vezuvyev ile Çernosvinski kadının yanında durmuş, elleriyle ve ayaklarıyla işaretler yaparak, biri bir kulağına, ötekisi de öbür kulağına çok korkunç bir şeyler anlatıyordu. Bunların hepsinin yüzünde ve davranışlarında "şimdi ne olacak?" sorusu okunuyordu. Ponimayev, umutsuzca karısının yüzüne baktıktan sonra, elinde kitap paketi olduğu hâlde iki arkadaşının arkasından yürüdü.

Eve dönünce, ne yemek yedi ne de çay içti. Geceyi karabasanlar içinde geçirdi ve karabasanla uyandı.

Siyah ve beyaz eldivenler, Veleleptov'un favorileri, gözleri önünde dans etti durdu, bir anda her şeyi hatırladı:

"Ben hayvanım, hayvan," diye mırıldandı. "Protesto etmek istiyorsan proteste et, eşek, ama büyüklerine saygısızlık etme! Lokomotif taklidi yapsaydın ne olurdu sanki?"

Artık bundan sonra gözüne uyku girmedi. Sabaha kadar vaktini vicdan azabı, üzüntü ve karısının hıçkırıkları içinde geçirdi. Sabahleyin aynaya bakınca, kendisini değil, sararmış, solmuş, üzgün, zayıflamış bambaşka bir yüz gördü:

"İşe gitmeyeceğim," diye karar verdi. "Nasıl olsa kovulacağım!.."

Yeni yılın ikinci gününü, odasında, bir köşeden ötekine gidip gelmekle geçirdi. Hem dolaşıyor, hem içini çekiyor, hem düşünüyordu.

"Acaba kimden bir tabanca bulsam? Böyle yaşamaktansa alnıma kurşun sıkmak bin kez daha iyidir."

Üçüncü gün can sıkıntısından, kalkıp işine gitti. Mürekkep hokkalarının arasından kendisine bakan bütün daire memurları: 'Acaba ne olacak?' diye düşünüyordu.

Ponimayev de aynı şeyi düşünüyordu. Yavaşça Vezuvyev'in kulağına:

"Kovarsa kovsun, ne yapalım?" diye fısıldadı. "Canıma kıyarsam, onun için çok kötü olur."

Saat on birde amirleri Veleleptov geldi. Ponimayev'in yanından geçerken, onun solgun, çok zayıflamış, ürkek yüzüne bakıp durakladı. Başını sallayarak:

"O gün iyice kafayı çekmiştin, kardeş," dedi. "Suratın hâlâ çerçevesine oturmamış. Bu gibi işlerde biraz ılımlı davranmak gerek. Böyle iyi değil!.. Hasta olmak iyi bir şey mi?"

Veleleptov, Ponimayev'in sırtını okşadıktan sonra geçip gitti.

Odadakilerin hepsi de, 'hepsi bu kadar mı?' diye düşündüler.

Ponimayev sevincinden güldü. Hatta bir kuş gibi öttü, öylesine sevinmişti!.. Ama çok geçmeden yüzü değişti kaşlarını çattı. Küçümseyici bir gülüşle, amirinin arkasından, yüksek sesle şunları söyledi:

"Haydi, yine şansın varmış! Dua et ki o gün sarhoştum, yoksa hatırlıyorsun, değil mi Vezuvyev, o gün nasıl onu rezil ettim?"

Ponimayev işinden eve gelince büyük bir iştahla yemek yedi.

1884

Gizemli Bir Tip

Birinci mevki bir kompartıman.

Ağaç çileği renginde bir kanepenin üstünde, yarı uzanmış durumda güzel bir bayan oturuyor. Bayanın kasılarak sıkılmış avucunda, fırdolayı işlemeli, çok değerli bir yelpaze, çıtırdayarak sallanıyor. Bayanın küçücük güzel burnu üstündeki kelebek gözlük sık sık düşüyor. Göğsündeki broş, tıpkı dalgalar arasındaki bir kayık gibi kâh iniyor, kâh çıkıyor. Kadın heyecanlıdır. Karşısındaki kanepede il yazmanı oturuyor. İl gazetesinde sosyete yaşantısına ilişkin küçük öyküler ya da kendi deyimiyle "nuveller" yazan genç ve amatör bir yazardır bu. Yazar sürekli olarak, bir uzman gözüyle, kadının yüzünü süzüyor. Onu inceliyor, tartıyor. Bu olağandışı, bu gizemli tipin bütün özelliklerini yakalamaya çalışıyor, sonunda onu anlıyor, ona ulaşıyor... Artık kadının ruhunu, en gizli yanlarına dek, avucunun içi gibi öğrenmiş bulunuyor.

Yazman, kadının elini, bileziğe yakın bir yerinden öperek:

"Ah," diyor, "sizi anlıyorum. Sizin duyarlı, ince ruhunuz bu labirentten kurtulmak için kendine bir yol arıyor... Evet!.. Verdiğiniz bu savaş müthiştir, korkunçtur. Ama üzülmeyiniz! Sonunda yenen siz olacaksınız!.. Evet."

Kadın, acıklı bir gülümsemeyle:

"Voldemar," diyor, "beni anlattınız siz!.. Yaşantım öyle dolu, öylesine çeşitlilikle dolu, öyle renkli ki... Hâlbuki ben mutsuzum. Dostoyevski'nin anlayışına göre ben bir çilekeş sayılırım. Voldemar, ruhumu, bu zavallı ruhumu bütün dünyaya tanıtınız! Siz bir psikologsunuz! Bu kompartımanda oturup konuşmaya başlayalı

henüz bir saat bile olmadığı hâlde, siz beni tamamıyla anlayıp öğrendiniz!"

"Anlatın, yalvarırım size, anlatın!"

"Dinleyin öyleyse... Yoksul bir memur ailesinden geliyorum. Babam iyi yürekli, akıllı bir adam, ama... Zaman ve çevre... *Vous comprenez**... Ben zavallı babamı kabahatli bulmuyorum. O içki içer, kumar oynar, rüşvet alırdı. Anneme gelince... Ama bunu anlatmanın ne yararı var!.. Sefalet, bir lokma ekmek uğruna didişmek, bir hiç olduğunu anlamak. Ah, bütün bunları yeniden hatırlatmayın bana! Geleceğimi kendim hazırlamak zorundaydım... Enstitünün o kötü eğitimi, anlamsız romanlar, gençlik hataları, ilk ürkek aşk... Ya çevreyle savaşma! Korkunç bir şey! Ya kuşkular? Yaşama ve kendine inanmanın doğurduğu acılar? Ah! Siz yazarsınız, biz kadınları bilirsiniz! Anlarsınız ya?.. Ne yazık ki, ben çok yönlü bir insan olarak yaratılmışım. Mutluluk bekliyordum ben, hem nasıl bir mutluluk! İnsan olmak için çırpınıyordum. Evet! İnsan olmak benim en büyük emelimdi."

Yazar kadının elini, bileziğine yakın yerinden öperken fısıldıyordu:

"Ne olağanüstü bir kadın! Ben sizi değil, insanlığın acısını öpüyorum. Raskolnikov'u hatırlıyor musunuz? İşte o böyle öpermiş..."

"Ah, Voldemar! Ün gerekiyordu bana. Alçakgönüllülük taslamanın ne anlamı var? Her kadın gibi ben de deli dolu, parlak bir yaşam arıyordum. Olağanüstü bir şeyin, kadınlarda görülmemiş bir şeyin özlemini çekiyordum! Derken... İşte, yolumun üstüne zengin ve yaşlı bir general çıktı. Beni anlayınız Voldemar! Bu, kendimi feda etmekten, kurban etmekten başka bir şey değildi. Benim için yapacak başka bir şey yoktu. Ailemi rahata erdirecektim. Gezilere çıkmaya, sağa sola iyilikler etmeye başladım. Ama bilseniz ne acılar çekiyordum... Gerçi, general, zamanında kahramanlık göstermiş bir askerdi, ama yine de onun o okşayışları benim için

* Aslında Fransızcadır. "Anlarsınız ya" anlamına geliyor. –*H. Âli Ediz*

ne çekilmez, ne iğrenç şeylerdi... Ah, çok zor anlar geçirdiğim olmuştu. Bununla birlikte, ihtiyarın bugün değilse bile yarın öleceği olasılığı, bütün bunlara katlanabilme olanağını veriyordu bana. O zaman istediğim gibi yaşayacak, kendimi sevdiğim adama adayacak ve mutlu olacaktım. Yüreğimde böyle bir insan var, Voldemar. Tanrı tanığım olsun ki, böyle biri var!.."

Kadın yelpazesini hızlı hızlı sallıyor, yüzü ağlamaklı bir ifade alıyor.

"İşte, sonunda ihtiyar öldü. Bana ufak tefek bir şeyler bıraktı. Şimdi kuşlar gibi özgürüm... Mutluyum... Öyle değil mi, Voldemar? Artık mutluluk kapımı çalıyor. İş, kapıyı açıp, mutluluğu içeri almaya kalıyor. Ama hayır, Voldemar! Rica ederim beni dinleyiniz!.. Şimdi kendimi, sevdiğim adama teslim etmek, onun arkadaşı, yardımcısı olmak, onun görüşlerini benimsemek, mutluluğa ermek... Dinlenmek... Bunların hepsi de mümkün. Ne var ki, bu dünyada her şey öylesine iğrenç, öylesine bayağı ki... Öyle aşağılık ki, Voldemar! Bahtsızım ben, Voldemar, bahtsızım! Yolumun üstünde yine bir engel var! Mutluluğumun yine uzaklarda kaldığını hissediyorum. Ah, ne kadar, ne kadar acı çektiğimi bir bilseniz!"

"Ama neden? Yolunuzun üzerine çıkan engel nedir? Yalvarırım, söyleyin! Nedir?"

"Başka bir zengin ihtiyar!"

Kırık yelpaze güzel yüzü gizliyor. Yazar, birçok düşüncenin etkisiyle ağırlaşan başını yumruğuna dayıyor, içini çekiyor ve uzman bir psikolog niteliğiyle yeniden düşüncelere dalıyor. Lokomotif ıslık çalarak homurdanıyor. Batan güneşin son ışıklarıyla pencerenin perdeleri kızarıyor.

1883

Çekirge

I

Olga İvanovna'nın düğününe bütün arkadaşları, bütün tanıdıkları geldi.

Hiç de dikkati çeken bir yanı bulunmayan, sıradan bir adamla evlenmeye nasıl razı olabildiğini açıklamak kaygısıyla besbelli, başıyla kocasını işaret ederek, "Baksanıza ona, bir havası var ama değil mi?" diyordu.

Kocası Ossip Stepanoviç Dimov, sadece unvan olarak danışmanlık rütbesi almış bir hekimdi. İki hastanede birden çalışıyordu; birinde yardımcı hekimlik yapıyor, öbüründe ise patalog olarak çalışıyordu. Hastanelerin birinde sabahın dokuzundan öğlene kadar polikliniğe bakıp viziteye çıkıyor, öğleden sonra ise atlı tramvaya binip öbür hastanenin yolunu tutuyor, orada da, bu hastanede ölen hastalara otopsi yapıyordu. Özel hastalarından kazandığı da fazla bir şey tutmuyordu; yılda 500 ruble kadar. İşte bitti. Onun üzerine söylenecek başka bir şey kalmadı. Oysa Olga İvanovna ile arkadaşları ve tanıdıkları hiç de öyle sıradan insanlar değillerdi. Bunların her biri şu ya da bu bakımdan öne çıkmış, az çok tanınan, şimdiden biraz isim yapmış, seçkinlik kazanmış kişilerdi; içlerinde henüz tam anlamıyla seçkinlik kazanmamış olanları da vardı gerçi, ama hepsi de parlak bir gelecek vadediyordu. Bunlardan biri, dehaya varan oyunculuk yeteneği daha şimdiden herkes tarafından kabul edilen bir aktördü; şık giyinen, zeki, çok güzel tirat okuyan ve ağzı sıkı bir adam olan bu aktör, Olga

İvanovna'ya güzel konuşma dersi verirdi. Bir diğeri ise şişman, neşeli bir opera şarkıcısıydı. Bu da iç çeke çeke Olga İvanovna'ya, kendi kendisine yazık etmekte olduğunu, böyle tembellik etmeyip, bir parçacık özen gösterse mükemmel bir şarkıcı olabileceğini söyler dururdu. Bunlardan başka, başta Ryabovski olmak üzere daha pek çok ressam vardı. Tezli resimler, hayvan ve manzara resimleri yapmaya meraklı bu Ryabovski, resimleri sergilerde büyük başarı kazanan –son yaptığı resim beş yüz ruble getirmişti– yirmi beş yaşlarında, beyaz tenli, son derece yakışıklı bir gençti. Olga İvanovna'nın başlayıp da bitirmediği eskizleri o tamamlar, onun resminin bir şeyler vadettiğini söylerdi hep. Bir de, viyolonselini 'ağlatabilen' bir viyolonselci vardı ki, tanıdığı bütün kadınlar içinde, onunla birlikte viyolonsel çalabilecek, ona eşlik edebilecek biricik kadının Olga İvanovna olduğunu herkesin önünde açık açık söylerdi. Bir de yazar vardı; gençti, ama daha şimdiden ün yapmış, birçok kısa roman, oyun ve hikâye yazmıştı. Başka kim vardı? Ha, evet, bir de Vasili Vasilyeviç adında pek kibar bir büyük toprak sahibi vardı. Bu da amatör olarak kitap resimlerdi, kendine göre birtakım süslemeler icat etmişti; eski Rus üslubunu, eski destan ve masalları yutmuş bir adamdı. Kâğıt üzerinde olsun, porselen üzerinde olsun, isle karartılmış tabak üzerinde olsun desenleriyle mucizeler yaratırdı. Serbest düşünceli, sanatsever sosyete içinde şansları hep yaver giden ve şehirde büyüdükleri, çok iyi yetiştirildikleri hâlde, doktor diye birilerinin var olduğunu sadece hastalandıkları zaman akıllarına getiren bu insanların kulağına Dimov adı, tıpkı Sidorov ya da Tarasov gibi sıradan bir ad olarak geliyor, Dimov'un kendisi ise, epeyce uzun boylu ve geniş omuzlu olmasına rağmen bunların gözüne pek ufak, pek önemsiz, onların arasına hiç yakışmayan bir yabancı olarak görünüyordu. Dimov'un sırtında, vücuduna doğru dürüst oturmayan bir redingot vardı, sakalı ise tüccarların sakalına benziyordu. Tabii, Dimov eğer bir ressam ya da yazar olsaydı, o zaman herkes sakalının tıpkı Zola'ya benzediğini söylerdi.

Aktör, Olga İvanovna'ya o sarı saçlarıyla gelinliği içinde tıpkı baharda bembeyaz çiçekler açmış narin bir vişne ağacına benzediğini söylemekteydi.

Olga İvanovna onun elini yakalayarak, "Aman sen de, bırak bunları da, dinle şimdi!" dedi. "Nasıl olabildi bu? Dinle bak, beni dinle... Biliyorsun, babamla Dimov aynı hastanede çalışıyorlardı. Zavallı babacığım hastalandığında Dimov onun yatağının başucunda gece gündüz beklemişti. Ne büyük bir fedakârlık! Dinlesene, Ryabovski! Sen de dinle, yazar bey, çok ilginç bulacaksın. Şöyle yakına gel. Evet, ne büyük fedakârlık, ne büyük bir sevecenlik. Geceleri benim de gözüme uyku girmiyordu, hep babacığımın yanında oturuyordum. Derken birdenbire –kaşla göz arasında– aşka susamış genç adamın kalbini çalıverdim! Benim Dimov sırılsıklam âşık oldu. Kaderin cilvesine bakın siz! Babam öldükten sonra da Dimov ara sıra beni görmeye geldi, zaman zaman dışarıda da buluşuyorduk, derken güzel bir gün –ama sıkı durun şimdi– bulutsuz gökte çakan şimşek gibi, evlenme teklifi gelivermez mi! Bütün gece ağladım, ben de ona deliler gibi âşık oldum. İşte böyle, evli bir kadınım şimdi. Nasıl da güçlü kuvvetli bir görünüşü var, ayı gibi değil mi ama? Şimdi tam bize doğru dönük değil, onun için de ışığı iyi almıyor yüzü; yüzünü tam bize döndüğü zaman alnına bakın bir. Böyle bir alna ne dersin bakalım, Ryabovski? Dimov, senden söz ediyoruz!" diye kocasına seslendi. "Buraya gelsene! Arkadaşlarla tanış."

Dimov saf saf, neşeli bir gülümsemeyle elini Ryabovski'ye uzattı.

"Memnun oldum," dedi. "Koleje gittiğim sıralarda bir Ryabovski vardı. Akrabanız filan olmasın?"

II

Olga İvanovna yirmi iki, Dimov ise otuz bir yaşındaydı. Evlendikten sonra tatlı bir hayat sürmeye başladılar. Olga İvanovna misafir odasının duvarlarını gerek kendisinin gerek arkadaşlarının fırçalarından çıkan, çerçeveli ve çerçevesiz eskizlerle kapladı,

kuyruklu piyano ile öbür mobilyaların çevresini, sanatçılara yakışır bir biçimde üst üste yığdığı, Çin işi şemsiyeler, şövaleler, alacalı bulacalı kumaşlar, hançerler, büstler ve fotoğraflarla doldurdu... Yemek odasının duvarlarına ucuz, taşbaskı renkli resimler, hasırdan örülmüş çarıklar, tırpanlar asıp, bir köşede de bir tırpanla tırmıktan bir "grup" oluşturarak *â la russe* bir yemek odası elde etmiş oldu. Yatak odasına mağara görünüşü vermek için tavanıyla duvarlarını koyu renkli kumaşla kapladı, karyolanın tepesinden Venedik işi bir fener sallandırıp, kapıya da elinde harbe tutan bir heykelcik dikti. Bunları gören herkes de, genç çiftin kendilerine sıcacık bir yuva kurduğunu söyledi.

Olga İvanovna her sabah on birde kalkar, piyano çalar ya da, eğer hava güneşliyse, yağlıboya resim yapardı. On ikiden sonra terzisine giderdi. Kendisi de kocası da varlıklı olmadıklarından ve paraları geçimlerine ancak yettiğinden, Olga İvanovna'nın hep yeni elbiseler içinde görünüp çevresini etkileyebilmesi için, terzisiyle ikisinin kafa kafaya verip olmadık kurnazlıklara başvurmaları gerekiyordu. Eski bir elbisenin kumaşı boyanır, buna birkaç parça tül ve dantela eklenir, aynı malzemeden her seferinde bir başka giysi değil de, insanı âdeta büyüleyen, rüya gibi bir şey, bir mucize yaratılırdı. Olga İvanovna terzisinden çıktıktan sonra genellikle bir aktris arkadaşına uğrar ve hazır oraya kadar gelmişken, bir gala ya da jübile için ondan bilet koparmaya bakardı. Aktris arkadaşından ayrıldıktan sonra mutlaka ya bir ressamın stüdyosuna ya da bir resim sergisine gider, evine davet etmek için veya bir ziyareti iade etmek için yahut da sırf çene çalmak amacıyla seçkinlerden birine uğrardı. Her gittiği yerde onu güler yüzle, sıcak bir ilgiyle karşılarlar, ona ne kadar iyi, ne tatlı, ne olağanüstü biri olduğunu söylerlerdi... Ziyaret ettiği bu seçkin ve büyük kişiler onu kendilerinden biri diye kabul edip, ona göre davranırlar ve hepsi de, sanki ağız birliği etmişçesine ona, yeteneklerini çeşitli yönlerde dağıtarak israf etmeyip bir tek alanda toplayacak olsa günün birinde mutlaka büyük bir başarıya kavuşacağını ısrarla söylerlerdi. Olga

İvanovna şarkı söyler, Olga İvanovna piyano çalar, Olga İvanovna yağlıboya resim yapar, kil modeller çalışır, amatör tiyatrolarda sahneye çıkar ve bütün bunları öyle laf olsun diye değil, büyük bir yetenek sergileyerek yapardı. Onun yaptığı her iş –bu isterse fener alayı için hazırlanan bir kâğıt fener olsun, ister giyim kuşam olsun, ister birinin kravatını bağlamak olsun– bir incelik, bir çekicilik, bir sanatçı zevki taşırdı. Ama Olga İvanovna'nın en güçlü yeteneği bambaşka bir alanda kendini gösteriyordu; seçkin kişilerle yıldırım dostluklar kurup, onlarla hemen içli dışlı oluvermek gibi bir beceriye de sahipti o. Herhangi bir kimse, herhangi bir alanda azıcık bir ün kazanmayagörsün, adından biraz söz edilmesin, Olga İvanovna ne yapar eder onunla tanışmanın yolunu bulur, hemen ahbap olup evine çağırırdı. Böyle birisiyle tanıştığı gün onun için, kelimenin tam anlamıyla en büyük bayram olurdu. Ünlülere tapardı o; onlarla övünür, geceleri onların düşünü görürdü. Ünlülere düşkünlük, giderilemeyen bir susuzluk hâlindeydi onda. Eski arkadaşlar ortadan kaybolur, unutulur, onların yerini yenileri alırdı, ama o kısa zamanda bunlardan da bıkar ya da düş kırıklığına uğrar, hemen büyük bir hevesle ünlü yeni ahbaplar aramaya koyulur, bulunca da başkalarını arardı. Peki ama neden?

Saat dörtle beş arasında evinde kocasıyla akşam yemeğine otururdu Olga İvanovna. Kocasının sadeliği, sağduyusu ve neşesine duyduğu hayranlıkla âdeta kendinden geçerdi. İkide birde yerinden fırlayıp, kocasının boynuna sarılarak onu öpücüklere boğardı.

"Sen ne akıllı, ne kafalı adamsın, Dimov," derdi ona. "Ama yine de çok büyük bir kusurun var. Sanata hiç ilgi duymuyorsun. Müzik ve resim senin umurunda bile değil."

Kocası alçakgönüllülükle, "Bunlardan anlamıyorum ki," derdi. "Ömrüm boyunca doğa bilimleri ve tıp okudum, sanatla ilgilenmeye vaktim olmadı."

"Ama bu korkunç bir şey, Dimov!"

"Neden korkunç olsun? Senin arkadaşlarının doğa bilimlerinden ve tıptan zerre kadar anladıkları yok, ama sen bunu onların

başına kakmıyorsun. Herkes kendi yoluna. Gerçi manzara resimlerinden, operalardan filan anlamam, ama konuyu şöyle ele alıyorum ben: Madem birtakım aklı başında insanlar bütün ömürlerini bu işlere adıyor ve madem başka aklı başında insanlar da bunların yaptıklarına muazzam paraları ödüyor, demek ki bunların yaptıkları gereklidir. Anlamıyorum ama bu benim onları umursamadığım anlamına da gelmez."

"Ver şu dürüst elini de, sıkayım!"

Akşam yemeklerinden sonra Olga İvanovna ziyaretlerde bulunur, oradan tiyatroya ya da konsere gider, gece yarılarından sonra eve dönerdi. Bu böyle her Allah'ın günü sürüp giderdi.

Çarşamba akşamları evde oturur, misafir kabul ederdi Olga İvanovna. Bu çarşamba akşamları kâğıt oynanmaz, dans edilmez, sanat eğlenceleriyle vakit geçirilirdi. Tanınmış aktör tirat okur, opera şarkıcısı şarkı söyler, ressamlar Olga'nın sayısız albümlerine resimler çizer, kemancı kemanını çalar, ev sahibesi de kâh resim yaparak, kâh poz vererek, kâh şarkı söyleyerek onlara eşlik ederdi. Tirat okuma, çalgı çalma ve şarkı söyleme aralarında ise edebiyat, tiyatro ve resim üzerine tartışıp konuşurlardı. Bu toplantılarda hiç kadın olmazdı, çünkü Olga İvanovna, aktris arkadaşıyla terzisi dışında bütün kadınları boş ve sıkıcı bulurdu. Bir tek çarşamba akşamı yoktu ki, kapı zilinin her çalınışında ev sahibesi yerinden sıçrayarak, yüzünde muzaffer bir anlatımla, "İşte o!" diye bağırmasın. Bu zamirle de, yeni tanışıp evine çağırdığı bir ünlüyü anlatmış olurdu. Dimov salona hiç uğramaz, kimse de onun varlığını hatırlamazdı. Ama gece saat tamı tamına on bir buçukta salonla yemek odasını birleştiren kapı açılır, eşikte Dimov belirir ve yüzünde o tatlı, neşeli gülümsemesiyle avuçlarını ovuşturarak şöyle derdi:

"Beyler, *supe*'ye buyursunlar!"

Herkes yemek odasına doluşur ve her seferinde gözler önüne aynı yiyecekler serilirdi: Bir tabak dolusu istiridye, bir topak domuz veya dana salamı, sardalya konservesi, peynir, havyar, mantar turşusu, votka ve iki sürahi şarap.

Olga İvanovna, kendinden geçmişçesine el çırparak, "Benim sevgili, tatlı *maître d'hotel*'im,"* diye bağırdı. "Sen bir tanesin canımın içi! Allah aşkına alnına bakın şunun, herkes baksın! Dimov, profilini çevirsene bize! Bakın, bakın, hepiniz bakın, yüzü tıpkı bir Bengal kaplanının yüzü, ama yüzündeki anlatım bir meralinki kadar yumuşak ve tatlı. Canikom!"

Konuklar bir yandan tıkınırken bir yandan da Dimov'a bakarak, 'Gerçekten de tatlı adam,' diye düşünürler, ama bir an sonra onu tamamıyla unutarak tiyatrodan, müzikten, resimden söz etmeye başlarlardı.

Genç çift pek mutluydu, hayatları sakin sakin geçip gidiyordu. Gerçi, balayılarının üçüncü haftası pek de mutlu geçmedi; aslında kötü geçti. Dimov hastanede yılancık mikrobu kaptı, altı gün yataktan çıkamadı ve o kapkara güzelim saçlarını dibinden kazıtmak zorunda kaldı. Olga İvanovna onun karyolasının yanı başında oturup acı gözyaşları döktü, ama Dimov azıcık iyileşir iyileşmez, hemen kocasının başına beyaz bir mendil bağlayıp onu bir bedeviye benzeterek resmini yapmaya girişti. Bu iş ikisinin de çok hoşuna gitti. Dimov'un iyileşip de yeniden hastaneye gitmeye başladığının üçüncü günü, başına yeni bir dert çıktı.

Bir akşam yemeğinde Dimov karısına, "Başımda bir uğursuzluk dolaşıyor, çiçeğim," dedi. "Bugün dört otopsim vardı, parmaklarımın ikisini birden kestim. Ancak eve geldik sonra fark edebildim."

Olga İvanovna büyük bir korkuya kapıldı. Bunun üzerine Dimov gülümseyerek bu kesiklerin önemli sayılmayacağını, otopsi sırasında sık sık elini kestiği hâlde şimdiye kadar bir şey olmadığını söyledi.

"Kendimi işe kaptırmışım, çiçeğim, dalmışım demek ki."

Olga İvanovna kan zehirlenmesi ha baş gösterdi, ha baş gösterecek diye sinir bozukluğu içinde beklerken, bir şey olmaması için de her gece dua ediyordu; neyse ki, olay zararsız atlatıldı. Üzüntülere, dertlere yer olmayan o eski sakin, mutlu hayatlarına yeniden

* Başgarson. *–H. Âli Ediz*

kavuştular. Yaşadıkları her günün tadını çıkardıkları gibi, ileriden onlara gülümseyerek binbir neşe vadeden ilkbahar da iyice yaklaşmıştı. Bu mutluluk sonsuza dek sürecekti. Çünkü nisan, mayıs ve haziran ayları Moskova'dan çok uzakta, köy evinde bülbüller arasında yaşayarak, yürüyüşlere çıkarak, balık tutarak, resim yaparak geçirilecek, ondan sonra da, hazirandan ta güz başına kadar, ressamların her yıl düzenlediği, Olga İvanovna'nın da bu çevrenin daimi bir üyesi olarak her zaman katıldığı, Volga boyundaki geziler başlayacaktı. Olga İvanovna daha şimdiden yolculuk için, pamuklu kumaştan hafif iki kostüm yaptırmış ve yine yolculuk sırasında kullanmak için boyalar, tuvaller, fırçalar ve yepyeni bir palet almıştı. Resminin nasıl ilerlediğini görmek için Ryabovski hemen hemen her gün onu ziyaret ediyordu. Olga İvanovna resmini gösterince, Ryabovski ellerini ceplerine daldırıyor, dudaklarını sımsıkı kapıyor, sonra burnunu çeke çeke şöyle diyordu:

"Eeveeet, eveeet... Şu bulut cırtlak; akşam ışığı böyle olmaz. Ön plan biraz karışık, hem sonra bir şey –sen ne demek istediğimi anlıyorsun işte– bir eksiklik var... Senin kulübeyi sanki dört bir yanından sıkıştırmışlar da, acı acı inliyormuş gibi bir hâli var... Şu köşeyi biraz daha koyulaştır. Yine de, genelinde pek de o kadar tozlu sayılmaz... Memnun kaldım."

Ryabovski konuşmalarını ne kadar kapalı, ne kadar anlaşılmaz bir hâle sokarsa, Olga İvanovna da onun ne demek istediğini o oranda kolaylıkla anlardı.

III

Paskalyadan yedi hafta sonraki yortuyu izleyen genel tatil günü Dimov öğleden sonra çarşıya çıktı ve köydeki karısına götürmek üzere bir miktar çerez aldı. On beş gündür görmediği karısı burnunda tütüyordu. Gerek trenin vagonunda, gerek daha sonra, korulukta köy evinin yolunu ararken, açlıktan midesi kazınmaya başlayan Dimov, karısıyla birlikte zengin akşam sofrasına kurulacağını, sonra da onunla birlikte yatağa yuvarlanacağını hayal

ediyordu. Taşıdığı paketin içindeki havyarları, peynirleri, tütsülü balıkları düşündükçe için için seviniyordu.

Evin yolunu bulup da sonunda kendi evini tanıdığında güneş batmıştı. İhtiyar uşak, hanımefendinin evde olmadığını, ama herhalde az sonra döneceğini söyledi ona. Tavanları alçacık, duvarları mektup kâğıtlarıyla kaplı, döşemeleri eğri büğrü ve delik deşik bu çirkin ev topu topu üç odalıydı. Odalardan birinde bir karyola vardı, öbür odada tuvaller, yağlı boya fırçaları, pis bir kâğıt parçası ve sandalyelerin, pencere denizliklerinin üstüne gelişigüzel atılmış erkek ceketleri, şapkaları duruyordu; üçüncü odada ise tanımadığı üç erkekle karşılaştı. Bunlardan ikisi karayağız ve sakallıydı, sinekkaydı tıraşlı ve şişko olan üçüncüsü ise besbelli bir aktördü. Masanın üstünde bir semaver kaynamaktaydı.

Dimov'a ters ters bakan aktör, bas sesiyle, "Ne istiyorsun?" diye sordu. "Olga İvanovna'yı mı göreceksin? Bir dakika bekleyiver. Neredeyse döner."

Dimov oturup beklemeye başladı. Karayağız adamlardan biri ona mahmur mahmur bakarak çay doldurdu ve sordu:

"Çay ister misin?"

Dimov hem acıkmış hem de susamıştı, ama iştahı kaçmasın diye istemedi. Az sonra ayak sesleri ve tanıdık bir kahkaha duyuldu. Kapı vuruldu ve başında geniş kenarlı şapkası, koltuğunun altında bir kutuyla Olga İvanovna odadan içeri daldı; onun ardı sıra, bir kolunda kocaman bir güneşlik, bir elinde de katlanır iskemle taşıyarak, neşesinin yerinde olduğu anlaşılan Ryabovski kıpkırmızı bir yüzle girdi.

Sevincinden kıpkırmızı kesilen Olga İvanovna, "Dimov!" diye bir çığlık kopardı. İki elini göğsüne bastırıp, başını öne doğru eğerek, "Dimov!" diye tekrarladı. "Seni görmek! Bunca zamandır niye gelmedin? Niye? Niye?"

"Ne zaman gelseydim, çiçeğim? İşimin olmadığı zaman yok ki, biraz boş vaktim olunca da, hiçbir seferinde tren saatine denk getiremiyordum."

"Ah, seni gördüğüme ne sevindim bilemezsin! Bütün gece hep seni düşündüm durdum, bütün gece, ya hastalandıysa, ya bir şey olduysa diye içim içimi yedi. Ah, sen ne tatlı bir şeysin bir bilsen, buraya gelişin nasıl da tam zamanına rastladı! Sen benim kurtarıcımsın! Beni kurtarabilecek tek kişi sensin!" Olga İvanovna kocasının kravatını çözüp yeniden bağlarken, kahkahalar arasında, "Yarın burada görülmemiş bir düğün var," diye sözünü sürdürdü. "İstasyondaki telgrafçı evleniyor, adı Çikeldeyev. Yakışıklı bir oğlan, kafası da çalışıyor, boylu poslu, güçlü kuvvetli biri, suratından sağlık fışkırıyor, hani ayılarınki gibi, bilirsin işte... Bir Viking korsanı portresi yapacak olsan, onu oturt karşına, yeter. Buradaki yazlıkçıların, hepimizin sempatisini kazandığı için, düğününe gideceğimize şeref sözü verdik... Beş parasız, kimsesiz, üstelik de utangaç, ondan şefkatimizi esirgemek günah olurdu doğrusu. Bir düşün hele, düğün kilisedeki ayinin hemen ardından yapılacağı için kiliseden çıkan herkes dosdoğru gelin evine gidecek... Koru, cıvıl cıvıl ötüşen kuşlar, ağaçlar arasından süzülen güneş ışıklarının çimenler üzerinde oluşturduğu leke leke aydınlık ve sonra, parlak yeşil fonun önünde rengârenk benekler hâlinde duran bizler ne kadar orijinaliz; tıpkı Fransız ekspresyonistleri gibi. Ama Dimovcuğum, kilisede ne giyeceğim ben?" diye somurtarak sözünü sürdürdü Olga İvanovna. "Burada hiçbir şeyim yok ki, ama hiçbir şeyim. Ne tuvaletim, ne çiçeklerim, ne eldivenlerim... Beni ancak sen kurtarırsın! Şu andaki gelişin, talihin beni bu durumdan kurtarmaya seni memur ettiğini gösteriyor. Benim anahtarlarımı al şekerim, doğru eve git, gardrobumdan pembe tuvaletimi çıkarıp getir bana. Hangisi olduğunu biliyorsun, en önde asılı duran... Sonra yüklüğe bak, yerde iki tane karton kutu göreceksin. Üsttekini açınca bir sürü tüller, tüller ve bir sürü ıvır zıvır gelecek eline, en altta ise çiçekler duruyor. Çiçeklerin hepsini al, ama çok dikkatli ol, sakın kırılmasınlar, canikom. Sonra ben onların içinden istediklerimi ayırırım. Bana bir çift de eldiven alıver."

"Pekâlâ," dedi Dimov. "Yarın döner, istediklerinin hepsini yollarım sana."

Gözlerini kaygıyla Dimov'a diken Olga İvanovna, "Yarın?" diye tekrarladı. "Yarın imkânı yok vaktinde yetişemezsin. Yarın ilk tren sabah dokuzda kalkıyor, düğün ise on birde. Olmaz benim minnoşum, yarına bırakılamaz, bugün gitmelisin, mutlaka gitmelisin! Yarın kendin getiremeyecek olursan, bir ulakla yollarsın. Hadi şimdi hemen yola çık sen, tren neredeyse gelir, gecikme nonoşum."

"Öyle olsun."

Olga İvanovna, "Ah, senden ayrılacağıma ne kadar üzülüyorum!" derken gözleri dolu dolu oldu. "Şu telgrafçıya söz vermekle ne büyük budalalık etmişim!"

Alelacele bir bardak çay yuvarlayıp, ağzına bir parça bisküvi atan Dimov, karıcığına uslu uslu gülümseyerek istasyonun yolunu tuttu. Havyarı, peyniri, tütsülü balığı da karayağız iki adamla şişko aktör gövdeye indirdiler.

IV

Mehtaplı bir temmuz gecesinde, durgun bir havada Olga İvanovna, Volga üzerinde işleyen vapurlardan birinin güvertesinde durmuş kâh suya, kâh olağanüstü güzellikteki kıyıya bakıyordu. Yanı başında duran Ryabovski ona suların yüzünde görülen gölgelerin aslında birer gölge değil de düş olduğunu, yapılacak en doğru şeyin ise her şeye boş vererek ölüp gitmek ve hepsi de bize bomboş hayatlarımızdan çok daha hayırlı, çok daha yüce ve ebedî bir şeyin var olduğunu anlatan, gizemli ışıltılarla aydınlanmış şu suların, şu sınırsız gökyüzünün, şu düşüncelere dalmış kıyıların çevrelediği bir anıya dönüşmek olduğunu anlatıyordu. Geçmiş anlamsız ve sıkıcı, gelecek ise bomboş olduğuna, bir daha asla tekrarlanmayacak şu ilahi gece bile nasıl olsa yakında sona ereceğine, sonsuzluğun bir parçası hâline geleceğine göre, öyleyse neden, neden yaşamalı?

Olga İvanovna ise kâh Ryabovski'nin söylediklerine, kâh gecenin sessizliğine kulak veriyor ve kendisinin ölümsüz olduğunu, asla

ölmeyeceğini içinden geçiriyordu. Suyun, daha önce hiç görmediği oynak renkleri, gökyüzü, kıyılar, kara gölgeler, benliğini dolduran anlatılmaz sevinç, kısaca her şey, ama her şey ona günün birinde bir ressam olacağını, uzaklıkların ötesinde, mehtaplı gecenin ötesinde bir yerde, sonsuz uzayda başarının, zaferin, halkın sevgisinin onu beklediğini söylüyordu... Uzaklara doğru gözünü hiç kırpmadan biraz fazla bakınca insan kalabalıkları, ışıklar ve bunların ortasında beyaz giysiler içinde kendisini, dört bir yandan üstüne çiçekler atıldığını görür gibi oluyor, ağırbaşlı bir müziğin çalındığını, insanların çığlık çığlığa kendisini alkışladıklarını duyar gibi oluyordu. Olga İvanovna ayrıca, yanında duran korkuluğa yaslanmış adamın gerçek bir dâhi, gerçekten de çok büyük bir adam, Tanrı'nın seçkin kulu olduğunu da düşünüyordu... O adamın bugüne dek her yaptığının bir yenilik, daha önce kimsenin yapmadığı, alışılmamış, olağanüstü bir şey olduğunu, ileride, olağanüstü yeteneği yılların deneyimiyle olgunlaşınca da yapacaklarının çok daha yüce, çok daha olağanüstü olacağını, bütün bunların ise onun yüzünden, konuşmasından ve doğaya karşı tutumundan belli olduğunu düşünüyordu. O, gölgeleri, akşamın soluk renklerini, ay ışığının parlaklığını tamamıyla kendine özgü bir dille anlatabildiği gibi, âdeta doğaüstü denebilecek gücünün de karşı konulmaz bir çekiciliği vardı. Üstelik yakışıklıydı da, orijinaldi, dünyayla bağlarını koparmış, kuş gibi özgür bir hayat sürmekteydi.

"Hava soğumaya başladı," dedi Olga İvanovna ve ürperdi.

Ryabovski ceketiyle onun omuzlarını örterek, üzüntülü bir sesle konuştu:

"Gücünün esiri olduğumu hissediyorum. Kölenim senin. Bugün seni bu derece büyüleyici yapan nedir?"

Gözlerini hiç ayırmaksızın hep Olga İvanovna'nın yüzüne bakıyor ve bu gözlerdeki müthiş ifade yüzünden Olga İvanovna ona bakmaya korkuyordu.

Ryabovski soluğunu onun yanağına üfleyerek, "Sana delicesine tutuldum," diye fısıldadı. "Yeter ki, sen söyle, resmi mesmi bırakır,

hayatımdan bile hemen vazgeçerim..." diye derin bir coşkuyla mırıldandı. "Sev beni, beni sev..."

Olga İvanovna gözlerini kapayarak, "Böyle konuşma," dedi. "Çirkin kaçıyor. Dimov ne olacak?"

"Dimov'un ne önemi var? Dimov da kim oluyor? Dimov'la işim ne benim? Volga, mehtap, güzellik, benim aşkım, duyduğum heyecan var, ama Dimov yok... Ah, bilmiyorum... geçmişi istemiyorum ben, bana bir dakikacık ver yeter... bir dakikacık!"

Olga İvanovna'nın yüreği şiddetle çarpıyordu. Kocasını aklına getirmeye çalıştı, ama her nedense şimdi bütün geçmişi, düğünü, Dimov, çarşamba geceleri, hepsi, ama hepsi gözüne ufak, önemsiz, cansız, yararsız ve uzak, çok uzak görünüyordu... Hem, gerçekten de Dimov'un ne önemi vardı? Dimov da kim oluyordu? Dimov'la ne işi vardı? Gerçekten de böyle bir kimse var mıydı, yoksa bir düşten mi ibaretti?

'Onun gibi sıradan bir adamın şimdiye kadar sahip olduğu mutluluk ona yeter de artar bile,' diye içinden geçirirken, elleriyle yüzünü kapadı. 'Varsın, yargılasınlar beni, lanetlesinler, yine de mahvolmayı bile göze alacağım, sırf onlara nispet olsun diye... İnsan hayatta her şeyi bir kez denemeli. Ah, Tanrım, ne korkunç, ama aynı zamanda ne tatlı bir duygu bu!'

Ressam ona sarılıp, Olga İvanovna'nın kendisini hafifçe iten ellerini tutkuyla öperken, "Evet? Evet?" diye mırıldanıyordu. "Seviyor musun beni? Seviyor musun? Ah, ne gece! Ne ilahi bir gece!"

Olga İvanovna, ressamın gözyaşlarıyla ışıldayan gözlerinin içine bakarak, "Evet, ne gece!" diye fısıldadı, sonra gözlerini hızla kaçırarak, kollarını adamın boynuna doladı, dudaklarını sımsıkı onun dudaklarına bastırdı.

Güvertenin öbür yanından birisi, "Bir dakikaya kadar Kineşma'da olacağız," dedi. Sert ayak sesleri duyuldu. Oradan geçmekte olan, büfeye bakan adamın ayak sesleriydi bunlar.

Olga İvanovna, sevincinden çıngıraklı bir kahkaha gibi çıkan sesiyle, "Baksanıza," dedi adama. "Bize şarap getirin..."

Geçirmekte olduğu heyecandan rengi uçan ressam oradaki sıraya oturdu, hayranlık ve şükran okunan gözlerini bir süre ona dikti, sonra, göz kapaklarını indirirken, yorgun bir gülümsemeyle, "Yoruldum," dedi.

Ve başını küpeştenin üstüne yasladı.

V

Eylülün ikisinde hava sıcak ve durgun, ama pusluydu. Sabahın erken saatlerinde Volga üzerine hafiften bir sis iner gibi olmuş, saat dokuzdan sonra da yağmur çiselemeye başlamıştı. Havanın açacağını gösteren en ufak bir belirti yoktu. Kahvaltıda Ryabovski, Olga İvanovna'ya, tüm güzel sanatlar içinde resmin en usandırıcı ve en nankörü olduğunu, kendisine ressam bile denilemeyeceğini, yeteneğine ise budalalardan başka kimsenin inanmadığını söyledikten sonra, hiç beklenmedik bir anda bıçağı kaptığı gibi en başarılı eskizini parçalamıştı. Kahvaltıdan sonra asık bir suratla pencerenin önüne oturarak ırmağı seyre koyulmuştu. Tüm ışıltılarını yitiren Volga şimdi soluk, donuk ve soğuk görünüyordu. Soğuk ve kasvetli güzün yaklaştığını haber veriyordu her şey. Kıyıların yemyeşil örtüleri, güneş ışınlarının elmas pırıltısını andıran ışıltıları, gökyüzünün saydam mavisi ve doğanın bütün güzellikleri bir el tarafından kaldırılarak, başka diyarların bağrında gelecek bahara kadar saklanmak üzere uzaklara götürülmüştü sanki; Volga üzerinden uçan kargalar da ırmakla alay ediyor gibiydiler: "Gak! Gak!" Ryabovski bir yandan kargaların çirkin seslerini dinliyor, bir yandan da, resim yeteneğinin tükendiğini, dünyada her şeyin alışılageldiği biçimde, görece, budalaca olduğunu içinden geçiriyor, bu kadınla keşke böyle bir ilişkiye hiç girmeseydim diye düşünüyordu... Tek kelimeyle bezgin ve mutsuzdu...

Odayı bölen paravanın öbür yanında Olga İvanovna yatağına oturmuş, parmaklarını güzelim lepiska saçlarının arasından geçirirken hayal evinde kendini evinin misafir salonunda, yatak odasında, kocasının çalışma odasında görüyordu. İmgelemi onu bulun-

duğu yerden alıp tiyatroya, terzisine, seçkin ahbaplarının yanına götürüyordu. Şu anda ne yapıyorlardı acaba? Acaba onu hiç düşündükleri oluyor muydu? Güz sezonu açıldığına göre, onun da artık çarşamba gecelerini düşünmeye başlaması gerekirdi. Ya Dimov? Sevgili Dimov! Yazdığı mektuplarda bir çocuğun yakınan tonuyla nasıl da uslu uslu, evine dönmesi için yalvarıp durmuştu. Ona her ay 75 ruble yollamakla kalmamış, Olga İvanovna ona ressamlardan yüz ruble borç aldığını yazınca, hemen bir yüz ruble daha yollamıştı. Ne iyi yürekli, ne eli açık adamdı! Yolculuktan yorulan, bıkan Olga İvanovna bu köylülerden, ırmaktan yükselen rutubetli kokudan kurtulmaya; o köy senin bu köy benim dolaşıp köylülerin izbelerinde yaşarken üstünden bir türlü atamadığı o fiziksel kirlilik duygusundan arınmaya can atıyordu. Eğer Ryabovski öbür ressamlara, Eylül'ün 25'ine kadar onlarla birlikte kalacağına şeref sözü vermemiş olsaydı, hemen bugün çeker giderlerdi. Ah ne de güzel olurdu!

"Tanrım," diye bir inilti koyverdi Ryabovski. "Ne zaman ortaya çıkacak şu güneş? Güneş olmayınca güneşli peyzajımı tamamlayamam ki."

Paravanın öbür yanından bu tarafa geçen Olga İvanovna, "Bulutlu gökyüzünü gösteren bir eskizin vardı," dedi. "Hatırlıyor musun, hani, ön planın sağında orman, solunda da bir inek sürüsüyle kazlar olan eskiz. Şimdi onu tamamlayabilirsin."

Ressam tiksintiyle yüzünü buruşturarak, "Tanrı aşkına!" dedi. "Bitirmekmiş! Ne yapmam gerektiğini bilmeyecek kadar aptal mı sanıyorsun beni sen?"

Olga İvanovna içini çekerek, "Bana karşı ne kadar da değiştin," dedi.

"İyi etmişim!"

Olga İvanovna'nın dudakları titredi, yürüyüp sobanın yanına gitti, orada durarak ağlamaya başladı.

"Şimdi de gözyaşları çıktı başımıza, bu kadarı da yeter artık! Kes şunu! Asıl ağlaması gereken, ağlaması için binlerce sebebi olan benim ama ağlamıyorum işte."

"Binlerce sebepmiş!" diye hıçkırdı Olga İvanovna. "Asıl sebep benden bıkmış olmandır. Evet, bıktın benden!" Hıçkırıkları daha da arttı. "Gerçek şu ki, aşkımızdan utanıyorsun sen. Aslında saklanacak bir şey olmadığı, herkes bunu ta başından beri bildiği hâlde, öbür ressamlar fark edecek diye korkuyorsun."

Ressam elini yüreğinin üstüne koyup, yalvaran bir sesle, "Olga, senden sadece bir ricam var," dedi. "Sadece bir tek ricam; beni rahat bırak! Senden bütün isteğim bu."

"Ama beni hâlâ sevdiğine yemin et!"

Ressam, sıktığı dişlerinin arasında yılan ıslığı gibi, "Ama işkence denir buna!" diye tıslayarak ayağa fırladı. "Böyle giderse sonunda ya kendimi kaldırıp Volga'ya atacağım ya da aklımı oynatacağım! Rahat bırak beni!"

"Öyleyse öldür beni, hadi öldür!" diye haykırdı Olga İvanovna. "Öldürsene beni!"

Hüngür hüngür ağlayarak yine paravanın arkasına geçti. Damı örten sazların üstünde yağmurun tıpırtısı duyuluyordu. Başını iki eli arasına alan Ryabovski odada bir aşağı, bir yukarı dolaştı bir süre, sonra, tartışmada karşısındakini susturmuş biri gibi kararlı bir yüz ifadesiyle başına kepini geçirdi, tüfeğini omuzuna vurdu ve kulübeden çıktı.

O gittikten sonra Olga İvanovna yatağına uzanmış vaziyette ağlamasını biraz daha sürdürdü. Önce zehir içmeyi aklından geçirdi, Ryabovski döndüğünde onun ölüsüyle karşılaşınca gününü görür diye düşündü ama az sonra düşünceleri kanatlanarak onu evinin misafir salonuna, kocasının çalışma odasına götürdü. Olga İvanovna kendini Dimov'un yanında oturmuş, fiziksel temizliğin tadını çıkarırken, daha sonra da konser salonunda oturmuş, Mazzini'yi dinlerken gördü. Uygarlığa, kentin gürültülerine, seçkin ahbaplarına duyduğu özlemle yanıp tutuşmaya başladı. Bir köylü kadını geldi, yemek hazırlığına girişmek için, tembel hareketlerle sobayı ısıtmaya koyuldu, için için yanan odun kokusu ortalığı kapladı, havaya mavi bir duman yayıldı. Suratları yağmur-

dan sırılsıklam olmuş ressamlar çamurlu çizmeleriyle çıkageldiler, yaptıkları eskizleri birbirlerine göstererek, Volga'nın kötü havada bile bir çekiciliği bulunduğundan dem vurmaya başladılar. Duvardaki ucuz saatin sarkacı tiktaklarını sıralıyordu. Soğuktan kaçan sinekler ikonların durduğu köşeye üşüşmüşler, uyuşuk uyuşuk vızıldayıp duruyor, sedirlerin altında dolaşan karafatmaların sayısı ise gittikçe artıyordu.

Ryabovski kulübeye güneş batarken döndü. Kepini çıkarıp masanın üstüne fırlattı, yorgun argın, sapsarı bir yüzle, çamurlu çizmelerini bile ayağından çıkarmadan sedire çöktü, gözlerini kapadı.

Göz kapaklarını açmaya çalışırken kaşları titreyerek, "Yorgunum," dedi.

Olga İvanovna dargın olmadığını göstermek ve ressamın gözüne girmek kaygısıyla onun yanına gitti, sessizce öptü ve tarağını adamın sarı saçlarından geçirdi. Nedense birdenbire içinden, onun saçlarını taramak gelmişti. Islak ve soğuk bir şeye değmiş gibi birdenbire irkilerek gözlerini açan Ryabovski, "Nedir bu?" dedi. "Ne oluyor? Yalvarırım huzur ver bana biraz!"

Ryabovski onu kendinden uzaklaştırıp öteye çekilirken, yüzündeki tiksinti ve öfke ifadesi Olga İvanovna'nın gözünden kaçmadı. Tam o sırada köylü kadın Ryabovski'nin önüne gelerek, iki eli arasında dikkatle tuttuğu, lahana çorbasıyla dolu tabağı ona doğru uzattı. Kadının tombul iki başparmağının da çorbayla ıslanmış olduğunu gördü Olga İvanovna. Etekliğini göbeğinin ta üstüne kadar çekmiş bu pis köylü karısı, Ryabovski'nin iştahla hemen yumulduğu lahana çorbası, bu kulübe, sanatçı kişiliklere seslenen düzensizliği ve basitliğiyle başlangıçta tatlı gelen bu köy hayatı şimdi gözüne itici görünmeye başladı. Birdenbire kendini aşağılanmış hisseden Olga İvanovna soğuk bir sesle konuştu:

"Bir süre ayrılmamız iyi olacak, yoksa can sıkıntısından birbirimizi yiyeceğiz. Bir bıkkınlık geldi içime! Ben bugün ayrılıyorum."

"Nasıl? Süpürgeye binerek mi?"

"Bugün perşembe, vapur dokuz buçukta gelecek."

"Öyle mi? Ha, evet... Pekâlâ, git bakalım," diye Ryabovski, peçete olmadığından dudaklarını bir havluyla hafifçe sildi. "Burası sana sıkıcı geldi, eh, ben de bencil olmadığıma göre seni alıkoymaya kalkışacak değilim. Sen git, ayın 20'sinden sonra yine buluşuruz."

Olga İvanovna sevincinden yanakları al al olmuş, yüreği hafiflemiş bir hâlde eşyasını toplamaya koyuldu. 'Gerçek mi bu, sahiden de yakında misafir salonuma kavuşacak, resim yapacak, doğru dürüst bir yatak odasında uyuyacak ve üstüne örtü serilmiş bir masada yemek yiyecek miyim ben?' diye içinden geçiriyordu. Âdeta omuzlarından büyük bir yük kalkmıştı, bu yüzden ressama kızgınlığı da geçmişti.

"Boyalarımla fırçalarımı sana bırakıyorum, Ryabovski," diye seslendi. "Artanını getirirsin... Yokluğumda işi tembelliğe vurayım demeyesin sakın, kendini öyle umutsuzluğa filan kaptırma da, çalışmana bak! Sen dört başı mamur bir ressamsın, Ryabuşa!"

Saat dokuzda Ryabovski onu, vapurun güvertesinde ressamların gözü önünde öpmek zorunda kalmamak için –Olga İvanovna bundan emindi– orada öperek vedalaştı ve iskeleye kadar geçirdi. Az sonra da vapur pusların içinden birdenbire ortaya çıktı, Olga İvanovna'yla birlikte de yine gözden kayboldu.

İki buçuk gün sonra Olga İvanovna evine kavuştu. Şapkasıyla yağmurluğunu bile çıkarmadan, heyecandan soluk soluğa salona koştu, oradan da yemek odasına geçti. Dimov, gömleğinin üstüne giydiği yelekle ve düğmeleri açık olarak sofraya oturmuş, bıçağını çatalının dişlerinde bilemekteydi; önündeki tabakta kızarmış keklik duruyordu. Olga İvanovna eve girerken her şeyi kocasından gizlemesi gerektiğine inanıyor, bunu yapabilecek gücü de kendinde buluyordu, ama onun o gepgeniş, neşeli, uslu gülümsemesini, gözlerindeki mutluluk pırıltılarını görünce, böyle bir insanı aldatmaya kalkışmanın iftiradan, hırsızlıktan, cinayetten aşağı kalır

yanı bulunmayan son derece aşağılık, iğrenç bir davranış olacağı duygusuna kapılarak, hemen oracıkta, bütün olup bitenleri ona anlatmaya karar verdi. Kocasının onu kucaklayıp öpmesine zaman bıraktıktan sonra, Dimov'un önünde diz üstü çöktü ve yüzünü elleriyle kapadı.

"Ne oluyor? Bu da nesi, çiçeğim?" diye yumuşacık, sevecen bir sesle sordu Dimov. "Beni bu kadar çok mu özledin?"

Olga İvanovna utancından kıpkırmızı kesilen yüzünü yukarı kaldırdı, yalvarış dolu gözleriyle suçlu suçlu kocasına baktı, ama utancından ve korkusundan gerçeği söylemeye bir türlü dili varmadı.

"Yok bir şey..." dedi. "Ben sadece..."

"Oturalım," diyen kocası onu yerden kaldırarak sofraya oturttu. "Ha şöyle... Keklikten al birazcık. Karnın da açtır senin, zavallı sevgilim benim."

Kocası onu sevgi dolu gözlerle seyreder, sevinç kahkahaları patlatırken, Olga İvanovna alışık olduğu atmosferi doya doya içine çekerek kekliğin kenarından kıyısından bir parça atıştırdı.

VI

Dimov karısının kendisini aldatmakta olduğundan kuşkulanmaya başladığında, herhalde kış ortaları filandı. Vicdanı temiz olmayan sanki kendisiymiş gibi, artık karısının gözünün içine bakamıyor, onu gördüğü zaman eskisi gibi sevinçle gülümseyemiyor ve karısıyla elden geldiğince az yalnız kalmak için, akşam yemeklerine sık sık arkadaşı Korostelev'i de getiriyordu. Suratı kırışıklarla dolu, alabros tıraşlı bu ufak tefek adamcağız, Olga İvanovna ne zaman ona bir şey söyleyecek olsa, utancından ceketinin düğmelerini çözüp iliklemeye başlıyor, sonra da sağ eliyle bıyığının sol ucunu burmaya koyuluyordu. Yemekte doktorlar, diyaframın alttan fazla basınç görmesinin bazen çarpıntıya neden olacağından veya son zamanlarda sinir hastalıklarının arttığından yahut da Dimov'un geçen akşam, aşırı kansızlıktan öldüğü

söylenen bir hasta üzerinde otopsi yaparken pankreas kanseri bulduğundan söz açıyorlardı. Bu tür, tıpla ilgili konuşmaları sırf, bu bahaneyle Olga İvanovna ağzını açmasın da bari yalan söylemek zorunda kalmasın diye sürdürüyor gibi bir hâlleri vardı. Yemekten sonra Korostelev piyanonun başına geçer, Dimov da bir iç çekişle seslenirdi:

"Hadisene koca oğlan! Daha ne bekliyorsun? Bize şöyle güzel, hüzünlü bir hava çal."

Korostelev omuzlarını kaldırır, parmaklarını açar, bir iki mezür çalar, sonra tenor sesiyle şu şarkıyı okumaya başlardı: "Rus mujiğinin inlemediği bir yer göster bana ülkemde, bir yer göster!" Bunun üzerine Dimov bir kez daha iç geçirir, başını yumruğuna dayar ve düşüncelere dalardı.

Olga İvanovna bu sıralarda son derece ihtiyatsız davranmaya başlamıştı. Sabahları yataktan, kafasında, artık Ryabovski'yi sevmediği, çok şükür, aralarında her şeyin bittiği düşüncesiyle, son derece keyifsiz kalkardı. Ama bir fincan kahve içer içmez, Ryabovski yüzünden kocasından da olduğunu, böylece hem kocasını, hem de Ryabovski'yi yitirdiğini aklına getirirdi. Bunu aklına getirince de bu kez, ahbaplarının, Ryabovski'nin bir sergiye yetiştirmeye çalıştığı olağanüstü güzellikteki resminden bu resmin Polenov üslubunda, peyzaj ve tezli resim karışımı olduğundan, Ryabovski'nin stüdyosuna gidenlerin resme hayran kaldıklarından söz ettiklerini hatırlardı. Onun üzerine, Olga İvanovna, Ryabovski'nin bu resmi kendisinin Ryabovski üzerindeki derin etkisi sayesinde yapabildiğini, kendi etkisi sayesinde ressamın büyük ilerlemeler kaydettiğini düşünmeye başlardı. Ressam üzerinde etkisi öyle hayırlı, gerçekten de öyle yararlı olmuştu ki, şimdi kalkıp da onu terk etse, adamcağız yıkılırdı belki de. Ayrıca, onun kendisini görmeye son gelişinde gümüşi renk mavi bir ceket giydiğini, yeni bir kravat taktığını ve bezgin bir tonla, "Bana yakışmış mı bari?" diye sorduğunu da hatırlardı. O mavi ceket onun uzun bukleleriyle mavi gözlerine pek yakışmıştı, gerçekten de çok şık

duruyordu (ya da, hiç değilse Olga İvanovna'ya öyle gelmişti) ve Ryabovski ona pek muhabbet göstermişti.

İşte bütün bunları ve daha pek çok şey hatırlayarak kendince bir sonuç çıkaran Olga İvanovna hemen giyinir, heyecanla Ryabovski'nin stüdyosuna koşardı. Ryabovski'yi genellikle neşeli bir ruh hâli içinde ve gerçekten de güzel olan resmini hayran hayran seyrederken bulurdu. Eğer o gün şakacılığı da üstündeyse, Ryabovski olmadık maskaralıklar eder, her ciddi soruya şakayla karışık cevaplar verirdi. Olga İvanovna onun yaptığı resmi kıskandığı, bu resimden nefret ettiği hâlde, her seferinde beş dakika kadar resmin önünde bütün terbiyesini takınarak sesini çıkarmadan durur, sonra da insanların bir türbede yaptıkları gibi, derin bir iç geçirerek konuşmaya başlardı:

"Evet, daha önce hiç buna benzer bir resim yapmadın. Biliyorsun, bu korkutuyor beni."

Arkasından da, ressamdan sevgisini dilenmeye koyulur, kendisini bırakmaması, bu zavallı mutsuza acıması için yalvarırdı. Ağlar, ressamın ellerini öper, kendisinin o hayırlı etkisi sayesinde başarı kazandığını, kendisi olmasa onun bir ressam olarak yolunu kaybedeceğini ileri sürer, ressam onu sevdiğini yeminle söylesin diye paralanırdı. Kendini alçaltıp, adamı iyice çileden çıkardıktan sonra da ya terzisine ya da bir tiyatro bileti koparmak için aktris arkadaşına giderdi.

Ressamı stüdyosunda bulamadığı günler, hemen o gün kendisini görmeye gelmeyecek olursa zehir içeceği yolunda gözdağı veren bir not bırakırdı. Gözü korkan ressam da kalkar Olga İvanovna'ya gider, üstelik akşam yemeğine de kalırdı. Kocasının orada olmasından zerre kadar çekinmeksizin Olga İvanovna'ya aşağılayıcı laflar eder, Olga İvanovna da onun anlayacağı dilden karşılık verirdi. Her ikisi de birbirlerini yollarının üstündeki bir engel, bir zorba, bir düşman gibi gördüklerinden, öfkeden gözü dönmüş bir hâlde birbirlerine saldırırlarken, davranışlarının ne kadar terbiyesizce olduğunu, alabros tıraşlı Korostelev'in bile her şeyi anlayabileceği-

ni hiç düşünmezlerdi. Yemekten sonra Ryabovski onlara alelacele veda edip, gitmek üzere kalkardı.

Holde, Olga İvanovna onu nefretle süzerek, "Nereye gidiyorsun şimdi?" diye sorardı.

Ryabovski de kaşlarını çatıp, gözlerini kısarak, her ikisinin de tanıdığı bir hanımın adını vermek suretiyle, onun kıskançlığıyla alay etmek, onu kızdırmak istediğini belli ederdi. Olga İvanovna yatak odasına çekilir, kendini karyolasının üstüne atar, kıskançlıktan, öfkeden, aşağılanmış ve utandırılmış olmanın hırsından yastığını dişleyerek sesli sesli hıçkırırdı. O zaman Dimov, Korostelev'i salonda yalnız başına bırakarak usulca yatak odasına girer, utana sıkıla, alçak sesle şöyle derdi:

"Böyle ağlamasana, çiçeğim! Ne yararı var sanki? Sesini çıkarmadan katlanmalısın buna. Herkese duyurmamalısın... Hem, testi kırılıp su döküldükten sonra suyu toplayamazsın ki, biliyorsun sen de."

Şakaklarının zonklamasına neden olan kıskançlığını bir türlü yenemeyen ve kendi kendine, işleri yoluna koymak için henüz geç kalınmış sayılmayacağını söyleyen Olga İvanovna, kalkıp elini yüzünü yıkar, yüzünü pudralayarak gözyaşlarının bıraktığı izleri yok eder ve telaş içinde, Ryabovski'nin adını verdiği hanımın evine koşardı. Ryabovski'yi orada bulamayınca, bir arabaya atlar başka bir hanıma, oradan bir başkasına... Başlangıçta, bu dolaşmaları sırasında utanırken, çok geçmeden buna da alışan Olga İvanovna'nın, Ryabovski'yi ararken, tanıdığı bütün kadınları bazen bir gece içinde dolaştığı olur, kadınların hepsi de onun gelişinin nedenini bal gibi bilirlerdi. Bir seferinde Ryabovski'ye kocasından söz ederken şöyle dedi:

"Bu adam, yüce gönüllülüğü ile canımı sıkıyor benim."

Kendi ettiği bu laftan kendisi o kadar hoşlandı ki, o günden sonra artık, Ryabovski ile aralarındaki aşk serüvenini bilen ressamlardan hangisine rastlayacak olsa, hemen lafı kocasına getirip, büyük bir jestle, "Bu adam yüce gönüllülüğü ile canımı sıkıyor," demeye başladı.

Tekdüze hayatları tıpkı bir yıl önceki gibi sürüp gidiyordu. Çarşambaları evde kabul günü oluyordu. Aktör tiradını okur, ressamlar resimlerini çiziktirir, kemancı kemanını çalar, şarkıcı şarkısını söyler ve şaşmaz bir düzenle saat tam on bir buçukta yemek odasının kapısı açılarak, yüzünde bir gülücükle Dimov onları çağırırdı:

"Beyler, *supe*'ye buyursunlar."

Olga İvanovna yine eskiden olduğu gibi büyük adamların peşinde koşuyor, aradığını buluyor, bulduğuyla yetinmeyerek başkalarını aramaya koyuluyordu. Yine eskiden olduğu gibi eve gece geç saatlerde dönüyor, yine bir yıl önceki gibi, o eve döndüğünde kocası yatmamış, çalışma odasında bir şeylerle uğraşır oluyordu. Kocası sabaha karşı üçte yatar, sabah sekizde kalkardı.

Bir akşam Olga İvanovna tiyatroya gitmek üzere evden çıkmadan önce aynada son bir kez kendine bakarken, redingotunu giymiş, beyaz kravat takmış olarak Dimov girdi yatak odasına. Yine tıpkı eskiden olduğu gibi uslu uslu gülümseyerek karısının gözlerinin içine dikti gözlerini. Yüzünde büyük bir sevinç okunuyordu.

Oturdu, elleriyle pantolonunun dizlerini düzeltirken, "Biraz önce tezimi verdim," dedi.

"Başarılı geçti mi bari?" diye sordu Olga İvanovna.

"Hem de nasıl!" diye bir kahkaha patlatan Dimov, saçına son düzeltmeleri yaparken, aynanın önünde hâlâ arkası dönük duran karısının yüzünü görebilmek için boynunu yana doğru uzatarak, "Hem de nasıl!" diye tekrarladı. "Hem, biliyorsun, beni genel patoloji doçenti yapmaları olasılığı bile var. Çok mümkündür."

Olga İvanovna onun sevincini, başarısını paylaşacak olsa, adamcağızın her şeyin üstüne bir sünger çekerek, karısının bugün yaptıklarını bağışlamakla kalmayıp, onun gelecekte yapacaklarını bile bağışlayacağı yüzünün sevinçli, mutlu ifadesinden apaçık okunuyordu, gelgelelim, kadın, doçentin de, genel patolojinin de ne demek olduğunu bilmediği gibi, tiyatroya geç kalmaktan da korktuğu için hiç sesini çıkarmadı.

Adamcağız bir iki dakika daha oturdu, sonra suçlu suçlu gülümseyerek çekilip gitti.

VII

O gün pek telaşlı geçmişti.

Dimov'un başı müthiş ağrıyordu. Kahvaltı etmemiş, hastaneye de gitmemiş, çalışma odasındaki sedirde bütün gün yatmıştı. Olga İvanovna her zamanki gibi, on ikiyi biraz geçe, yaptığı bir natürmort eskizini göstermek ve geçen gün neden gelmediğini sormak için Ryabovski'ye gitmişti. Aslında, eskizinin güzel olmadığını kendi de biliyordu; onu sırf gidip ressamı görmek için bir bahane olarak yapmıştı.

Kapıyı çalmadan açıp içeri giren Olga İvanovna, holde galoşlarını çıkarırken, ressamın stüdyosundan kulağına hafif ayak sesleri, arkasından da bir kadın elbisesinin hışırtısı gelip de alelacele içeriye bir göz atınca, kahverengi bir eteklik görür gibi oldu; bir an için şöyle görür gibi olduğu eteklik, şövalenin ayaklarını da kapatacak biçimde ta yere kadar inen siyah bir patiskayla örtülü kocaman tualin ardında kayboluvermişti. Orada bir kadının saklandığına hiç kuşku yoktu. Aynı tualin arkasına kaç kez sığınmak zorunda kalmıştı Olga İvanovna! Fena hâlde bozulduğu her hâlinden belli olan Ryabovski, onu gördüğüne pek şaşırmış gibi ve zoraki bir gülümsemeyle ellerini Olga İvanovna'ya doğru uzattı:

"A, a, a! Seni gördüğüme ne sevindim! Ne haberler var, bakalım?"

Olga İvanovna'nın gözleri dolu dolu oldu. Müthiş utanan, kendini aşağılanmış hisseden Olga İvanovna, kendisine rakip çıkan ve şu anda tualin arkasında hiç kuşkusuz kıs kıs gülmekte olan o alçak, o düzenbaz kadının önünde kafasını kesseler bir şey belli etmezdi.

Çekingen, ama yüksek bir sesle ve dudakları titreyerek, "Size bir eskizimi göstermek istemiştim de," dedi, "bir *nature morte*."

"Ha-a-a-a, bir eskiz..."

Ressam eskizi eline aldı, gözlerini resme dikti ve sanki dalgınlıktan yapıyormuş gibi, ağır ağır bitişik odaya doğru yürüdü.

Olga İvanovna da tıpış tıpış onun arkasından gitti.

"En iyisinden bir *natürmor,*" diye mırıldanan ressam, arka arkaya birtakım kafiyeler eklemeye başladı: "*Natürmor, natürmor...* kırmızı, beyaz, *mor*, amanın canlar yakıyor..."

Stüdyodan eteklik hışırtıları, hızlı hızlı ayak sesleri duyuldu. *Kadın* gitmişti besbelli. Olga İvanovna'nın içinden bağıra bağıra ağlamak, ressamın kafasına kaldırıp ağır bir şey vurmak, sonra da koşa koşa oradan kaçmak geldi, ama gözyaşlarından önünü bile göremeyecek hâldeydi, ayrıca kendini ressam Olga İvanovna değil de, ezilmiş, utançtan yerin dibine girmiş zavallı bir cüce gibi hissediyordu.

Ressam eskize bakarak, bezgin bir tavırla, "Yorgunum," dedi ve yorgunluğunu atmak ister gibi başını silkeledi. "Pek cici olmuş, tabii, ama bu bugün de bir eskizdir, bundan bir yıl önce de bir eskizdi, önümüzdeki aylar boyunca da eskiz olarak kalacaktır... Eskiz yapmaktan bıkmadın mı sen?

Senin yerinde olsam resmi derhal bırakır, ciddi olarak ya müziğe ya da başka bir şeye sarılırdım. Sen de biliyorsun ki, sen ressam değil, müzisyensin aslında. Yalnız, ne kadar yorgun olduğumu bir bilsen! Söyleyeyim de bize çay getirsinler, olur mu?"

Ressam odadan çıktı, Olga İvanovna onun uşağına bir şeyler söylediğini duydu. Vedalaşmaktan, bir olay çıkmasından, her şeyden çok da kendini tutamayıp ağlamaktan korktuğu için, hole fırladığı gibi Ryabovski geri gelmeden galoşlarını ayağına geçirip kendini dışarı attı. Sokağa çıkınca, Ryabovski'yi de, resmi de, stüdyoda katlanmak zorunda kaldığı o korkunç utanç duygusunu da ebediyen silkeleyip attığını hissederek, rahat bir soluk aldı.

Önce terzisine uğradı, oradan çıkıp, yurt dışından yeni dönmüş olan Barnai'ye, Barnai'den çıkıp nota satılan bir dükkâna uğradı ve bütün bu süre içinde Ryabovski'ye yazacağı soğuk, ağırbaşlı, acımasız mektubu düşündü, ilkbaharda ya da yazın Ḍimov'la nasıl Kırım'a gideceklerini, orada geçmişini nasıl silkip atarak yepyeni bir hayata başlayacağını gözünün önüne getirdi.

Olga İvanovna eve oldukça geç döndü ve soyunmak için odasına gideceği yerde, düşündüğü mektubu yazmak üzere doğru salona geçti. Ryabovski onun ressam olmadığını söylemişti ya, o da şimdi karşılık olarak, Ryabovski'ye yıllardır hep aynı resmi yapmakta olduğunu, her Allah'ın günü aynı lafları tekrarladığını, kendisini çoktan tüketmiş bulunduğunu, bugüne dek eğer kaydadeğer bir şey yapabilmişse bile bunu bir daha asla yapamayacağını yazarak öç alacaktı. Ayrıca, Ryabovski'nin başarılarını büyük oranda kendisine, Olga İvanovna'ya borçlu olduğunu ve şimdi yeteneğini kaybetmiş olmasının nedenini, kendisinin yaratmış olduğu hayırlı etkinin bugün tualin arkasına saklanan o edepsiz gibi birtakım ahlaksız yaratıklar tarafından bozulmasında aramak gerektiğini eklemeyi de kafasına koymuştu.

Dimov, çalışma odasından, kapıyı açmadan, "Çiçeğim," diye seslendi. "Çiçeğim!"

"Ne istiyorsun?"

"Sakın yanıma gelme, çiçeğim, kapının öbür yanında dur. Tamam, evet, orada. Bir iki gün önce hastanede herhalde difteri mikrobu almış olacağım... Kendimi hiç de iyi hissetmiyorum. Korostelev'i çağırtıver bana."

Olga İvanovna kocasını hep, tıpkı arkadaşlarına yaptığı gibi, soyadıyla çağırırdı, ama kocasının soyadını da hiç beğenmezdi. Kocasının Ossip soyadı, Olga İvanovna'ya Gogol'ün Ossip'ini, bir de, Ossip ve Arkip adlarıyla yapılan komik tekerlemeyi hatırlatırdı. Ama bu kez, bu soyadı bir çığlık hâlinde kullandı:

"Ah, Ossip, inanamıyorum!"

"Doktoru çağırt. İyi değilim..." dediği duyuldu Dimov'un içeriden, daha sonra da kapıdan uzaklaşan adım sesleri ve Dimov'un kanepeye uzandığını belli eden sesler çalındı Olga İvanovna'nın kulağına. "Buraya çağırt onu." Dimov'un sesi, kuyudan gelir gibiydi.

Duyduğu dehşetten kanı donan Olga İvanovna, "Sakın doğru söylüyor olmasın!" diye aklından geçiriyordu. "Ama bu çok tehlikeli bir hastalık!"

Niçin öyle yaptığını bilmeden, bir mum yaktı, elinde mumla yatak odasına gitti ve ne yapacağına karar vermek için düşünürken, aynaya vuran görüntüsüyle karşılaştı. Korkudan sararmış yüzüyle o kabarık yenli, önü sarı volanlı ceketi ve eksantrik verev şeritlerle süslü etekliği içinde çirkin, korkunç, iğrenç bir yaratık gibi gördü kendini. İçinde Dimov'a birdenbire büyük bir acıma duygusu kabardı; Dimov'a acıdı, Dimov'a sınırsız bir sevgiyle bağlı olduğunu hissetti, kocasının gençliğine acıdı, hatta Dimov'un pek seyrek yattığı o karyolasına bile acıdı ve Dimov'un o çocuksu, o uslu gülümsemesini hatırladı. Acı gözyaşları içinde, oturup Korostelev'e yalvaran bir dille not yazdı. Sabahın ikisi olmuştu.

VIII

Olga İvanovna saçları darmadağınık, makyajsız yüzünde bir suçluluk ifadesiyle ve uykusuzluktan başı çatlayarak sabah yedide yatak odasından çıktığında, holde, doktor olduğu anlaşılan siyah sakallı bir beyle karşılaştı. Burnuna ilaç kokuları geldi. Korostelev çalışma odasının kapısı önünde durmuş, sağ eliyle bıyığının sol ucunu büküyordu.

Olga İvanovna'ya sertçe, "Özür dilerim ama sizi içeri bırakamam," dedi. "Size de bulaşabilir hastalık. Hem, içeriye girmenizin hiçbir yararı da olmaz. Şu anda ateşi çok yüksek, sayıklıyor."

Olga İvanovna fısıltıyla, "Gerçekten de difteriye mi yakalandı?" diye sordu.

Onun sorusuna cevap vermeyen Korostelev, "Yok yere kendilerini tehlikeye atanları, elimden gelse hapse tıktırırdım," diye mırıldandı. "Hastalığı nasıl kaptığını biliyor musunuz? Difterili bir küçük çocuğun boğazından iltihabı emerek çekmiş. Peki ama neden? Hiç işte, sırf deliliğinden; budalalıktan başka bir şey değil onun bu yaptığı!"

"Durumu çok mu tehlikeli?" diye sordu Olga İvanovna.

"Evet, söylediklerine göre çok kötüymüş durumu. Yapılacak tek şey Şrek'i çağırtmak."

Yahudi aksanıyla konuşan kızıl saçlı, uzun burunlu, ufak tefek bir adam geldi; onun ardından hafif kamburca, uzun boylu, kaba saba, başdiyakoza benzeyen biri, daha sonra da daha gençten, kırmızı yüzlü, tombulca, gözlüklü bir adam girdiler içeriye. Bunların hepsi de, arkadaşlarının başucunda nöbetleşe beklemek için gelen doktorlardı. Kendi nöbeti bittiği hâlde evine gitmeyen Korostelev, ortalıkta bir hayalet gibi dolaşıyordu. Hizmetçi, doktorlara çay yetiştirmekle uğraştığı ve ikide bir eczacıya koşturulduğu için ortalık toplanmamış duruyordu. Kasvetli bir havaya bürünen evde çıt çıkmıyordu.

Yatak odasına çekilen Olga İvanovna, kendi kendine, kocasını aldattığı için Tanrı'nın cezasına çarptırıldığını söylüyordu. Sırf iyi yürekliliği yüzünden bu hâllere düşen, o iyilik simgesi adam ise hiç konuşmadan, şikâyet etmeden, hatta mırıldanmadan, acısına sessizce katlanarak, sedire uzanmış yatıyordu öte yanda. Şikâyet edecek, nöbet geçirirken sayıklayacak olsa, başucunda bekleyen doktorlar kabahatin yalnız difteride olmadığını hemen anlarlardı. Belki de Korostelev bildiklerini onlara anlatmıştır bile, çünkü o her şeyi biliyor; arkadaşının karısına bakarken gözlerindeki o suçlayıcı ifade, âdeta, asıl mikrobun Olga İvanovna'nın kendisi olduğunu, difterinin ise sadece yardımcı olduğunu anlatan o ifade boşuna değildi ya. Volga boyundaki o mehtaplı geceyi, aşk yeminlerini, köylü kulübesindeki şiirsel hayatı olduğu gibi unutan Olga İvanovna, şimdi sadece, bir daha benliğini asla arındıramayacağı pis, yapışkan bir şeyin içine –hem de sırf bir kapris uğruna, sırf eğlence olsun diye– gırtlağına kadar gömüldüğünü düşünmekteydi. Ryabovski'yle aralarındaki huzursuz aşkı hatırlayan Olga İvanovna, 'Meğer ne alçakmışım ben!' diye söylendi. 'Lanet olsun hepsine!'

Saat dörtte Korostelev'le birlikte sofraya oturdu. Hiçbir şey yemeyen Korostelev, sadece kırmızı şaraptan yudumlayarak kaşlarını çattı durdu. Olga İvanovna da yemeğe dokunmadı. Sofrada oturdukları sürece Olga İvanovna içinden hep dua etti, eğer Dimov

iyileşirse onu tekrar seveceğine, ona sadık bir eş olacağına söz verdi Tanrı'ya. Ara sıra kendi derdini bir an için unutup Korostelev'e bakıyor, içinden, 'Böyle buruşuk suratlı, silik, önemsiz, görgüsüz bir insan olmak kim bilir ne sıkıcı bir şeydir,' diye geçiriyordu. Aynı anda da, hastalık kapmaktan korkarak kocasının yanına hiç girmediği için, Tanrı'nın hemen şimdi onu vuracağı duygusuna kapılıyordu. O perişan ruh durumu içinde de, hayatının bir daha düzelemeyecek biçimde mahvolduğuna inanıyordu...

Onlar sofradan kalktıktan biraz sonra hava kararadı. Salona geçen Olga İvanovna, Korostelev'in, kenarı sim işlemeli yastığı başının altına çekip divana uzanmış, horul horul uyumakta olduğunu gördü. "Eyyy-vaah," diye horluyordu adam. "Eeey-vaaah."

Hastanın yanına girip çıkan doktorlar ortalıktaki düzensizliğin farkında bile değillerdi görünüşe bakılırsa. Salonda horlayan yabancı adam, duvarlardaki resimler, salonu dolduran eksantrik eşya, evin hanımının saçları darmadağınık ve o kılıksız ev hâliyle ortalıkta dolaşması, bütün bunlar zerrece ilgilendirmiyordu onları. Doktorlardan biri bir şeye gülünce, adamın o çekingen kahkahası bile uygunsuz kaçtı, herkes bir huzursuzluk duydu.

Olga İvanovna salona ikinci kez girdiğinde Korostelev uyanmıştı; divanda oturuyor, sigara içiyordu.

Alçak sesle, "Difteri üst solunum yollarına iyice yerleşmiş," dedi. "Kalbi şimdiden yorgunluk belirtileri gösteriyor. Durum kötü görünüyor, kötü."

"Şrek'i neden çağırtmadınız?" diye sordu Olga İvanovna.

"Geldi de gitti bile. Difterinin genize yerleştiğini de o anladı. Hem, Şrek de kim oluyor zaten? Öyle pek de büyütülecek biri değildir Şrek. O Şrek ise, ben de Korostelev'im, işte o kadar."

Zaman acı verecek kadar ağır geçiyordu. Olga İvanovna sabahtan beri yapılmamış yatağına üstündeki giysilerle uzanmış, kestiriyordu. Bütün evi sanki yerden tavana kadar bir demir külçesiyle doldurmuşlar da, bu demir külçesi bir kaldırılabilse, her şey yeniden eski neşesine kavuşacakmış gibi geliyordu ona. Kuş

uykusundan irkilerek uyanan Olga İvanovna bu ağırlığın demir külçesinden değil, Dimov'un hastalığından ileri geldiğini algıladı.

Yeniden dalarken, "*Natürmor,*" diye mırıldandı, "kırmızı, beyaz, *mor,* amanın canlar yakıyor, hem Şrek de kim oluyor? Şrek kek... kelek... melek. Peki, benim bütün dostlarım nerede? Başımızın dertte olduğunu bilmiyorlar mı? Ah, Tanrım, sen bizi kurtar, sen bize acı... Bacı... Hacı..."

İşte yine o demir külçesi... Zaman ağır ağır ilerliyor, ama bir türlü sonu gelmiyor zamanın, oysa alt kattaki duvar saati, hiç aksatmadan saat başlarını vuruyor. İkide birde de kapı çalınıyor: Doktorlar Dimov'u görmeye geliyorlar... Elinde bir tepsiyle hizmetçi girdi odaya; tepside boş bir bardak var.

"Yatağınızı yapayım mı, *madam*?" diye sordu hizmetçi.

Bir cevap alamayınca çıktı gitti. Alt kattaki saat, saat başını vurdu, Olga İvanovna'ya düşünde, Volga boyundaki kulübenin damına yağmur damlaları düşüyor gibi geldi ve o sırada yatak odasına yine birisi girdi, herhalde bir yabancıydı bu. Ama aynı anda, Olga İvanovna bunun Korostelev olduğunu anlayarak doğrulup, yatağına oturdu.

"Saat kaç oldu?" diye sordu Korostelev'e.

"Üçe geliyor."

"O nasıl?"

"O nasıl mı? Size onun ölmek üzere olduğunu söylemek için geldim buraya."

Korostelev karyolanın kenarına, Olga İvanovna'nın yanına ilişti, hıçkırığını yuttu, kolunun yeniyle gözyaşlarını sildi. Önce ne olduğunu kavrayamayan Olga İvanovna birdenbire buz kesildi ve ağır ağır istavroz çıkardı.

Korostelev bu sefer yüksek sesle, "Ölüyor," diye tekrarladı ve tekrar hıçkırdı. "Kendini kurban ettiği için ölüyor." Sonra, acı dolu bir sesle üstüne basa basa, "Bilim dünyası için ne büyük kayıp!" dedi. "Bizim hepimize kıyasla ne büyük bir adam, ne olağanüstü bir insandı o. Ne büyük yetenekti! Hepimize ne büyük umutlar

aşılamıştı!" Korostelev daha sonra, bir elini öbür avucunun içinde sıkarak konuşmasını sürdürdü: "Tanrım, Tanrım, ne büyük bir bilgin, ne ender bir bilgin olacaktı! Ossip Dimov, Ossip Dimov, ne yaptın sen? Ah, Tanrım!"

Bütün umudunu kaybetmişçesine, acıyla ellerini yüzüne kapadı. Sonra, kızdığı birinden öfkesini alamamış gibi gittikçe sertleşen bir sesle, konuşmasını sürdürdü:

"Üstelik ne büyük bir ahlak gücü! Nazik, saf, sevecen, pırlanta gibi bir insan! Bilime hizmet etti, bilim uğruna öldü. Kimse ona acımadı, ama o gece gündüz demeden at gibi çalıştı, özel hastalar aramak zorunda kaldı, sabahlara kadar oturup çeviriler yaptı, sırf, şu sefil paçavraların parasını ödeyebilmek için!"

Korostelev, Olga İvanovna'nın yüzüne âdeta tiksinerek baktı ve sanki bütün kabahat yatak çarşafındaymış gibi, onu ellerinin arasına alarak parçalamaya koyuldu.

"Kimse ona acımadığı gibi, kendi kendine de acımadı o. Ama şimdi konuşmanın ne yararı var ki?"

Salondan, pes perdeden bir ses duyuldu: "Evet, olağanüstü bir insandı o."

Belleğini yoklayan Olga İvanovna, kocasıyla geçirdiği hayatı ta başından sonuna kadar en ufak ayrıntısına varıncaya dek gözlerinin önünde canlandırdı ve tanıdığı herkese kıyasla Dimov'un gerçekten de dikkate değer, olağanüstü, büyük bir insan olduğu birdenbire kafasına dank ediverdi. Merhum babasının da, bütün arkadaşlarının da Dimov'a nasıl davrandıklarını hatırlayınca, hepsinin de Dimov'da geleceğin tanınmış, seçkin bir insanını gördüklerini iyice anladı. Odanın duvarları, tavanı, lamba, yerdeki halı sanki ona alaylı alaylı göz kırpıyor, sanki dile gelerek hep bir ağızdan, "Fırsatı kaçırdın işte!" diyorlardı. Olga İvanovna sel gibi gözyaşları dökerek kendini yatak odasından dışarıya attı, salondan koşar adım geçerken yabancı bir adama çarpmaktan kıl payıyla kurtuldu ve kocasının çalışma odasına daldı. Kocası beline kadar bir battaniyeyle örtülü olarak sedirde kımıldamadan yatı-

yordu. Korkunç bir biçimde incelmiş, derileri gerilmiş yüzü, canlılarda hiç rastlanmayan yeşilimsi bir renk almıştı. Sadece, alnı, karakaşları ve dudaklarındaki o bildik gülümseme onun Dimov olduğunu anlatıyordu. Olga İvanovna çabuk çabuk onun göğsüne, alnına, ellerine dokundu. Göğsü hâlâ ılık, buna karşılık alnıyla elleri insanın içini ürpertecek kadar soğuktu. Yarı kapalı göz kapaklarının arasından gözleri de Olga İvanovna'ya değil, battaniyeye bakıyordu.

Olga İvanovna, "Dimov!" diye seslendi. "Dimov!"

O anda Dimov'a seslenmek, kabahatini kabul ettiğini ona açıklamak, ama henüz her şeyin kaybedilmediğini, güzel ve mutlu bir hayat sürmek için ellerinde hâlâ fırsat bulunduğunu, onun çok büyük bir insan, olağanüstü bir insan olduğunu anladığını ve kendisinin bundan sonra onun önünde diz çökeceğini, ona tapacağını söylemek geliyordu içinden.

Kocasını omuzundan sarsarak, "Dimov!" diye seslendi. Onun bir daha hiç uyanmayacağına inanamıyordu bir türlü. "Dimov, Dimov diyorum!"

Salonda ise Korostelev hizmetçiye şöyle diyordu:

"Soracak ne var? Doğru kiliseye kadar gidiver, kilisenin sadakasıyla geçinen kadınların oturdukları yeri öğren. Onlar cenazeyi yıkarlar, her şeyi yolunca yordamınca yaparlar, gerekli olan her şeyi yaparlar onlar."

Türkçesi: Mete Ergin

İFTİRA

Yazı öğretmeni Sergey Kapitoniç Ahineyev, kızı Natalya'yı tarih ve coğrafya öğretmeni İvan Petroviç Loşadinov'la evlendiriyordu. Düğün çok neşeli geçiyordu. Salonda çalgı çalıyor, davetliler şarkı söylüyor, dans ediyordu. Sırf bu gece için kulüpten geçici olarak getirilen siyah fraklı ve kirlenmeye yüz tutmuş beyaz boyunbağlı uşaklar, ayakları yanmış itler gibi, odadan odaya koşuyordu. Bütün ev derin bir gürültü içindeydi. Hesap öğretmeni Taratukov ile Fransız Padekuva ve müfettiş Mazda, yan yana oturdukları kanepede birbirlerinin sözünü keserek, konuklara ölmeden gömülen insanlardan, ispritizmaya ilişkin görüşlerinden söz ediyordu. Üçü de ispritizmaya inanmıyordu. Ama bu dünyada, insan zekâsının asla erişemeyeceği birçok olayın bulunduğunu da kabul ediyorlardı. Başka bir odada ise dil öğretmeni Donoski nöbetçinin hangi koşullarda adam öldürmeye hakkı olduğunu anlatıyordu. Görüldüğü üzere, bu düğün evindeki konuşma konuları genellikle korkunç, ama o oranda da ilginçti. Evin pencerelerinden, toplumsal durumları dolayısıyla içeri girmeye hakkı olmayan birtakım insanlar bakıp, çekiliyorlardı.

Tam gece yarısı ev sahibi Ahineyev, yemeğin hazır olup olmadığını anlamak için mutfağa girdi. Mutfakta yerden tavana kadar ördek, kaz ve başka yemek kokularını taşıyan bir duman yükseliyordu. Masaların çevresinde, koca göbekli, kırmızı yanaklı aşçı kadın Marfa dolaşıyordu.

Ahineyev ellerini ovuşturarak ve dudaklarını ıslatarak:

"Şu mersin balığını göstersene," dedi. "Ne enfes bir kokusu var. Âdeta bütün mutfağı yiyeceğim geliyor. Göster bakayım şunu!.."

Marfa, masalardan birine yaklaştı ve üzeri yağlanmış olan bir gazeteyi özenle kaldırdı. Bu gazetenin altında, büyük bir tabağın içinde, binbir çeşit sebzeyle süslenmiş bir mersin balığı yatıyordu. Ahineyev balığa bir göz atarak, derin bir "oh!.." çekti. Gözleri parladı. Balığa doğru eğilerek, dilini kuvvetle şapırdattı, bir süre daha aynı durumda kaldıktan sonra parmaklarını şaklatıp, dilini bir daha şapırdattı.

Bitişik odadan:

"Oh, ateşli bir öpücük sesi!.. Marfuşuşka, sen kiminle böyle ateşli ateşli öpüşüyorsun?" diyen bir ses duyuldu.

Daha sonra eşikte, yardımcı öğretmenlerden Vankin'in tıraşlı kafası göründü.

Vankin sözünü sürdürdü:

"Kiminle öpüşüyordun bakayım, söyle?.. Sergey Kapitoniç'le mi?.. Aferin sana babalık... Böyle, kadınlarla baş başa..."

Ahineyev, fena hâlde utanarak:

"Ne münasebet," dedi, "ben öpüşmüyorum. Bunu sana kim söyledi. Budala adam... Ben dilimi şapırdattım: Hani, hoşnut kaldığını göstermek için... Balığı görünce kendimi tutamadım da."

"Külahıma anlat!.."

Vankin yayvan bir sırıtışla, kapıda kayboldu. Ahineyev kıpkırmızı kesildi.

"Al bundan da on paralık," diye söylendi. "Hergele şimdi gidip dedikodu yapacak!.. Bütün şehir beni ayıplayacak!.. Ne Allah'ın belası adammış bu!.."

Ahineyev çekingen bir tavırla salona girdi, Vankin nerede, diye göz ucuyla çevreyi kolaçan etti.

Vankin piyanonun yanında duruyor ve eğilmiş bir hâlde, gülerek müfettişin baldızına bir şeyler anlatıyordu.

Ahineyev bu durumu görür görmez:

"Kör olasıca herif, muhakkak benim hakkımda bir şeyler anlatıyor," diye söylendi... "Kadın da bu söylenenlere inanıyor. Baksana nasıl da gülüyor?.. Allah'ım!.. Hayır, susmaya gelmez!.. Öyle bir şey

yapmalı ki, hergeleye inanmasınlar. Herkese gidip, uygun bir biçimde durumu anlatmalı... Eşek, kendi enayiliğiyle kalsın..."

Ahineyev çenesini kaşıdı. Utana utana Fransız Padekuva'nın yanına yaklaştı:

"Yemeğin hazır olup olmadığını anlamak için şimdi mutfağa gitmiştim," diye anlatmaya başladı. "Sizin balık sevdiğinizi biliyorum. Öyle bir mersin balığı hazırlattım ki... Tam iki arşın boyunda. Hah, hah, hah!.. Ha, bak, az kalsın unutacaktım. Mutfakta şu balık yüzünden öyle gülünç bir olay oldu ki, sorma!.. Her şeyin hazır olup olmadığını anlamak için mutfağa girdim. Tabii bu arada balığı da gözden geçirdim... Balık öyle hoşuma gitti ki, keyfimden dilimi şapırdatmışım... Tam bu sırada şu Vankin olacak sersem de mutfağa giriyor. Şapırtıyı işitince: 'Vay, sen kiminle öpüşüyorsun?..' diye takılmaya başlamaz mı?.. Güya ben aşçı kadın Marfa ile öpüşüyormuşum... Aptal adam. Bari karı bir şeye benzese gene neyse... Çehre züğürdü... Aptal adam..."

Bu esnada yanlarına yaklaşan Taratukov sordu:

"Aptal olan kim?.."

"Canım Vankin olacak serseri... Ben yemekleri kontrol etmek üzere mutfağa girmiştim," diye Ahineyev yeniden hikâyeyi anlatmaya başladı. Arkasına bakıp da Mazda'nın yanlarına geldiğini görünce ekledi:

"Aklınca benimle alay etmek istedi. Hâlbuki insan Marfa'yı öpeceğine, köpeği öpse daha iyi olur."

Mazda'ya dönerek sözünü sürdürdü:

"Vankin'den söz ediyorduk... Budala adam... Mutfağa girip de beni Marfa ile yan yana görünce alaya başladı. 'Vay siz öpüşüyorsunuz, ha?..' falan gibilerinden takılmaya başladı. Herif sarhoş, şeşi beş görüyor. Hâlbuki insan Marfa ile öpüşeceğine hindi ile öpüşse daha iyi eder. Enayi, aklınca benimle alay edecek!.."

Bu sırada Ahineyev'in yanına yaklaşan müzik öğretmeni sordu:

"Kim seninle alay edecek?.."

"Canım şu Vankin işte... Ben mutfağa gitmiştim... Yemekleri kontrol ediyordum, falan, filan..."

Aşağı yukarı, yarım saat sonra bütün düğün halkı Ahineyev'in serüvenini öğrenmiş bulunuyordu. Ahineyev ellerini ovuşturarak, düşünüyordu:

'Haydi bakalım, şimdi artık istediğine anlatabilir... Sorun kalmadı. Anlatmaya başlar başlamaz: Gevezeliğe gerek yok, diyecekler, biz konuyu biliyoruz. Sen bu işte geç kaldın!..'

Ahineyev'in içi iyice rahatladı. Sevincinden, hesap dışı dört kadeh daha yuvarladı. Yemekten sonra yeni evlileri yatak odalarına kadar geçirdikten sonra kendisi de yatmaya gitti. Hiçbir kaygısı olmayan masum bir çocuk gibi deliksiz bir uykuya daldı. Ertesi sabah uyandığı zaman, dün geceki olayı tamamen unutmuş bulunuyordu.

Ama ne yazık ki, kötü dil yapacağını yapmıştı... Bu işte Alineyev'in kurnazlığı da para etmemişti.

Bu olaydan tam bir hafta sonra çarşamba günü Ahineyev üçüncü dersten henüz çıkmıştı. Öğretmen odasında bir arkadaşıyla konuşuyor, öğrenci Vankin'in ahlaksızlığından yakınıyordu. Bu sırada okul müdürü yanına yaklaştı. Onu bir kenara çekerek:

"Sergey Kapitoniç," dedi, "bağışlamanızı dilerim. Kişisel işlerinize karışmak yetkimin dışındadır. Ama ne de olsa siz bir öğretmen, ben de sizin müdürünüzüm. Sizi uyarmak görevimdir. Şehirde tuhaf tuhaf birtakım dedikodular dolaşıyor. Güya siz, evinizdeki aşçı kadınla yaşıyormuşsunuz!.. Bu beni ilgilendirmez, şunun bunun yanında, öpüşüyormuşsunuz!.. Ne isterseniz yapınız!.. Kiminle isterseniz öpüşünüz!.. Ama çok rica ederim, bir eğitmen, bir öğretmen olduğunuzu unutmayınız!.."

Ahineyev, dondu, taş kesildi. Âdeta tepesinden aşağı bir kazan kaynar su dökmüşler gibi, berbat bir durumda eve döndü. Yolda giderken, bütün şehir halkının kendisine baktığını sandı... Evde onu yeni bir felaket bekliyordu.

Yemek sırasında karısı ona:

"Ne o, pek iştahsız yemek yiyorsun," dedi. "Ne düşünüyorsun?.. Sevda çekiyorsun, Manfuşkan'ı düşünüyorsun değil mi?.. Ben her şeyi biliyorum. Eksik olmasınlar, dostlarım gözümü açtı. Tu, Allah belanı versin, barbar adam."

Karısı bunları söyledikten sonra suratına bir tokat aşk etti...

Ahineyev, tek söz etmeden sofradan kalktı. Ayağının altında yerlerin kaydığını, döndüğünü hissediyordu. Şapkasını, paltosunu almadan Vankin'e koştu... Onu evde buldu. Hiç selama, sabaha gerek görmeksizin:

"Namussuz adam," diye çıkışmaya başladı. "Beni ne hakla elâleme karşı rezil ettin? Bana ne diye iftira ettin?.."

"Ne iftirası?.. Sözlerinizden hiçbir şey anlamıyorum."

"Marfa ile öpüştüğüm hakkında dedikodu yapan sen değil misin?.. Alçak, söyle..."

Vankin'in buruşuk suratının bütün çizgileri kımıldadı. Gözlerini Meryem Ana kandiline kaldırarak:

"Bu konuya ilişkin tek sözcük söyledimse Allah belamı versin!.." dedi. "Şu gözlerim kör olsun!.."

Vankin'in içtenliği konusunda kuşku duymak olanaksızdı. Dedikoduyu onun yapmadığı muhakkaktı. Ahineyev, bütün tanıdıklarını aklından geçirerek ve göğsünü yumruklayarak:

'Peki, bu dedikoduyu çıkaran kimdir? Hangi alçaktır?..' diye düşünmeye başladı.

Biz de okuyucularımıza soruyoruz:

"Kimdir?.. Hangi alçaktır?.."

1883

Kadının Öcü

Birisi kapıyı çaldı. Bu olayın geçtiği evin sahibi Nadejda Petrovna, divandan fırladı ve kapıyı açmaya koştu.

'Herhalde kocam olacak...' diye aklından geçirdi.

Ama kapıyı açınca, gelenin kocası olmadığını gördü. Karşısında, uzun boylu, yakışıklı, sırtında ayı derisinden pahalı bir kürk, gözünde altın çerçeveli gözlük bulunan bir adam durmakta idi. Adamın yüzü asıktı. Uykulu gözleri dünyaya ilgisizce, tembel tembel bakıyordu. Nadejda Petrovna:

"Ne istiyorsunuz?" diye sordu.

"Ben doktorum, hanımefendi. Beni buradan çağırmışlar. Durun bakayım soyadları ne idi. Çelobityev'ler... Siz Çelobityev misiniz?"

"Evet, biz Çelobityev'leriz. Ama Allah rızası için bizi bağışlayınız doktor. Kocamın dişi şişmişti, ateşi vardı. Size bir mektup yazdı. Ama siz öylesine geç kaldınız ki, kocam daha fazla dayanamadı ve diş doktoruna koştu."

"Hımm. Beni rahatsız etmeden de diş doktoruna gidebilirdi."

Doktor çatındı... Aradan, sessizlik içinde bir dakika geçti.

"Sizi rahatsız ettiğimiz ve boşuna buraya kadar gelmenize neden olduğumuz için bizi bağışlayın doktor! Kocam geleceğinizi bilseydi, inanın ki diş doktoruna gitmezdi... Bizi bağışlayınız!"

Aradan yine sessizlik içinde bir dakika daha geçti. Nadejda Petrovna başını kaşıdı. Kapıya yan yan bakarak: 'Anlamıyorum, daha ne bekliyor?' diye düşündü.

Doktor:

"Rica ederim beni tutmayınız hanımefendi," diye mırıldandı. "Bizim vaktimiz çok değerlidir. Bilirsiniz ki..."

"Yani... Yani ben... Ben sizi tutmuyorum ki..."

"Ama hanımefendi, emeğimin karşılığını almadan gidemem!"

"Emeğinizin karşılığı mı?" Nadejda Petrovna kıpkırmızı kesilerek: "Ah, evet. Siz haklısınız!" dedi. "Vizite parasını ödememiz gerek, doğru! Zahmet edip buraya kadar geldiniz! Ne var ki, doktor, söylemekten utanıyorum ama kocam giderken bütün paramızı alıp gitmiş... Şimdi benim elimde beş para yok."

"Hımm. Tuhaf doğrusu. Peki ne olacak? Kocanızı bekleyecek değilim ya. Şöyle bir arayın bakalım, belki bulursunuz! Zaten önemli bir para da değil."

"Ama inan olsun ki doktor, kocam bütün paraları götürmüş. Çok ayıp bir şey ama... Bir ruble para için böyle kötü bir duruma düşmek ister miydim?"

"Sizin, yani halkın, doktorların emeği ile ilgili görüşleriniz tuhaf doğrusu... Vallahi çok tuhaf... Sanki biz insan değiliz, sanki bizim emeğimiz emek değil! Ben size gelirken zamanımı kaybettim, bir emek harcadım."

"Ben bunu çok iyi anlıyorum. Ama evde beş paranın bulunmadığı anların da olabileceğini kabul etmelisiniz!"

"Böyle anlardan bana ne? Siz, hanımefendi, düpedüz çok safsınız! Hiç de mantıklı değilsiniz! Üstelik bir adamın parasını ödememek namuslu bir davranış değildir. Sizi mahkemeye veremeyeceğimden yararlanıyorsunuz! Hem de umursamadan... Bu, tuhaftan da öte bir davranış doğrusu..."

Doktor ne söyleyeceğini şaşırmıştı. İnsanlık adına utanıyordu.

Nadejda Petrovna öfkelenmişti. Bu durum ona çok dokunmuştu. Sert bir sesle:

"Peki öyleyse," dedi. "Bekleyiniz! Bakkala adam göndereyim, belki ondan para alabilirim. O zaman size borcumu öderim."

Nadejda Petrovna misafir odasına girdi ve bakkala bir pusula yazmaya koyuldu. Doktor kürkünü çıkardı, misafir odasına girdi ve bir koltuğa gömüldü. Bakkaldan gelecek yanıtı bekleyerek ikisi de sessizce oturuyorlardı. Beş dakika sonra yanıt geldi. Nadejda Petrovna bakkaldan gelen pusulanın içinden bir ruble çıkardı ve doktora uzattı. Doktorun gözleri şimşeklendi. Rubleyi masanın üzerine koyarak:

"Benimle alay mı ediyorsunuz, hanımefendi? Benim uşağım bir ruble alır. Ama ben, hayır... Affedersiniz!"

"Peki size ne kadar gerek?"

"Genel olarak ben on ruble alırım... Ama sizden, isterseniz beş ruble alayım."

"Benden beş ruble alamazsınız! Size verilecek para bende yok."

"Bakkaldan isteyiniz! Size bir ruble verdiğine göre niye beş ruble vermesin? Hepsi bir değil mi? Hanımefendi, beni daha fazla tutmamanızı rica ederim. Vaktim yok."

"Beni dinleyiniz doktor. Siz küstah değilseniz bile, hiç de nazik değilsiniz! Hayır siz kabasınız, insanlık duygusu olan bir adam değilsiniz!.. Anlıyor musunuz? Siz iğrençsiniz!"

Nadejda Petrovna yüzünü pencereden yana çevirdi ve dudağını ısırdı. Gözlerinde iri gözyaşları parladı: 'Aşağılık adam! Alçak adam,' diye düşündü. 'Hayvan adam! Nasıl da cesaret edebiliyor! Durumumuzun ağırlığını, çaresizliğini anlayamıyor! Dur hele... İblis!'

Biraz düşündükten sonra yüzünü doktora çevirdi. Bu sefer yüzünde acı ve yalvaran bir anlatım vardı. Yavaş ve yalvaran bir sesle:

"Doktor!" dedi. "Doktor! Sizde biraz yürek olsaydı, biraz anlayışlı olsaydınız bu para için bana böylesine eziyet etmezdiniz! Zaten bunsuz da çektiğim acılar başımdan aşkın."

Nadejda Petrovna bir yay sıkar gibi şakaklarını sıkıyor, lüle lüle saçları omuzlarına dökülüyordu.

"Cahil bir kocadan acı çekiyorsun... Bu korkunç, ağır ortama katlanıyorsun, bu yetmiyormuş gibi, okumuş, kültürlü bir adam

da seni azarlamak hakkını kendinde buluyor, Aman yarabbi! Bu dayanılır gibi değil!"

"Ama hanımefendi, bizim mesleğin özelliklerini anlamanız..." Ne var ki doktor sözlerini yarıda kesmek zorunda kaldı. Nadejda Petrovna sallandı ve kendini kaybetmiş bir hâlde, doktorun uzanan kollarına düştü. Başı doktorun omzuna dayanmıştı. Bir dakika sonra da fısıltı hâlinde:

"Buraya, şömineye, doktor," diyordu, "daha yakın... Size her şeyi, her şeyi anlatacağım..."

• • •

Doktor bir saat sonra Çelobityev'lerin dairesinden çıkıyordu. Canı sıkkın, utanmış ve memnundu. Kendi kızağına binerken düşünüyordu: 'Hay Allah... İnsan evden çıkarken hiçbir zaman yanına çokça para almamalıdır. Yoksa işte böyle çarpılırsın!'

1884

Postacı

Gecenin saat üçü... Postacı, yola çıkmak üzere tamamıyla hazırlanmıştı. Paltosunu, kasketini giymiş, elinde paslanmış kılıcını tutuyordu. Kapının önünde duruyor, arabacıların, henüz koşulmuş olan troykaya postayı yüklemelerini bekliyordu. Gözlerinden uyku akan posta memuru, tezgâhı andıran bir masa üzerinde resmî kâğıda bir şeyler yazıyordu:

"Üniversite talebesi yeğenim," diye söze başladı, "istasyona gitmek istiyor, posta arabasına yabancı almak yasak ama ne yapalım, sen onu troykana al da götürüver. Ayrıca at kiralayacağımıza, bedava gitsin, daha iyi."

Avludan:

"Hazır," diye bir ses işitildi.

Memur:

"Hadi sağlıcakla git," dedi. "Hangi arabacı gidiyor?"

"Semyon Glazin."

"Gel, imzala."

Postacı imza etti, dışarı çıktı. Kapının önünde bir troyka kara kara görünüyordu. Atlar hiç kımıldamıyordu. Yandakilerden biri, ayaklarını sinirli sinirli değiştiriyor, başını sallıyordu. Bu yüzden boynundaki ziller ara sıra hafif hafif şıngırdıyordu. Yükle dolu araba kara bir leke gibi duruyor, yanında tembel tembel iki hayal kımıldıyordu: elinde bavul tutan üniversite talebesiyle arabacı. Arabacı, bir pipo tüttürüyordu. Piponun ateşi, karanlık içinde hareket ediyor, kâh sönüyor, kâh parlıyor, bir an için bir ceket kolunun parçasını yahut bakır kırmızı iri burnuyla pos bıyıklarını, aşağı sarkan çatık kaşlarını aydınlatıyordu.

Postacı, elleriyle çuvalları tartakladı, üzerine kılıcını koydu, arabaya atladı. Talebe, kararsız kararsız arka taraftan arabaya bindi. İstemeyerek postacıyı dirseğiyle ittiği için utangaç, nazik bir tavırla:

"Affedersiniz," dedi.

Pipo söndü. Posta memuru, olduğu gibi, yani yeleğiyle, terlikleriyle dışarı çıktı. Gecenin nemli havası yüzünden büzülerek arabanın önüne geçti:

"Hadi güle güle," dedi. "Mihaylo, annene selam söyle, herkese selam söyle. Sen de İgnatiy, Bistratsov'a paketi vermeyi unutma. Hadi, deh, yürü."

Arabacı, dizginleri bir eline aldı, burnunu temizledi. Oturduğu yerin altını düzelterek, ağzını şaplattı. Posta memuru:

"Hadi, selam söyle," diye tekrarladı.

Çıngırak, zillere bir şeyler söyledi, ziller de ona tatlı tatlı cevap verdi. Araba, gıcırdayarak yerinden kımıldadı. Çıngırak ağlamaya, ziller de gülmeye başladı. Arabacı, yerinde biraz doğruldu, kırbacını yandaki sinirli ata iki defa şaklattı, troyka da tozlu yoldan boğuk bir gürültü ile ilerlemeye başladı. Kasaba uyuyordu. Geniş sokağın iki yanında evler, ağaçlar, kara kara görünüyordu. Hiçbir yerde bir ışık yoktu. Yıldızların serpildiği gökyüzünde, yer yer ince uzun bulutlar vardı, biraz sonra tanyerinin ağaracağı tarafta ayın incecik orağı görünüyordu. Ama ne sayısız yıldızlar, ne de beyaz gibi görünen hilal, gecenin karanlığını açıyordu. Hava soğuktu, nemliydi, sonbahar kokuyordu.

Kendisini yanına almayı kabul eden bir adamla tatlı tatlı konuşmayı bir nezaket borcu bilen talebe söze başladı:

"Yazın bu saatlerde aydınlık olur. Şimdi ise daha tanyeri bile ağarmıyor. Geçmiş yaz artık, geçmiş. –Talebe, gökyüzüne şöyle bir bakarak devam etti– Sonbaharın geldiği gökyüzünden bile anlaşılıyor. Sağa bir bakın. Orada bir hizada duran üç yıldız görüyorsunuz, değil mi? Bu yıldız kümesi, bizim yarı küremizde ancak eylül ayında görülen Oreon yıldız kümesidir."

Ellerini paltosunun yenleri içine çekmiş, başını yakası içine, kulaklarına kadar sokmuş olan adam, ne bir harekette bulundu, ne de göğe baktı. Oreon kümesinin onu hiç de ilgilendirmediği besbelliydi. Yıldızları görmeye alışmış, çoktan bıkmış olsa gerekti. Talebe, biraz sustuktan sonra:

"Hava soğuk," dedi. "Tanyeri bir ağarsa. Güneş kaçta doğuyor acaba?"

"Ne? Ne dediniz?"

"Güneş kaçta doğuyor?"

"Altıda."

Troyka şehirden çıktı. İki tarafta yalnız sebze bahçelerinin çitleri, tek tük söğüt ağaçları göze çarpıyor, önde ise karanlık, her şeyi kapatıyordu. Burada, açık havada hilal daha büyük, yıldızlar daha parlak görünüyordu. Bir ara havanın nemli kokusu geldi, postacı yakası içine daha çok büzüldü, üniversiteli, ilkönce ayakları yanından sonra posta çuvallarının üstünden, ellerinden, yüzünden hoşa gitmeyen bir soğuğun geçtiğini duydu. Troyka yavaşladı, zil de, üşümüş gibi sustu. Bir su şırıltısı işitildi, atların ayakları altında, arabanın tekerleri yanında, suda yıldızların akisleri oynaşmaya başladı.

Aradan on dakika geçmiş geçmemişti, öyle karanlık bastı ki, ne yıldızlar, ne de hilal görünüyordu. Troyka ormana girmişti. Köknar ağaçlarının dikenli dalları durmadan üniversitelinin kasketine çarpıyor, örümcek ağları yüzüne yapışıyordu. Tekerlekler, atların nalları, yan köklere çarpıyor, araba sarhoş gibi sağa sola yalpa vuruyordu. Postacı, öfkeli öfkeli:

"Yoldan git," dedi, "niye hep kenardan gidiyorsun. Dallar suratımı tırmaladı. Sağa al, sağa."

Ama bu anda neredeyse bir felaket olacaktı. Araba birdenbire, sanki ürpererek zıpladı, titredi, müthiş bir gıcırtıyla bir sağa bir sola adamakıllı eğilerek baş döndürücü bir hızla dar yola atıldı. Atlar bir şeyden ürktüler, başlarını alıp yürüdüler. Arabacı korku ile: "Pırr, pırr, sizi şeytanlar sizi," diye bağırıyordu.

Yerinde boyuna zıplayan talebe, muvazenesini kaybedip arabadan düşmemek için öne eğildi, tutunacak bir şey aradı. Ama bavullar kayıyordu, üniversiteli bir an arabacının kayışını tutmak istedi, ama arabacı da boyuna zıpladığı için düşebilirdi. Tekerleklerin gürültüsü, okların gıcırtısı arasında düşen kılıcın yere nasıl çarptığı işitildi, ondan sonra araba arkasında iki şeyin boğuk sesler çıkararak, yere vurduğu duyuldu. Arabacı, arkasına doğru eğilerek: "Pırr, dur," diye kulak tırmalayıcı bir sesle bağırıyordu.

Üniversitelinin yüzü arabacının oturduğu yere çarptı, alnı sıyrıldı. Birden arkaya doğru itildi, sırtı, arabanın arkalığına çarptı. Kendi kendine "düşüyorum," diye düşündü. Ama o anda troyka ormandan çıkıp açık kıra girmişti. Birdenbire sağa doğru döndü, kalas köprü üzerinden gürültüyle geçerek birden, taş kesilmiş gibi durdu. Ansızın duruş yüzünden üniversiteli, atalet kanununa göre öne itildi. Arabacı da, üniversiteli de soluk soluğa idiler. Arabada postacı yoktu. Kılıçla, talebenin torbası, ayrıca bir torba ile birlikte uçup gitmişti. Ormandan postacının: "Dur, namussuz," sesleri geliyordu. Arabaya doğru koşarak: "Melun herif," diye bağırıyordu. Sesinde acılık, kızgınlık vardı. Arabacının yanına sıçradı, ona yumruğuyla gözdağı vererek, "Geber inşallah," diye bağırdı. Arabacı, kabahatli kabahatli, atların burnu yanında bir şeyler düzelterek: "Allah'ım, nedir bu başımıza gelenler," diyordu. "Hep şu melun yan at yüzünden. Henüz tay, arabaya koşulalı bir hafta oluyor. Fena gitmiyor, ama dik aşağı olunca yandık. İki, üç sopa yerse bir daha böyle yaramazlık etmez. Dur, şeytan, dur."

Arabacı, atları düzenleyip bavulu, torbayı, kılıcı ararken postacı, öfke ile vızlayan ağlamaklı bir sesle, ona boyuna sövüp sayıyordu. Hazinelerini arayıp bulduktan sonra atları, hiç lüzum yokken, yüz adım kadar yedekte götürdü, rahat durmayan yan ata biraz sövdü, sonra yerine sıçradı. Korkusu geçtikten sonra talebe neşelendi, içinden gülmek geliyordu. Hayatında ilk defa, gece bir posta arabasında yolculuk ediyordu. Geçirdiği sarsılmalar, postacının

yere düşüşü, sırtındaki ağrı, kendisine pek ilgi çekici maceralar gibi geldi. Bir sigara tüttürdü, alaylı alaylı dedi ki:

"İnsanın böylece kafası da kırılır mı kırılır! Az kalsın ben de düşüyordum. Sizin nasıl düştüğünüzü görmedim bile. Sonbaharda böyle bir yolculuğun nasıl olacağını gözümün önüne getiriyorum da..."

Postacı susuyordu. Üniversiteli:

"Siz, posta ile çoktan beri mi gidip geliyorsunuz?" diye sordu.

"On bir yıldır."

"Allah Allah, her gün mü?"

"Her gün. Postayı götürür, geri dönerim. Ne olacakmış yani?"

On bir yıldır her gün yapılan bu yolculukta postacının başına herhalde merak uyandırıcı birçok şey gelmiştir. Aydınlık yaz gecelerinde, o sert sonbahar gecelerinde, yahut da amansız kar fırtınası troyka etrafında anaforlar yaptığı zamanlarda insan korkudan, sıkıntıdan kendisini zor kurtarır. Herhalde atlar çok defa gemi azıya alıp giderler. Çok defa araba çamur içine batar, haydutların hücumuna uğrar, fırtına yüzünden yolunu sapıtır...

"Bu on bir yıl içinde kim bilir başınızdan neler geçmiştir?" dedi. "Böyle yolculuk etmek, korkunç olsa gerek."

Üniversiteli, konuşuyor, postacının kendisine birtakım şeyler anlatmasını bekliyordu. Ama postacı, suratını asmış, susuyor, yakasının içine büzüldükçe büzülüyordu. Bu arada tanyeri ağarmaya başlamıştı. Göğün nasıl renk değiştirdiği belli olmuyordu; gök gene de karanlık gibiydi. Ama atlar, arabacı, yol, artık görünmeye başlamıştı. Hilal, durmadan ağarıyor, altındaki kundaklı bir topu andıran bulut, alt ucundan hafif hafif sararıyordu. Çok geçmeden postacının yüzü de göründü, çiyden ıslanmıştı. Bir ölü yüzü gibi hareketsiz, renksizdi. Üzerinde haşin, sürekli bir öfkenin izi donmuş gibi duruyordu, sanki hâlâ acı duyuyor, arabacıya kızmaya devam ediyordu. Üniversiteli, postacının kızgın, üşümüş yüzüne bakarak:

"Çok şükür, artık hava aydınlanıyor," dedi. "Ben büsbütün buz kesildim. Eylülde geceler ayaz olur ama, güneş çıkar çıkmaz, hava ısınıverir, sanki hiç soğuk yokmuş gibi olur. İstasyona çabuk varır mıyız?"

Postacı, yüzünü buruşturdu, ağlamaklı bir tavır takındı:

"Ne de çok konuşmak istiyorsunuz. İnsan konuşmadan, sessiz sessiz de gidemez mi canım?" diye sordu.

Üniversiteli, utandı, artık yol boyunca ağzını açıp bir şey söylemedi. Sabah çabuk çabuk yaklaşıyordu. Hilal donuklaştı, bulanık, kurşuni gökle bir oldu. Bulut, büsbütün sarardı. Yıldızlar söndü. Ama doğu tarafı, hâlâ soğuktu, baştanbaşa gök rengindeydi, öyle ki, arkasında güneşin saklı olduğuna insanın inanacağı gelmiyordu.

Postacının asık suratlı hâli, sabah soğuğu, yavaş yavaş buz kesilen üniversiteliye geçti. Tabiata aldırışsızca bakıyor, gün ışığına bakıyor, yalnız zavallı ağaçların, otların bu soğuk geceleri nasıl korku ile ürpere ürpere geçirdiklerini düşünüyordu. Güneş, uykulu, soğuk, donuk bir hâlde doğdu. Her zaman yazıldığı gibi, ağaçların uçları, doğan güneşle hiç de yaldızlanmamıştı. Işınlar, toprak üzerinde kayıyordu. Uykulu kuşların uçuşunda sevinç okunuyordu. Soğuk, geceleyin nasılsa, güneş doğunca da gene öyle kalmıştı.

Üniversiteli, önünden geçtikleri büyücek bir evin inik perdeli pencerelerine uykulu, asık suratıyla baktı. Bu pencerelerin arkasında insanlar herhalde, pek tatlı sabah uykusunu uyuyorlardır, ne posta zillerini işitiyor, ne soğuğu duyuyor, ne de postacının öfkeli suratını görüyorlardır, diye düşünüyordu. Küçük bayan, çıngırak sesiyle uyansa bile gene öbür yanına dönüp fazla sıcaktan, rahatlıktan gülümser, ayaklarını altına alır, elini yanağına koyarak daha derin bir uykuya dalar.

Üniversiteli, evin önünde ışıldayan havuza baktı, soğuk su içinde yaşayabilen turna balıklarını, sazan balıklarını düşündü.

Postacı birdenbire:

"Yabancı taşımak yasak. Böyle olunca ne diye biniyorlar sanki, doğru, bana vız gelir. Yalnız böyle şeyleri ne severim, ne isterim."

"Mademki hoşunuza gitmiyor, niye daha önce söylemediniz."

Postacı gene öfke ile pek dostça olmayan bir bakışla bakmaya devam etti. Biraz sonra troyka, istasyonun kenarında durunca üniversiteli teşekkür edip arabadan indi. Posta treni hâlâ gelmemişti. Manevra yolunda uzun bir marşandiz treni duruyordu. Kömür vagonunda yüzleri çiyden ıslanmış makinistle yardımcısı, pis bir teneke çaydanlıktan çay içiyorlardı. Vagonlar, peron, sıralar, ıslaktı, soğuktu. Tren gelinceye kadar üniversiteli, büfe önünde durup çayını içti. Postacı ise ellerini yenlerine sokmuş, yüzünde hâlâ okunan öfke ile, peronda başını önüne eğmiş, yalnız başına bir aşağı bir yukarı gidip geliyordu. Kime kızıyordu? İnsanlara mı? Yoksulluğa mı? Sonbahar gecelerine mi?

1887

Mutlu Adam

Posta treni, Nikolayev demiryolları şebekesine bağlı Bologoye istasyonundan kalkıyor, "sigara içilir" yazılı ikinci mevki bir vagonda bulunan beş yolcu, karanlıklara gömülmüş uyukluyor. Daha yemeklerini yeni yemişler, şimdi de başlarını kanepelere dayayarak uyumaya çalışıyorlar. Vagonda çıt yok.

Birdenbire kapı açılıyor, içeriye uzun boylu, değneği andıran bir kişi giriyor. Başında bakır rengi fötr şapka, sırtında da operetlerde kullanılan ve Jules Verne'in romanlarındaki muhabirlerin giydiğini andıran, şık bir palto var.

Vagonun ortasında duruyor, burnundan soluyor, gözlerini kısarak uzun uzadıya kanepelere bakıyor, sonra:

"Yok, bu da değil!" diye söyleniyor. "Hay Allah cezasını versin! Bu ne biçim şey? Yok, burası değil."

Yolculardan biri, ona dikkatlice baktıktan sonra sevinçle bağırıyor:

"İvan Alekseyiç! Böyle nereye? Siz misiniz?"

Değneği andıran İvan Alekseyiç, titriyor, yolcuya bön bön bakıyor, onu tanıyarak sevinçle haykırıyor:

"Vay! Pyotr Pyotroviç! Şükür görüştüğümüze! Bu trende bulunduğunuzu bilmiyordum."

"Nasılsınız?"

"Eh, şöyle böyle, yalnız birader, vagonumu kaybettim, şimdi de bir türlü bulamıyorum, ne aptal adammışım ben! Bana sopa atacak biri gerek!"

Değneği andıran İvan Alekseyiç, durduğu yerde şöyle bir sallanıyor, gülümseyerek devam ediyor:

"Böyle şeyler de olurmuş! İkinci kampanadan sonra konyak içmek için trenden inmiştim, içtim tabii. E, dedim, bundan sonraki istasyon daha epeyce uzak, bir kadeh daha içsem nasıl olur? Ben düşünüp de içinceye kadar üçüncü kampana vuruldu... Deli gibi koştum, rastgele bir vagona atladım. Şimdi, rica ederim, söyleyin, ben bir budala değilim de neyim?"

Pyotr Pyotroviç:

"Keyfinizin yerinde olduğunu görüyorum," diyor. "Şöyle buyurun! Oturun!"

"Yok... yok... kendi vagonumu aramaya gideceğim! Allahaısmarladık!"

"Karanlıkta, olur ki sahanlıktan aşağı yuvarlanırsınız. Şimdilik oturun, istasyona geldiğimiz zaman vagonunuzu arar bulursunuz. Oturun!"

İvan Alekseyiç içini çekerek Pyotr Pyotroviç'in karşısına geçip oturuyor. Çok heyecanlı olduğu anlaşılıyor, çünkü iğne üzerine oturmuş gibi durmadan kımıldanıyor.

Pyotr Pyotroviç soruyor:

"Nereye gidiyorsunuz?"

"Ben mi? Gidiyorum işte, ucu bucağı olmayan bir yere. Başımda öyle bir karmakarışıklık var ki nereye gittiğimin ben de farkında değilim. Kader götürüyor, ben de gidiyorum işte. Ha-ha-ha... Mutlu budalalara hiç rastladığınız oldu mu, dostum? Rastlamadınız mı? Öyleyse işte bakın! Karşınızda insanların en mutlusunu görüyorsunuz! Evet! Yüzümden bir şey anlaşılmıyor mu?"

"Yani, biraz... anlaşılıyor."

"Öyleyse yüzümde pek budalaca bir ifade olsa gerek! Ne yazık ki karşımda ayna yok, olsaydı yüzüme şöyle bir bakardım! Öyle hissediyorum ki azizim, gittikçe alıklaşmaktayım. Vallahi! Ha-ha-ha... Balayı gezisine çıktım, anlıyor musunuz? Ben, köftehor değilim de neyim."

"Ya? Demek evlendiniz ha?"

"Bugün, yavrum! Kiliseden çıkınca da dosdoğru trene atladık."

Kutlamalar, her zamanki sorular başlıyor.

Pyotr Pyotroviç, gülerek:

"Bak sen..." diyor. "Boşuna böyle şık giyinmemişsiniz."

"Evet... Daha şairane olması için lavanta bile sürdüm. Çok heyecanlıyım. Ne bir derdim, ne de bir düşüncem var, sadece şöyle... tuhaf bir duygu... anlatmak için söz bulamıyorum... mutluluk mu desem, bilmem ki? Doğdum doğalı kendimi böyle iyi hissetmemiştim!"

İvan Alekseyiç, gözlerini kapıyor, başını oynatıyor.

"Çok mutluyum," diye devam ediyor. "Bir kere düşünün, şimdi vagonuma gideceğim. Orada, kanepede, pencerenin yanında bana bütün varlığıyla bağlı bir insan oturuyor. Şöyle sarışın, küçük burunlu... küçücük parmaklı... Ruhum benim! Meleğim! Şekerparem! Canımın içi! Ya ayakları! Yarabbi! Ayak deyince aklınıza bizim salapuryalarımız gelmesin; onlar, şöyle minicik, büyü gibi, rüya gibi bir şey! İnsanın onları yiyivereceği geliyor! Hoş, siz bundan bir şey anlamazsınız ya! Çünkü maddecisiniz! Hemen tahlile, şu bu demeye başlarsınız! Ruhsuz bekârlarsınız, vesselam! Evlenince beni hatırlarsınız; İvan İvanoviç, dersiniz, şimdi kim bilir nerededir? Evet, işte biraz sonra vagonuma gideceğim. Orada beni sabırsızlıkla bekliyor... Şimdi gelecek diye zevk duyuyor... Gülümseyen bir yüz beni karşılar. Ben otururum, o küçük çeneyi şöyle iki parmağımla tutarım."

İvan Alekseyiç, başını aşağıdan yukarıya doğru oynatarak mutluluk dolu bir sesle gülüyor.

"Sonra başını onun omzuna koyar, elini beline dolarsın. Çevrenizde çıt yoktur... Şiir gibi yarı karanlık. Ah, o dakikada tüm dünyayı kucaklardım. Pyotr Pyotroviç, sizi kucaklamama izin verir misiniz?"

"Hay hay!"

Ahbaplar, yolcuların gülüşmeleri arasında kucaklaşıyorlar; mutlu yeni evli sözlerine devam ediyor:

"Ondan sonra da budalalığı son haddine vardırmak yahut romanlarda yazıldığı gibi, şairane duyguları kamçılamak için büfeye

giderek iki üç kadeh yuvarlarsın. O zaman kafanda, göğsünde öyle şeyler olur ki bunları masallarda bile okuyamazsın. Ben küçücük, bir hiç sayılabilecek insanım, ama önümde hiçbir sınır görmüyorum... Benliğimle bütün dünyayı kucaklayabiliyorum!"

Yolcular da sarhoş, mutlu yeni evliye bakarak onun kıvancına katılıyorlar, artık uyumak istemiyorlar. Biraz sonra İvan Alekseyiç'in yanında bir yerine beş dinleyici beliriyor. İvan Alekseyiç, iğne üzerine oturmuş gibi kıpırdıyor, çevresine neşe saçıyor, kollarını sallıyor, durmadan da konuşuyor. O, makaraları koyverdikçe yolcular da kahkaha atıyor.

İvan Alekseyiç:

"Bu işlerde en önemli şey, baylar," diyor "elden geldiğince az düşünmek! Bütün o tahlilleri, mahlilleri atmalı... Canın içmek istiyorsa, iç gitsin, zararlı, faydalı diye felsefe yürütme... Bütün felsefeler, psikolojiler cehenneme gitsin!"

Yeni evli, bu sırada vagondan geçen kondüktöre:

"Azizim," diyor, "209 No'lu vagondan geçerken orada gri şapkasında beyaz bir kuş bulunan bayanı bulun da benim burada olduğumu söyleyin!"

"Başüstüne, ama bu trende 209 No'lu vagon yok, 219 No'lu var!"

"Varsın 219 olsun! Hepsi bir! O bayana deyiniz ki, kocanız sapasağlamdır."

İvan Alekseyiç, birdenbire başını tutarak inliyor:

"Kocaymış... karıymış... ne zamandan beri? Kocaymış... Ha-ha-ha... Sana temiz bir sopa atmalıydı da görmeliydin sen kocalığı! Hay, koca budala, hay! Ya o? Daha dün küçücük bir kızdı... bir böcekti... İnanacağım gelmiyor buna!"

Yolculardan biri:

"Bu zamanda mutlu birini görmek insanın garibine gidiyor," diyor. "Beyaz fil görmek, mutlu birini görmekten daha kolay."

İvan Alekseyiç:

"İyi ama kabahat kimin?" diyerek sivri burunlu iskarpinlerini öne doğru uzatıyor. "Mutlu olamıyorsanız, kabahat gene de sizin!

Evet, ne sanıyorsunuz ya? İnsan denen yaratık, kendi kaderini kendi yaratır. İsteseniz siz de mutlu olabilirsiniz, oysa istemiyorsunuz ki! Siz, inatla, ısrarla kendi kaderinizden kaçınıyorsunuz!"

"Amma da yaptınız ha! Yani nasıl kaçıyoruz?"

"Basbayağı!.. Doğa, insanoğluna belli bir çağa gelince sevmesini emretmiş. Bu çağ geldi mi sev sevebildiğin kadar, ama siz doğayı dinlemiyorsunuz ki, kim bilir ne bekliyorsunuz! Sonra... medeni kanunda, normal bir vatandaşın evlenmesi gerekli bir olaydır, deniliyor... Evlenmeyen bir insan, mutlu olamaz. Öyleyse zamanı geldi mi, hiç durma evlen, uzatmakta bir mana yok... Ama siz evlenmiyorsunuz ki, kim bilir ne bekliyorsunuz! Sonra kutsal kitapta, şarap, insanların ruhuna neşe verir, diye yazılıdır. Yani keyfin yerindeyse, daha da çok keyiflenmek istiyorsan, hiç durma, hemen büfeye git, iç. Önemli olanı, ukalalık etme, yani örneğe göre biç! Örnek, her şeyin başında gelir!"

"Biraz önce dediniz ki insan, kendi kaderinin yaratıcısıdır. Peki ama bu kaderin altüst olması için ağrıyan bir diş yahut cadı bir kaynana yeter de artarsa, bu insanın yaratıcılığı kaç para eder. Her şey rastlantıya bağlıdır. Şu dakikada Kukuyev tren çarpışması gibi bir kaza olsaydı, başka türlü konuşurdunuz..."

Yeni evli itiraz ederek:

"Bunlar saçma şeyler!" diyor. "Tren kazaları yılda bir defa olur. Ben hiç rastlantıdan falan korkmam, çünkü bu rastlantıların meydana gelmesi için bir sebep yoktur, rastlantılar az olur! Cehennemin dibine gitsin onlar! Bundan konuşmak bile istemiyorum! E, galiba küçük bir istasyona yaklaşıyoruz."

Pyotr Pyotroviç:

"E, siz şimdi nereye gidiyorsunuz?" diye soruyor. "Moskova'ya mı, yoksa daha batıda olan bir yere mi?"

"Amma da yaptınız! Kuzeye doğru giden bir insan nasıl olur da batıda bir yere gider?"

"İyi ama, Moskova kuzeye düşmez ki!"

İvan Alekseyiç:

"Biliyorum, tabii, ama şimdi Petersburg'a gitmiyor muyuz?" diye soruyor.

"Ne Petersburg'u? Moskova'ya gidiyoruz, azizim, Moskova'ya!"

Yeni evli, şaşkın şaşkın:

"Yani nasıl Moskova'ya?" diyor.

"Tuhaf... siz biletinizi nereye aldınız?"

"Petersburg'a."

"Öyleyse tebrik ederim. Başka trene binmişsiniz."

Yarım dakika kadar sessizlik içinde geçiyor, yeni evli, ayağa kalkarak orada bulunan yolculara bön bön bakıyor.

Pyotr Pyotroviç, açıklayarak:

"Evet, evet!" diyor. "Bologoye'de yanlış trene atlamışsınız... Demek ki farkında olmadan batıya giden trene bindiniz."

İvan Alekseyiç sararıyor, başını elleriyle tutarak vagonda hızlı hızlı dolaşmaya başlıyor.

Kızgın kızgın:

"Ah, koca budala!" diye söyleniyor. "Ah, alçak herif, şeytan seni kahretsin! Peki, ben şimdi ne yapacağım? Karım öteki trende kaldı! Orada bekliyor, sabırsızlanıyor! Bense... Ah, kakavan herif, ah!"

Yeni evli kendini kanepeye atıyor, ayağındaki nasırına basılan bir insan gibi kıvranıyor.

"Mutsuz bir insanım ben!" diye inliyor... "Peki, şimdi ne yapayım? Ne yapayım?"

Yolcular onu avutmaya çalışıyorlar:

"Haydi, haydi... Üzülmeyin, önemsiz şeylerdir bunlar... Karınıza telgraf çekin, kendiniz de arkadan gelen ekspresе atlayın, olur biter. Böylelikle ona yetişmiş olursunuz."

Yeni evli, kaderinin yaratıcısı, ağlayan bir sesle:

"Ekspres!" diye inliyor. "Ekspresе binmek için parayı nereden alayım. Paramızın hepsi karımda!"

Gülmeye devam eden yolcular, fısıldaştıktan sonra aralarından para toplayarak mutlu adamın bilet parasını sağlıyorlar.

1886

75.000

Gece, saat on iki sularında, iki arkadaş Tverskoy Bulvarı boyunca yürüyorlardı. Biri uzun boylu, esmer güzeli idi. Sırtında oldukça yıpranmış, ayı derisinden bir kürk, başında da silindir şapka vardı. Ötekisi kızıl saçlı, ufak tefek bir adamdı. Sırtında, beyaz kemik düğmeli kızıla çalan bir palto vardı. Yürüyor ve konuşmuyorlardı. Esmeri, ıslıkla bir mazurka tutturmuştu. Kızıl saçlısı, suratını asmış bir hâlde önüne bakıyor, ikide birde tükürüyordu.

Nihayet, iki arkadaş Puşkin heykelinin siyah siluetini, ardından Starstnoy Manastırının kapısı üzerindeki ışığı görünce, esmeri:

"Biraz otursak nasıl olur?" önerisinde bulundu.

Kızıl saçlısı, sessizce buna razı oldu. İki arkadaş oturdular. Bir süre sessizce durduktan sonra, esmeri:

"Senden küçük bir ricam var, Nikolay Borisiç," dedi. "Bana, on, on beş ruble ödünç vermez misin? Bir hafta sonra geri veririm."

Kızıl saçlısı susuyordu.

"Gerekmeseydi seni rahatsız etmeye kalkmazdım. Kader bu gece bana acı bir oyun oynadı. Bugün karım, rehine yatırılmak için bileziğini vermişti. Kız kardeşinin okul taksidini ödeyecekti. Ben de götürüp rehine yatırdım ve senin önünde, kumarda kaybettim."

Kızıl saçlısı kımıldadı. Öksürdü. Acı bir gülümseyişle dudaklarını kıvırarak:

"Sen bomboş bir adamsın Vasili İvaniç," dedi. "Elindeki paranın kendinin olmayıp bir başkasının olduğunu bildiğin hâlde,

ne cesaretle oturup kumar oynadın? Bu durum karşısında gel de, boş ve anlamsız bir adam olmadığını söyle! Dur, sözümü kesme... Bırak da sana kesin olarak düşüncelerimi söyleyeyim. Her zaman bu yepyeni elbiselerin, kravatındaki bu iğnenin gereği ne? Senin gibi meteliksiz bir adamın moda nesine gerek? Başındaki şu saçma silindir pek gerekliydi sanki! Senin gibi karısının parasıyla geçinen bir adamın, ne modaya ne de estetik duygulara aykırı düşerek üç rublelik bir şapka ile işi geçiştirmesi kabilken, on beş rublelik silindir giymenin anlamı ne? Uydurma birtakım ahbaplıklara dayanarak savurduğun palavraların haddi hesabı yok! Yok filanı tanırmışsın, yok falan samimi dostun imiş! Bugün gene bu çeşit bir palavra savururken, senin hesabına ben utandım, ben kızardım. Oysa sen yalan söylüyor ve kızarmıyorsun! Şu heriflerle kumar oynayıp karının paralarını kumara verirken, bilsen ne adice ne budalaca sırıtıyordun!"

"Anladık, yeter artık... Bugün keyfin yerinde değil!"

"Haydi bütün bunlara çocukluk, şımarıklık diyelim! Haydi bunu hoş görelim... Gençliğine verelim Vasili İvaniç... Ama anlayamadığım, hoş göremediğim bir şey var: Şu kuklalarla oynarken nasıl olup da hile yapıyorsun? Kâğıt dağıtırken, maça birlisini çaldığını gözümle gördüm."

Vasili İvaniç bir öğrenci gibi kızardı ve kendini haklı göstermeye çalıştı. Kızıl saçlı adam ise, görüşlerinde direndi. Bağıra bağıra, uzun süre tartıştılar. Sonunda yavaş yavaş yatıştılar ve düşünceye daldılar. Uzun bir susuştan sonra esmeri:

"Evet," diye söze başladı, "kendimi iyice kapıp koyverdiğim doğrudur. Ben gerçekten de, varımı yoğumu harcadım, gırtlağıma kadar borca girdim. Başkalarının paralarını da yedim. Şimdi bu işin içinden nasıl çıkacağımı da bilmiyorum. Hani bilir misin, insan korkunç bir kaşıntıya yakalanır da, bundan kurtulmak için bir çare bulamaz, ne kötü bir durumdur bu. İşte şimdi benim de durumum, aşağı yukarı buna benziyor. Boğazıma kadar çamurun içine batmış bir hâldeyim. Herkesten, hatta kendimden bile

utanıyorum. Küçücük bir zorunlukla bir yığın budalalıklar, hatta iğrenç şeyler yapıyorum ve işin kötüsü; bir türlü de bunlardan vazgeçemiyorum. Bir mirasa konsam ya da piyangodan bir para çıksa, bana öyle geliyor ki, bütün bunlardan vazgeçerdim ve dünyaya yeniden gelmiş gibi olurdum. Nikolay Borisiç, beni ayıplama!.. Palmovski'nin Neklüjev'ini hatırla!.."

Kızıl saçlısı:

"Evet, senin Neklüjev'ini hatırlıyorum," dedi, "hatırlıyorum. Başkasının paralarını yedi, har vurup harman savurdu. Böyle aşağılık adamları putlaştırmak, yazarlar için ne büyük bir ayıp. Bu Neklüjev denilen kişi böyle yakışıklı, böylesine nazik, zarif olmasaydı, tüccar kızı ona âşık olamaz, o pişmanlıkları duymazdı. Genellikle kader bu çeşit insanları güzel olarak yaratıyor. Siz hepiniz birer aşk tanrısısınız! Sizi seviyorlar, size âşık oluyorlar... Kadın konusunda hepiniz çok şanslısınız!"

Kızıl saçlı adam ayağa kalktı ve sıranın etrafında dolaşmaya başladı.

"Örneğin, senin karını alalım. Senin karın, namuslu, soylu bir kadın... Böyle bir kadın seni niçin sevebildi? Ne diye? Bu gece sen palavralar savururken, kırılıp dökülürken dikkat ettim, güzel ve sarışın bir kadın gözlerini senden hiç ayırmıyordu. Siz, Neklüjev'leri seviyorsunuz, sizin için binbir özveriye katlanıyorlar. Öte yandan bizler, hiç durmadan çalışır çabalarız. Kelimenin tam anlamıyla namuslu davranırız. Bir an için olsun mutlu olabilsek bari! Ne gezer!.. Hatta, üstelik... Hatırlar mısın? Biz, bir zamanlar karınla, Olga Alekseyevna ile nişanlı idik... Eskiden, daha seninle tanışmadığı sıralarda... Sen ortaya çıkar çıkmaz... Biz bir kenara itildik."

Esmer delikanlı:

"Kıskançlık," diye alay etti. "Senin böyle kıskanç olduğunu bilmiyordum."

Nikolay Borisiç'in yüzünde bir iğrenme duygusu ve bir can sıkıntısı dolaştı. Kendisi de farkında olmadan, ani bir hareketle kolunu uzattı ve salladı. Bir tokat sesi, gecenin sessizliğini bozdu.

Esmer adamın başındaki silindir şapka düştü ve çiğnenmiş karların üzerinde yuvarlandı. Bütün bunlar ansızın, bir an içinde olup bitmişti. Kızıl saçlı adam, bu davranışından utandı. Yüzünü paltosunun yakasıyla örterek bulvar boyunca yürümeye başladı. Puşkin heykelinin yanına gelince, dönüp esmer adama baktı. Bir dakika kadar öylece, hareketsiz durdu ve âdeta bir şeyden korkmuş gibi Tverskoy Bulvarı boyunca hızlı hızlı yürümeye başladı...

Vasili İvaniç, uzun süre, kımıldamadan, sessizce oturdu. Bu arada yanından bir kadın geçti. Gülerek ona yere düşmüş olan silindir şapkasını verdi. Esmer adam, otomatik bir hareketle kadına teşekkür etti, kalktı ve yürüdü.

Yarım saat sonra uzun merdivenlerden tırmanarak, oturmakta olduğu apartman dairesine çıkarken: 'Şimdi dırdır başlayacak,' diye düşünüyordu. 'Kumarda kaybettiğim paralardan ötürü karımdan adamakıllı bir papara yiyeceğim. Sabaha kadar dırıltısı bitmeyecek, büsbütün başımdan defolup gitse! Paraları düşürdüğümü söylerim!'

Kapıya gelince, korka korka zili çaldı. Aşçı kadın kapıyı açtı. Ağzı kulaklarına kadar varan bir gülüşle:

"Sizi kutlarım efendim," dedi.

"Neyi kutluyorsunuz?"

"Şimdi anlarsınız! Allah'ın lütfu mudur, nedir?"

Vasili İvaniç omuzlarını silkti ve yatak odasına girdi. Burada, yazı masasının başında ufak tefek, sarışın bir kadın olan karısı Olga Alekseyevna oturmuş, yazı yazıyordu. Önünde, yazılıp zarflarına konulmuş birkaç mektup duruyordu. Kocasını görünce yerinden fırladı ve boynuna sarıldı:

"Geldin mi?" dedi. "Ne mutluluk kocacığım? Mutluluğumuzun büyüklüğünü sana anlatamam. Bu umulmadık, bu beklenmedik mutluluktan az kalsın deli oluyordum Vasya!.. Al da oku!.."

Kadın masaya atılarak oradan bir gazete aldı ve kocasına verdi.

"Oku bak!.. Benim piyango biletime 75.000 rublelik büyük ikramiye vurmuş. Benim bir piyango biletim var. Vallahi var. Senden

onu saklamıştım. Çünkü... Çünkü... Sen onu da rehine koymaya kalkacaktın! Nikolay Borisiç'le nişanlıyken o bana hediye etmişti. Birbirimizden ayrılırken de benden geri almadı. Şu Nikolay Borisiç ne iyi adam!.. Şimdi biz müthiş zengin olduk. Tabii artık sen de uslanırsın!.. Serserilikten vazgeçersin!.. Senin bütün serserilikle-rin, beni aldatmaların parasızlıktan, yoksulluktan ileri gelmiyor muydu?.. Ben bunu çok iyi anlıyorum. Sen akıllı, iyi bir adamsın!"

Olga Alekseyevna odanın içinde bir tur attı ve güldü:

"Hiç umulmadık bir şey doğrusu!.. Canım sıkılıyordu, odanın içinde dolaştım, dolaştım... Bu arada, yaptığın serseriliklerden ötürü sana da bir hayli veriştirdim... Derken, can sıkıntısından gazeteyi elime aldım... Bir de ne göreyim!.. Hemen oturup ablala-rıma, anneme, hepsine, hepsine mektuplar yazdım. Zavallılar çok sevinecekler... Sen nereye böyle?"

Vasili İvaniç gazeteye bir göz attı. Şaşırmış, sapsarı kesilmişti. Karısının sözlerini dinlemeksizin bir süre sessizce durdu. Bir şey-ler düşündü. Sonra silindir şapkasını başına geçirerek evden çıktı. Arabacıya:

"Büyük Dimitrovska Caddesine, falan otele çek!" emrini verdi.

Otelde aradığını bulamadı. Çok iyi tanıdığı oda, kilitliydi.

'Herhalde tiyatroda olacak! Tiyatrodan çıkınca da akşam ye-meğini yemeye gitmiştir. Biraz beklerim!' diye düşündü.

Beklemeye başladı. Aradan yarım saat geçti... Bir saat geçti... Koridorda gezindi... Uyuklayan garsonla konuştu... Aşağıdaki saat üçü çaldı. Sonunda beklemekten usanarak yavaşça merdivenler-den indi. Burada talihi ona biraz güler yüz gösterdi.

Tam kapının ağzında, uzun bir kürke bürünmüş, uzun boylu, zayıf, esmer bir kadınla burun buruna geldi. Kadının arkasında mavi gözlüklü bir adam yürüyordu.

Vasili İvaniç kadına seslenerek:

"Affınızı rica ederim," dedi, "sizi bir dakika için rahatsız ede-bilir miyim?"

Kadınla erkek bakıştılar.

Kadın, yanındaki erkeğe dönerek:

"Şimdi gelirim!" dedi ve Vasili İvaniç ile birlikte fenerin altına doğru yürüdü.

"Ne istiyorsunuz?"

Vasili İvaniç kekeleyerek:

"Şey," dedi, "seni şunun için... Sizi şunun için rahatsız ediyorum Nadin... Yazık ki yanında şu zat var... Yoksa sana şimdi hepsini anlatırdım."

"Canım ne söyleyeceksen söyle, benim vaktim yok!"

"Tabii yeni âşıklar buldun, ondan sonra da 'vaktim yok!' Güzel doğrusu! Beni ne diye yanından uzaklaştırdın? Benimle yaşamak istemedin, çünkü ben parasızdım... Sana istediğin gibi bir yaşayış sağlayamıyordum. Ama işte haksızsın!.. Hatırlar mısın, sana geçenlerde bir piyango bileti hediye etmiştim ya, al oku, o bilete 75.000 ruble çıkmış!"

Kadın, hırsla adamın elindeki gazeteyi kaptı. Gözleriyle Petersburg telgraf haberlerini aradı. Buldu ve okudu.

Burada bir olay geçerken, ağlamaktan kızarmış, âdeta bir deli gözü hâlini almış bir çift mavi göz, küçük çekmecede piyango biletini arayıp durmaktaydı. Bu gözler, sabaha kadar bu bileti aradılar ve bulamadılar. Bilet çalınmıştı. Olga Alekseyevna onu çalanın kim olduğunu biliyordu.

Gene aynı gece, kızıl saçlı Nikolay Borisiç, yatağında sağdan sola, soldan sağa dönüyor ve uyumaya çalışıyordu. Ama sabaha kadar bir türlü uyuyamadı. Arkadaşına attığı tokattan utanıyordu.

1884

Bir Mesele

Uskov'ların aile sırrının evden dışarı çıkmaması için en sıkı tedbirler alınmıştı. Hizmetçilerin yarısı tiyatroya ve sirke gönderilmiş, geri kalanlar ise mutfağa tıkılmıştı. Hiç kimsenin eve alınmaması için de emir verilmişti. Albay amcanın karısı, kız kardeşi ve mürebbiye bu sırrı bildikleri hâlde hiçbir şey bilmez gibi görünüyorlar; yemek odasında oturuyor, ne salonda, ne de sofrada ortaya çıkıyorlardı.

Bütün bu karışıklığın sebebi olan yirmi beş yaşındaki Saşa Uskov çoktan beri evdeydi. Koruyucusu, iyi kalpli İvan Markoviç dayının tavsiyesi üzerine, çalışma odasına açılan kapının yanında sessiz sedasız oturuyor ve kendisini samimi bir itirafa hazırlıyordu.

Kapının arkasında, çalışma odasında bir aile konuşması geçiyordu. Bu konuşma pek nahoş ve nazik bir mesele üzerineydi. Saşa Uskov bir sarraftan bir müddet önce, sahte bir bono kırdırmıştı. Üç gün önce bu bononun vadesi gelmişti. İşte şimdi amcasıyla dayısı İvan Markoviç, bu meseleyi halletmekle meşguldüler.

Bonoyu ödeyip aile namusunu kurtarmak mı, yoksa ellerini kavuşturup, meselenin mahkemeye intikal etmesine göz yummak mı lazımdı? Yabancı olup da bu meselelerle yakından ilgilenmeyenler için bu gibi işler hayli kolay gibi görünür. Ama böyle meseleleri halletmek felaketine düşen insanlar için vaziyet pek ciddi ve pek zordur. Amcalarla dayı çoktan beri görüşüyorlar ama meselenin halli bir adım bile ilerlemiyordu. Albay olan amca:

"Baylar," diyordu ve sesinde bir yorgunluk, bir acı seziliyordu. "Baylar, aile namusunun bir ön yargı olduğunu kim söylemiş? Ben

hiç de böyle bir şey söylemedim. Ben yalnız sizi, yanlış bir görüşe düşmemeniz için ikaz ediyorum. Tamir kabul etmez bir hataya düşmeniz ihtimalini hatırlatmak istiyorum. Bunu nasıl olup da anlamıyorsunuz? Sizinle Çince değil, Rusça konuşuyorum."

İvan Markoviç yumuşak bir eda ile:

"Anlıyoruz kardeşim, anlıyoruz," diyordu.

"Benim aile namusunu kabul etmediğimi söylediğinize göre, demek ki, anlamıyorsunuz. Gene söylüyorum, yanlış anlaşılmış... Aile namusu bir ön yargıdır. Yanlış anlaşılmış... İşte benim dediğim bu. Herhangi bir sebepten bir dolandırıcıyı müdafaa etmek ve onu göreceği cezadan kurtarmak, bu dolandırıcı kim olursa olsun, gayrikanuni ve namuslu bir insana yakışmayan bir harekettir. Bu aile namusunu kurtarmak değil, medeni cesaretsizliktir! Bakın, orduyu misal olarak alalım... Ordunun şerefi, bizim için bütün şereflerden üstündür. Ama biz gene de suçlu olan mensuplarımızı saklamıyoruz, suçlarını örtbas etmiyoruz. Onları mahkemeye veriyoruz. Bundan ne çıkar? Ordu, şerefini bu yüzden kaybediyor mu? Hiç de değil, aksine."

Temyiz mahkemesinde çalışmakta olan öteki amca sessiz sedasız, pek akıllı olmayan, romatizmalı bir zattı. Susuyor, yahut da bir dava açıldığı takdirde Uskov'ların gazetelere düşeceğini söylüyordu.

Ona göre bu işi baştan kapatmak ve yayılmasına mâni olmak lazımdı. Fakat gazetelere dair fikirlerinden ayrı olarak, başka bir şey söylemiyordu.

Saşa'nın dayısı, iyi kalpli İvan Markoviç rahat rahat, tatlı tatlı ve sesinde hafif bir titreme ile konuşuyordu. O, işi şuradan alıyordu:

"Gençliğin hakkı vardır," diyordu, "kendini kaptırması onun özelliklerindendir. Hangimiz genç olmadık ve hangimiz kendimizi kaptırmadık? Alelade insanlardan bahsetmiyorum. Büyük adamlar bile gençliklerinde yanlış hareketlerden ve birtakım kötülüklere kapılmaktan uzak kalamamışlardır. Büyük yazarların hayatlarını ele alın: Hangisi gençken kumarda para kaybetmemiş,

içmemiş, makul düşünen insanların kızgınlıklarını kendi üzerine çekmemiştir. Eğer Saşa'nın böyle bir şeye kapılması bir cürüm hâline geliyorsa, unutmamak lazım ki, Saşa, hemen hemen hiç terbiye görmemiştir. Kendisi lisenin dokuzuncu sınıfından kovulmuştur. Annesini ve babasını ise çocukken kaybetmiştir. Ve böyle en nazik yaşlarında kendisine yol gösterilmemiş, faydalı tesirlerden uzak kalmıştır. Saşa gayet sinirli, kolay feveran eden bir adam olmuştur. Sağlam bir temeli yoktur. Ve en mühimi de talihsizdir. Suçu varsa da, herhalde müsamahaya ve her merhametli insanın sevgisine layıktır. Şüphesiz onu cezalandırmak lazımdır. Ama o, bizzat kendi vicdanı ve yakınlarının kararını beklerken, çektiği ıstıraplar yüzünden zaten cezasını görmüştür. Albayın ordu ile yaptığı mukayese pek güzeldir ve bu onun zekâsının yüksekliğini gösteriyor. Sosyal vazifeden bahsedişi onun ruhundaki asaleti belli ediyor. Fakat unutmayalım ki, her ferdin içinde bir vatandaş, bir de Hristiyan vardır." Ve İvan Markoviç coşarak:

"Eğer biz, mücrim çocuğu cezalandırmak yerine ona yardım elimizi uzatırsak vatandaşlık vazifemize ihanet mi edeceğiz?" diye bağırdı.

Bundan sonra İvan Markoviç aile namusundan bahsetmeye başladı. O, filhakika Uskov'ların soyuna mensup olmak şerefine nail değildi. Fakat bu ünlü soyun on üçüncü yüzyıldan beri mevcut olduğunu gayet iyi biliyor; ayrıca da bir dakika bile olsun hatırasını unutamadığı pek sevgili kız kardeşinin, bu soyun mümessillerinden birinin karısı olduğunu da hatırından çıkarmıyordu. Bir kelimeyle bu soy birçok sebepten dolayı kendisi için pek kıymetliydi. 1500 ruble için bu her şeyden üstün olması gereken şecere üstüne bir gölge düşmesi fikrini asla kabul edemiyordu. Bütün bu sayıp dökülen sebepler yetmediği takdirde, İvan Markoviç, son olarak dinleyicilere kendi kendilerine şunu sormalarını teklif etti:

"Esas itibarıyla cinayet nedir? Cinayet, suiniyetle yapılan ahlaksızca bir harekettir. Fakat insanların iradesi serbest midir? İlim, bu mesele hakkında hâlâ müspet bir cevap bulmuş değildir,

ilim adamları bu hususta birbirinden ayrı kanaatler taşırlar. Mesela, en yeni Lombrozzo Okulu, serbest bir iradeyi kabul etmiyor ve her cinayeti ferdin anatomik hususiyetlerinin mahsulü sayıyordu."

Albay yalvararak:

"İvan Markoviç," dedi, "biz burada ciddi, mühim bir işten bahsediyoruz; siz ise Lombrozzo'yu karıştırıyorsunuz. Zeki bir insan olduğunuza şüphe yok. Ama bunlardan bahsetmeye ne lüzum var? Yoksa bütün bu lafların, bu belagatin meseleyi halledeceğini mi sanıyorsunuz?"

Saşa Uskov kapının önünde oturmuş dinliyordu. Ne korku, ne utanç, ne sıkıntı, yalnız yorgunluk ve bir ruh boşluğu duyuyordu. Ona göre, affedilmesiyle edilmemesi arasında bir fark yoktu. Kendisi buraya sadece verilecek hükmü dinlemek, gerekirse izahatta bulunmak üzere gelmişti. Ama buna da iyi kalpli İvan Markoviç'in ricası üzerine razı olmuştu. Başına gelecek şeyden bir korkusu yoktu. Ha bu oda, ha hapishane, ha Sibirya, onun için hepsi birdi. (Sibirya ise Sibirya... Allah belasını versin.)

Hayattan bıkmıştı. Gerçekten hayat ona pek ağır geliyordu. Gırtlağına kadar borca batmıştı. Cebinde meteliği yoktu. Akrabalarından buz gibi soğumuştu. Dostlarından ve kadınlardan er geç ayrılması icap edecekti. Çünkü onlar şimdiden, onun beleşçiliğine küçümsemeyle bakmaya başlamışlardı. Doğrusu, geleceği pek karanlıktı.

Saşa kayıtsızdı. Onu yalnız bir tek şey; bu kapının arkasında kendisi için cani denmesi heyecanlandırıyordu. Her an yerinden fırlamak, bu odaya girmek ve albayın o madenî bed sesine karşı:

"Yalan söylüyorsunuz," diye bağırmak istiyordu.

Bu cani sözü korkunç bir sözdü. Bu kelime, katiller, haydutlar, hırsızlar için kullanılırdı. Bir kelime ile ahlaksız, kötü insanlar için. Saşa ise o gibi insanlardan çok uzaktı. Doğrusu borcu çoktu. Ödeme kabiliyeti de yoktu. Ama borç cinayet değildi ya. Borcu olmayan insan da pek azdı. Albayla İvan Markoviç de borç içindeydiler.

Saşa, benim günahım ne, diye düşünüyordu. O, sahte bir bonoyu kırdırmıştı. Fakat tanıdığı bütün arkadaşları pekâlâ bu gibi işleri yapıyorlardı. Mesela Handrikof ve Von Burst, ne zaman parasız kalsalar, akrabaları veya dostları adına sahte bonolar tanzim edip kırdırırlar ve evlerinden para gelir gelmez bu bonoları müddeti dolmadan geri alırlardı. Saşa da aynı şeyi yapmıştı. Fakat Andrikof kendisine vadettiği parayı vermeyince bonoyu geri alamamıştı. Kabahati Saşa'da değil, aksi tesadüflerde aramak lazımdı. Başkasının imzasını kullanmak, suçlu bir hareket sayılırdı, ama gene de bir cinayet değildi. Herkesin kullandığı bir usul, çirkin bir hâldi. Fakat kimseye de hiçbir bakımdan zararı yoktu. Çünkü Saşa, albayın imzasını taklit ederken ona bir kötülük geleceğini, onu zarara sokacağını hatırına bile getirmemişti. Saşa, 'Hayır, bu benim bir cani olduğumu göstermez,' diye düşünüyordu. 'Benim karakterim cinayete müsait değildir. Ben hisli, iyi kalpli bir insanım. Param olunca fakirlere yardım ederim...' İşte Saşa böyle düşünürken kapının arkasında konuşmalar hâlâ devam ediyordu.

Albay gittikçe hiddetlenerek:

"Ama baylar bu işin sonu yoktur. Düşünün bir defa, farz edelim ki, affettik ve bonoyu ödedik. O zaman Saşa yine bu yolsuz hayata devam eder, yeni yeni borçlara girer, parasını boşu boşuna harcar, bizim terzilerimize gidip, namımıza kendisi için kostümler ısmarlar. Yaptığı işin, son kabahati olduğunu garanti edebilir misiniz? Bana gelince, ben onun düzeleceğine hiç inanmıyorum."

Temyiz mahkemesi memuru cevap olarak bir şeyler mırıldanıyor, sonra da İvan Markoviç tatlı tatlı ve yumuşaklıkla konuşmaya başlıyordu. Albay, sandalyesini sabırsızlıkla oradan oraya çekiyor ve madenî bed sesiyle İvan Markoviç'in sözlerini kapatıyordu. Nihayet kapı açıldı ve İvan Markoviç dışarı çıktı. Zayıf, sakalsız yüzü yer yer kıpkırmızı olmuştu. Saşa'yı elinden tutarak:

"Gel," dedi, "samimiyetle her şeyi itiraf et... Onurunu kır da açıkça itaatkâr bir şekilde konuş."

Saşa odaya girdi. Temyiz mahkemesinde çalışan amca oturuyor, albay ellerini ceplerine sokmuş, bir ayağını sandalyeye dayamış, masanın önünde duruyordu. Oda sigara dumanıyla dolu ve havasızdı. Saşa ne memura ne de albaya baktı. Birdenbire bir utanç duydu, canı sıkıldı. Endişeyle İvan Markoviç'e döndü ve:

"Ödeyeceğim... Vereceğim," diye mırıldandı.

Madenî ses:

"Bu bonoları kırdırırken, sonunu düşünmedin mi?" diye sordu.

"Ben... Bana... O zaman Handrikof borç para vereceğini vadetmişti." Saşa, bundan başka bir şey söyleyemedi. Odadan çıktı. Tekrar kapının yanındaki sandalyeye oturdu.

O anda çekip gitmeyi çok isterdi. Fakat içinden taşan nefret onu boğuyor gibiydi, albayın sözünü kesmek, ona hakaret etmek için kalmak lazım geldiğini düşünüyordu. Oturmuş, nefret ettiği amcasına söylenecek şöyle adamakıllı, ağır bir söz ararken, karanlığa gömülmüş olan misafir odasının kapısında bir misafir belirdi. Bu albayın karısıydı. Kadın, Saşa'yı yanına çağırdı. Parmaklarını çatlatarak, ağlaya ağlaya:

"Aleksandr, biliyorum, beni sevmiyorsunuz," dedi, "ama rica ederim dinleyin, beni dinleyin. Dostum bu nasıl oldu? Bu korkunç, korkunç bir şey. Allah aşkına onlara rica edin, kendinizi temize çıkarın, yalvarın."

Saşa, onun kalkıp inen omuzlarına, yanaklarından dökülen yaşlara bakıyor, kapı arkasından yorgun, bitkin insanların donuk, sinirli seslerini duyuyor ve omuzlarını silkiyordu. Saşa asil soyunun, 1500 ruble için bu kadar gürültü patırtı çıkaracağını hiç tahmin etmezdi. Ne bu gözyaşlarına, ne de duyduğu seslerin titreyişine bir mana verebiliyordu.

Bir saat sonra albayın, kendi fikrini kabul ettirdiğini işitti... Amcalar ve dayısı işi mahkemeye götürmeye karar vermişlerdi. Albay içini çekerek:

"Karar," dedi, "tamam, bitti artık."

Bu karardan sonra amcalarda ve dayıda, hatta kararda ısrar eden albayda bile, hissedilir bir çözülme başladı. Odaya bir sessizlik çökmüştü. İvan Markoviç ah çekerek:

"Ah yarabbim... Zavallı kız kardeşim," dedi. Ve o zaman kız kardeşinin o sırada mutlaka göze görünmez bir şekilde odada bulunduğunu anlatmaya başladı. Herhalde o zavallı, muhterem, bedbaht kadının şimdi ağladığını, oğlu için yalvardığını söyledi. Onun öteki dünyadaki rahatı için Saşa'yı affetmek lazımdı.

Hıçkırıklar duyuluyor, İvan Markoviç ağlıyor ve kapının arkasından işitilmesi mümkün olmayan birtakım sözler mırıldanıyordu. Albay ayağa kalkıyor, odada bir aşağı bir yukarı dolaşıyor ve uzun konuşma tekrar başlıyordu.

Tam bu sırada misafir odasında saat ikiyi vurdu. Aile meclisi bitmişti. Albay, kendisinin bu kadar asabını bozan adamı görmek için çalışma odasından misafir odasına gelmedi de sofadan geçti... İvan Markoviç ise odasına girdi... Heyecanlı idi. Ellerini neşe ile ovuşturuyor, ağlamış gözleriyle neşeli neşeli bakıyordu. Dudaklarında bir gülümseme peyda olmuştu. Saşa'ya:

"Vaziyet iyi," dedi, "Allah'a şükür... Sen, artık evine gidip rahat rahat uyuyabilirsin. Biz bonoyu ödemeyi kararlaştırdık. Fakat şu şartla ki, pişmanlık getireceksin ve hemen yarından tezi yok köyüne gidip işle güçle uğraşacaksın."

Bir dakika sonra İvan Markoviç ile Saşa, paltolarını, şapkalarını giymişler, merdivenden iniyorlardı. Dayı nasihatler veriyor, Saşa ise onu dinlemiyor ve omuzlarından yavaş yavaş ağır ve kasvetli bir şeyin kalktığını hissediyordu. Affedilmişti. Artık serbesti! Neşe bir rüzgâr gibi göğsünü dolduruyor ve kalbinde tatlı bir ürperme hissediyordu. Nefes almak, çabuk yürümek, yaşamak istiyordu! Sokak fenerlerine, kararmış gökyüzüne bakarak, bugün Ayı adındaki lokantada Von Vurst, isim gününü kutluyor, diye düşündü. Ve neşe tekrar ruhunu kapladı.

"Gideceğim," diye karar verdi. Fakat bu anda, cebinde bir kapik bile olmadığını hatırladı. Şimdi yanlarına gideceği arkadaşlarının

parasızlığından ötürü onu hor gördüklerini düşündü. Ne olursa olsun mutlaka para bulmak lazımdı. İvan Markoviç'e:

"Dayı bana yüz ruble ödünç versene," dedi. Dayısı ona şaşkın şaşkın bakarak, arka arka fener direğine doğru gitti. Saşa sabırsızlıkla ayak değiştirerek ve nefes nefese:

"Dayı rica ederim, şu yüz rubleyi ver," dedi, sonra yüzü değişti, titremeye başladı. Dayısına doğru yürüdü. Onun hâlâ meseleyi anlamadığını, hep öyle şaşkın şaşkın durduğunu görerek:

"Vermeyecek misin?" diye sordu. "Dikkat et, eğer vermezsen yarın gidip polise teslim olurum. Bonoyu ödemenize vakit bırakmam. Yarın yeni bir sahte bono yazarım."

Şaşırmış olan İvan Markoviç dehşet içinde, anlaşılmaz birtakım laflar mırıldanarak para çantasından yüz rublelik bir kâğıt çıkardı ve Saşa'ya uzattı. Saşa parayı derhal kaptı ve dayısından uzaklaştı...

Arabaya bindikten sonra Saşa sakinleşmiş ve içinde neşenin tekrar canlandığını hissetmişti. İyi kalpli İvan Markoviç'in aile meclisinde bahsettiği o gençlik hakları, içinde uyanmış ve konuşmaya başlamıştı. Saşa gideceği içki âlemini düşünüyor ve kafasındaki şişeler, kadınlar ve dostlar arasında şu fikir dönüyordu:

'Şimdi görüyorum ki ben bir caniyim. Evet caniyim.'

1887

Acı

Kime anlatsam kederimi?*

Akşam karanlığı... Sulu, iri iri kar taneleri, henüz yakılmış fenerler etrafında uçuşuyor, ince yumuşak bir alçı tabakası gibi damları, atların sırtlarını, omuzlarını, başlıklarını kaplıyor. Arabacı İona Potapov, bir hayalet gibi bembeyaz. Canlı bir vücut ne kadar büzülebilirse o kadar büzülmüş, hiç kımıldamadan yerinde oturuyor. Üzerine bir yığın kar düşse bile gene de karı silkmek lüzumunu duymayacak. Beygiri de bembeyaz, hareketsiz. Hareketsizliğiyle, keskin köşeli biçimiyle, ayaklarının sopaya benzeyişiyle o bir kapiğe satılan posta atlarına benziyor. Herhalde düşünceye dalmış. Sabandan, alıştığı o rahat manzaralardan alınıp da buraya, korkunç ışıklarıyla, hiç kesilmeyen gürültüleriyle, öteye beriye koşuşan insanlarla dolu bu kargaşalık içine düşen bir mahluk, böyle uzun uzun düşünmez de ne yapar?

İona ile beygiri, çoktan beridir yerinden kımıldamıyor. Avludan daha yemekten önce çıkmışlardı, hâlâ siftah etmediler. İşte şehrin üzerine akşam karanlığı basıyor. Fener ışıklarının solgun alevleri, yeislerini daha canlı ışıklara bırakıyor. Sokağın gürültüsü, daha da artıyor. İona birdenbire:

"Arabacı, Viborg tarafına," diye bir ses işitiyor. "Arabacı..." Şaşırıyor, karla birbirine yapışan kirpikleri arasından, kaputla kukuleta giymiş bir subay görüyor. Subay:

"Viborg tarafına," diye tekrarlıyor. "Uyuyor musun, nedir? Viborg'a!"

---

* 15. ya da 16. yüzyıla ait dinsel bir şirin ilk dizesi. Anonim. –*H. Âli Ediz*

İona, kabul işareti olarak dizginleri çekiyor. Bu çekişle, atın dizginleri, sırtı üzerindeki karlar, alçı parçaları hâlinde düşüyor... Subay, kızağa oturur. Arabacı, dudaklarını şapırdatır, boynunu kuğu gibi uzatır, yerinden kalkar gibi davranır. Alışkanlıkla kamçısını sallar, beygir de boynunu uzatır, sopa biçimindeki ayaklarını büker, kararsız kararsız yerinden kımıldar. Çok geçmeden, aşağı yukarı giden karaltılardan sesler işitir:

"Nereye gidiyorsun ulan? Şeytan mı dürttü seni. Sağa al, sağa!"

Kızaktaki subay kızarak:

"Sen daha kızak sürmesini bilmiyorsun, sağa gitsene," der.

Bir karose arabacısı küfreder, sokağı koşa koşa geçerken omzuyla atın ağzına çarpan bir yolcu, İona'ya öfkeli öfkeli bakar, sonra kolundan karları silker. İona, yerinde sanki iğne üzerinde oturuyormuş gibi kımıldar, dirseklerini geniş geniş açar, sanki nerede olduğunu, niçin burada olduğunu anlamıyormuş gibi gözlerini fırıl fırıl döndürür. Subay alaylı alaylı:

"Hepsi de ne aşağılık herifler değil mi? Sanki seninle çarpışmak yahut atın altına düşmek için gayret ediyorlar. Birbirleriyle sözleşmişler gibi, öyle değil mi?"

İona, başını çevirip müşterisine bakar, dudaklarını kıpırdatır... Bir şey söylemek istediği bellidir. Ama boğazından, kısık seslerden başka bir şey çıkmaz.

Subay:

"Ne var?" diye sorar.

İona, gülümsüyormuş gibi ağzını çarpıtır, ıkınır, sıkınır, nihayet:

"Benim de beyefendi... bu hafta oğlum öldü."

"Hım... Neden öldü?"

İona, bütün gövdesiyle müşterisine döner:

"Kim bilir?" der. "Herhalde hummadan... Hastanede üç gün yattı, öldü, Allah'tan işte."

Karanlık içinde:

"Yolunu değiştirsene herif... Ne o, köpoğlu köpek, görmüyor musun?" sesleri işitilir.

Müşteri:

"Sür, sür," der. "Bu gidişle sabaha kadar varamayız. Atı biraz sürsene!"

Arabacı tekrar boynunu uzatır, yerinde bir davranır, ağır bir kibarlıkla kırbacını şaklatır. Bundan sonra birkaç defa başını çevirir, müşteriye bakar. Ama o, gözlerini kapar. Dinlemeye hiç de istekli olmadığı bellidir. İona, müşterisini Viborg tarafına bıraktıktan sonra lokanta önünde durur. Gene büzülür, gene hareketsiz kalır. Sulu kar tekrar başlar. Onu da atını da gene beyaza boyamaktadır. Bir saat böyle geçer. Kendisi de, beygiri de gene bembeyaz kesilir. Bir saat, iki saat böylece geçer.

Kaldırımdan, yüksek sesle tartışıp lastiklerini kuvvetle vurarak üç genç geçer, ikisi ince, uzun boyludur, üçüncüsü kısa boylu, kamburdur. Titrek bir sesle:

"Arabacı, polis köprüsüne," diye bağırır. "Üç kişi yirmi kapik."

İona, dizginleri çeker, dudaklarını şapırdatır, yirmi kapik para değil ama ne yapsın, artık fiyatı düşünmez. Ruble mi, beş kapik mi onca farkı yoktur. Yeter ki müşteri olsun. Gençler birbirine sövüp sayarak, itişe kakışa kızağa yaklaşır, üçü de oturmaya uğraşır. Kimin oturup, kimin ayakta kalacağını kararlaştırmaya çalışırlar. Uzun tartışmalardan, karşılıklı alaylardan sonra en kısa boyluları kamburun ayakta durmasına karar verilir. Kambur, yerini alarak İona'nın ensesine üfler:

"Haydi, sür," diye titrek bir sesle bağırır. "Atı bir kırbaçla bakalım. Amma da şapkan var, kardeş. Daha kötüsü Petersburg'da bulunmaz."

İona, hi-hi, diye güler:

"İşte böyle şapka."

"E, böylesi, sürsene beygirini. Yol boyunca hep böyle mi gideceksin. Yoksa ense köküne indiririm ha."

Uzun boylulardan biri:

"Başım çatlıyor," der. "Dün Dukmasov'larda, Vaska ile birlikte dört şişe konyak içtik."

Öbür uzun boylusu da:

"Amma da atarsın sen," diye çıkışır.

"Vallahi doğru söylüyorum."

"Evet o kadar doğru ki bitler bile güler."

İona, hi hi, diye güler:

"Baylarımın keyfi yerinde."

Kambur, kızarak:

"Allah cezanı versin moruk," der. "Sürecek misin, sürmeyecek misin? Bu sanki arabayla gitmek mi? Şunu bir kamçılasana. Hadi bakalım. Hah, işte öyle. Adamakıllı."

İona, sırtında bir vücudun kımıldadığını hisseder, kamburun sesini duyar. Kendisine edilen küfürleri işitir, insanları görür, yalnızlık duygusu yavaş yavaş ondan uzaklaşır. Kambur, öyle yakası açılmadık uzun küfürlere başlar ki, bitirmeye nefesi yetmez, öksürmeye başlar. İki uzun boylu genç, Nadejda Petrovna adında bir kadının sözünü etmeye başlar. İona, onlara döner, kısa bir sessizliği fırsat bilerek başını biraz daha çevirip der ki:

"Benim de bu hafta oğlum öldü."

Kambur, öksürdükten sonra dudaklarını silerek içini çeker:

"Hepimiz öleceğiz," der. "Hadi, sür, sür. Ben daha fazla böyle gidemem. İmkânı yok. Bu arabacı bizi ne zaman götürecek?"

"Sen de şöyle hafiften ensesine bir indir de..."

"Moruk, işitiyor musun? Ensene indireyim mi? Size nezaketli davranmaktansa insan yürüsün daha iyi. İşitiyor musun? Eşek eşekoviç. Sözlerim vız geliyor galiba sana."

İona, ensesine inen tokatları pek duymaz, daha çok sesini işitir.

"Hi-hi," diye güler, "neşeli baylar. Allah uzun ömür versin."

Uzun boylusu:

"Arabacı, evli misin?" diye sorar.

"Ben mi? Hi-hi-hi, neşeli baylar. Şimdi bir tek karım var. Kara toprak... Ha-ha-ha, mezar, mezar... Oğlum öldü de ben yaşıyorum. Şaşılacak şey. Ölüm, yanlış kapı çaldı. Bana geleceğine oğluma geldi..."

İona, oğlunun nasıl öldüğünü anlatmak için başını çevirir. Ama o anda kambur, hafifçe içini çeker:

"Hele şükür, gelebildik," der.

Arabacı, yirmi kapik aldıktan sonra karanlık bir giriş kapısı içinde kaybolan hovarda gençlere uzun uzun bakar. Gene yalnız kalır. Gene içinde sessizlik başlar... Bir zaman sönmüş olan acısı gene baş gösterir, daha büyük bir kuvvetle göğsünü ezer. İona'nın gözleri kaygıyla, acıyla sokağın iki yanından geçen kalabalığa dikilir: Gelip geçen binlerce insandan onu dinleyecek biri var mıdır acaba? Ama kalabalık, onu ya da acısını fark etmeden geçip gider. Acısı korkunçtur, sınırsızdır. Ona öyle geliyor ki, göğsü patlayıp içinden acısı fışkırsa, bütün dünyayı kaplayacaktır, ama gene de bu acı görünmez. O kadar küçük bir kabuğa sığınmıştır ki, gündüz ışık altında bile görülmez...

İona elinde zembil taşıyan bir kapıcı görür, onunla konuşmaya karar verir:

"Kuzum, saat kaç?" diye sorar.

"Ona geliyor. Niye durdun burada? Yürüsene!"

İona, birkaç adım uzaklaşır. Tekrar büzülür. Kendini acısına verir. Artık insanlarla konuşmayı lüzumsuz sayar. Ama daha beş dakika geçmeden, eğilip kalkar, sanki bir acı duymuş gibi başını sallar, dizginleri dürter. Artık daha fazla dayanamaz, 'Hana gideyim,' diye düşünür, 'hana.'

Beygir, sanki düşüncesini anlamış gibi tırısa kalkıp koşmaya başlar. Bir buçuk saat geçmeden büyük, pis bir tandırın yanında otumaktadır. Tandırda, döşemede, peykelerde insanlar yatmışlar, horulduyorlar. Dumanlı, boğucu bir hava. İona, uyuyanlara bakar, başını kaşır. Oraya bu kadar erken döndüğüne pişman olur. 'Arpanın parasını bile çıkaramadım,' diye düşünür. 'Kederim hep bundan. İşini bilen, atını doyuran insan her zaman rahattır.' Genç bir arabacı, bir köşeden kalkar. Uyku sersemliğiyle yıkıla yıkıla boğazını temizler. Su dolu kovaya uzanır. İona:

"Su mu içeceksin?" der.

"Evet, su."

"Eh, afiyet olsun. Benimse kardeş, oğlum öldü. Haberin var mı? Bu hafta, hastanede... Olur şey değil."

İona, bu sözlerin ne tesir bırakacağına bakar. Ama hiçbir tesir bırakmadığını görür. Genç arabacı kafasını yorganın altına sokup hemen uyur. İhtiyar, ah çeker, başını kaşır... Genç arabacı nasıl su içmek isterse, o da öyle konuşmak ister. Oğlu öleli neredeyse bir hafta olacak. O ise bu hikâyeyi daha kimseye gereği gibi anlatamadı. İyice, rahat rahat anlatması lazım. Oğlunun nasıl hastalandığını, nasıl acı çektiğini, ölmeden önce neler söylediğini, nasıl öldüğünü anlatmak lazım. Cenaze merasimini, rahmetlinin elbiselerini almak için hastaneye gidişini anlatması lazım. Köyde, kızı Anisa kaldı. Onun sözünü etmek lazım. Daha anlatacak neler var, neler. Dinleyen ah çekmeli, ohlamalı, poflamalı. Kadınlarla daha da iyi konuşulur. Budaladırlar ama iki sözle ağlamaya başlarlar. İona, 'Gidip beygire bakayım,' diye düşünür. 'Uyumak için her zaman vakit bulunur.' Giyinir, beygirin bağlı olduğu ahıra gider, arpayı, samanı, havayı düşünür. Yalnızken oğlunu düşünemez. Ancak başka biri olduğu zaman konuşabilir. Ama kendi kendine düşünüp onu gözlerinin önüne getirmek, ona dayanılmaz bir acı verir. İona, beygirinin parlak gözlerini görünce:

"Yalanıyor musun?" der. "Yalan, yalan! Arpanın parasını çıkarmazsak saman yiyeceğiz... Evet... Artık ihtiyarladım, arabayı sürecek takatim kalmadı. Arabacılık etmek benim değil, oğlumun harcıydı... O tam arabacıydı... Ne olurdu yaşasaydı... Kısa bir zaman sürer, sonra devam ederdi. Öyle işte kardeşim kısrak... Kuzma İoniç yok artık... Allah rahmet eylesin... Boşu boşuna gitti işte... Düşün bir kere. Senin bir tayın var, onun öz annesisin... Bir de bakıyorsun, birdenbire tay ölüveriyor... Acımaz mısın?"

Beygir yalanır, dinler, sahibinin ellerine doğru solur...

İona dalar, ona her şeyi anlatır...

1885

Otelde

47 No'lu odada oturan albay karısı Naşatırina öfkesinden köpürerek otel sahibine çıkışıyordu:

"Buraya baksanıza, azizim! Ya bana başka bir oda verirsiniz, yahut ben sizin kahrolası otelinizden çıkıp giderim! Burası otel değil, batakhane! Yetişmiş kızlarım var, buradaysa gece gündüz sade iğrenç şeyler işitiyoruz! Bu nasıl şey? Gece gündüz hep aynı rezalet! Bazen öyle yakası açılmadık küfürler ediyor ki insanın kulaklarını tıkayacağı geliyor! Tıpkı bir arabacı gibi konuşuyor! İyi ki kızlarım henüz böyle şeyleri anlamıyorlar, yoksa onlarla beraber sokağa kaçmak gerekecekti... Bakın şimdi de bir şeyler anlatıyor! İşte dinleyin!"

Bitişik odadan kalın, kısık bir ses işitiliyordu:

"Ben birader, daha güzel bir olaya tanık oldum. Üsteğmen Drujkov'u hatırlıyor musun? İşte bir gün Drujkov, bilardo oynarken sarı topu köşeye sokmak için her zaman olduğu gibi ayağını yukarı kaldırdı... Birdenbire bir çıtırtı oldu! Önce bilardo masasının çuhasını yırttı sandık, ama bir de baktık ne görelim, birader, pantolon bütün dikiş yerlerinden sökülmemiş mi? Kerata, ayağını o kadar yukarı kaldırmış ki, pantolonda dikiş yerine dair bir şey kalmamış... Ha-ha-ha... Bu sırada da orada bayanlar vardı... Şu sümüklü teğmen Okurin'in karısı da bulunuyordu aralarında... Okurin, küplere bindi... Karımın önünde ne hakla kepazelik ediyor, diye tutturdu. Atışmaya başladılar... Bizimkileri bilirsin ya!.. Okurin, Drujkov'u düelloya çağırmak üzere şahitlerini gönderir, Drujkov da, tabii, budala değil, şahitlere der ki... Ha-ha-ha... Der

ki: 'Sizi bana değil, bu pantolonları diken terziye göndersin, çünkü bütün suç onda!..' Ha-ha-ha... Ha-ha-ha..."

Tombul yanaklarını yumruklarına dayayarak pencere önünde oturan albay kızları Lila ile Mila, baygınlaşan gözlerini yere indirdiler, kızardılar.

Naşatırina otelciye:

"Şimdi kendiniz de duydunuz ya?" dedi. "Size göre bunların hiç önemi yok, değil mi? Ben, efendim, albay karısıyım! Kocam birlik komutanı! Ben bir arabacının, hemen hemen huzurumda, edebe aykırı şeyler söylemesine izin veremem!"

"O, hanımefendi, arabacı değil, kurmay yüzbaşı... Asillerden..."

"Mademki asilliğini bir arabacı gibi konuşacak kadar unutmuş, öyleyse daha büyük bir nefrete layık. Sözün kısası, fazla mütalaa yürütmeden tedbir almanızı istiyorum."

"Ama, hanımefendi, ne yapabilirim? Yalnız siz değil, herkes şikâyetçi, ama elimden ne gelir? Odasına gidip ayıplamak isterim: 'Anibal İvanoviç! Hiç olmazsa Allah'tan korkun! Ayıp!' Hemen yumruklarını sıkar, 'Nah sana, nah sana,' diye cevap verir. Rezalet! Sabahleyin yataktan kalkar, koridorlarda, affedersiniz, don gömlekle dolaşmaya başlar. Yahut kafayı çeker, tabancayı eline alır, haydi bakalım başlar duvara kurşun sıkmaya... Gündüz şarap zıkkımlanır, akşam kâğıt oynar... Kâğıttan sonra da kavga... Müşterilerden utanıyorum!"

"Peki, bu edepsizi niçin çıkarmıyorsunuz?"

"Böylesini çıkarmak kolay mı? Üç aydan beri kira vermiyor, biz artık paradan da vazgeçtik, yalnız git, lütfen, dedik. Sulh yargıcından odayı boşaltma kararı aldık, ama o, yargıtay falan diye işi uzatıyor. Baş belası vesselam! Oysa kendisini yakından bir görseniz! Genç, yakışıklı, zeki... İçki içmediği zaman ondan daha iyi bir insan bulunamaz. Geçen gün içmemişti, bütün gün anasına, babasına mektup yazdı."

Albay karısı içini çekti:

"Zavallı ana, zavallı baba!"

"Tabii zavallı! Böyle bir haylazın akrabası olmak kimsenin hoşuna gitmez. Baksanıza azar işitiyor, otelden kovuluyor, bir gün geçmez ki yaptığı rezaletler yüzünden yargıcın karşısına çıkmasın! Bela vesselam!"

Albay karısı içini çelerek:

"Zavallı bahtsız karısı!" dedi.

"O, hanımefendi, evli değil ki! Her şey bitti de evlenmek mi kaldı? Kendi başının sağlığı için Tanrı'ya dua etsin de otursun."

Albay karısı, odanın bir köşesinden öbür köşesine gitti. Sonra:

"Evli değil mi dediniz?" diye sordu.

"Hayır, hanımefendi."

Albay karısı yine bir köşeden öbür köşeye giderek bir an düşündü. Sonra, düşünceli düşünceli:

"Hım!.. Evli değilmiş..." diye mırıldandı. "Hım!.. Mila, Lila, pencerenin önünde oturmayın, cereyan yapıyor! Ne yazık! Delikanlı olsun da böyle kalsın ha? Peki sebebi ne? İyi bir tesir altında bulunmuyor da ondan! Ana yok... Evli değil? Elbette böyle olur..."

Albay karısı biraz düşündükten sonra tatlı bir sesle devam etti:

"Lütfen onun odasına kadar gidip benim adıma... Bu gibi... sözler söylememesini rica edin... Albay Naşatırin'in eşi rica ediyor... Kendisi kızlarıyla beraber 47 No'lu odada oturuyor... Kendi çiftliklerinden gelmişler, deyiniz."

"Başüstüne, efendim."

"Albayın eşiyle kızları demeyi unutmayın. Hiç olmazsa gelsin özür dilesin... Biz, öğleden sonra her zaman evdeyiz. Ah, Mila! Pencereyi kapat!"

Otel sahibi gittikten sonra Mila:

"Aman anne, bu serseriyi ne yapacaksınız?" diye söylendi. "Çağıracak adam mı bulamadınız? Sarhoş, kavgacı, serserinin biriymiş!"

"Ah, öyle deme *ma chère!*.. İşte hep böyle söyleye söyleye... evde bekleyip duruyorsunuz? Ne yapalım? Kim olursa olsun yine de kü-

çük görmeye gelmez... Tanrı her meyveyi insanlar faydalansın diye yaratmış."

Kızlarını baştan ayağa kadar gözden geçirerek içini çekti:

"Kim bilir? Belki de kısmetiniz buradadır. Ne olur ne olmaz, elbiselerinizi değiştirin..."

1885

Uyku Sersemliği

Adliye salonunda mahkemeye başlanmış. Sanık yerinde, ihtilas ve sahtekârlıktan suçlu orta yaşlı, ayyaş suratlı bir bay oturuyor. Zayıf vücutlu, dar göğüslü kâtip, tenor sesiyle yavaş yavaş iddianameyi okuyor. Okurken ne noktalara ne virgüllere aldırış ediyor. Onun bu biteviye sesle okuyuşu, arıların vızıltısını yahut bir derenin şırıltısını andırıyor. Birisi böyle okurken hayal kurmak, hatıraları canlandırmak, daha da iyisi şekerleme yapmak öyle tatlı olur ki... Yargıçlar, jüri üyeleri, dinleyiciler hep can sıkıntısından esniyorlar... Salonu ölü bir sessizlik kaplamış. Arada sırada koridorlarda intizamlı ayak sesleri duyuluyor yahut esneyen bir jüri üyesi, yumruğunu ağzına dayayarak usulca öksürüyor...

Avukat kıvırcık başını yumruğuna dayamış, şekerleme yapıyor. Düşünceleri kâtibin vızıldayan sesinin tesirine kapılarak intizama giremeden dağınık dağınık dolaşıyor.

Avukat, ağırlaşan göz kapaklarını oynatarak:

'Bu mübaşirin burnu ne kadar uzun,' diye düşünüyor. 'Tabiatın, bu zeki yüzü böyle berbat etmesindeki hikmet ne? Bütün insanların burnu şöyle iki, üç arşın uzunluğunda olsaydı, yeryüzü dar gelirdi, evleri de daha geniş yapmak gerekirdi...'

Avukat, sinek tarafından ısırılan bir at gibi başını sallıyor, gene düşüncelere dalıyor:

'Bizim evdekiler şimdi acaba ne yapıyor? Bu saatte karım da, kaynanam da, çocuklar da hepsi evdedir... Çocuklar, Kolka ile Zinka, bu dakikada herhalde benim çalışma odama girmiştir... Kolka, koltuğa çıkar, göğsüyle masanın kenarına dayanarak kâğıtlarımın üzerine resim yapar. Gözleri yerinde noktalar bulunan sivri kafalı

bir at, kolları iki yana açılmış bir adam, eğri büğrü bir ev resmi çizer. Zinka da orada, masanın yanında durur, başını kâğıda doğru uzatarak kardeşinin marifetini görmeye çalışır...

Kolka'ya:

"Haydi, haydi, ne olur, babamın resmini yap!" diye yalvarır.

Derken Kolka beni ele alır. Adam resmi zaten nasıl olsa hazır, şimdi ona siyah bir sakal yaptın mı, baba oldu gitti demektir. Bu iş bitince Kolka, yasa kitabını karıştırarak orada resim aramaya başlar, Zinka da masada ne varsa hepsini karıştırır. Bir aralık gözleri zile ilişir, hemen çalarlar; mürekkep hokkasını görürler, içine parmaklarını sokmadan duramazlar; masanın çekmecesi kilitli değilse orayı da altüst etmeden geçmezler. Bu işler bittikten sonra her ikisi de kendilerini Kızılderili sanarak masamın altının düşmanlardan saklanmak için en emin yer olduğunu hatırlarına getirirler. Hemen, masanın altına girip avazları çıktığı kadar bağırırlar, en sonunda orada o kadar uğraşırlar ki masanın üstündeki lamba yahut vazo, paldır küldür yere yuvarlanır... Of! Şimdi herhalde süt nine, kucağında taşıdığı üçüncü "eser"le misafir odasında ağır ağır dolaşıyor... "Eser" viyak viyak bağırır durur!..'

Kâtip bu sırada vızıldamaya devam ederek:

"Kopelev, Açkasov, Zimakovskiy ve Çikina'nın cari hesaplarının yüzdeleri tutarı 1.425 ruble 41 kapik sahiplerine ödenmedi," diye okuyor. "1883 yılı bilançosu zimmet bakiyesi sütununa geçirilmiştir..."

Bu sırada da avukatın düşünceleri su gibi akıp gidiyor:

'Şimdi belki evde yemek yemeye oturmuşlardır! Masanın yanına kaynanam, karım Nadya, kayınbirader Vasya, çocuklar dizilir... Kaynanamın yüzü her zaman olduğu gibi üzüntü ile karışık azamet ifadesi taşır. Zayıf, artık sonbaharını yaşayan, ama hâlâ beyaz, şeffaf yüzlü Nadya, masanın yanında öyle bir tavırla oturur ki onu gören buraya zorla oturttuklarını sanır; bir şey yemez, hasta görünmeye çalışır. Yüzünde de kayınvalideninki gibi üzüntü ifadesi vardır. Hem nasıl olmasın ya! Çocuklar, mutfak işleri, kocasının

çamaşırları, misafirler, kürklere dadanan güveler, misafirleri kabul etmek, piyano çalmak, bütün bunlar onun üstünde! Bir bakıma ne çok görev, ama bir bakıma da ne kadar az iş! Nadya ile annesi zaten bir iş yapmazlar. Olur da can sıkıntısından çiçekleri sular yahut aşçı kadınla atışırlarsa iki gün durmadan yorgunluktan şikâyet ederler, cehennem hayatı sürdüklerini söyler dururlar... Karımın kardeşi Vasya, sessizce yemeğini çiğner, somurtarak susar, çünkü bugün Latinceden bir almıştır. Sessiz, uysal bir çocuktur, ama o kadar çok kundura, pantolon, kitap eskitir ki, dehşet... Kolka ile Zinka, tabii, her zamanki gibi, huysuzluk eder. Sirkeyle biber yemek isterler, birbirlerini şikâyet ederler, durmadan da kaşıklarını yere düşürürler. İnsan hatırlarken bile başı dönüyor! Karımla kaynana, etikete çok uyarlar... Birisi dirseğini masaya dayar, bıçağı bütün avucuyla kavrar yahut bıçak ucuyla yemek yemeye kalkışırsa yahut da hizmetçi yemeği sol taraftan vermez de sağdan verirse kızılca kıyamet kopar. Ama bütün yemekler, bezelyeli jambon bile pudra ile karamela kokar. Bütün yemekler lezzetsiz, tiksindirici şeylerdir... Bekârken yediğim o nefis pilavla sebze çorbasından eser yok. Kaynana ile Nadya hep Fransızca konuşur, ama benden konuşmaya başlayınca kaynana Rusça söyler, çünkü benim gibi duygusuz, kalpsiz, sıkılmaz, kaba bir adam nazik bir dil olan Fransızcaya layık değildir...

Nadya:

"Zavallı Mişel, herhalde acıkmıştır," der. "Sabahleyin ekmeksiz katıksız bir bardak çay içti, öylece mahkemeye koştu..."

Kaynana, hırsını gizlemeyerek:

"Hiç üzülme yavrum!" der. "Böylesi acıkmaz! Şimdiye kadar kim bilir kaç kez büfeye koşmuştur. Mahkemede bir büfe yapmışlar, beş dakikada bir başkandan celseye ara vermesi için izin istiyorlar."

Yemekten sonra kaynana ile Nadya, masrafların azaltılması üzerinde konuşurlar... Hesap ederler, yazıp çizerler, en sonunda masrafların rezalet diyecek kadar çok olduğuna kanaat getirirler.

Aşçı kadını çağırıp beraberce yeni baştan hesaplamaya başlarlar, sitem ederler, beş kapik yüzünden ağız kavgasına tutuşurlar... Derken gözyaşları, acı sözler başlar... Daha sonra odaları temizlemeye girişirler, eşyaların yerlerini değiştirirler, bütün bunlar sırf iş yokluğundan yapılır.'

Kâtip:

"Memur Çerepkov, kendi ifadesinde," diye vızıldıyor, "811 No'lu makbuzun kendisine gönderilmiş olmasına rağmen istihkakı olan 46 ruble 02 kapiği almadığını, bunu da o zaman söylediğini bildirmiştir..."

Avukat, gene düşüncelerine devam ediyor:

'İşte bütün bunları şöyle bir düşünür, inceler, bütün olayları tartarsan, her şeye elini silker, hepsini cehennemin dibine yollarsın. Bu can sıkan bayağılık cehenneminde bütün gün yorulup bunalınca ruhun için hiç olmazsa bir dakika dinlenebilecek bir yer ararsın. Hemen soluğu Nataşya'da yahut para olduğu zaman çingenelerde alırsın, her şeyi unutursun... Vallahi, her şeyi unutursun! Şehir dışında, şeytanın bile arayıp bulamayacağı bir yerde, ayrı bir odaya kapanır, kanepeye uzanırsın, çingeneler şarkı söyler, zıplar, bağırır... Şu güzel, korkunç, kudurmuş şehvetli çingene kızı Glaşenka'nın sesi, bütün ruhunu altüst eder... Glaşa! Sevgili, güzel, nefis Glaşa! O ne dişler, ne gözler... Omuzlar!'

Kâtipse habire vızıldıyor, vızıldıyor, vızıldıyor... Avukatın gözünün önünde bulunan her şey silinmeye, zıplamaya başlıyor. Yargıçlar, jüri üyeleri, küçüldükçe küçülüyor, dinleyiciler sinekler gibi uçuşmaya başlıyor, tavan kâh iniyor, kâh yükseliyor... Avukatın düşünceleri de zıplamaya başlıyor, en sonunda birdenbire kopuveriyor... Nadya, kaynana, mübaşirin burnu, zanlı bay, Glaşenka, bütün bunlar zıplıyor, dönüyor, sonra gitgide uzaklaşıyor...

Avukat uykuya dalarken:

'Güzel...' diye mırıldanıyor. 'Güzel... Kanepeye uzanırsın, senin çevreni saran her şeyde bir rahatlık... Sıcaklık... Glaşa şarkı söyler...'

Sert bir ses:

"Bay avukat!" diye sesleniyor.

'Güzel... sıcak... Ne kaynana ne süt nine... Ne de pudra kokan çorba... Glaşa, iyi kalpli, güzel Glaşa...'

Gene o sert ses:

"Bay avukat!" diye tekrarlıyor.

Avukat, titreyerek gözlerini açıyor. Karşısında Glaşenka'nın iri siyah gözleri, gözlerinin içine bakıyor, nemli kalın dudakları gülümsüyor, o esmer, güzel yüzü ışık saçıyor çevresine! Henüz aklını başına toplayamayan, şaşkın şaşkın bakınan avukat, bunu bir rüya yahut hayalet sanarak yavaş yavaş yerinden kalkıyor, ağzı açık çingene kızına bakıyor.

Başkan:

"Bay avukat, şahide soracak bir şeyiniz var mı?" diyor.

"Ha... Evet! Demek bu şahit... Hayır yok. Soracak bir şeyim yok."

Avukat başını sallıyor, böylece büsbütün uyanıyor. Karşısında duranın sahiden de çingene kızı Glaşenka olduğunu, buraya şahitliğe çağrıldığını anlıyor.

Yüksek sesle:

"Sahi, özür dilerim, kendisine bazı şeyler sormak isterim," diyor.

Sonra Glaşenka'ya:

"Tanık, siz Kuzmiçov'un çingene korosunda çalışıyorsunuz, değil mi? Lütfen söyler misiniz, zanlı, sizin lokantada sık sık eğlenir miydi? Peki... Hatırlar mısınız, hesabını her zaman kendisi mi öderdi, yoksa onun yerine başkalarının ödedikleri de oluyor muydu? Teşekkür ederim... Bu kadar," diyor...

Bunun arkasından iki bardak su içiyor, uyku sersemliği büsbütün geçiyor...

Gurbette

Günlerden pazar. Derebeyi Kamışev, yemek salonunda, son derece görkemli bir biçimde düzenlenmiş yemek masasının başında oturmakta, yemeğini yemektedir. Sofranın bir yanında, tertemiz giyimli, sinekkaydı traşlı, Şampun adında yaşlı bir Fransız oturmaktadır. Bu adam bir zamanlar Kamışev'in çocuklarına görgü ve dans dersleri vermekte, düzgün konuşmasını öğretmekteymiş. Kamışev'in çocukları büyüyüp de teğmen olunca, Şampun bu evde bir çeşit eğitmen olarak kaldı. Görevi zor ya da karmaşık değildi: Güzel giyinmek, kokular sürünmek, Kamışev'in gevezeliklerini dinlemek, yemek, içmek, uyumak. Galiba da hepsi bu kadar. Buna karşılık kendisine bir oda, bir masa ve miktarı değişen bir para verilmekteydi.

Kamışev bir yandan yemeğini yiyor, bir yandan da, alışık olduğu üzere gevezelik ediyordu. Bir et parçasının üstüne bolca sürdüğü hardaldan gözleri yaşaracak kadar ağzı yanan Kamışev:

"Lanet olsun!.." diye söylendi. "İliklerime kadar işledi. Hâlbuki insan şu sizin Fransız hardallarından bir kutu yese, yine de böyle olmaz."

Şampun, kısaca:

"Bazıları Fransız hardalını, bazıları da Rus hardalını sever," dedi.

"Fransız hardalını, Fransızlardan başka kimse sevmez!.. Fransızlara ne versen yerler, hiç ayırt etmezler. Kurbağa, fare, hamamböceği bile yerler. Örneğin bu koyun eti sizin hoşunuza gitmez, çünkü Rus malıdır. Hâlbuki camı kızartıp önünüze koysalar ve bu

Fransız malıdır deseler, siz hemen, ağzınızı şapırdatarak yemeye koyulursunuz!.. Sizce Rusların her şeyi kötüdür."

"Ben böyle bir şey demedim."

"Rusların her şeyi kötü, ama Fransızların olunca, ooo, *se tre jo-li.** Sizce Fransa'dan daha güzel yer yoktur! Hâlbuki bence... Hakça söylemek gerekirse, Fransa nedir ki? Küçücük bir toprak parçası... Bizim bir polisimizi oraya göndersek, bir ay bile geçmeden değiştirilmesini ister. Çünkü orada dönecek yer bile yok. Sizin bütün Fransa'nızı bir günde dolaşabilir insan. Hâlbuki bizim memleketin ucu bucağı yok. Git babam git!.."

"Evet, mösyö, Rusya çok büyük bir yerdir."

"Tabii ya!.. Size göre, Fransızlardan üstünü yoktur! Okumuş, akıllı millet! Uygarlık dersek, orada! Kabul, Fransızlar okumuş, kibar adamlardır. Orası öyle... Bir Fransız hiçbir zaman nezaketsizlik yapmaz. Sırasında, bir bayana sandalye verir, ıstakozu çatalla yemez, yere tükürmez, ama işte... Onda o ruh yok! O ruh yok onda! Bunu size nasıl açıklayacağımı bilemiyorum! Ama nasıl söylemeli, bilmem ki, bunu size Fransızca nasıl anlatmalı?" Parmaklarını oynatarak, "İşte canım, sizde o yok. Bir yerde okuduğumu hatırlıyorum; bütün Fransızların aklı kitaptan alınmadır, diyordu. Hâlbuki bizim aklımız anadan doğmadır. Bizleri okutsalar, sizin değme profesörleriniz bizim yanımızda hiç kalır!"

Şampun, isteksizce:

"Olabilir," dedi.

"Hayır, olabilir değil, kesinkes öyle! Suratını asmanın anlamı yok, gerçeği söylüyorum ben. Rus zekâsı, buluculuğu olan bir zekâdır! Gelgelelim, bunu göstermesine olanak vermiyorlar! Sonra, Rus kendini övmesini de bilmez! Bir şey icat eder, ama onu ya kırar ya da oynasınlar diye çocuklara verir. Hâlbuki sizin Fransızlar saçma sapan bir şey icat ettiler mi, yaygaralarını tüm dünyaya duyururlar. Genellikle Fransızlar hiç hoşuma gitmez benim... Sizin şahsınızdan

* Aslında Rusça harflerle yazılmıştır. "Ooo, çok güzel!" anlamında Fransızca bir söz. *-H. Âli Ediz*

söz etmiyorum, genel olarak söylüyorum... Ahlaksız millet... Gerçi, görünüşte adama benziyorlar, ama yaşayışları köpeklerden farksız... Örnek olarak sizin nikâh ve evlilik anlayışınızı alalım. Bizde insan bir kez evlendi mi, karısına zamkla yapışmış gibidir. Hâlbuki, sizde böyle mi ya? Koca, bütün gününü kahvede geçirir, karısıysa, evini erkeklerle doldurur, vur patlasın, çal oynasın!.."

Şampun artık kendini tutamaz, öfkeyle haykırır:

"Doğru değil bu! Fransa'da aile ilkesi son derece yüksektir."

"Biz bu ilkeleri biliriz!.. Hem, sizin bunları savunmanız da ayıp. Yansız olmak gerek: Domuz, domuzdur. Size adamakıllı bir sopa çektikleri için, doğrusu, aferin şu Almanlara! Vallahi, aferin! Elleri dert görmesin!"

Fransız, gözleri çakmak çakmak, yerinden fırlar:

"O zaman, mösyö, ben sizi anlamıyorum. Madem Fransızlardan bu kadar nefret ediyorsunuz, beni ne diye yanınızda tutuyorsunuz?"

"Tutmayıp da nereye göndereyim?"

"Bırakın beni, Fransa'ya giderim."

"Neee? Sizi şimdi Fransa'ya sokarlar mı sanıyorsunuz? Siz, vatanına ihanet etmiş bir adamsınız! Gerçi, sizin Napolyon büyük adamdır. Sonra, Gambetta. Size gelince, sizin ne olduğunuzu Allah bilir!"

Şampun, Fransızca olarak:

"Mösyö," dedi, "şimdi sizin bana reva gördüğünüz bu aşağılamaları, düşmanım olsa yapmazdı! Artık her şey bitti."

Şampun, trajedi aktörlerine yaraşır bir kol hareketi yaptıktan sonra, elindeki peçeteyi bir eda ile masanın üstüne fırlatarak dışarı çıktı.

Aşağı yukarı üç saat kadar sonra masanın örtüleri, takımları değiştirildi. Hizmetçi, öğle yemeğini getirdi. Kamışev bir başına sofraya oturdu. İki kadeh yuvarladıktan sonra, gevezelik damarları kabardı. Canı gevezelik etmek istiyor, ama ortada kimsecikler görünmüyordu...

Uşağına sordu:

"Alfons Lüdvikoviç ne yapıyor?"

"Bavulunu yerleştiriyor, efendim."

Kamışev, söylenerek yerinden kalktı:

"Aman yarabbi, ne anlamsız adam!" diyerek Fransız'ın yanına gitti.

Şampun odanın ortasına oturmuş, çamaşır, lavanta şişeleri, kravat gibi ufak tefeğini bavula yerleştiriyordu. Yüzünde, bavulunda, karyolasında, masasında bir incelik, kadınsı bir yan vardı. İri mavi gözlerinden akan gözyaşları bavulunun içine damlıyordu.

Kamışev biraz bekledikten sonra sordu:

"Siz, nereye böyle?"

Fransız susuyordu.

Kamışev sözlerini sürdürerek:

"Gitmek mi istiyorsunuz?.. Siz bilirsiniz!.. Canınız nasıl isterse... Size engel olamam. Yalnız, tuhafıma giden bir nokta var, kimlik kartınız olmadan nasıl gideceksiniz? Doğrusu şaşıyorum. Kimlik kartınızı yitirdiğimi biliyorsunuzdur, tabii. Onu kâğıtlarımın arasına bir yere koymuştum, şimdi işin yoksa ara da bul! Hâlbuki bizde bu işe çok önem verirler... Siz daha adımınızı atmadan, yakanıza yapışıverirler..."

Şampun başını kaldırır, inanamayan bir anlatımla Kamışev'in yüzüne bakar.

"Tabii ya... Görürsün! Sokakta giderken kimlik kartının yanında bulunmadığını fark ettiler mi, hemen, sen kimsin diye yakana yapışırlar. Artık, sen istediğin kadar, ben Alfons Şampun'um de... Onlar senin gibi çook Alfons Şampun'lar görmüştür. Haydi bakalım, doğru karakola!.."

"Siz şaka mı ediyorsunuz, Allah aşkına?"

"Ne münasebet, ne diye şaka edecekmişim? Başka işim mi kalmadı? Bak, hatırın kalmasın, onun için peşin peşin söylüyorum: Eline kelepçeyi vurdukları zaman, parmağımı bile kımıldatmam."

Şampun yerinden fırladı. Sapsarı kesilmiş bir hâlde odanın içinde dolaşmaya başladı. Umutsuzluk içinde başını elleriyle tutarak:

"Aman yarabbi, neler söylüyorsunuz?" diye haykırdı. "Vatanımdan ayrılmak da nereden aklıma geldi? Lanet olsun!"

Kamışev, sesini alçaltarak:

"Canım," dedi, "ben şaka söyledim. İnsan şaka da etmesin mi yani?"

Kamışev'in söyleyiş tarzından azıcık yüreğine su serpilen Şampun:

"Azizim," dedi, "yemin ederim ki, ben Rusya'ya, size ve çocuklarınıza bağlıyım. Sizden ayrılmak, bana ölüm gibi geliyor. Ama sözleriniz de bir hançer gibi yüreğime saplanıyor."

"Amma da tuhafsınız, ha! Ben Fransızlara küfrediyorsam, bundan size ne? Önümüze gelene az mı küfrediyoruz biz? Bu küfürleri hepimiz üzerimize alacak değiliz ya!.. Örneğin, bak, şu Lazar İsakiç'e ne kadar küfrediyorum... Herife, çıfıt diyorum. Söylemediğim söz bırakmıyorum. Bak, herif hiç aldırıyor mu?"

"Ama onun köleden kalır yanı yok ki! Bir kapik için her şeye katlanmaya razı..."

"Eee, yeter artık canım!.. Hadi, yemeğe gidelim. Barışalım."

Şampun, gözyaşlarıyla ıslanan yüzünü pudralar ve Kamışev'le birlikte yemek salonuna girer. Birinci tabak yemeklerini sessizce yerler. İkinci tabaktan sonra gene aynı sahneler başlar... Ve böylece, Şampun durmadan acı çeker.

1885

Oğlan Çocukları

Avluda birisi:

"Volodya geldi!" diye bağırdı.

Yemek odasına koşan Natalya:

"Volodiçka geldi," diye çığlığı bastı. "Ah, aman yarabbi!"

Her an Volodya'larının gelmesini bekleyen bütün Korolev ailesi, pencerelere üşüştü. Dış kapının önünde geniş bir kızak duruyor, kızağa koşulu üç beyaz attan koyu bir duman yükseliyordu. Kızak boştu, çünkü Volodya, artık hole girmiş, soğuktan donan kıpkırmızı parmaklarıyla başlığını çözmekteydi. Lise öğrenci paltosu, kasketi, lastikleri, şakağındaki saçlar bir çiy tabakasıyla örtülü idi. Tepeden tırnağa kadar, çocuğun her yanından öylesine tatlı bir ayaz kokusu yayılıyordu ki, ona bakarken insanın içi ürperiyor, "vuuu!" diyeceği geliyordu. Annesiyle teyzesi onu kucaklamaya, öpmeye koyuldular. Natalya ise çocuğun ayaklarına atılarak keçe çizmelerini çıkarmaya başladı. Kız kardeşi çığlık üstüne çığlık atıyor, kapılar gıcırdıyor, çarpıyordu. Sırtında yalnız yelek, elinde makas olduğu hâlde hole koşup gelen Volodya'nın babası, ürkmüş bir sesle:

"Biz seni dün bekliyorduk," dedi. "Yolculuğun iyi geçti mi? Rahat geldin mi? Aman yarabbi, bırakın da çocuk babasıyla merhabalaşsın! Yoksa ben onun babası değil miyim?"

Kocaman siyah bir köpek olan Mylord, kuyruğuyla duvarlara, mobilyalara vurarak, kalın sesiyle "hav! hav!" diye saldırıyordu.

Her şey, aralıksız iki dakika kadar süren bir sevinç sesine dönüşmüştü. İlk sevinç sağanağı geçince, Korolev'ler, holde

Volodya'dan başka, şallara, atkılara, başlıklara sarınmış kırağı içinde küçük bir adamın bulunduğunu gördüler. Bu küçük adam, holün köşesinde tilki derisinden kocaman bir kürkün gölgesinde kımıldamadan duruyordu.

Annesi, fısıltı ile:

"Volodiçka, bu da kim?" diye sordu.

Volodya:

"Ah..." diye birdenbire hatırladı. "Bu, size tanıtmaktan onur duyduğum okul arkadaşım Çeçevitsin'dir. Konuğumuz olacak, birlikte geldik."

Volodya'nın babası sevinçle:

"Çok sevindim, buyurunuz!" dedi. "Ceketsiz, ev kılığı ile oluşumu bağışlayınız! Buyurunuz efendim. Natalya, Bay Çerepitsin'in* soyunmasına yardım et!.. Aman yarabbi, şu köpeği kovsanıza! Ne baş belası şey!"

Biraz sonra, bu gürültülü karşılamadan serseme dönen ve yanakları soğuktan hâlâ pembeliğini koruyan Volodya ile arkadaşı, masanın başına oturmuş çay içiyorlardı. Camların üzerindeki buzdan süslerin arasından sızan kış güneşi, semaverin üzerinde titreşiyor, temiz ışınlarını, bardakların çalkalandığı kaptaki suyun içinde yıkıyordu. Oda sıcaktı, çocuklar, birbirlerine yerlerini vermek istemeyen sıcakla soğuğun, üşümüş bedenlerini nasıl gıdıkladığını duyuyorlardı.

Kırmızımsı sert bir tütünle sigarasını sarmakta olan baba, kelimeleri uzatarak:

"Bak işte, yakında Noel de geliyor," dedi. "Oysa yaz geçeli, annen ağlayarak seni geçireli ne kadar oldu? Bak işte, sen yine geldin. Oğlum, zaman çok çabuk geçiyor! Daha 'Ah...' demeye vakit bulmadan ihtiyarlık bastırıveriyor! Bay Çilisov,** rica ederim, yiyiniz, sıkılmayınız! Biz teklifsiz insanlarız."

---

* Volodya'nın babası, konuk çocuğun adını yanlış söylemektedir. –*H. Âli Ediz*

** Baba, konuk çocuğun adını yine yanlış söylemiştir. –*H. Âli Ediz*

Volodya'nın üç kız kardeşi; Katya, Sonya, Maşa –en büyükleri on bir yaşındaydı– masa başında oturuyor ve gözlerini yeni tanıdıkları bu çocuğa dikmiş bakıyorlardı. Çeçevitsin, Volodya'nın yaşında ve onun boyundaydı. Ama onun gibi tombul ve beyaz değildi. Tersine, zayıf, esmer ve yüzü çilliydi. Saçları fırça gibi, gözleri çekik, dudakları kalındı. İşin gerçeği basbayağı çirkindi. Sırtında lise öğrencilerinin giydiği ceket olmasaydı, dış görünüşüne göre, bir aşçı kadının oğlu sanılabilirdi. Somurtkan, hiç konuşmayan bir çocuktu. Bir kez olsun gülümsememişti. Kızlar onu gözden geçirirken, hemen, çok akıllı, okumuş bir adam olması gerektiğine karar verdiler. Hep bir şeyler düşünüyordu. Kendisini düşüncelerine öylesine kaptırmıştı ki, ona bir şey sorulduğu zaman irkiliyor, başını sallıyor, sorunun tekrarlanmasını rica ediyordu.

Kızlar, her zaman neşeli ve konuşkan olan Volodya'nın bu sefer çok az konuştuğuna, hiç gülmediğine, âdeta eve gelişine hiç sevinmediğine dikkat ettiler. Çay masasında oturdukları sürece, kız kardeşleriyle bir sefer konuşmuş, hem de çok tuhaf sözler söylemişti. Parmağıyla semaveri göstererek:

"Kaliforniya'da çay yerine cin içiyorlar," demişti.

Onun da kafasında birtakım düşünceler vardı. Ara sıra arkadaşıyla bakıştığına göre, ikisinin de aynı düşünceyi paylaşmış olması gerekiyordu.

Çaydan sonra hepsi çocuk odasına gitti. Baba ile kızlar, çocukların gelişiyle yarıda kalan işlerine döndüler. Noel ağacı için renk renk kâğıtlardan çiçekler ve saçaklar yapıyorlardı. Bu ilginç ve gürültülü bir işti. Kızlar, her yeni yapılan çiçeği, sanki bu çiçek gökten düşmüş gibi, sevinç, hatta korku çığlıklarıyla karşılıyorlardı. Baba bile heyecana kapılıyor, ara sıra makas kör diye yere fırlatıyordu. Anne, kaygılı bir yüzle çocuk odasına giriyor:

"Benim makası kim aldı?" diye soruyordu. "Benim makası yine sen mi aldın İvan Nikolayiç?"

İvan Nikolayiç ağlamaklı bir sesle:

"Aman yarabbi, bir makası bile bana çok görüyorlar," diye söyleniyor ve oturmakta olduğu iskemlenin arkalığına yaslanarak horlanmış bir insan hâli takınıyor, ama bir dakika sonra yine, kendini eski coşkunluğuna kaptırıyordu.

Volodya da, bundan önceki gelişlerinde Noel ağacı hazırlıklarına katılır ya da arabacı ile çobanın nasıl kar yığını yaptıklarını seyretmek için avluya giderdi. Şimdi ise Volodya ile Çeçevitsin, renkli kâğıtlara hiç aldırış etmiyorlardı. Bir kez olsun ahıra da gitmediler. Pencerenin önüne oturup bir şeyler fısıldaşmaya başladılar. Sonra, bir coğrafya atlası açarak bir haritaya bakmaya koyuldular. Çeçevitsin, yavaş bir sesle:

"İlkin Perm'e... Oradan da Tümen'e... Sonra Tomsk'a gideriz... Sonra... Sonracığıma efendim, Kamçatka'ya... Oradan da bizi Samoyed'ler kayıklarıyla Bering Boğazından geçirirler. İşte artık Amerika... Burada birçok yırtıcı hayvan vardır."

Volodya:

"Ya Kaliforniya?" diye sordu.

"Kaliforniya daha aşağıda... İş Amerika'ya varmak, ondan sonra Kaliforniya kolay... Yiyeceğimizi avlanarak ya da soygunlar yaparak sağlarız."

Çeçevitsin, bütün gün kızlardan uzak durdu. Onlara ancak göz ucuyla baktı. Akşam çayından sonra ise onlarla beş dakika kadar yalnız kaldı. Susmak biraz tuhaf kaçıyordu. Sert sert öksürdü. Sağ avucu ile elini sildi, somurtkan bir yüzle Katya'ya bakarak:

"*Mayne Reid*'i* okudunuz mu?" diye sordu.

"Hayır, okumadım. Bana bakın, siz patenlerle kaymasını bilir misiniz?"

Kendi düşüncelerine dalmış olan Çeçevitsin, kızın bu sorusuna karşılık vermedi. Yalnız yanaklarını şiddetle şişirdi ve sanki çok sıcak varmış gibi gürültülü gürültülü soludu. Sonra tekrar gözlerini Katya'ya dikerek:

---

* Thomas Mayne Reid (1818-1883) macera romanları yazarı. –*H. Âli Ediz*

"Bizon sürüsü pampalarda koşarken yer sarsılır. Bunlardan ürken yabani atlar, dört bir yana çifteler atarak kişner."

Çeçevitsin mahzun mahzun gülümsedi ve ekledi:

"Sonra Kızılderililer trenleri soyarlar. Ama hepsinden kötüsü sivrisineklerle termitlerdir."

"Nedir bunlar?"

"Karıncaya benzerler ama kanatlıdırlar. Çok fena ısırırlar. Ben kimim biliyor musunuz?"

"Bay Çeçevitsin."

"Hayır! Ben yenilmezlerin başkanı Atmaca Pençe Montihomo'yum."

Kızların en küçüğü olan Maşa onun yüzüne baktı, sonra ortalığın kararmakta olduğu pencereye baktı ve dalgın dalgın:

"Dün bizde Çeçevitsa* yaptılar," dedi.

Çeçevitsin'in o hiç anlaşılmayan sözleri, bir yandan sürekli olarak Volodya ile fısıldaşması, öte yandan Volodya'nın oyunlara katılmayıp hep bir şeyler düşünmesi, bütün bunlar kızlara tuhaf ve gizemli göründü. İki büyük kız, Katya ile Sonya, çocukları dikkatle izlemeye koyuldular. Gece, çocuklar yatınca, kızlar yavaşça onların yattığı odanın kapısına gelerek içeride konuşulanları dinlemeye başladılar. Oh, kızlar neler neler öğrendiler! Çocuklar, altın aramak için Amerika'ya kaçmaya hazırlanıyorlardı. Yol için her şeyleri hazırdı: Tabanca, iki bıçak, peksimet, ateş yakmak için büyüteç, pusula ve dört ruble para. Kızlar ayrıca çocukların birkaç bin kilometrelik yolu yaya olarak gideceklerini, yolda kaplanlarla, yabani adamlarla dövüşmek zorunda kalacaklarını, sonra altınla fildişi elde edeceklerini, düşmanlarını öldüreceklerini, denizlerde korsanlık edeceklerini; cin içeceklerini, en sonunda güzel birer kızla evlenerek çiftlik kuracaklarını öğrendiler. Volodya ile Çeçevitsin, birbirlerinin sözlerini keserek heyecanlı heyecanlı konuşu-

* *Çeçevitsa:* Rusça mercimek anlamına gelir. Kızcağız, çocuğun adı olan Çeçevitsin'le mercimek anlamına gelen Çeçevitsa'yı birbirine karıştırmaktadır. *–H. Âli Ediz*

yorlardı. Çeçevitsin bu sırada kendisine "Atmaca Pençe-Montihomo", Volodya'ya da, "Solgun benizli kardeşim" diyordu.

Yatmaya giderlerken, Katya, Sonya'ya:

"Bak, karışmam, anneme bir şey söyleme," diyordu. "Volodya bize Amerika'dan altınla fildişi getirecek. Eğer söylersen o zaman onu bırakmazlar."

Noel arifesinde Çeçevitsin, bütün gün bir Asya haritası inceledi. Ve bir şeyler not etti. Volodya ise süzgün, arı sokmuş gibi yüzü şiş, somurtkan, odalarda dolaşıyor ve hiçbir şey yemiyordu. Hatta bir seferinde çocuk odasında, Meryem Ana resminin önünde durarak istavroz çıkardı:

"Tanrım, ben günahkâr kulunu bağışla!" diye söylendi. "Tanrım, benim mutsuz annemi koru!.."

Akşama doğru ağlamaya başladı. Yatmaya giderken, babasını, annesini, kız kardeşlerini uzun uzun kucakladı. Katya ile Sonya işin iç yüzünü biliyorlardı. En küçükleri Maşa ise hiç, ama hiçbir şey anlamıyordu. Yalnız Çeçevitsin'e bakınca düşünceye dalıyor ve içini çekerek:

"Dadım, oruç günlerinde fasulye ile mercimek yemeliymişiz, diyor."

Noel sabahı erkenden, Katya ile Sonya yavaşça yataklarından kalktılar ve çocukların Amerika'ya nasıl kaçacaklarını görmeye gittiler. Yavaşça çocukların kapısına sokuldular.

Çeçevitsin, öfkeyle soruyordu:

"Demek sen gitmiyorsun? Söyle, gitmeyecek misin?"

Volodya sessizce ağlıyordu:

"Tanrım! Nasıl gideyim? Anneme acıyorum."

"Benim solgun benizli kardeşim, sana yalvarıyorum, gidelim! Gideceğine inandırmıştın beni; sen beni kandırdın, ama gitmeye davranınca korktun işte!.."

"Ben korkmadım, ben... Ben anneme acıyorum."

"Bana söyle, gidecek misin, yoksa gitmeyecek misin?"

"Gideceğim, gideceğim ama biraz bekle. Evimde biraz daha yaşamak istiyorum."

Çeçevitsin:

"Öyleyse ben yalnız giderim," diye karar verdi. "Ben sensiz de olabilirim. Bir de kaplan avlamak, vuruşmak istiyordun! Öyleyse benim kapsüllerimi ver!"

Volodya öylesine acı acı ağlamaya başladı ki, kız kardeşleri de dayanamayıp, ağlamaya başladı. Ortalığa bir sessizlik çöktü.

Çeçevitsin bir kez daha sordu:

"Demek gelmiyorsun?"

"Geleceğim!"

"Öyleyse giyin!"

Çeçevitsin, Volodya'yı kandırmak için Amerika'yı övüyor, kaplan gibi kükrüyor, vapur taklidi yapıyor, küfrediyor, bütün fildişlerini, bütün aslan ve kaplan postlarını Volodya'ya vereceğini vadediyordu.

Bu zayıf, bu esmer, bu yüzü çilli, bu saçları fırça gibi çocuk, kızlara olağanüstü, eşsiz bir kişi olarak görünüyordu. Bu bir yiğitti, kararlı, korku bilmez bir insandı. Öyle bir kükreyişi vardı ki, kapının önünde duranlar, bunun gerçekten de bir kaplan ya da bir aslan olduğunu sanabilirlerdi.

Kızlar dönüp odalarına giderlerken, gözleri yaşla dolu Katya:

"Ah, ben öyle korkuyorum ki," dedi.

Öğle yemeğine oturdukları saat ikiye kadar, her şey sessiz ve sakindi. Ama yemek sırasında, çocukların evde olmadıkları anlaşıldı. Uşakların bulunduğu bölüme, ahıra, kâhyanın oturduğu bölüme adam gönderildi. Çocuklar buralarda da yoktu. Köye de adam gönderildi, ama çocukları orada da bulamadılar. Çayı da onlarsız içtiler. Akşam yemeğine oturdukları zaman Volodya'nın annesi çok üzgündü, hatta ağladı. Geceleyin yine köye gittiler, aradılar, fenerlerle dereboyuna gittiler. Aman yarabbi, her şey allak bullak olmuştu.

Ertesi gün polis geldi, yemek odasında bir kâğıt yazdılar. Anne ağlıyordu.

Derken, dış kapının önünde bir kızak durdu. Üç beyaz attan dumanlar çıkıyordu. Avluda birisi:

"Volodya geldi!" diye bağırdı.

Natalya yemek odasına koşarak:

"Volodiçka geldi," diye bir çığlık attı.

Mylord, kalın sesiyle, "hav! hav!" diye havladı. Anlaşıldığına göre çocukları kentte kapalı çarşıda yakalamışlardı. Burada dolaşıyor ve barut nerede satılır, diye soruyorlarmış. Volodya hole girer girmez ağlamaya başladı, annesinin boynuna atıldı. Kızlar, büyük bir korku içinde titreşerek, şimdi ne olacağını düşünmeye başladı. Babalarının Volodya ile Çeçevitsin'i kendi çalışma odasına götürerek, onlarla nasıl uzun uzun konuştuğunu duydular. Anneleri de konuşuyor ve ağlıyordu.

Babaları inandırıcı bir sesle:

"Hiç böyle şey olur mu?" diyordu. "Allah korusun, lisede bunu öğrenirlerse okuldan kovarlar. Bay Çeçevitsin, sizin yaptığınız ayıp doğrusu! Hiç de iyi bir şey değil! Siz bu işin elebaşısınız, ana babanızın sizi cezalandıracağını umarım. Hiç bu yapılır şey mi? Nerede gecelediniz?"

Çeçevitsin, böbürlenerek:

"İstasyonda," dedi.

Daha sonra Volodya yattı, başına sirkeye batırılmış bir havlu koydular. Bir yere telgraf çekildi. Ertesi günü Çeçevitsin'in annesi olan bir bayan geldi ve oğlunu alıp götürdü.

Çeçevitsin giderken yüzü sert ve kibirliydi. Kızlarla vedalaşırken onlara bir söz bile söylemedi. Yalnız Katya'nın defterini aldı ve bir anı olarak:

"Atmaca Pençe Montihomo," diye yazdı.

1887

Aile Babası

Bu, çoğu zaman kâğıt oyununda adamakıllı kaybettikten yahut mide sancılarının başlamasına sebebiyet veren içkili eğlencelerden sonra olur. Stepan Stepanoviç Jilin, karanlık bir ruh hâli içinde uyanır. Görünüşü ekşi, ezilmiş, karmakarışık; yağmurlu havalarda gökyüzünü andıran yüzünde hoşnutsuzluk belirtisi vardır; sanki birine gücenmiş yahut bir şeyden tiksiniyormuş gibi... Yavaş yavaş giyinir. Vichy suyunu yudum yudum içtikten sonra bütün odalara girip çıkmaya başlar.

"Burada hangi hayvanın kapıları kapamadan dolaştığını bilmek isterdim?" diye kızgın kızgın homurdanır, sabahlığına sarınırken öfkeyle tükürür. "Bu kâğıt buradan defedilsin! Burada ayak altında işi ne? Evde yirmi tane hizmetçi bulunduruyoruz, meyhanedeki kadar intizam yok. Kapı zilini kim çalıyordu? Gene şeytan kimi getirdi?"

Karısı:

"Bizim Fedya'nın ebeliğini yapan Anfisa nine," diye cevap verir.

"İşsiz güçsüz dolaşıyorlar burada... Lüpçüler!"

"Sen anlaşılmaz adamsın, Stepan Stepanoviç. Kendin çağırmıştın, şimdi de küfrediyorsun."

"Küfretmiyorum, söylüyorum. Böyle hiçbir iş yapmadan oturup çene çalacağına bir işle uğraşsan daha iyi edersin! Namusum üzerine yemin ederim ki bu kadınları anlamıyorum! Bütün gün işsiz güçsüz oturmaktan nasıl bıkmazlar? Kocaları bir öküz, bir hayvan gibi çalışır, hayat arkadaşı olacak kadın ise bir köşede oturur, hiçbir şey yapmaz, can sıkıntısından kocasıyla atışmak için

fırsat kollar. Bu enstitü alışkanlığından vazgeçme zamanı çoktan geldi! Artık enstitü talebesi, hanım kız değilsin, annesin, kadınsın! Başını çeviriyorsun, değil mi? Acı gerçekleri dinlemek hoşuna gitmiyor, öyle mi?"

"Ne gariptir ki acı gerçekleri yalnız mide sancın tuttuğu zaman söylersin."

"Evet, başla bakayım, başla numaralarına..."

"Sen dün şehir dışına mı gittin? Yoksa bir yerde kâğıt mı oynadın?"

"Öyle olsa ne lazım gelir? Kime ne? Hesap vermek zorunda mıyım? Kumarda kaybettiğim para benim değil mi? Kendime harcadığım ve bu evde sarf edilen para benim param! İşitiyor musunuz, benim param."

Ve buna benzer sözler. Ama asıl öğle yemeğinde, bütün çoluk çocuk masa başında oturdukları zaman Stepan Stepanoviç kadar iyi düşünen, iyilik seven, adil bir insan akla gelmez! Mesele her zaman olduğu gibi çorbadan başlar. Çorbadan bir kaşık aldıktan sonra Jilin, birdenbire yüzünü buruşturur, çorbayı bırakır.

"Bu ne biçim yemek..." diye homurdanır. "Anlaşılan karnımızı aşçı dükkânında doyuracağız."

Karısı telaşla:

"Ne var?" diye sorar. "Çorba fena mı?"

"Bu bulaşık suyunu çorba diye içmek için bilmem ki insanın nasıl bir midesi olmalı? Çok tuzlu, paçavra kokuyor... İçinde soğan yerine tahtakurusu gibi bir şeyler yüzüyor..."

Misafirleri Anfisa İvanovna'ya:

"Bunlar, insanı deli eder!" der. "Her gün erzak almak için avuç dolusu para verirsin... Nefsini birçok şeyden mahrum edersin, buna karşılık da sana bunu yedirirler! Galiba memuriyeti bırakıp yemek pişirmek için mutfağa inmemi istiyorlar."

Mürebbiye, cesaretsiz bir sesle:

"Bugün çorba güzel..." diye işaret eder.

Jilin, öfkeli öfkeli gözlerini kısıp ona bakarak:

"Ya? Siz, öyle mi buluyorsunuz?" diye cevap verir. "Ama herkesin zevki başka başkadır. Şunu da itiraf etmeli ki görüşlerimiz büsbütün ayrı. Örneğin, siz bu çocuğun gidişatını beğeniyorsunuz. (Jilin, bir trajedi aktörünün el hareketiyle oğlu Fedya'yı gösterir.) Ona hayransınız, bana gelince... Ben... Ona bakarak azap duyuyorum. Evet!"

Fedya, bu yedi yaşlarında solgun, hastalıklı çocuk, yemeğini bırakır, gözlerini yere indirir. Yüzü daha çok solar.

"Evet, siz hayransınız, bense azap duyuyorum... Hangimizin haklı olduğunu bilmiyorum, ama öyle sanıyorum ki... babası olduğum için oğlumu sizden daha iyi bilirim. Bakın, nasıl oturuyor! Terbiyeli çocuklar böyle mi otururlar! İyi otur!"

Fedya, çenesini yukarı kaldırıp boynunu ileri doğru uzatır. Böyle yapınca daha doğru oturduğunu sanır. Gözleri de yaşarır.

"Yemeğini ye! Kaşığı doğru tut! Sabret, yuvanı yaparım sonra haylaz çocuk! Ağlama bakayım! Yüzüme dosdoğru bak!"

Fedya, dosdoğru bakmaya çalışır, ama yüzü titrer, gözleri yaşlarla dolar.

"Ne-e-e... ağlamak ha? Hem suçlu hem güçlü! Git, köşede dur! Hayvan!"

Karısı:

"Ama... önce yemeğini yesin!" diye söze karışır.

"Yemek yok! Böyle... böyle yaramazların yemek yemeye hakları yok!"

Fedya, yüzünü çarpıtır, bütün vücuduyla sarsılarak sandalyeden kayıp köşeye gider.

Baba, devam eder:

"Yalnız bununla kalmayacak! Mademki terbiyenle kimse uğraşmak istemiyor, oldu olacak, ben başlayacağım senin terbiyene... Benim elimde, azizim, yaramazlık edemez, yemek yerken zırlayamazsın. Eşek! Çalışmalı, anlıyor musun? Çalışmalı! Mademki baban çalışıyor, sen de çalış! Kimse bedavadan ekmek yememeli! Adam olmak gerek! A-da-a-m!"

Karısı, Fransızca:

"Allah aşkına, yeter artık," diye yalvarır. "Hiç olmazsa yabancıların önünde bizi yeme... Kocakarı her şeyi işitiyor, onun ağzıyla bütün şehre yayılacak..."

Jilin, Rusça cevap verir:

"Yabancılardan korkum yok, Anfisa İvanovna haklı olduğumu görüyor. Senin düşüncene göre bu pis çocuğun gidişatından memnun mu olmalıyım? Onun bana kaça mal olduğunu biliyor musun? Sen, pis çocuk, bana kaça mal olduğunu biliyor musun? Yoksa ben para mı basıyorum? Parayı sokaktan mı topluyorum? Zırlama! Sus! İşitiyor musun? Yoksa alçak, sana bir temiz dayak atmamı mı istiyorsun?"

Fedya, yüksek sesle ağlar, sonra hıçkırmaya başlar.

Annesi:

"Buna artık tahammül edilemez!" diyerek masadan kalkar, peçeteyi fırlatıp atar. "Hiçbir zaman rahat yemek yedirmez. Senin bir parça ekmeğin işte buramda duruyor!"

Boğazını gösterir, mendiliyle gözlerini silerek yemek odasından çıkar.

Jilin, zoraki bir gülümseyişle:

"Darıldılar..." diye mırıldanır. "Nazik büyümüşler... İşte böyle Anfisa İvanovna, bu devirde doğru sözü kimse sevmiyor... Gene de suç bizde!"

Birkaç dakika sessizlik içinde geçer. Jilin, gözlerini tabaklarda dolaştırır, kimsenin çorbaya dokunmadığını görerek derin derin içini çeker, sonra sabit bakışlarını mürebbiyenin kızarmış, kaygılı yüzüne diker.

"Siz, niçin yemiyorsunuz, Varvara Vasilyevna?" diye sorar. "Darıldınız, demek? Orası öyle... Doğru sözü kimse sevmez. E, affedersiniz, benim tabiatım böyle, ikiyüzlülük nedir bilmem... Her zaman gerçeği olduğu gibi söylerim (içini çeker). Ama benim burada bulunuşumun hoşa gitmediğini görüyorum. Ben buradayken

ne yemek yiyorlar, ne de konuşuyorlar... Eh, ne yapalım? Daha önce buradan gitmemi söyleseydiler, ben giderdim... Hem giderim de."

Jilin, yerinden kalkar, azametli adımlarla kapıya doğru yürür. Hâlâ ağlayan Fedya'nın yanından geçerken durur.

Gene azametle başını arkaya atarak:

"Burada olup bitenlerden sonra siz, serbestsiniz!" der. "Artık terbiyenize karışmıyorum. Beni ilgilendirmez! Babanız olduğumdan iyiliğiniz için sizin başınızda bulunanları rahatsız ettim, özür dilerim. Bununla beraber gelecek hayatınızın bütün sorumluluğunu üzerimden atıyorum."

Fedya titrer, daha yüksek sesle ağlamaya başlar. Jilin, azametle kapıya dönerek kendi yatak odasına gider.

Öğleden sonra uykudan kalkan Jilin, vicdan azabı duymaya başlar. Karısından, oğlundan, Anfisa İvanovna'dan utanır, öğle yemeğinde olup bitenleri hatırlayarak dehşet içinde kalır, ama onuru o kadar yüksektir ki, açık kalpli olmaya cesareti yetmez, küsmeye, homurdanmaya devam eder...

Ertesi sabah uyandığı zaman keyfinin yerinde olduğunu hisseder, yüzünü yıkarken ıslık çalar. Yemek salonuna sabah kahvesini içmeye girdiği zaman orada Fedya'yı bulur. Çocuk, babasını görür görmez yerinden kalkar, şaşkın şaşkın bakar.

Jilin, masanın başına geçerken neşeli neşeli:

"E, nasılsın bakalım, delikanlı?" der. "Ne var ne yok? Yaşıyorsun değil mi? Gel bakayım yaramaz, babanı öp."

Fedya, solgun, ciddi bir yüzle babasına yaklaşır, titreyen dudaklarını onun yanağına dokundurduktan sonra çekilir, sessizce yerine oturur.

1885

Koruyucu

Neva Caddesinden buruşuk suratlı, ihtiyar bir adam gidiyordu. İhtiyarın boynunda kocaman bir nişan asılıydı. Onun arkasından, âdeta sıçrayarak, kısa boylu bir delikanlı yürüyordu. Delikanlının yakasında bir kokart vardı.

İhtiyar, asık suratlı ve ciddi bakışlıydı. Delikanlıysa, düşünceli düşünceli gözlerini kırpıyordu. Görünüşe göre neredeyse ağlayacaktı. İkisi de Yevalampiya Stepanoviç'e gidiyorlardı.

"Amcacığım," diyordu, "kabahat benim değil!.. Beni boş yere işimden çıkardılar... Ben hiçbir şey yapmadım. Driyankofski benden çok içtiği hâlde onu çıkarmadılar da, beni çıkardılar. O her gün sarhoş olarak geliyor. Hâlbuki ben her gün sarhoş değilim. Amcacığım, Ekselans bu işte büyük bir haksızlıkta bulundular... Bu haksızlığın derecesini size tarif edemem."

"Sus... Domuz!.."

"Zarar yok amcacığım, benim de bir onurum var, ama olsun, domuz olayım. Yalnız, size tekrar ediyorum. Sarhoş olduğum için beni işimden çıkarmadılar. İşimden çıkmama neden bir fotoğraf sorunudur. Ekselansa, içinde hepimizin resmi olan bir albüm hediye ettiler. Herkesle birlikte ben de resim çektirmiştim. Gelgelelim benim resmim çok kötü çıkmıştı... Gözlerim patlak patlak, ellerim kütük gibi görünüyordu. Burnum, aslında hiç de resimdeki gibi ileri uzanmamıştı. Ben bu resmi albüme koymaya utandım. Çünkü Ekselansın evine birçok bayan gelir... Tabii bunlar albümleri karıştırırlar... Bu arada benim resmi de görürler... Doğrusu ben bayanların gözünde kendimi küçük düşürmek istemedim. Gerçi

ben güzel değilim amma, herkes çekici olduğumu söyler... Hâlbuki resmim, insandan başka her şeye benziyordu... Herhalde Ekselans Yevalampiya Stepanoviç albümde benim resmim yok diye darılmış olacak... Belki de benim kibirlilik ettiğimi ya da kurallara boş verdiğimi sanmıştır. Hâlbuki ben kurallara harfi harfine uyan bir insanım. Kiliseye giderim. Dinsel törenlerden kaçınmam. Aman amcacığım, beni iyice savun. Bütün ömrümce sana dua ederim. İşsiz kalmaktansa ölmek daha hayırlı."

İhtiyarla delikanlı bir köşeyi döndüler... Daha üç sokak dolaştılar. Sonunda Yevalampiya Stepanoviç'in evine geldiler... Ve kapısını çaldılar. Kapı açıldı. İçeri girdiler. İhtiyar adam gence dönerek:

"Ben kabul salonuna gireceğim," dedi, "sen beni kapının önünde bekle! Senin yüzünden bu saygıdeğer adamı rahatsız edeceğim... Allah belanı versin it!.. Sakın ha, buradan ayrılma!.."

İhtiyar, hafif tertip kamburunu doğrulttu... Boynundaki nişanı düzeltti. Öksürdü. Ve... Kabul salonuna girdi.

Delikanlı kapının önünde kalmıştı... Yüreği heyecandan küt küt atıyordu. Eli ayağı buz kesilmişti. Merakla:

'Acaba içeride ne konuşuyorlar?..' diye düşündü.

Bu sırada kulağına iki ihtiyarın sesi, mırıltı hâlinde çalınmaya başladı.

'Acaba amcam neler anlatıyor?.. Dinlesem mi?..'

Bilinmezlik içinde kalmaya daha fazla dayanamadı. Kapıya yanaştı. Kocaman kulağını anahtar deliğine dayadı ve dinlemeye başladı. Kulağına Yevalampiya Stepanoviç'in sesi geldi:

"Hayır yapamam. Bana inanınız yapamam. Size saygım var Prohor Mihayliç, siz benim arkadaşımsınız, sizin için her şeyi yapmaya hazırım. Ama... Bunu yapamam. Rica ederim üstelemeyiniz."

"Ekselans, sizin kanınıza yüzde yüz ben de katılıyorum. Yeğenimin şımarık ve ahlaksız bir çocuk olduğunu yadsıyacak değilim. Hatta sizden ileri giderek bunun bir sarhoş olduğunu da söyleyeceğim... Hatta hatta daha ileri giderek bunun bir edepsiz, bir hır-

sız olduğunu, önüne gelen şeyi aşırabilecek yapıda biri olduğunu da söyleyeceğim... Onun nasıl bir alçak olduğunu sözcüklerle anlatmak bile zordur. Örneğin, bugün siz ona bir iyilik yaparsınız, yarın sizi jurnalleyivermesi işten bile değildir... O böyle bir ahlaksızdır. Kısacası, namussuzun, alçağın tekidir... Ona zerre kadar acımıyorum... Elimde olsa onu bir kaşık suda boğarım... Ne var ki, Ekselans, bütün bu ricalarım annesinden ötürüdür. Zavallı kadına acıyorum... Sırf annesinin hatırı için sizi rahatsız ediyorum. Bu alçak, annesinin varını yoğunu çaldı, votkaya verdi..."

Sözün burasında delikanlı kapıdan ayrıldı... Koridorun içinde birkaç kez dolaştı. Beş dakika sonra tekrar kapıya yanaştı... Kulağını anahtar deliğine dayadı. Gene amcası konuşuyordu:

"Ekselans, annesine merhamet ediniz!.. Bu lütfu annesinin hatırı için yapınız!.. Kadıncağız, oğlu işsiz diye kederinden ölecek."

"Peki, hatırınız için bu seferlik onu tekrar işe alacağım. Ama en ufak bir şeyini görürsem hemen kapı dışarı ederim..."

"Evet, evet, alçağın en ufak bir şeyini görürseniz hemen kovunuz!.."

Delikanlı gene kapıdan ayrıldı ve koridorun içinde dolaşmaya başladı... Büyük bir sevinç içinde ellerini ovuşturarak kendi kendine söyleniyordu:

"Aferin amca... Bizi nasıl da savundu... Hem de öyle yanık yanık söyledi ki, herif ister istemez razı oldu. Cahil adam amma, akıllıca laf söylüyor."

Bu sırada amcası çıktı. Üzüntülü bir yüzle:

"Seni gene işe aldı. Haydi yürü it!.."

Delikanlı büyük bir sevinç içinde amcasının ellerine sarıldı:

"Amcacığım," dedi, "çok teşekkür ederim. Sizin koruyuculuğunuz olmasa ben mahvolurdum."

İkisi de sokağa çıktılar ve evlerine doğru yollandılar... İhtiyar asık suratlı ve ciddi tavırlıydı. Delikanlı ise neşe ve sevinç içindeydi.

1883

Bildik Erkek

Hastaneden taburcu edilen güzel Vanda ya da kimlik kâğıdındaki kaydına göre, sayın yurttaş Nastasya Knavkina, kendini şimdiye kadar ömründe hiç görmediği bir durumda buluverdi: Ne başını sokacak bir yeri, ne de beş parası vardı. Ne yapmalıydı?

İlk iş olarak Emniyet Sandığına gitti. Biricik mücevherini, firuze taşlı yüzüğünü rehine yatırdı. Eline geçenle ne modaya uygun kısa bir bluz, ne yüksek bir şapka, ne de dore iskarpin satın alınabilirdi. Oysa bunlar olmadan, Vanda kendisini âdeta çıplak hissederdi. Ona öyle geliyordu ki, kılığının bu sadeliğine yalnız insanlar değil, atlarla köpekler bile bakıp bakıp gülüyordu. O şimdi yalnız kılığını düşünüyor, ne yiyip ne içeceği, geceyi nerede geçireceği sorunu onu zerrece korkutmuyordu.

'Bildik bir erkeğe rastlasam,' diye düşünüyordu, 'ondan para alırdım... Bana hiçbir erkek para vermemezlik edemez, çünkü...'

Ama bildik erkeklere rastlamıyordu. Geceleyin onlara Rönesans'ta rastlamak zor bir şey değildi. Ne var ki bu sade kılıkla, şapkasız onu Rönesans'a sokmazlardı. Ne yapmalıydı? Vanda, uzun bir can sıkıntısından sonra, artık yürümekten de, oturmaktan da, düşünmekten de usanınca, son çareye başvurmaya karar verdi: Doğruca bildik erkeklerden birinin evine gidecek ve para isteyecekti.

'Acaba kime gitsem,' diye düşünüyordu, 'Mişa'ya olmaz, çünkü evli. Kızıl saçlı moruk şimdi işindedir.'

Vanda, diş doktoru Finkel'i hatırladı. Hani şu, üç ay önce kendisine bir bilezik hediye etmiş olan, bir gece Alman kulübünde ba-

şına bir duble bira döktüğü Yahudi dönmesi doktoru. Vanda diş doktorunu hatırlayınca çok sevindi.

Diş doktorunun evine giderken, aklından şunları geçiriyordu:

'O, herhalde verir, yeter ki onu evde bulayım. Hele vermesin de bak, evindeki bütün lambaları kırarım.'

Diş doktorunun kapısına yaklaştığı zaman planı hazırdı: Gülerek, koşa koşa merdivenlerden çıkacak, bir rüzgâr gibi doktorun odasına girecek ve ondan 25 ruble isteyecekti. Ama elini kapının çıngırağına attığı zaman, bu plan, nasıl olduysa, kendiliğinden, kafasından siliniverdi. Vanda birdenbire, korkmaya ve heyecanlanmaya başladı. Oysa eskiden başına hiç böyle bir şey gelmemişti. O, ancak içki meclislerinde cesur ve küstahtı. Şimdi ise, kabul edileceği bile kuşkulu olan basbayağı bir ricacı durumuna düştüğü bu sade kılığı ile kendisini korkak ve alçalmış hissediyordu. Utanmış ve korkmuştu.

Çıngırağı çalmaya bir türlü karar veremeyerek düşünüyordu:

'Belki de artık beni unutmuştur, hem bu kılıkla ona nasıl gidebilirim? Bir dilenciden ya da bir esnaf karısından hiç farkım yok...'

En sonunda, kararsızlık içinde çıngırağı çaldı.

Kapının arkasında ayak sesleri duyuldu. Bu kapıcı idi.

"Doktor evde mi?" diye sordu.

Kapıcı "hayır" deseydi şimdi herhalde çok daha hoşuna gidecekti. Ama kapıcı cevap yerine onu hole aldı ve mantosunu çıkarmasına yardım etti. Doktorun merdivenleri ona çok güzel ve çok gösterişli göründü. Ama bütün bu süs ve gösteriş içinde, hepsinden önce gözüne çarpan şey, başı şapkasız, sırtında modaya uygun bir bluz, ayağında dore iskarpin bulunmayan, partal kılıklı bir kadının hayalini yansıtan büyük bir ayna oldu. Bir dikişçi kıza ya da çamaşırcı kadına benzediği bu yoksul kılığı ile onda bir utanma duygusunun uyanması ve artık kendisinde küstahlıktan ya da cesaretten eser kalmaması Vanda'ya tuhaf göründü. Artık o kendisine Vanda değil, eskiden olduğu gibi Nastasya Knavkina diyordu.

Onu doktorun muayene odasına götüren hizmetçi kadın:

"Buyurunuz," dedi, "doktor şimdi gelir, oturunuz!"

Vanda kendini yumuşak bir koltuğa bıraktı:

'Ona, bana borç para verin derim,' diye aklından geçirdi. 'Bu pekâlâ yakışık alır. Çünkü kendisiyle tanışıyoruz. Yalnız şu hizmetçi şuradan defolup gitse. Hizmetçinin yanında biraz tuhaf kaçar. Hem burada ne diye dikilip duruyor?'

Beş dakika sonra kapı açıldı; uzun boylu, tombul yanaklı, patlak gözlü, karayağız, Yahudi dönmesi Finkel içeri girdi. Yanakları, gözleri, karnı, geniş kalçaları, kısacası her yanı çok besili, çok çirkin, çok kaba idi. Rönesans'ta Alman kulübünde, genellikle çakırkeyf olarak bulunur, kadınlara çok para harcar, onların şakalarını hoşgörü ile karşılardı. (Örneğin Vanda başına bira döktüğü zaman, sadece gülümsemiş ve onu parmağıyla korkutmuştu.) Şimdi ise, asık suratlı, uykulu bir görünüşü vardı. İnsana buyurucasına, önemli bir bakışla bakıyor, ağzında da bir şeyler çiğniyordu.

Vanda'ya bakmadan:

"Ne emrediyorsunuz?" diye sordu.

Vanda, hizmetçinin ciddi yüzüne, kendisini tanımadığı anlaşılan Finkel'in besili bedenine baktı ve kızardı.

Diş doktoru, bu sefer sinirli sinirli:

"Ne emrediyorsunuz?" diye üsteledi.

Vanda:

"Di... Dişim ağrıyor," diye fısıldadı.

"Hımm. Hangi dişiniz? Nerede?"

Vanda, çürük bir dişi olduğunu hatırlayarak:

"Aşağıda, sağda," dedi.

"Hımm. Açınız ağzınızı!"

Finkel kaşlarını çattı, soluğunu tuttu ve hasta dişi muayeneye koyuldu.

Bir demirle dişi kurcalayarak:

"Ağrıyor mu?" diye sordu.

Vanda, yalan söyleyerek:

"Ağrıyor," dedi. İçinden de, 'Hatırlatsam herhalde tanır,' diye düşündü. 'Ama... Şu hizmetçi! Burada ne diye duruyor?'

Finkel, birdenbire, dosdoğru kızın ağzının içine bir lokomotif gibi soluyarak:

"Bunu doldurtmanızı salık vermem," dedi. "Nasıl olsa bu dişten size hayır yok."

Dişi biraz daha kurcaladıktan ve kadının dudaklarıyla diş etlerini sigara kokan parmaklarıyla kirlettikten sonra, yine soluğunu tuttu ve Vanda'nın ağzına soğuk bir şey soktu. Vanda birdenbire şiddetli bir ağrı duydu, bağırdı ve Finkel'in eline sarıldı.

Doktor:

"Bir şey değil, bir şey değil," diye mırıldandı. "Korkmayınız! Bu dişten size nasıl olsa hayır yoktu. Biraz yürekli olmak gerek."

Sigaradan sararmış kanlı parmaklar, çıkarılan dişi Vanda'nın gözlerine doğru uzattı. Hizmetçi ise onun yanına yaklaşarak ağzına bir bardak dayadı.

Doktor:

"Evde soğuk su ile ağzınızı çalkalayınız," dedi. "O zaman kan durur."

Doktor, kadının karşısında, âdeta, ne zaman çıkıp gidecek de beni rahat bırakacak diyen bir eda ile duruyordu.

Kadın, kapıya yönelerek:

"Allahaısmarladık!" dedi.

Finkel, gülümseyen bir sesle:

"Hımm. Ya emeğimin karşılığını kim ödeyecek?" diye sordu.

Vanda:

"Ah, evet," diye hatırladı, kıpkırmızı kesildi ve firuze taşlı yüzük karşılığında aldığı rubleyi dönme doktora verdi.

Sokağa çıkınca, bundan önce duyduğu utançtan daha büyük bir utanç duydu. Ama şimdi artık yoksulluğundan utanmıyordu. Şimdi artık başında yüksek şapka, sırtında modaya uygun bir bluz bulunmadığının farkında değildi. Hem sokakta yürüyor, hem kan tükürüyordu. Her kanlı tükürük ona yaşamını, çirkin ve ağır ya-

şamını; katlandığı, yarın, bir hafta sonra, bir yıl sonra, ölünceye kadar, ömrü boyunca katlanacağı alçalmaları hatırlatıyordu.

"Oh ne korkunç," diye mırıldanıyordu. "Tanrım, ne feci bir şey!"

Ama ertesi gün kadın Rönesans'ta idi ve dans ediyordu. Başında kocaman, kırmızı bir şapka, sırtında modaya uygun yeni bir bluz, ayağında da dore iskarpinler vardı. Akşam yemeğini, Kazan şehrinden gelme genç bir tüccarın masasında yiyecekti.

1886

Dimov'un sakalı ise tüccarların sakalına benziyordu. Tabii, Dimov eğer bir ressam ya da yazar olsaydı, o zaman herkes sakalının tıpkı Zola'ya benzediğini söylerdi.

"Çekirge"den

Mezarlıktan iyi bir ruh hâliyle döndük. Ama aradan bir hafta geçmeden, genelgelerle yasak edilmeyen, ne var ki tamamıyla izin de verilmeyen yaşam, o sert, o yorucu, o anlamsız hayat, yine eskisi gibi akıp gitmeye başladı.

"Kılıflı Adam"dan

'Daha başka duygular...' diye düşünüyordu... 'Bunlarda hiç duygu olmadığı çok doğru... İşte şimdi amirlerimin evine ziyarete gideceğim, imza defterine imza atacağım... Bütün bunları yaparken insan hiçbir şey duymuyor ki! Öyle işte, boşu boşuna... Yani bir çeşit tebrik makinesi...'

"Ünlem İşareti"nden

Klasik Rus edebiyatında eleştirel gerçekçiliğin en gerçek, en olgun temsilcisi sayılan Çehov, hikâyeleriyle Rus edebiyatını olduğu kadar dünya edebiyatını da zenginleştirmiştir. "Yazı yazma sanatı, aslında kötü yazılanları çizme sanatıdır," sözleriyle yazı anlayışını ifade eden; yalın dili ve ilk bakışta sıradan görünen çarpıcı karakterleri ile Çehov, derinliğin resmini yüzeyde yapmayı başarmış ender yazarlardan biridir.

Kent Hikâyeleri, Çehov'un sadece mekân değil, bürokrasinin, yoksulluğun, çözümsüzlüğün, yalnızlığın merkezi olarak da ele aldığı kenti, çeşitli şekillerde sergilediği hikâyelerden yapılmış bir seçki, bir okuma önerisidir.

Hasan Âli Ediz'in güzel Türkçesi ile...

yordam edebiyat
YordamEdebiyat
YordamEdebiyat

THG 0943562 GNL

20 TL. KDV DAHİL

ISBN 978-605-172-208-5

9 786051 722085